Szegedi Tudományegyetem

Közgazdaságtani Doktori Iskola

Ország Gáborné

A hazai középiskolások pénzügyi kultúrájának vizsgálata

Témavezető:

Dr. Kovács Péter

tanszékvezető, egyetemi docens

Szeged, 2017.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés ... 1
2. A pénzügyi kultúra fogalma, dimenziói és mérése ... 8
2.1. Általános megfogalmazások ... 8
2.1.1. Pénzzel kapcsolatos attitűd ... 17
2.1.2. Attitűd és aptitűd ... 20
2.2. A pénzügyi műveltség dimenziói ... 21
2.3. Mérési modellek ... 24
2.3.1. A pénzügyi attitűd mérése ... 31
3. Célcsoportok és mérési eredmények ... 33
3.1. Üzleti szereplők ... 33
3.2. Nők ... 34
3.3. Alacsony és közepes jövedelműek ... 36
3.4. Fiatalok ... 37
3.5. Mérési eredmények ... 40
3.5.1. Nők-férfiak közötti rés ... 46
3.5.2. Felsőoktatásban tanulók ... 48
3.5.3. Középiskolai tanulók ... 53
4. Pénzügyi kultúra fejlesztésének területei, szervezetek külföldön és itthon ... 56
5. A hazai középiskolások körében végzett felmérés ... 64
5.1. A felmérés háttere ... 64
5.2. A korábbi felmérések főbb megállapításai ... 67
5.3. A legjobban és a legrosszabban teljesítők összehasonlítása ... 73
5.3.1. Tudásteszt 2012 ... 74
5.3.2. Tudásteszt 2013 ... 85
5.3.3. Tudásteszt 2014 ... 99
5.3.4. Tudásteszt 2015 ... 108
5.4. Akik nem válaszoltak ... 119
5.5. Következtetések ... 127
6. Összegzés ... 133
6.1. A kutatás korlátai, javaslatok ... 136
Irodalomjegyzék ... 138
Mellékletek ... 138

Ábrajegyzék

1. ábra: A pénzügyi tudás és a pénzügyi kultúra kapcsolata 11
2. ábra: A pénzügyi kultúra néhány összetevője 13
3. ábra: A kultúra jéghegy-modellje 18
4. ábra: Hol a legmagasabb a GDP-hez arányosított államadósság? 75
5. ábra: 1 millió forint hitel felvétele és 16,3%-os THM esetén mennyi a visszafizetendő összeg? 76
6. ábra: Ha tavaly 1000 Ft-ba került egy pizza, akkor az ÁFA-emelés miatt mennyivel fog az idén többe kerülni? 78
7. ábra: Hogyan lehet OTP részvényhez jutni? 79
8. ábra: Koccanás esetén a kár megtérülése érdekében mi az első teendő? 80
9. ábra: A továbbtanulás finanszírozása és a diákhitelről alkotott vélemény kapcsolatának korrespondencia-térképe 83
10. ábra: 10 éven át évi 100 eFt befektetés 10%-os éves hozam esetén kb. 1,6 millió Ft lesz. 20 éven át évi 200 eFt megtakarítás 20%-os éves hozam esetén mennyit ér? 86
11. ábra: 1 millió Ft hitel felvétele 20 évre évi 20% kamat esetén mennyit kell visszafizetni? 87
12. ábra: Melyik ajánlat a kedvezőbb 250 000 Ft 1 évre való befektetése esetén? 88
13. ábra: Mi a Magyar Nemzeti Bank elsődleges célja? 89
14. ábra: 100 000 Ft nettó bér esetén melyik ajánlat a kedvezőbb? 90
15. ábra: Mikor lehet használni a PayPass-t? 91
16. ábra: A tájékozódási forma hatása az eredményre 94
17. ábra: A szükséges tájékozódási forma hatása az eredményre 94
18. ábra: A becsületes adófizető és az adócsaló tulajdonságainak kapcsolata 97
19. ábra: Hol lehet OTP-részvényhez jutni? 100
20. ábra: Szoktál-e adót fizetni? 101
21. ábra: Mekkora összegig kártalanítja a betéteseket az OBA? 102
22. ábra: A sikeres pénzügyi tanácsadó tulajdonságai és az eredmény kapcsolata 106
23. ábra: Melyik nem a Magyar Nemzeti Bank feladata? 109
24. ábra: Kölcsönadsz 20 000 Ft-ot évi 10%-os kamatos kamatra. Mennyit kellene visszakapnod 2 év múlva? 110
25. ábra: Milyen életkortól létesíthetnek munkaviszonyt a diákok? 112
26. ábra: Casco biztosítást kötsz egy kétmillió forintot érő autóra, amelynek 20%, minimum 100 ezer Ft az önrésze. Mennyit kapsz a biztosítótól, ha ellopják az autót? 114
27. ábra: A szakmunkásról alkotott vélemény hatása az eredményre 117
28. ábra: A biztosítás attitűdjének hatása az eredményre 118

29. ábra: Az Econventio-index középértékeinek alakulása 2012 és 2015 között a nem válaszolók körében 126
30. ábra: Néhány európai ország pénzügyi műveltsége 2015-ben 131

Táblázatjegyzék

1. táblázat: Az Econventio-tesztben résztvevők számának alakulása 2012 és 2016 között 65
2. táblázat: A legjobban és legrosszabbul teljesítők jellemzői 2012-2015 között 128

1. Bevezetés

Hétköznapjainkban gyakran találkozunk olyan döntésekkel, amelyek pénzügyi ismereteket igényelnek. A pénzügyi termékek és szolgáltatások piaca az utóbbi időben olyan összetetté vált, melynek megismeréséhez folyamatosan megújuló képességekre, jártasságokra van szüksége mindenkinek. A pénz kezelése, a pénzügyi döntések meghozatala meglehetősen nehéz, különösen a fiatalok, illetve a hátrányos helyzetben lévők számára. A pénzügyi kultúra[1] kiemelten fontos szerepet kapott a gazdasági és pénzügyi világválság kialakulása után, hiszen a korábban meghozott hibás pénzügyi döntések hatásai napjainkban is érezhetőek. Vannak olyan kutatások (pl. REMUND [2010]), melyek szerint a pénzügyi kultúra mélyebb ismerete tompíthatta volna a válság következményeit.

A pénzügyi műveltség témaköre minden korosztályt érint, hiszen a mindennapok (például vásárlások) során is pénzügyi döntéseket kell hoznunk, illetve egy család, háztartás tagjaként a mindennapi pénzügyi döntések befolyásolják az életünket. A hazai háztartások nagy részének nincsen megtakarítása[2], ezzel szemben jelentős hitelállománnyal rendelkezik, és a törlesztő részletek sok esetben a háztartások nettó jövedelmének magas arányát teszik ki. A probléma okaként a nem megfelelő pénzügyi műveltséget említi a szakirodalom (HORVÁTHNÉ–SZÉLES [2014] p. 457).

Az embereknek a folyamatosan változó szükségleteik kielégítéséhez egyre bonyolultabb és áttekinthetetlenebb pénzügyi termékkörből kell választaniuk. „Ebben a megfogalmazásban a pénzügyi kultúra egy hidat képez a felmerülő társadalmi igények és az ezeket kielégíteni igyekvő pénzügyi termékek között” (BÉRES–HUZDIK [2012] p. 322). Tovább erősíti a pénzügyi műveltség fejlesztésének fontosságát az a tény, hogy a pénzügyi piacok fejlődése gyorsabb az egyének pénzügyi kultúrájának gyarapodásánál. A szerzők arra is felhívják a figyelmet, hogy a megtakarítások mértékét a jövedelem és a fogyasztás együttesen befolyásolja. A magyar társadalom elöregedése egyre fontosabbá teszi az öngondoskodást. Az időskori öngondoskodásnak azonban előfeltétele az, hogy az egyének aktív korukban ne költsék el

[1] Az angolszász „financial literacy” elnevezésre a „pénzügyi kultúra” fordítás a legelterjedtebb. Dolgozatomban a „pénzügyi műveltség” kifejezést szinonimaként használom.

[2] Magyarországon a háztartások bruttó megtakarítási rátája (a háztartások adott évi megtakarításának, illetve rendelkezésre álló jövedelmének hányadosa) 2013-ban 9,6% volt, míg 2014-ben 10,4%. Ez az arányszám még mindig nem éri el a 2006-os szintet (11,3%). Forrás: KSH

keletkező jövedelmüket fogyasztásra, hanem legyen megtakarításuk is (BÉRES–HUZDIK [2012]).

Williams és Satchell szerint az utóbbi években került előtérbe a pénzügyi kultúra fogalomköre. Ezt erősítette az elmúlt évtized pénzügyi válsága. A legfontosabb problémák szerintük az amerikai piacon nem megfelelően működő hitelrendszerek, valamint a finanszírozatlan nyugdíjalapok. A pénzügyi műveltség fejlesztésének támogatására különböző állami és nem állami szervezetek jöttek létre (WILLIAMS–SATCHELL [2011] p. 2).

Az utóbbi néhány évtizedben a világ minden részén egyre inkább hozzáférhetővé vált a pénzügyi piac a „hétköznapi" emberek számára. Új befektetési, megtakarítási, hitel-termékek és szolgáltatások jelentek meg a piacon. Ugyanakkor ezeknek a termékeknek egy jó része összetett és nehezen érthető, különösen a pénzügyileg tapasztalatlan befektetők számára.

Az Egyesült Államokban az 1980-as éveket megelőzően az emberek többsége az állam és a munkaadók által támogatott nyugdíjrendszer tagja volt. A nyugdíjazási rendszer változásai szükségessé tették a munkavállalók öngondoskodását. Az egyéni számlák, nyugdíjazási programok kialakítása jóval nagyobb rugalmasságot és munkaerő-mobilitást tett lehetővé, mint a korábbi időszakban, valamint a dolgozókra nagyobb felelősség hárult. Az embereknek önállóan kellett – és kell ma is – megtakarítaniuk, befektetniük, hogy nyugdíjas éveikre megfelelő pénzügyi javakkal rendelkezzenek. A mai ember ezáltal közvetlenül ki van téve a pénzügyi piac kockázatainak, önmagának kell a nyugdíjas koráról gondoskodnia, ezáltal az egyén pénzügyi biztonsága attól függ, hogy a jelenben milyen pénzügyi döntéseket hoz, és pénzügyileg hogyan viselkedik.

Lusardi és Mitchell a nyugdíjrendszerek változtatásának indokaként a várható élettartam növekedését és a születési ráta csökkenésének tényét említik. Az öngondoskodás előnye a rugalmasság. Ugyanakkor felhívják a figyelmet a rossz pénzügyi döntések következményeinek veszélyeire is. Ez az új pénzügyi korszak tehát arra „kényszeríti" az egyéneket, hogy fejlesszék pénzügyi műveltségüket (LUSARDI–MITCHELL [2011] p. 497).

Európában is előtérbe került az utóbbi időben a pénzügyi kultúra vizsgálata. Hollandiában 2005-ben és 2010-ben végeztek felmérést a háztartások pénzügyi műveltségi szintje és a nyugdíjas kori megtakarítások közötti kapcsolatról. A tipikus holland munkavállaló meg van

győződve arról, hogy amikor eléri a nyugdíjas életkort, megfelelő összegű járandóságot fog kapni, holott a nyugdíjalapok reális jövőbeni hozamai ezt nem erősítik meg. A jelenlegi holland nyugdíjrendszer változtatásokat igényel, a nyugdíjas kort elérők száma Hollandiában (is) növekszik. Ezek a tények arra ösztönzik a hollandokat, hogy tervezzenek és megfelelően takarékoskodjanak nyugdíjas korukra. A 2005-ös felmérés alapján a holland háztartások több mint egyharmada egyáltalán nem, vagy csak keveset gondolkodott a nyugdíjas koráról. Hogy ez a fajta pénzügyi viselkedés változott-e az évek folyamán, a kérdés megválaszolására a felmérést 2010-ben megismételték. Ebben az időszakban egyrészt a kormány és a pénzügyi szektor több kezdeményezést is elindított a pénzügyi tájékozottság fejlesztésére, másrészt pedig ekkor következett be a gazdasági válság (ALESSIE et al. [2011] p. 527-528).

Az amerikai kormányzati hivatalok a 2008-as gazdasági válság előtt már észleltek figyelmezető jeleket, mint például a folyamatosan csökkenő megtakarítási rátát. Ennek hatására tettek lépéseket annak érdekében, hogy az egyéneknek segítsenek megérteni bizonyos pénzügyi szituációkat. 2006-ban az Egyesült Államok csatlakozott a valaha létező első nemzeti stratégiához, ahol a pénzügyi kultúrát kísérelték meg fejleszteni. A nemzeti stratégia azonban anélkül került bevezetésre, hogy a pénzügyi kultúrának lett volna egységes meghatározása, valamint konzisztens mérési rendszere (REMUND [2010] p. 276). Megfigyelhető, hogy a gazdasági válságok idején a pénzügyi műveltséggel foglalkozó tanulmányok száma megemelkedik, ezekben az időszakokban előtérbe kerül a pénzügyi kultúra vizsgálata, fejlesztése (KOVÁCS–TERTÁK [2016]).

A gazdasági válság mellett a folyamatosan fejlődő és egyre bonyolultabbá váló pénzügyi piac is erősíti a pénzügyi műveltség fontosságát. Török kutatók a hitelkártya használatával kapcsolják össze a pénzügyi kultúra fogalmát. Törökország az ezredforduló után a második legnagyobb hitelkártya-felhasználóvá vált Európában az Egyesült Királyság után. Míg 2000-ben 13,4 millió hitelkártya volt forgalomban, addig 2010-re ez a szám 47 millióra emelkedett. A tanulmány szerzői arra a megállapításra jutottak, hogy amikor az egyének magasabb pénzügyi műveltséggel rendelkeznek, jobban megismerik saját pénzügyi helyzetüket. Ezáltal pénzügyeikben hatékonyabb döntéseket tudnak hozni, kevesebb pénzügyi problémájuk keletkezik, aminek következtében a pénzügyi helyzetükkel való megelégedettségük javul. Azt is kimutatták, hogy azoknak az embereknek, akik felesleges vásárlásokra használják hitelkártyájukat, azoknak a hiteltörténete kedvezőtlenebbé válik, és kevésbé lesznek elégedettek a pénzügyi helyzetükkel (AKIN et al. [2012] p. 103).

Hasonló gondolatmenet olvasható Lusardi tanulmányában is. Az utóbbi időben az Egyesült Államokban a kölcsönök felvétele, az egyének adósságkezelési stratégiája jelentős változásokon ment keresztül. A jelenlegi pénzügyi válságot megelőzően a lakossági hitelek, valamint a jelzáloghitelek száma és értéke gyors ütemben nőtt az Egyesült Államokban. Szintén elterjedtté váltak az alternatív pénzügyi szolgáltatások, mint például a fizetésnapi kölcsön. Az ezredforduló elején öt amerikai közül egy használt magas költségű hitelfelvételi lehetőséget: fizetésnapi kölcsön, záloghitel, a gépjárművek forgalmi engedélyére felvehető kölcsön, adó-visszatérítésre igénybe vehető kölcsön, lakásbérléshez kapcsolódó kölcsön. A hitelkártyák, valamint a magas költségű hitelfelvételi lehetőségek nem megfelelő használatával indokolja a szerző a pénzügyi kultúra hiányát, fejlesztésének fontosságát (LUSARDI [2012] p. 1).

Valóban a pénzügyi műveltség az, amivel meg lehet határozni az egyének szükségletét arra vonatkozóan, hogy hatékonyan tudják pénzügyi szükségleteiket, életük pénzügyi eseményeit, a társadalmi hatásokat megváltoztatni? Ez egy vitás kérdés (REMUND [2010] p. 277). Úgy gondolom, a pénzügyi kultúra fejlesztése mindenképpen előnyökkel jár az egyének számára.

A mai pénzügyi környezetben az egyéneknek bonyolult pénzügyi döntésekkel kell szembenézniük. Az életük korai fázisában elkövetett pénzügyi hibák igen magas költségeket hozhatnak a jövőben is. A fiatalok gyakran találják magukat abban a helyzetben, hogy hatalmas összegű diákhitellel vagy hitelkártya-adóssággal rendelkeznek, így „pénzügyi hálóba" keverednek, mely megakadályozza vagyonuk gyarapítását. Ahhoz, hogy a fiatal felnőttek elkerüljék ezeket a problémákat, a törvényhozók és a kutatók számára fontos, hogy felmérjék a fiatal népesség pénzügyi tájékozottságát (LUSARDI et al. [2010] p. 358).

Napjainkban az Egyesült Államokban a fiatalok magas adósságállománnyal rendelkeznek. 1997 és 2007 között az átlagos főiskolai, egyetemi hallgatók diákhitele 9 250 és 19 200 dollár között mozgott, ami az infláció figyelembevételével 58 százalékos emelkedést jelent. A diplomával rendelkezők átlagos hitelállománya 2006 és 2007 között 6 százalékkal növekedett. A hitelkártya-adósság a hallgatók körében 2004 és 2009 között 946 dollárról 1 645 dollárra nőtt. Lusardi és társai azt feltételezik, hogy ezek az adósságterhek aggódást és szorongást okoznak a fiataloknál, ami befolyásolhatja a főbb munkaerő-piaci döntéseket. A NEFE[3] 2006-

[3] National Endowment for Financial Education – Nemzeti Alapítvány a Pénzügyi Oktatásért

os felmérése 22 és 29 év közötti fiatalokat vizsgált. Azt állapították meg, hogy az adóssággal rendelkezők 30 százaléka aggódik folyamatosan, 29 százalékuk elhalasztotta, vagy a jövőbeli elképzelésével szembeni döntést hozott adóssága miatt, és 22 százalékuk olyan munkát végzett, amit csupán az adósságterhek miatt vállalt el. Egy 2002-ben készült felmérés szerint az egyéni csődöt bejelentők között a legnagyobb arányú növekedést a 25 év alatti korcsoport tagjai érték el. A magas adósságállomány a fiatal munkavállalókat meggátolja abban, hogy a kedvező adózási eszközöket vagy a munkaadó által biztosított juttatásokat igénybe vegyék, valamint hogy tartalékot képezzenek jövedelmükből. A fiatalok több mint fele nem takarít meg, nincs egyéni nyugdíjazási számlája, 40 százalékuknak pedig rendszeresen használatban lévő megtakarítási számlája sincs (LUSARDI et al. [2010] p. 359). Az itt említett információk nem csupán a fiatalokra (egyetemistákra), hanem a lakosság egészére vonatkoznak. A fiatal felnőtteket különböző ingerek érik, melyek hatással lehetnek a későbbi pénzügyi döntéseikre. Ugyanakkor a képzési költségek magasak, melyek a tanulmányok befejezése után, munkavállaláskor a jövedelmeknél nem biztos, hogy megtérülnek.

A felnőtt lakosság többsége sem iskolai tanulmányai során, sem a későbbiekben nem tanult pénzügyi, gazdasági ismereteket, illetve, ha tanult is, több ma létező pénzügyi termék (például hitelkártya, PayPass) nem létezett akkor, amikor ilyen jellegű tanulmányokat folytattak. A kormányzati és pénzintézeti törekvések nem érnek célba akkor, ha az egyének nem ismerik a hosszú távú megtakarításokat, azok előnyeit, a hitelfelvétel kockázatait. Ha a pénzügyi műveltség alacsony szintű, akkor a pénzügyi termékek és szolgáltatások széles spektrumából az emberek nem képesek megfelelően választani. A megtakarítási lehetőségek igénybe vételének fő akadálya az ismeret és a bizalom hiánya. Ahhoz, hogy ez változzon, az egyének pénzzel kapcsolatos gondolkodását minél fiatalabb korban fejleszteni kell (HORVÁTHNÉ–SZÉLES [2014] p. 471-472).

Összefoglalva tehát: a társadalmi és gazdasági folyamatok a közelmúltban aktuálissá tették a pénzügyi műveltség fontosságát. Új és egyre bonyolultabb termékek és szolgáltatások jelennek meg a pénzügyi piacon, ugyanakkor a gazdasági döntések felelőssége az egyénekre hárul. A gazdasági válság megerősítette azt a tényt, hogy az emberek pénzügyi műveltségének fejlesztésére szükség van, mindemellett a társadalom tagjai érzékenyebbé váltak a pénzügyi problémákra. Ez segítséget nyújthat abban, hogy a pénzügyi ismeretek minél szélesebb körben elterjedjenek. A pénzügyi kultúra fejlesztése ugyanis mind az egyéneknek/háztartásoknak,

mind a pénzpiaci szereplőknek, mind pedig az államnak fontos érdeke (NÉMETH et al. [2016] p. 6).

Kutatásomban a fiatalok pénzügyi kultúráját vizsgálom. Az elemzéshez először a pénzügyi műveltség fontosságával foglalkozom, majd körülírom, hogy mit értünk a pénzügyi kultúra fogalma alatt. Bemutatom a mérési modelleket, a vizsgált célcsoportokat és a főbb mérési eredményeket, majd a hazai középiskolások körében végzett felmérések eredményeit, melyek alapján az alábbi hipotéziseket szeretném bizonyítani:

A pénzügyi műveltség tudástesztjének elemzése során érdemes lenne megvizsgálni, hogy vajon az összességében jobb eredményt elérő diákok minden kérdés esetén jobban teljesítenek-e, mint azok, akik gyengébb eredményt érnek el; vagy esetleg találhatók-e ellenkező tapasztalatok. Ez azt jelenti, hogy az a tanuló, akinek a tudásteszten elért összes pontszáma magasabb, az valószínűleg több kérdést tud megválaszolni helyesen.

H1 hipotézis: A pénzügyi tudásteszten összességében a legjobb eredményt elérők minden kérdésnél jobban teljesítenek, mint a legrosszabbul teljesítők.

A különböző teljesítményt nyújtó diákok valószínűleg jól körülírható tulajdonságokkal rendelkeznek. A nemzetközi vizsgálatok (pl. az OECD 2011. évi felmérése, a S&P 2015. évi felmérése) azt mutatják, hogy a demográfiai tényezők (nem, iskola típusa, életkor) alapján a különböző csoportok között eltérések vannak.

H2 hipotézis: A legjobb és legrosszabb eredményt elérő diákok jellemzőiben van szignifikáns különbség.

A középiskolások minden nap hoznak pénzügyi döntéseket, pl. be kell osztaniuk a zsebpénzüket. Az otthon látottak nagy szerepet játszanak a fiatalok pénzügyi döntéseiben, valamint a tanulók az iskolában is gyarapíthatják pénzügyekkel kapcsolatos ismereteiket, ezért a pénzügyi műveltség az életkor előrehaladtával, a saját tapasztalatok, a pénzügyi tájékozottság és képzettség növekedésével javulhat.

H3 hipotézis: Azoknak a középiskolásoknak gyengébb az eredménye, akiknek kevesebb pénzügyi tapasztalatuk van.

Dolgozatomban a hazai kutatás eredményeinek elemzése során összehasonlítást végzek a nemzetközi vizsgálatok tapasztalataival, melyek azt mutatják, hogy a számítási feladatok (pl. százalékszámítás, kamatos kamat), a különböző ajánlatok összehasonlítása nehézséget okoz mind a fiatalok, mind pedig a felnőtt lakosság körében. A szakirodalom alapján továbbá kimutatható, hogy általában a férfiak pénzügyi műveltsége jobb a nőkénél. Bár a felnőtt lakosság mérési eredményeinél találhatók eltérések, a fiataloknál – valószínűleg – kevésbé.

H4 hipotézis: A hazai középiskolások körében végzett felmérés eredményei összhangban vannak a nemzetközi tapasztalatokkal.

Az értekezés második – negyedik fejezete a szakirodalmi áttekintéssel foglalkozik. A második fejezetben körbejárom a pénzügyi kultúra fogalmát. A harmadik fejezetben kitérek azokra a célcsoportokra, amelyek kiemelt jelentőséggel bírnak a pénzügyi műveltség vizsgálata során, és bemutatom a jelentősebb mérési eredményeket. A negyedik fejezet a fejlesztési területekről, a különböző hazai és nemzetközi szervezetek tevékenységéről szól. Az ötödik fejezet tartalmazza az empirikus kutatás eredményeit. A hazai középiskolások körében végzett felmérésbe 2014-ben kapcsolódtam be, az eredmények időbeli összehasonlításán túl az imént említett hipotézisek alapján következtetéseket szeretnék levonni a hazai fiatalok pénzügyi műveltségének jellemzőiről. A következő fejezetben a pénzügyi műveltség fogalmi meghatározását, dimenzióit és mérését mutatom be.

2. A pénzügyi kultúra fogalma, dimenziói és mérése

A pénzügyi kultúra fogalmának szakirodalmi áttekintése két részre osztható: egyrészt az elméleti megfogalmazások, másrészt pedig a pénzügyi műveltség komponensei. Az általános fogalom-meghatározások bemutatják a pénzügyi kultúra tartalmát. A működő, gyakorlati definíciók pedig mérhető kritériumokat, feltételeket fogalmaznak meg.

A szakirodalomban számos tényezőt sorolnak fel az alacsony pénzügyi tudás okaiként, azonban a pénzügyi kultúra mérésére és fogalmára nem alakult még ki egységes álláspont; egy tisztább definíció mindenképpen előrelépést jelent a jövőbeli kutatásokban. Az alaposabb pénzügyi ismeretek összessége ebben a folyamatosan változó és összetett társadalomban segít az egyéneknek jobb megértést biztosítani, továbbá támaszt nyújt bizonyos élethelyzetekben. Addig, amíg a kutatói csoportok nem fognak össze az oktatási programok és az empirikus tanulmányok közös értékelésében, addig nem várható kézzel fogható eredmény (REMUND [2010] p. 278).

A kutatók egyetértenek abban, hogy a pénzügyi problémák okait az alábbi területekre vezessék vissza:

1.) Komplex és globális társadalom, a banki szolgáltatási rendszer szabályozásának hiányosságai;
2.) A pénzügyi oktatás szinte teljes hiánya a középiskolákban;
3.) Az agresszív fogyasztói marketing hatása, mellyel azonnal elérhető hitel-helyzetek alakulnak ki (REMUND [2010] p. 278).

A következő alfejezetben az elméleti definíciókkal foglalkozom. A bevezetésben említettem, hogy a pénzügyi kultúrát és a pénzügyi műveltséget szinonimaként kezelem (financial literacy). Megfigyelhető, hogy a szakirodalomban alkalmaznak szűkebb és tágabb meghatározásokat, azonban egységesen elfogadott definíció nem létezik.

2.1. Általános megfogalmazások

Az első pénzügyi kultúra fogalom-meghatározás az Egyesült Államokban keletkezett 1958-ban. Először a pénzügyi műveltséget egyéni szinten mérték, az emberek pénzkezelési

képességével hozták összefüggésbe. Később készültek azok a felmérések, ahol a legproblémásabb csoportokat vizsgálták, mint például az alacsony bevételű felnőttek vagy a középiskolai diákok. Így szélesebb körben jutottak információhoz a tudósok (REMUND [2010] p. 279).

A pénzügyi kultúra fogalma az OECD-tanulmány szerint: „A pénzügyi kultúra a tudatosság, ismeretek, készségek, attitűdök és viselkedések kombinációja, melyekre szükség van a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalához és végső soron az egyéni pénzügyi jólét eléréséhez" (ATKINSON–MESSY [2012] p. 14). Ez a megfogalmazás a pénzügyi műveltség számos összetevőjére rávilágít, melyeket a következőkben fogok bemutatni.

Az előző meghatározáshoz hasonló értelmezés található indiai kutatók tanulmányában, mely szerint „a pénzügyi kultúra annak a tudásnak és képességeknek az összessége, amelyekkel hatékonyan irányíthatóak az egyén pénzügyei, egész életen át a pénzügyi jólét érdekében." (SUGANYA et al. [2013] p. 99) A meghatározásból kiemelendő, hogy a pénzügyi kultúra túlmutat a pénzügyi tudáson, képességeket is magában foglal. Fontos eleme a definíciónak a saját pénzügyi egyensúly megteremtése is. Ugyanakkor a döntéshozatal hiányzik a megfogalmazásból.

Holland tudósok a pénzügyi eszközök használata helyett a tudásra és a megértésre helyezik a hangsúlyt. Szerintük az összetett pénzügyi termékek ismerete és megértése jelenti a pénzügyi kultúrát (MAK–BRASPENNING [2012] p. 307). Ez egy szűkebb értelmezés, mint az OECD-definíció.

Huston kutatásában áttekintette a pénzügyi kultúra különböző fogalmi meghatározásait, hogy ezáltal segítse a kutatókat abban, hogy egységes, általánosan elfogadott legyen a definíció, valamint a mérési eszközök. Huston 71 tanulmányt vizsgált, mely 50 különböző szerzőtől vagy szervezettől származik. Ezek többsége az Egyesült Államokban keletkezett, 1996 és 2008 között. A tanulmányok közül több mint ötven nem tudta meghatározni a pénzügyi kultúra koncepcióját. A fennmaradó esetekben találhatóak definíciók, melyekben nyolc különböző jelentést fogalmaztak meg. Ezek az alábbiak (HUSTON [2010] p. 311):

1. A pénzügyi műveltség az a képesség, amivel az egyén jól megfontolt döntéseket képes hozni, és meghatározó lépéseket tud tenni a pénz kezelésével és használatával kapcsolatosan (BEAL–DELPACHITRA [2003]).
2. Az egyén pénzügyi műveltsége az a képesség, amivel olvas, elemez, kezel és kommunikál a személyes pénzügyi feltételekkel kapcsolatosan, melyek anyagi befolyással vannak a jólétre. Ez magában foglalja azt a képességet, miszerint különbséget tud tenni az ember a pénzügyi döntések között, képes a pénzügyi problémáiról beszélni anélkül, hogy kényelmetlenül érezné magát, valamint képes tervezni a jövőre vonatkozóan, és képes kompetensen reagálni az élet olyan eseményeire, amelyek befolyással bírnak a mindennapi pénzügyi döntésekre, beleértve az általános gazdasági helyzetet és eseményeket is (CUDE et al. [2006]).
3. A pénzügyi kultúra az az alaptudás, amire az embereknek szükségük van a modern társadalomban való „túléléshez" (KIM [2001]).
4. A pénzügyi műveltség összefüggésben van a személy azon képességével, mellyel felismeri és megérti a pénzügyi koncepciók használatát, ami által az egyént ezek felhasználójává teszi (SERVON–KAESTNER [2008]).
5. A pénzügyi kultúra az a képesség, amellyel az egyén a tudását és a készségeit a pénzügyi erőforrásainak hatékony kihasználására fordítja egy életre szóló pénzügyi biztonság érdekében (JUMP$TART [2015]).
6. A pénzügyi kultúra az a képesség, amellyel az ember a tudását és a készségeit a pénzügyi erőforrásainak hatékony kihasználására fordítja egy életre szóló pénzügyi jólét érdekében. U.S. Financial Literacy and Education Commission (NSFL [2006])
7. A pénzügyi műveltség a legfőbb pénzügyi fogalmak és koncepciók megértése, amely ahhoz szükséges, hogy az egyén napi szinten létezni tudjon az amerikai társadalomban (BOWEN [2002]).
8. Az egyén pénzügyi műveltsége egy belülről jövő pénzügyi tudás vagy tárgyi/objektív tudás (COURCHANE –ZORN [2005]).

Az elemzett tanulmányok közel fele nem különíti el élesen a pénzügyi tudást és a pénzügyi kultúrát. Csupán a tanulmányok 13 százaléka tartalmazott formális definíciót. Az első két megfogalmazás a képességekre összpontosít, három pedig csak a tudásra (3., 7., 8. definíciók). Az 5. és 6. definíció lényegét tekintve megegyezik: mind a tudás, mind pedig a képesség szerepet játszik benne, és megfogalmazzák a pénzügyi kultúra tervezett eredményét is, az életre szóló pénzügyi biztonságot, illetve jólétet. A 4. definíció szintén tartalmazza a tudást és a

képességet, azonban a tervezett végeredményt nem. A fogalom pontatlan meghatározása indokolja azt, hogy a pénzügyi kultúrát nem lehet egy szóval meghatározni (HUSTON [2010]).

Az Egyesült Államok kormánya a Jump$tart szervezet által használt fogalmat (5. definíció) támogatja. Remund [2010] tanulmányában megemlíti, hogy ez a meghatározás nyomatékosítja a képesség fontosságát, valamint szól a tudásról, a készségről és az életben zajló eseményekről is. Felhívja a figyelmet azonban néhány hiányosságra. Egyrészt arra, hogy a definícióban nem szerepel a pénzügyi kultúra mérhetősége. A meglévő pénzügyi kultúra felmérése nélkül pedig nem fejleszthető a pénzügyi műveltség. Másrészt a definíció nem állítja egyértelműen, hogy az egyénnek meg kell értenie a kulcsfontosságú pénzügyi koncepciókat ahhoz, hogy pénzügyileg műveltként lehessen számba venni. Végül Remund szerint ez a fogalom nem hangsúlyozza a döntéshozás és a tervezés fontosságát.

Knoll és Houts tanulmányukban megemlítik, hogy az Egyesült Államokban az általánosan elfogadott definíció megegyezik a Jump$tart koalíció (5. definíció) és a Pénzügyi Kultúra és Oktatási Bizottság[4] (6. definíció) által meghatározott fogalmakkal. Hasonlóan definiálta az amerikai Pénzügyi Kultúra Tanácsadó Testület[5] a pénzügyi műveltséget 2008-ban: „az a képesség, mellyel az egyén használja a tudását és a képességeit ahhoz, hogy megfelelően irányítani és kezelni tudja pénzügyi helyzeteit egy életre szóló pénzügyi jólét érdekében.” Az Egyesült Államokban a pénzügyi kultúra három legnagyobb szervezete 22 állami és 80 magán szervezetet tömörít. A legelterjedtebb fogalom szerint tehát a pénzügyi kultúra tudásból és képességekből áll (KNOLL–HOUTS [2012] p. 383). A pontosan körülhatárolt definíciót a Nemzeti Stratégiai Hivatal (National Strategy for Financial Literacy) egészen 2009-ig nem vette át. A kutatások során továbbra is a saját fogalmi meghatározásokat, valamint mérési rendszereket használták. Ez lelassította azt a folyamatot, hogy hatékony oktatási programokat tudjanak létrehozni a különböző szervezetek (REMUND [2010] p. 276).

Egy ausztrál szervezet[6] a pénzügyi műveltséget hasonlóan fogalmazza meg: a tudás, a megértés, a képesség és az értékek alkalmazása pénzügyi környezetben, összefüggésben azon döntésekkel, melyek hatással vannak az egyénre, a társadalomra és a környezetre (CULL–WHITTON [2011] p. 100).

[4] U.S. Financial Literacy and Education Commission
[5] PACFL: President’s Advisory Council on Financial Literacy
[6] MCEECDYA: The Ministerial Council for Education, Early Childhood Development, and Youth Affairs

Huston kutatásában kimutatta, hogy a vizsgált tanulmányok 47 százaléka a pénzügyi kultúrát és a pénzügyi tudást, mint fogalmakat, egymás szinonimájaként, de külön említve használják. Amennyiben csak azokat a tanulmányokat nézzük, melyekben mindkét megfogalmazást használták, akkor több mint háromnegyedükben a fogalmakat rokon értelmű kifejezésként alkalmazták. Jól látható, hogy a pénzügyi tudás, a képesség, a kultúra és a műveltség fogalmai nincsenek körülhatárolva a szakirodalomban. Véleményem szerint a tudás és a képesség csupán egy része a műveltségnek, így Huston megállapításával azonosulni tudok. (Az 1. ábra mutatja a pénzügyi tudás és a pénzügyi kultúra kapcsolatát.)

1. ábra: A pénzügyi tudás és a pénzügyi kultúra kapcsolata

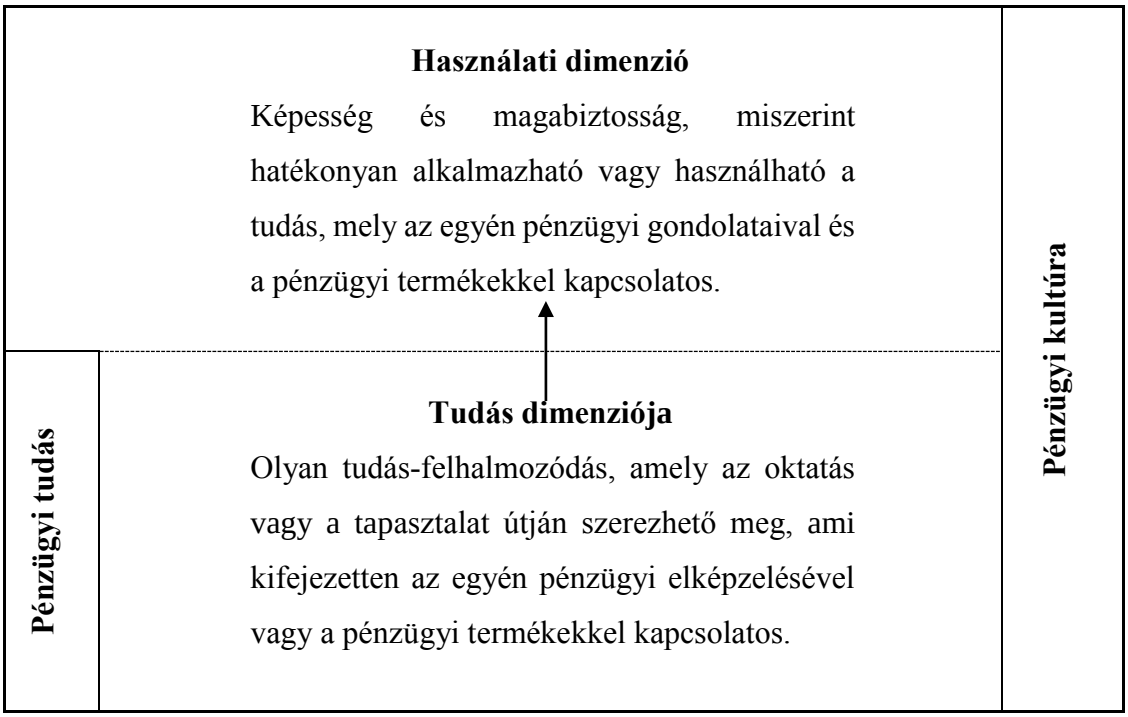

Forrás: HUSTON [2010] p. 307 alapján saját szerkesztés

Remund [2010] tanulmányában áttekintette a 2000 óta született pénzügyi kultúra meghatározásokat. A definíciókban öt közös dimenziót talált:

1. *A pénzügyi szolgáltatások közötti tájékozottság;*
2. *Kommunikációs készség a pénzügyi elképzelésekről;*
3. *A személyes pénzügyek irányítása, kezelése;*

4. *Pénzügyi döntéshozatali képesség;*
5. *Magabiztosság.*

Az előbbi felsorolásban egyaránt található rövid- és hosszútávra vonatkozó képesség. Vannak olyanok, akik tervezni tudnak anélkül, hogy azonnali döntést hozzanak, míg mások azonnali döntést tudnak hozni tervezés nélkül (REMUND [2010] p. 282). Látható, hogy a korábban felsorolt fogalmi meghatározások nem mindegyike használja ezeket a tényezőket.

Remund alapvetően az Egyesült Államokban használt pénzügyi kultúra fogalmakat elemzi, de megemlíti, hogy nemzetközi szinten is hasonló definíciókat használnak, például Ausztráliában, Kanadában és az Egyesült Királyságban. A Kanadában alkalmazott definíció szerint a pénzügyi műveltség azt jelenti, hogy az egyén rendelkezik azzal a tudással, képességgel és magabiztossággal, hogy felelős pénzügyi döntéseket hozzon [TASK FORCE ON FINANCIAL LITERACY].

2. ábra: A pénzügyi kultúra néhány összetevője

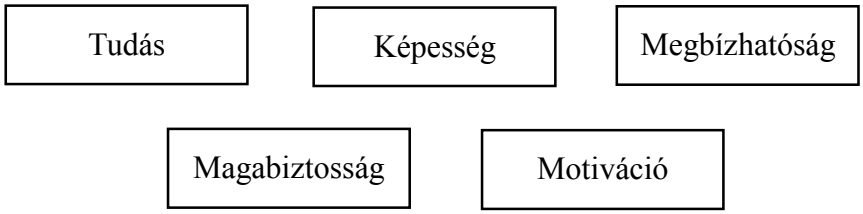

Forrás: REMUND [2010] alapján saját szerkesztés

A 2. ábra alapján megállapítható, hogy a pénzügyi tudás, a képességek, az egyének megbízhatósága és magabiztossága, valamint motivációja mind szükségesek ahhoz, hogy az emberek hatékonyan tudják kezelni a pénzügyeiket. Ez utóbbi tulajdonság, a cselekvésre való késztetés (motiváció) igen ritkán olvasható a fogalmi meghatározások szakirodalmában.

Remund azt fogalmazta meg, hogy „a pénzügyi kultúra az, ami a pénzügyi koncepciók kulcsának megértését méri". „A definíció magában foglalja a képességet és azt a magabiztosságot, amellyel az egyén saját, személyes pénzügyeit képes irányítani" (CUDE [2010] p. 272). Ebben a meghatározásban a koncepciót szeretném kihangsúlyozni, hiszen az eddigiekből nyilvánvalóvá vált, hogy egységes definíció nincs. Ha egy elgondolásként,

koncepcióként tekintünk a pénzügyi műveltségre, akkor a tudósok által megalkotott definíciók között számos összefüggés és egyezőség fedezhető fel.

Plakalovic cikkében egy olyan fogalom-meghatározást idéz, melynek fontos összetevője a döntési képesség. A személyes pénzügyi kultúrába beletartozik az a készség, amely képes választani a különböző pénzügyi döntések között, valamint a kommunikációs képesség is. Ezáltal az egyén képes arra, hogy „tervezzen, és megfelelően reagáljon az élet azon eseményeire, amelyek érinthetik mindennapi pénzügyi döntéseit, beleértve az általános gazdasági folyamatokat is" (PLAKALOVIC [2012] p.136).

A Pénzügyi Oktatási Alapítvány (The National Endowment for Financial Education) megfogalmazásában szintén szerepel a döntéshozatali képesség: Pénzügyi kultúrának nevezi azt a tevékenységet, amely által az egyén fejleszti, megőrzi azokat a tényezőket, amelyek lehetőséget biztosítanak a családoknak és az egyéneknek aszerint, hogy hogyan kommunikálnak (interact[7]) a körülöttük lévő világgal annak érdekében, hogy jobb életszínvonalat érjenek el (REMUND [2010] p. 281).

Tajvani kutatók hasonló definíciót fogalmaztak meg: A pénzügyi műveltség három területet foglal magában: az általános pénzkezelési tudást; a pénzkezelési információk, adatok megértéséhez és kutatásához való képességet; valamint a pénzkezeléssel kapcsolatos döntéshozatali folyamatot és az ezzel összefüggő felelősséget (DENG et al. [2013] p. 69). Ebben a meghatározásban egy újabb faktor kerül előtérbe, ez pedig a felelősség.

Mostanában a pénzügyi kultúra koncepciójában feltűnt egy következő, lehetséges hatodik összetevő is: a pénzügyi képesség, kapacitás (capability). Johnson és Sherraden a pénzügyi kapacitásra az alábbi megfogalmazást adták: „A társadalmi életben való részvétel, mely lehetővé teszi az egyéneknek, hogy pénzügyileg teljes körű életet éljenek, továbbá maximalizálhatja az életben felmerült lehetőségeket; ez a részvétel tudást és kompetenciát követel meg, egy olyan képességet, ami által lehetségessé válik a cselekvés." Az egyéneknek olyan lehetőségekre van szüksége, amivel többet tudnak elérni, mint amennyivel jelenleg rendelkeznek. Ezekhez a lehetőségekhez a pénzügyi képességnek a használata szükséges (JOHNSON –SHERRADEN [2007] p. 122).

[7] kölcsönös, egymásra ható

Egy hazai tanulmány szerint a tudatos pénzügyi magatartás fogalma napjainkban egyre inkább előtérbe kerül. A felelős (tudatos) magatartásra nincs egységesen elfogadott definíció a szakirodalomban. A tudatos pénzügyi magatartás dimenziói: „a célkitűzés, a tervezés, a megtakarítás, a jövőorientáció, az ésszerű költekezés és a költések ellenőrzése, valamint a kommunikáció a pénzügyekről" (ZSÓTÉR [2013] p. 675). A döntéshozatali képesség ebből a megfogalmazásból is hiányzik.

A műveltség, kultúra (literacy) szó használata leginkább az olvasással kapcsolatos. Egy amerikai, műveltséggel foglalkozó szervezet szerint: az olvasás olyan képesség, amely szükséges ahhoz, hogy hirdetést adjunk fel, munkával kapcsolatos jelentkezési lapot töltsünk ki, térképet olvassunk, vagy mesekönyvet a gyerekeinknek. Ez a mindennapi műveltségre vonatkozó megfogalmazás a funkcionalitásra összpontosít. Az általános műveltség a legegyszerűbb értelmezésben olvasási, írási és beszédkészséget jelent. Ez azt jelenti, hogy a pénzügyi műveltséggel kapcsolatban a kommunikációs képesség szerepet játszik. Természetesen a pénzügyi műveltség bonyolultabb az általános műveltségnél, beletartozik az alapvető társadalmi helyzetek megértése, valamint a számolási készség is (REMUND [2010] p. 283).

Lusardi [2012] tanulmányában a számolási készség fontosságára hívja fel a figyelmet. Számos kutatás bizonyítja, hogy a számolási képesség kapcsolatban áll a pénzügyi döntéshozatallal, valamint az egyének felelőssége a megtakarításokkal kapcsolatosan folyamatosan emelkedik. A számolási készség hiánya széles körben elterjedt probléma, különösen néhány demográfiai csoport esetében: nők, idősek, alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők. Mivel ezeknek a képességeknek a fejlesztése felnőtt korban igen nehéz, ezért fontos, hogy a matematikai készségek fejlesztését már az iskolában elkezdjék. A számolási képességek nem csupán a munkaerő-piacon lehetnek hasznosak, hanem az egyéneket egész életük során segítik a pénzügyi döntéshozatalban. A középiskolai évek alatt a fiatalok életük egyik legfontosabb döntését hozzák meg: vajon befektessenek-e felsőoktatási tanulmányokba? Ebben az időszakban további pénzügyi döntési helyzetek alakulnak ki: autóvásárlás, bankszámla nyitása, hitelkártya-szerződés megkötése. A számolási készség szerepének erősödését Lusardi azzal indokolja, hogy az állam, valamint a munkaadók áthelyezték a pénzügyi döntések felelősségét az egyénekre. A mai komplex társadalmi környezetben tehát

minden egyénnek – különösen a fiatal korosztálynak – szüksége van a pénzügyi készségekre és képességekre.

Szintén a számolási készség fontosságát hangsúlyozzák amerikai kutatók. A diákoknak anélkül, hogy megértenék azt, hogy a kamatos kamat milyen szerepet játszik a vagyon gyarapításában, lehetetlen elmagyarázni, hogy mitől jobb egy magas hozamú befektetéssel rendelkezni, mint egy alacsony kamattal rendelkező megtakarítási számlával. Szintén nehéz a kamatos kamat megismerése nélkül megértetni a fiatalokkal, hogy kezdjenek el minél korábban megtakarítani, illetve hogy a hitelfelvétel milyen terhekkel járhat. A kvantitatív gondolkodási képességekbe beletartozik a grafikus ábrák, táblázatok olvasásának és értelmezésének képessége is. Például a kockázat diverzifikációjának vizsgálatakor a nyilvános részvényárfolyamok elemzése komplex gondolkodást igényel, akár a számszerű adatokat, akár azok grafikus szemléltetési eszközeit vizsgáljuk (LUSARDI–WALLACE [2013] p. 1-2).

Lynn Steen tanulmányában így fogalmazott: „A számolási készség nem más, mint általános eszközök alkalmazása egy szofisztikált helyzetben" (STEEN [2001] p. 108). Az eddigiekből megállapítható, hogy a pénzügyi műveltségbe nem csupán a számítási feladatok elvégzésének képessége tartozik bele. Ennél többről van szó. Egyrészt a matematikai feladatot értelmezni kell konkrét pénzügyi, gazdasági helyzetben, másrészt a rendelkezésre álló információk alapján megfelelő következtetéseket kell levonni. Harmadrészt az adatok ábrázolhatók grafikusan, vagy táblázat formájában, ezeket a számszerű tényeket fel kell tudni ismerni és értékelni. Ezzel eljutottunk a statisztikai tevékenységhez, mely „a tömegesen előforduló jelenségek egyedeire vonatkozó információk gyűjtése, feldolgozása, elemzése, ennek alapján a vizsgált jelenség egészének tömör, számszerű jellemzése. A statisztika másrészt az információk összegyűjtésének, leírásának, elemzésének, értékelésének és közlésének tudományos módszertana" (SÁNDORNÉ et al. [2013] p. 12). Ezért a pénzügyi műveltség koncepciójába – véleményem szerint – a statisztikai műveltség is beletartozik.

A koncepcionális meghatározásba beleilleszthető a Magyar Nemzeti Bank 2008-ban megjelent definíciója, mely szerint a pénzügyi kultúra nem más, mint „a pénzügyi ismeretek és készségek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit" (MNB-PSZÁF [2008] p. 1.). Tehát az egyének

„képesek felmérni a kockázatot, valamint a döntésükben rejlő bizonytalanságot” (HUZDIK et al. [2014] p. 477). Kiemelendő a megfogalmazásból a döntések eredménye, mely néhány, korábban említett definícióból hiányzott. Ebben a meghatározásban az eddig említett dimenziók nagy része megtalálható, így ezt kiemelten fontosnak tartom. Ugyanakkor említést kell tennem arról, hogy az elmúlt évtizedekben az információs technológiák elterjedése gyökeresen átalakította nemcsak a hagyományos, hanem a pénzügyi szolgáltatásokat is (KOVÁCS–TERTÁK [2016] p. 6). Ehhez azonban az egyéneknek szükségük van ún. digitális műveltségre is, mely fogalom csak elvétve szerepel az általam ismert szakirodalomban. A pénzügyi információk gyűjtéséhez szintén szükséges a digitális technológiák ismerete, melynek fejlesztése – véleményem szerint – napjainkban kiemelt fontosságú lenne.

Összefoglalva az eddigieket, megállapítható, hogy a pénzügyi kultúra a pénzügyi tudáson és képességen túl több tényezőt is magában foglal: a kommunikációs képességet, a döntések meghozatalát, a tervezést, a felelősséget. Megemlítettem a számolási készség jelentőségét, mely nem csupán számítási feladatok megoldását jelenti. Eljutottam oda, hogy a pénzügyi kultúra koncepciójának – véleményem szerint – részét képezi a statisztikai, valamint az informatikai (digitális) műveltség is. A legújabb kutatások azonban felhívják a figyelmet a pénzügyi kultúra érzelmi aspektusaira is. A motivációról ebben az alfejezetben már esett szó. A továbbiakban a pénzhez való hozzáállást, illetve a rátermettséget, és azoknak a pénzügyi műveltséghez való viszonyát mutatom be.

2.1.1. Pénzzel kapcsolatos attitűd

A pénzügyekhez való hozzáállást, értékelő viszonyulást nevezzük pénzügyi attitűdnek. A pénzhez való viszonyunkat a gyerekkori tapasztalatok befolyásolják. A családi minták követését, vagy éppen elutasítását a környezetünkben élő felnőttek viselkedése, érzései határozzák meg. „Az attitűdkutatások rámutattak arra, hogy az értékelő viszonyulás három (kognitív[8], affektív[9] és viselkedési) tényezője együtt alakul, s így biztosítja a személyiség konzisztens viszonyulását egy adott dologhoz” (KOVÁCS et al. [2013a] p. 38). Mivel a tényezők összefüggnek egymással, ezért a pénzügyi viselkedés alakításához a pénzügyi attitűd ismerete szükséges.

[8] megismerő, gondolkodáson alapuló
[9] érzelmi

Hazánkban a mai középkorú felnőtt lakosság egy „pénz nélküli társadalomban” nőtt fel. Ez a tény befolyásolja a felnőttek pénzügyi ismereteit, pénzkezelési szokásait. Ezeknek az egyéneknek a jelenlegi piacgazdasági környezetben nap, mint nap felelősségteljes pénzügyi döntéseket kell hozniuk. „Mivel a társadalmi berendezkedés a környező országokban a rendszerváltás előtt ugyanazon az ideológián alapult, a pénzügyi magatartás nemcsak magyar, hanem regionális probléma” (KOVÁCS et al. [2013a] p. 38). Tehát a pénzügyi viselkedés megértéséhez szükségünk van az érzelmi tulajdonságok megismerésére is.

3. ábra: A kultúra jéghegy-modellje

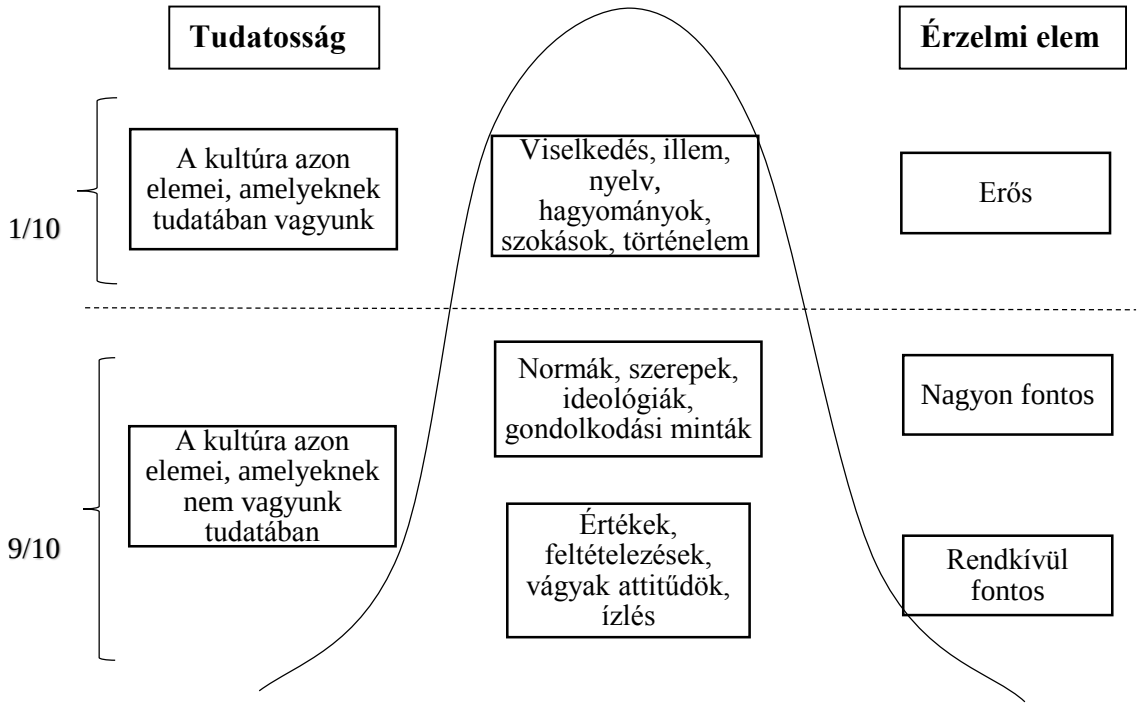

Forrás: HUSZ–SZÁNTÓ [2011] p. 7 alapján saját szerkesztés

„A kultúra fogalma alatt a szociológiában legáltalánosabban a társadalom (vagy csoport) közös értékeinek, normáinak, rítusainak, hőseinek és szimbólumainak rendszerét, a társadalomra (vagy csoportra) jellemző hagyományokat, feltevéseket, gondolkodási, viselkedési és probléma megoldási mintákat, preferenciákat, attitűdöket, érzelmeket értjük” (HUSZ–SZÁNTÓ [2011] p. 7). Vannak olyan kutatók, akik a kultúrát jéghegyhez hasonlítják. A „jéghegy-modell” szerint a kultúra kisebbik része tudatos, míg legnagyobb része érzelmileg nagyon fontos, azonban tudattalan. (3. ábra) A „jéghegy csúcsa” tapasztalati úton könnyebben megközelíthető. A Magyarországon elindult (főleg pénzintézeti) kezdeményezések a kultúra

felszíni rétegére koncentrálnak: a pénzügyi ismeretek és a viselkedés fejlesztésére. A „víz alatti” réteg (ide tartoznak az értékek, a feltételezések és az attitűdök) nehezebben feltárható, azonban kiemelten fontos szerepük van a pénzügyi kultúra megismerésében. Ezt megerősíti az OECD-tanulmány is, miszerint a viselkedés és az attitűdök között pozitív kapcsolat áll fenn. „A hosszabb távú gondolkodás iránt pozitív attitűdöt mutató válaszadók nagyobb valószínűséggel mutatnak pozitív pénzügyi viselkedést, mint azok, akiknél rövid távú preferenciát tapasztalunk” (ATKINSON–MESSY [2012] p. 56).

Kovács és szerzőtársai kutatásukban egyetemi hallgatók körében végzett felmérés alapján gondolkodási és viselkedési mintákat, meggyőződéseket, hiedelmeket és preferenciákat vizsgálnak. Céljuk a pénzügyi viselkedést befolyásoló attitűdök feltárása, azok összehasonlítása korábbi tanulmányok eredményeivel (KOVÁCS et al. [2013a] p. 38-40).

Zsótér és Nagy cikkükben kiemelik, hogy az aktív fogyasztóvá válás folyamatában a gyermekkor kiemelt szerepet tölt be. A szakirodalom a gyerekek szocializációs folyamatát három szakaszra bontja: 3-7 éves kor között a gyerekek konkrét pénzügyi döntéseket hoznak (perceptuális szakasz); 7-11 éves korban már több tényező figyelembe vételével képesek gazdasági döntések meghozatalára, továbbá más nézőpont szerint is képesek a helyzetek elemzésére (analitikus szakasz); 11-16 éves korban pedig a gyerekek már komplex módon gondolkodnak (reflektív szakasz) (ZSÓTÉR –NAGY [2012] p. 311-312).

Az előzőek alapján a kutatók felhívják a figyelmet a pénzügyi attitűd és a materiális irányultság vizsgálatának fontosságára. „Hazánkban az utóbbi időben a hitelek és személyi kölcsönök iránti kedvezőbb attitűd kialakulása arra világít rá, hogy a lakosság számára a kívánatos termékek birtoklása gyakran fontosabb, mint pénzügyi helyzetük pontos felmérése és a fogyasztás ahhoz való igazítása” (ZSÓTÉR–NAGY [2012] p. 315). A szerzők javaslata a pénzügyi kultúra érzelmi oldalának fejlesztésére az alternatív oktatási, illetve önismeret-fejlesztő gyakorlatok, például a pszichodráma módszerének alkalmazása (ZSÓTÉR –NAGY [2012] p. 315-317).

2.1.2. Attitűd és aptitűd

Olasz kutatók feltételezik, hogy a genetikai faktor befolyásolja a pénzügyi viselkedést. Szerintük léteznek olyan nem megfigyelhető változók, amelyek segíthetnek megmagyarázni a fiatalok pénzügyi kulturális szintjét: ilyen például az attitűd és a pszichológia. Az aptitűd fogalmát úgy határozzák meg, mint a kompetencia egyik összetevője, aminek segítségével az egyén foglalkozik a pénzügyi problémával. Míg az attitűd egy gondolkodási út, egy problémára való rátekintés, hozzá való viszonyulás, addig az aptitűd egy természetes képesség, adottság (BONGINI et al. [2012]).

Remund az alábbiak szerint definiálja a pénzügyi kultúrát: „annak a tudásszintnek a mérési eszköze, amivel az egyén megérti a kulcsfontosságú pénzügyi koncepciókat, birtokában van annak a képességnek és magabiztosságnak, hogy személyes pénzügyeit megfelelően tudja kezelni rövid távú döntéshozatalaival vagy hosszú távú pénzügyi tervezéssel, miközben figyelemmel kíséri a társadalmi élet eseményeit és változásait." Tehát a tudás irányítja az aptitűdöt, azaz a rátermettséget, amely ezáltal a személyes pénzügyek kezelésének befolyásoló tényezőjévé válik. A tudás értéktelen az alkalmazott tapasztalat nélkül, és a kutatások is azt bizonyítják, hogy ez a tapasztalat a „híd" a tudás és az aptitűd között. A korábbi tanulmányokból származó megfogalmazások együttesen egy holisztikus[10] képet alkotnak a pénzügyi műveltségről (REMUND [2010] p. 284).

Az előző gondolathoz hasonlót állítanak De Meza és szerzőtársai [2008]: szerintük a pénzügyi viselkedés jobban függ az egyén pszichológiai megérzésétől, mint a konkrét pénzügyi információk ismeretétől vagy a készségtől.

Egy francia tanulmány szerint a pénzügyi műveltség a társadalmi-gazdasági tényezők mellett a politikai véleményen keresztül is magyarázható. Az ideológiai, politikai hozzáállás részét képezheti a pénzügyi viselkedésnek, meghatározhatja az egyén portfólióját, továbbá a pénzügyi tervezés fontosságának a felismerését. A szerzők ezt a feltételezést részben bizonyították (ARRONDEL et al. [2013] p. 9).

[10] teljességre törekvő

Szintén ebben a tanulmányban olvasható egy olyan javaslat a jövőbeni kutatásokhoz, mely a pénzügyi műveltség, a pénzügyi tervezés, valamint a preferenciák kapcsolatára vonatkozik. A francia kutatók szerint a pénzügyi kultúra népszerűsítése segíthet az egyének pénzügyi tervezésében, azonban ez nem mindig elegendő. Az emberek egy része türelmetlen, előnyben részesíti a jelenlegi fogyasztást a jövőbeni megtakarítással szemben (ARRONDEL et al. [2013] p. 13).

Az eddigiekben bemutattam az elméleti fogalmakat. Kiemeltem, hogy az érzelmi tényező is fontos a koncepcionális meghatározásban. A következő alfejezetben a működő, gyakorlati definíciók ismertetésére fókuszálok: melyek azok a kritériumok, feltételek, amelyekkel az elméleti koncepció mérhetővé válik.

2.2. A pénzügyi műveltség dimenziói

Lusardi és szerzőtársai fiatalok körében végzett felmérése az Egyesült Államok országos reprezentatív adatfelvételének információin alapul. Az NLSY97[11] 12 és 17 éves kor közötti fiatalok mintája, 1997-ben készült. A diákok megkérdezésén túl az adatbázis tartalmazta a szülőkkel készült interjúkat is, melynek célja az otthoni környezet feltárása volt. A felmérést – kevesebb pénzügyi műveltségi kérdéssel – 2007-2008 között megismételték, amikor a válaszadók 23 – 28 évesek voltak. 7417 fő töltötte ki a kérdőívet maradéktalanul. A főbb kutatási kérdések az alábbiak voltak:

1. Mennyire tájékozottak a fiatalok a pénzügyi döntések meghozatalához?
2. Milyen meghatározó tényezői vannak a fiatalok pénzügyi műveltségének?
3. Hogyan tudnak ezek az információk segítséget nyújtani a törvényhozóknak (LUSARDI et al. [2010] p. 358-359)?

A legtöbb kutatás tartalmazza ezeket a kérdéseket. A tájékozottság felmérésével képet kaphatunk a pénzügyi műveltségről, melynek befolyásoló tényezőit feltárjuk, és a megállapítások alapján következtetéseket vonunk le, javaslatokat teszünk a későbbi fejlesztések irányaira.

[11] National Longitudinal Survey of Youth (NLSY) – Fiatalok Nemzeti Longitudinális Felmérése

Lusardi és Mitchell pénzügyi műveltségre vonatkozó három kérdése széles körben elterjedt, egyrészt az Egyesült Államok országos felméréseiben, másrészt pedig a nemzetközi kutatások során is. A kérdések az alábbiak:

1. Feltételezzük, hogy a megtakarítási számlán 100 dollár található, a kamat 2% évente. 5 év múlva mekkora összeg lesz a számlán, ha közben nem veszünk ki belőle? A lehetséges válaszok: több mint 102 dollár; kevesebb, mint 102 dollár; 102 dollár.
2. A megtakarítási számlán 1% évente a kamat, az infláció pedig 2% évente. 1 év elteltével mennyit tud az ember a számlán lévő pénzből vásárolni? A lehetséges válaszok: többet; ugyanannyit; kevesebbet.
3. Az alábbi állítás igaz vagy hamis? Egy vállalkozás részvényeinek megvásárlása rendszerint biztosabb hozamot biztosít, mint a befektetési alapok részvényei (LUSARDI–MITCHELL [2008] p. 413-414).

Ezek a kérdések az alapvető pénzügyi tájékozottságot és tudást mérik[12]. Az első kérdés az alapvető számolási készséget számszerűsíti, röviden „**kamatos kamatnak**" nevezik. A második kérdés a válaszadók inflációval kapcsolatos ismeretét vizsgálja (rövid elnevezése „**infláció**"). A kockázat megoszlásának ismerete kritikus része a megalapozott pénzügyi döntéseknek, ezt méri a harmadik kérdés (röviden „**kockázat megoszlása**"). Ezek a kérdések jól el tudják különíteni a valódi és nem valódi válaszokat (LUSARDI et al. [2010] p. 362).

A kérdések megtervezése során az alábbi alapelveket vették figyelembe:

1. *Egyszerűség*: az alapvető pénzügyi fogalmak tudásának mérése;
2. *Relevancia*: a kérdés illeszkedjen az emberek mindennapi pénzügyi döntéseihez, valamint alkalmas legyen nemzetközi összehasonlításra;
3. *Tömörség*: minél kevesebb időt kelljen eltöltenie a válaszadónak a kérdéssel;
4. *Különbségtétel*: olyan kérdések kialakítása volt a cél, amellyel össze lehet hasonlítani az egyének pénzügyi tudásszintjét.

A fenti három kérdés – mely azóta a nemzetközi kutatásokban is széles körben szerepelt – eredetileg a 2004-es Amerikai Egészségügyi és Nyugdíjazási Tanulmány (HRS[13]) számára készült, ebbe a felmérésbe integrálták be egy külön modulként. A kérdések alapvető számolási

[12] Mindhárom kérdésnél megtalálható a „nem tudom" és a „nincs válasz" lehetőség is.
[13] Health and Retirement Study

készséget mérnek, melyek azóta a pénzügyi műveltség mérésének sztenderdjeivé váltak. Fontos megjegyezni, hogy az előre megadott válaszlehetőségek egyszerűsítik a választást (1. alapelv). A „nem tudom” válasz és a válaszadás elutasításának lehetősége pedig nem „kényszeríti” a válaszadót, ezáltal különbséget lehet tenni a pénzügyi tudásszintek között (LUSARDI–MITCHELL [2011] p. 498-500).

A most bemutatott három kérdés három különböző szempont szerint vizsgálja a pénzügyi műveltséget. A kérdések önmagukban is értelmezhetőek, így egy-egy kérdéssel is lehet következtetéseket levonni a pénzügyi kultúrára vonatkozóan. Véleményem szerint azonban ez nem biztos, hogy elég ahhoz, hogy átfogó képet kapjunk az egyének pénzügyi műveltségéről.

A pénzügyi kultúra részterületeire az elmúlt évtized kutatásai legalább négyet határoznak meg, melyek az alábbiak:

1. *Alapvető pénzügyi kérdések*;
2. *Hitelfelvétel*;
3. *Befektetés*;
4. *Erőforrások megvédése:* biztosítási termékek.

A Huston által vizsgált tanulmányok (2.1. alfejezet) több mint fele tartalmazta az első három témakör valamelyikét, míg az utolsót csupán egyharmaduk. A vizsgált kutatások 40 százaléka tartalmazott legalább két vagy három mérési területet az előzők közül. A tanulmányok 35 százaléka kifejezetten csak az alapvető pénzügyi kérdésekkel foglalkozott, míg több mint a fele csak a megtakarításokkal és befektetésekkel. A kutatásoknak csupán egynegyede tartalmazta mind a négy részterületet (HUSTON [2010] p. 303). Természetesen azok a tanulmányok, melyek mindegyik témakört számításba veszik, sokkal pontosabbak.

A felsorolt részterületek közül az első hármat használták indiai tudósok. Egy olyan indexet készítettek, amiben négy indikátort neveztek meg: a pénzügyi tudást, a megtakarítási képességet, a hitellehetőségeket és befektetési képességeket, melyhez 400 főből álló felmérést végeztek (SUGANYA et al. [2013]).

Remund a gyakorlati témaköröket szintén négy kategóriába sorolja:

1. *Személyes költségvetés, tervezés*;
2. *Megtakarítás*;

3. *Hitelezés*;
4. *Befektetés*.

Ezeknek a területeknek az alapja a pénzügyi viselkedés és a pénzügyi képesség. Azok a kérdéskörök, amelyek nem tartoznak ebbe a négy csoportba, azok a megértésen alapulnak, és általában a *biztosítási* témakört tartalmazzák. A kutatások további kategóriákat is azonosíthatnak, melyekkel a pénzügyi kultúra mérhetővé válhat. Remund felhívja a figyelmet a kockázatkezelés fontosságára, mely terület mind a négy kategóriának alapvető összetevője. A pénzügyi tájékozottságot a tanulmányok széles spektrumban vizsgálják annak érdekében, hogy megértsék és kiértékeljék a személyes aptitűdöt. Az aptitűd a rövid- és hosszú távú döntéshozatalt, a tervezést, a különböző események pénzügyi hatásainak megértését is magában foglalja. A fent említett négy témakör a legelterjedtebb a 2000 óta készült tanulmányokban, és szorosan illeszkedik az elméleti, koncepcionális definícióhoz (REMUND [2010] p. 288-290).

A szakirodalom a vizsgálandó részterületekben nagyrészt egyetért. Vannak olyan kutatások, amelyek kevesebb kérdéskört vizsgálnak, mert inkább bizonyos kérdéscsoportokra szeretnének koncentrálni. Ahhoz, hogy komplex kép alakuljon ki a pénzügyi kultúráról, érdemes a témakörök nagy részét lefedni. Ennek megfelelően a magyar középiskolások felmérése, az Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesület és a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Karának kutatócsoportja által készített kérdőív az alábbi hat területet tartalmazza: banki szolgáltatások, megtakarítások és befektetések, hitelezés, munka világa, általános gazdasági ismeretek, biztosítás és nyugdíj.

A gyakorlati meghatározások elősegítik az elméleti koncepció mérhetőségét. A következő alfejezet a szakirodalomban található néhány mérési modellt mutatja be.

2.3. Mérési modellek

„A pénzügyi kultúra mérésére – a fogalom-meghatározásokhoz hasonlóan – számos módszert alkalmaztak. Hung és szerzőtársai [2009] két csoportosítási ismérvet azonosítottak tanulmányukban a különböző kutatások elemzése során. Az első szerint a pénzügyi kultúra mértékét lehet vizsgálni önbevallás, illetve teljesítmény mérés alapján, míg a második csoportosítási ismérv szerint a pénzügyi kultúra megjelenhet pénzügyi részterületenként is

(megtakarítás, befektetés, hitel, kalkulációs készség). Természetesen a két csoportosítási ismérv nem különül el egymástól" (BÉRES et al. [2013] p. 3). Az első jellemző az elméleti koncepcióra, és annak mérésére utal, a második pedig a gyakorlati definícióra.

Az Egyesült Államokban 2008 októberében a kutatók az együttműködés fontosságára hívták fel három, pénzügyi kultúrával foglalkozó szervezet (FLEC[14], NRS[15], TONS[16]) figyelmét. A két legfontosabb témakör az alábbi volt:

1. Melyek azok a személyes pénzügyekre vonatkozó alapvető követelmények, amelyeket minden egyénnek ismernie kellene, és milyen eszközökkel lehet bizonyítani a jelenlegi sztenderdek hatékonyságát?
2. Milyen mérési formák tekinthetőek megbízhatónak és érvényesnek a pénzügyi műveltség területén, és milyen mérési eszközök használata szükséges?

A közelmúltban a pénzügyi kultúra számos nemzeti és nemzetközi szervezet (pl. OECD) körében érdeklődésre tart számot. Mindkét szinten felmerült az a probléma, hogy az emberek még a pénzügyi tudás alapjaival sem rendelkeznek ahhoz, hogy képesek legyenek jól informáltan financiális döntéseket hozni a mindennapi életükre vonatkozóan. Ilyen tevékenységek: a pénzügyi tervezés, a pénz, a hitel- és adósságállomány megfelelő kezelése. Hiányosságokat fedeztek fel a biztosítási területen is (öngondoskodás). A válság ugyanakkor rámutatott arra is, hogy az alacsonyabb pénzügyi tudással rendelkezők szembenéztek a pénzügyi problémákkal, ezáltal az emberek érzékenyebbé váltak a pénzügyi piac változásaira.

Számos tanulmány – főként az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban – megkísérelte a pénzügyi kultúra mérésének és ezáltal fontosságának hangsúlyozását. Így a pénzügyi kultúra fogalmának nemzeti szinten történő meghatározása került előtérbe, figyelembe véve az OECD által megindított folyamatot. Ugyanakkor az adatok elemzési módszereit kevésbé fejlesztették a kutatók. Általában a válaszok összesítésével egy indexet készítenek, melynek értéke nulla és a kérdésekre adott helyes válaszok száma között mozog. A pénzügyi kultúrát befolyásoló tényezőket pedig leginkább két- és többváltozós regresszió-számítás segítségével vizsgálják. Olasz tudósok a Rasch-modellt alkalmazták, hogy

[14] Financial Literacy and Education Commission – Pénzügyi Kultúra és Oktatási Bizottság
[15] National Research Symposium on Financial Literacy and Education – Pénzügyi Kultúra és Oktatás Nemzeti Kutatási Tanácskozása
[16] Taking Ownership National Strategy for Financial Literacy – Pénzügyi Kultúra Nemzeti Stratégiája

számszerűsítsék a képességeket, az attitűdöket és a pénzügyi cselekvést. 2000 óta a PISA-felmérés[17] is ezt a módszert használja. Ez az eljárás figyelembe veszi a kérdések bonyolultságát és a válaszadók egyéni képességeit is. A módszer segítségével kimutathatók a leggyakrabban előforduló hiányosságok, valamint az is, hogy ezek a problémák mely csoportoknál fordulnak elő (BONGINI et al. [2012]).

Az OECD és az INFE (International Network on Financial Education[18]) által 2011-ben, 14 országban lefolytatott kutatásának elemzése a pénzügyi ismeretek, a viselkedés és az attitűdök országok közötti, illetve országokon belüli különbségeit vizsgálja. Az eredmények alapján a felmérésben szereplő országok lakosságának jelentős részénél hiányos pénzügyi ismeretek, valamint nem megfelelő pénzügyi viselkedés tapasztalható (ATKINSON–MESSY [2012] p. 3).

A pénzügyi ismeretek témakörében a kérdések legalább háromnegyedének helyes válaszadási aránya egyik országban sem érte el a hetven százalékot. Kifejezetten problémás területnek bizonyult az egyszerű és a kamatos kamat számítása, a hibás válaszok aránya (Norvégia kivételével) mindenhol meghaladta az ötven százalékot. A diverzifikációra vonatkozó kérdés hasonlóan aggasztó eredményt mutatott (ATKINSON–MESSY [2012] p. 6-7).

A kölcsönre történő kamatfizetés fogalmára Magyarországon a válaszadók 95 százaléka helyes választ adott. A legmagasabb arányban értették hazánkban a kockázat és a hozam alapvető elveit (86%). Szintén a legnagyobb volt a helyesen válaszolók aránya Magyarországon a diverzifikációs kérdésnél, bár az arány itt jóval alacsonyabb (61%). A vizsgált országok között a pénzügyi ismeretek terén tehát hazánk előkelő helyet foglal el, ugyanakkor a pénzügyi viselkedésre vonatkozó kérdések esetén problematikus területek tapasztalhatók. A megtakarítások valószínűsége igen alacsony. A pénzügyi viselkedésre adott pontszám kétharmadát csupán a válaszadók 38 százaléka érte el, mely a vizsgált országok között a második legrosszabb eredmény (ATKINSON–MESSY [2012] p. 32).

„Az OECD Nemzetközi Pénzügyi Képzési Hálózata (INFE) kidolgozott egy olyan felmérést, mely lehetővé teszi igen eltérő háttérrel rendelkező, különféle országokból származó személyek

[17] A PISA-vizsgálat (Programme for International Student Assessment) egy olyan vizsgálatsorozat, amelyet 2000-ben indított el a világ legfejlettebb országait tömörítő gazdasági szervezet, az OECD, melynek Magyarország 1996 óta tagja. A vizsgálatot háromévente bonyolítják le. (PISA2012 (2))
[18] Az OECD Nemzetközi Pénzügyi Képzési Hálózata

pénzügyi kultúrájának feltérképezését" (ATKINSON–MESSY [2012] p. 6). A kérdőív a szocio-demográfiai jellemzőkön túl három témakörben tesz fel kérdéseket: pénzügyi ismeretek, viselkedés és a pénzügyi kultúrára vonatkozó attitűdök. A komponensek helyes válaszait összesítették (helyes válasz: 1, minden más esetben 0), így a pénzügyi ismeretek témakörének pontszáma 0 és 8 között, a pénzügyi viselkedésé 0 és 9 között mozoghatott. Az attitűdre vonatkozó kérdések (3 kérdés) mindegyikére adott válaszok összegzése után elosztották azt hárommal. A pontértékek összegzésének eredményeként előállították a pénzügyi kultúra összesített indikátorát, melynek maximális értéke 22. Mivel a témakörök pontszámai különbözőek voltak, így a komplex mutató súlyozást is tartalmazott, melyben legnagyobb szerepet a pénzügyi viselkedés töltött be. A pénzügyi kultúra befolyásoló tényezőit ezután többváltozós regresszióval elemezték (ATKINSON–MESSY [2012]).

A kutatók általában a válaszok összesítésével egy indexet készítenek, melynek értéke nulla és a kérdésekre adott helyes válaszok száma között mozog. Az előző modell is erre a gondolatra épül. A magyar középiskolások pénzügyi ismeretének jellemzésére az Econventio Egyesület és a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kara által létrehozott kutatócsoport 2012-ben megalkotta az úgynevezett Econventio-indexet, melynek célja, hogy a tanulók éves teljesítményét egyetlen számértékkel jellemezze. A modell mind a hat vizsgálati dimenziója azonos súllyal befolyásolja az index értékét. „Amennyiben az egyes témakörökből nem ugyanannyi kérdés kerülne a modellbe, akkor az index előállításakor az alulreprezentált dimenzió értékét felsúlyoznánk, a felülreprezentáltat pedig alulsúlyoznánk úgy, hogy minden témakörben a helyes válaszok súlyozott összege ugyanazon a tartományon mozoghasson. Ezzel az eljárással biztosítható, hogy az egyes blokkokat különböző számú kérdéssel vizsgáljuk" (KOVÁCS et al. [2015] p. 23). Az Econventio-index így egy 0 és 100 közötti intervallumba eső érték, melynek nagyobb értéke magasabb átlagteljesítményt mutat.

Az elmúlt két évtizedben az oktatással foglalkozó kutatásokban egyre nagyobb figyelmet kap a műveltség mérésének problémaköre. A mérés legfontosabb célja az, hogy olyan teszteket állítsanak össze, amelyeknek magas a megbízhatósága. Az oktatási területen a két legelterjedtebb forma a klasszikus teszt-elmélet (CTT[19]) és a valószínűségi tesztelmélet (IRT[20]). A klasszikus tesztelmélet felvetése szerint elegendő a teszt és az item (feladat, kérdés) értelmezése, és a válaszok mindegyike egyformán fontos a tesztérték (összpontszám)

[19] classical test theory
[20] item response theory

meghatározásában. Ezzel szemben a valószínűségi tesztelmélet az itemek tulajdonságait valószínűségelméleti eszközökkel jellemzi.

A tudásszint mérésével kapcsolatos elvárások egyike az, hogy a felmérések résztvevői milyen szinten birtokolják az elvárt tudást. A másik pedig, hogy a válaszadók teljesítménye differenciálható legyen. „Ha a tanulók fejlettségi szintjét, teljesítményét egy előre kitűzött célhoz, egy rögzített kritériumhoz viszonyítjuk, kritériumorientált (criterion-referenced) tesztelésről beszélünk. Ha ellenben a teljesítményeket a kiválasztott populáció átlagához, a csoport normáihoz viszonyítjuk, normaorientált (norm-referenced) értékelést végzünk" (CSAPÓ [2002] p.59). A középiskolások pénzügyi műveltségének mérésekor a klasszikus modell (CTT) alapján normaorientált értékelést végzünk.

A felmérések vizsgálata során általában a CTT-módszert alkalmazzák a könnyebb értelmezés miatt. Azonban ez az eljárás az utóbbi időben számos kritikát is kapott, például az ilyen típusú kérdésekre adott válaszok pontszáma függ a teszt tartalmától, továbbá az egyes kérdések nehézsége is változó lehet, így az eredmény nem utal teljes mértékben a válaszadóra (BONGINI et al. [2013] p. 19). Az IRT-módszer célja, hogy a CTT hibáit kiküszöbölje, és lehetőséget teremtsen a különböző tesztek eredményeinek összehasonlítására. Ezzel a módszerrel mind a teszt nehézségét, mind pedig a válaszadók egyéni képességeit mérni tudják. Az IRT-módszernek három, kettő és egy paraméteres modellje ismert. Az egy paraméteres IRT-modell másik elnevezése a Rasch-modell, mely kedvező matematikai tulajdonságokkal rendelkezik. A Rasch-modellt a kutatók a képességek, a személyes tulajdonságok számszerűsítésére használják. A Rasch-modell azon az elképzelésen alapul, hogy az adatokban egyféle logikus hierarchiának kell lennie (kevesebb, mint – több, mint). A modell figyelembe veszi a tesztek bonyolultságát és a válaszadók egyedi képességeit is, azaz a pénzügyi kultúrára vonatkozóan azt, hogy a különböző profilú diákok a pénzügyi műveltség különböző területein különböző szinteket mutatnak. A Rasch-modell kiindulópontként a diákok teszten elért összes pontszámát számolja ki a helyes, illetve helytelen válaszok valószínűségének megadásához. Ezek után arra alapoz, hogy a diákok nagyobb valószínűséggel teljesítenek jól a könnyű, mint a nehéz kérdéseken, valamint a jobb képességű diákok nagyobb valószínűséggel válaszolják meg jól a kérdéseket, mint az alacsonyabb képességűek. A Rasch-modell feltételezése, hogy egy kérdésre adott helyes válasz valószínűsége az egyes válaszadók képesség-paramétere és az egyes kérdések nehézségi paraméterének különbségének logisztikus függvénye.

A Rasch-modell tehát egy „kérdésre válaszolási módszer”, mely segít lemérni egy vagy több mennyiségi látens változót egy skálán. Biztosíthatja az elégségesség jellemzőit, a szeparálhatóságot, a fajlagos objektivitást, a látens változók összeadhatóságát és a becsült paraméterek változatlanságát. Amikor a változatlan tényezők nem garantálhatók, hasznos az egyedi csoportokhoz tartozó személyek közötti különbségeket kiértékelni. Használhatók a differenciált kérdés-funkciók (DIF[21]), amelyek lehetővé teszik annak feltárását, hogy vajon bizonyos alcsoportoknak van-e előnyük vagy hátrányuk a tesztelés folyamán.

Számos statisztikai módszer javasolt azért, hogy felfedezhetők legyenek a felmérésből ezek a differenciált kérdés-funkciók. A módszerek többségét azért alakították ki, hogy össze tudják hasonlítani a referencia-csoportokat és az előre meghatározott és a kiemelt csoportokat, mint például a férfiakat és a nőket. Molnár [2005] tanulmányában említ egy példát, amelyben a Rasch-modell előnyeire hívja fel a figyelmet a klasszikus elemzésekkel szemben. Két személy pontszámát hasonlítja össze, melyből a klasszikus tesztelmélet alapján csak az derül ki, hogy melyik egyén pontszáma a magasabb, így melyik a jobb képességű, hiszen nem vizsgálja azt, hogy mely itemekből érte el az illető az adott eredményt. Ugyanakkor a Rasch-modell megmutatja azt is, hogy a válaszadó a nehezebb feladatokat oldotta meg helyesen, a könnyebbeknél pedig rontott. Ezt indokolhatja a koncentráció hiánya vagy a találgatás is, amit nem mutat ki a modell. Azonban az kiderül, hogy ez a teljesítmény nem tükrözi a tényleges képességet, tehát nem illik bele a modellbe (MOLNÁR [2005]). A modellt tehát a személyes tulajdonságok számszerűsítésére alkalmazzák az oktatással foglalkozó tudományos kutatások. A PISA-felmérések 2000 óta ezt az eljárást használják.

A PISA-felmérés jelentősége napjainkban megnőtt hazánkban, ugyanis eredményei a meghatározott célokra igénybe vehető európai uniós fejlesztési források mutatóivá váltak. A fiatalok tudásának bővítése tehát közös európai cél lett. A felmérés azt vizsgálja, hogy a tanulók hogyan képesek tudásukat életszerű feladatok megoldására használni. A fő mérési területek közül kiemelt hangsúlyt kapott 2012-ben (korábban pedig 2003-ban) az alkalmazott matematikai műveltség, amely „az egyénnek az a képessége, hogy különböző kontextusokban megjelenő problémákat matematikailag megfogalmaz, matematikai ismereteit alkalmazva megold, és matematikailag értelmez. Idetartozik a matematikai gondolkodás, valamint a matematikai fogalmak, eljárások, tények és eszközök használata jelenségek leírásához,

[21] differential item functioning

magyarázatához, előrevetítéséhez" (BALÁZSI et al. [2013] p. 15). Az előzőekben meghatározott fogalomban kiemelendő, hogy a jelenségek (köztük a pénzügyiek is) egy része a matematika nyelvén leírható és magyarázható. Segítséget nyújt a mindennapi élet tevékenységeihez és a megalapozott döntéshozatalhoz. A PISA-vizsgálat képességeket mérő skáláját az első részletes matematikai felmérés során, 2003-ban alakították ki úgy, hogy a résztvevő országok átlagpontszáma 500 pont, szórása pedig 100 pont legyen. A 2012-es mérésben szereplő feladatokat is ehhez a skálához igazították, így az eredmények összehasonlíthatóvá váltak. A könnyebb értelmezés érdekében a skálát hat képességszintre osztották fel. Az első a legalacsonyabb szint, míg a hatodik a legmagasabb (BALÁZSI et al. [2013] p. 20).

Fonseca és társai tanulmányuk elkészítéséhez az Egyesült Államok Háztartási Panelfelvételének (American Life Panel - ALP) adatai alapján a Hung és szerzőtársai [2009] által kifejlesztett indexszámot alkalmazták a pénzügyi kultúra mérésére (1. melléklet). Az indexet egy, a pénzügyi műveltségre vonatkozó egydimenziós látens változós modellből származó becslésekből képezték. A modell úgy határozza meg az egyes kérdésekre adott helyes válasz valószínűségét, mint egy függvényt, amelynek alapja a valós, de fel nem ismert pénzügyi műveltség. A válaszadók becsült látens pénzügyi műveltségét (az index értékeit) a log pszeudo-likelihood függvény maximalizálásával kapják, feltételezve, hogy a fel nem ismert pénzügyi műveltség jellemzője standard normális eloszlású[22].

A Pénzügyi Műveltségi Index használata lehetővé teszi a többszörös következtetésből származó problémák elkerülését, valamint megbízhatóan leegyszerűsíti az eredmények értelmezését, hiszen ez a pénzügyi műveltség egy összefoglaló mértékének nemek közötti különbségét méri, mely folytonos és normális eloszlású. A többváltozós regressziós elemzés számos lehetséges faktorral elvégezhető, amelyek összefüggésben vannak a pénzügyi műveltséggel, összességében és külön nemekre bontva. A függő változó ekkor minden esetben pénzügyi kultúra normalizált indexe, így a becsült együtthatók reprezentálják a kovariánsok hatását a pénzügyi műveltségben a szórás növekedésének megfelelően (FONSECA et al. [2012] p. 94-96).

A hazai felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi műveltségének mérésekor Huzdik és társai [2014] saját mérési modellt alkottak. Az MNB definícióját alkalmazva a vizsgált részterületek

[22] Hung et al. [2009] további részleteket tartalmaz az indexszel és az érzékenységvizsgálatokkal kapcsolatosan.

az alábbiak voltak: pénzügyi tudás; pénzügyekben való jártasság és tapasztalat; pénzügyi készségek; pénzügyi tudatosság és a pénzügyi attitűd. Ezek alapján három mutatót készítettek:

1. Pénzügyi Tájékozottsági Mutató (PTM): a hallgatók pénzügyi tudását méri. A mérőszámban azonos súllyal szerepelnek elméleti és gyakorlati kérdések, értéke 0 és 1 között van. A magasabb érték magasabb pénzügyi tájékozottságot jelez.
2. Énkép Index: a mért és a hallgató által elképzelt tudásszint különbségére épül. Ha az index 0 körüli értéket vesz fel, akkor a hallgató reálisan értékeli a tudását.
3. Kockázatvállalási Mutató: a hallgatók kinyilvánított kockázatvállalási hajlandóságának és a pénzügyi ismeret szintjének hányadosa. Egyrészt önbevallás útján, másrészt pedig a valós tudásszint alapján értékelték. Egy alatti érték esetén az egyén kockázatkerülő, egy feletti értéknél kockázatvállaló. Amennyiben 1 a mutató értéke, akkor a válaszadó kockázatkezelő (HUZDIK et al. [2014] p. 480-481).

Az elméleti definícióval foglalkozó részben említettem, hogy az érzelmi tényezők számításba vétele fontos, amikor a pénzügyi kultúra összetevőit próbáljuk meghatározni. Az imént vázolt modellben már megjelenik az attitűd is. Amennyiben a válaszadónak pozitív az attitűdje, a tudásszint és az attitűd között sztochasztikus kapcsolat feltételezhető. A következő alfejezet a pénzügyi attitűd mérési modelljeit mutatja be.

2.3.1. A pénzügyi attitűd mérése

A pénzügyi attitűd mérésére a leggyakrabban alkalmazott mérőeszköz a Pénzügyi Attitűd Skála (MAS[23]). Az eszköz kifejlesztése Yamauchi és Templer nevéhez fűződik [1982], akik három alapvető pénzügyi attitűdöt azonosítottak: a biztonság, a visszatartás és a hatalom-presztízs. Roberts és Sepulveda [1999] későbbi kutatásaival kiegészítve faktoranalízis segítségével öt tényezőt különítettek el:

1. *Hatalom-presztízs*: azok az attitűdök tartoznak ide, melyek szerint a pénz egyenlő a hatalommal és a sikerrel. Azok az egyének, akik magas értékkel rendelkeznek ebben a faktorban, azok úgy tartják, hogy a pénz egy eszköz, mellyel befolyással lehetnek másokra.
2. *Megtartás-idő*: a hosszú távú pénzügyi gondolkodásra jellemző elemek csoportja.

[23] Money Attitude Scale

3. *Bizalmatlanság*: akik ebben a faktorban magas pontszámot érnek el, azok gyanakvóak, bizonytalanok, nem bíznak meg a pénzintézetekben és azok szolgáltatásaiban. Kétségeik vannak a pénzzel kapcsolatos helyzetekben önmagukkal szemben is.
4. *Szorongás*: ebbe a faktorba azok az egyének sorolhatóak be, akik számára a pénz az idegesség forrása, illetve az, ami megvédheti őket a szorongástól. Pozitív érzéseket vált ki belőlük az elégséges pénz mennyisége, illetve negatívat, ha hiányt szenvednek benne.
5. *Minőség*: akik ebben a kategóriában érnek el magas értéket, azok számára fontos a jó minőségű termékek és szolgáltatások megvásárlása.

A MAS-t több kutatás felhasználta eredeti vagy módosított formájában. A faktorok száma négy és hat között váltakozik. A jellemzők között megtalálhatók a Rögeszme, a Megtartás, az Alkalmatlanság, a Törekvés/Képesség. Az elnevezések ugyan néhol különböznek, de a pénzügyi attitűd legfontosabb dimenziói a legtöbb kutató véleménye szerint alapvetően azonosak (KOVÁCS et al. [2013a] p. 41-42).

Az Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesület, valamint a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kara által létrehozott kutatócsoport 2013-ban kifejlesztett egy attitűd-indexet (a tudást mérő Econventio-index mellett), mely 0-100 skálára vetítve jellemzi a középiskolás pénzügyi attitűdjének pozitív, illetve negatív voltát. Az index azt vizsgálja, hogy azon attitűd-kérdések esetén, ahol lehet irányultságról beszélni, inkább pozitív, vagy inkább negatív viselkedést mutat valaki. A kiválasztott alternatíva alapján minden esetben 0 vagy 1 számértéket határozunk meg, ahol 1 a pozitív, 0 a negatív hozzáállást jelöli. Az index magasabb értéke így pozitívabb attitűdöt jelent (KOVÁCS et al. [2015] p. 17-18).

A mérési modellek alapvetően megegyeznek abban, hogy a válaszok összesítésével egy indexszámot készítenek. Az index értéke általában nulla és a helyes válaszok száma között mozog. Bár a modellek számos pontban különböznek, alapvetően azonban minden esetben egy sztenderdizált értékkel jellemzik a pénzügyi műveltség szintjét. A kutatások nagy része azonban csak a pénzügyi tudásra összpontosít. Kevesebb tanulmányban található meg az attitűd mérésére vonatkozó kezdeményezés. A hazai középiskolások körében végzett felmérés alapján a diákok attitűdjének vizsgálatára is kitérek. A következő fejezetben a kiemelt célcsoportokra vonatkozó kutatási eredményeket mutatom be.

3. Célcsoportok és mérési eredmények

Hazánkban a kis- és középvállalkozások (KKV-k) szerepe igen jelentős, akár a GDP-hez való hozzájárulásukat, akár a foglalkoztatásban betöltött szerepüket tekintjük. A korábbiakban említettem, hogy a pénzügyi kultúra fejlesztése minden ember számára fontos. Vannak azonban olyan csoportok, melyek vizsgálata kiemelt jelentőségű. Ezeket a célcsoportokat, valamint a csoportokhoz kötődő néhány mérési eredményt mutatok be ebben a fejezetben.

3.1. Üzleti szereplők

A Budapesti Corvinus Egyetem kutatói 2006-ban, illetve 2010-ben a hazai kis- és középvállalkozások körében végeztek országos reprezentatív adatfelvételt. Az eredményeket egy 2011-ben kiadott műhelytanulmány kötetben jelentették meg. Egyrészt a pénzügyi tájékozottságot, másrészt pedig a tudás alkalmazását vizsgálták a hazai KKV-szektor szereplőinél. Feltételezésük szerint a hazai KKV-k pénzügyi kultúrája nem tér el jelentősen a lakosság körében tapasztalt mutatóktól. A kis- és középvállalkozások tulajdonosa maga irányítja a vállalatot, ő hozza meg a pénzügyi döntéseket, melyeket szakértelme, informáltsága és attitűdje határoz meg. A célcsoport másik fontos jellemzője az, hogy a kis- és középvállalkozások üzleti kockázata jóval magasabb, mint a nagyvállalatoké. Sok esetben csak egy üzletágban tevékenykednek, rövid ideje működnek, így nem rendelkeznek hosszú hiteltörténettel a pénzintézeteknél. Ezek a körülmények finanszírozási nehézségeket okozhatnak (CZAKÓ –SZANYI [2011] p. 92-93.).

A Szegedi Tudományegyetem kutatócsoportja (melynek én is tagja vagyok) 2014 nyarán kérdőíves felmérést végzett a dél-alföldi vállalkozások körében. A vállalkozásokat tudásintenzív és nem tudásintenzív csoportokra bontottuk. A tudásintenzív szolgáltatásokhoz az EUROSTAT besoroláshoz képest egy szűkebb megközelítést alkalmaztunk, csak a piaci és pénzügyi szolgáltatásokat vettük figyelembe (TEÁOR 84-93 kódok). Az elektronikus kérdőíveket a vállalkozások pénzügyi és HR döntéshozói töltötték ki, 202 tudásintenzív és 403 nem tudásintenzív vállalkozástól érkeztek adatok. A véletlen mintavétel adatait súlyváltozóval korrigáltuk, hogy az alapsokaság összetételét biztosítsuk. A felmérés adatainak elemzése alapján megállapítottuk, hogy a jövőbeni beruházásokhoz a vállalkozások nem használnának hitelt és kockázati tőkét. Több olyan vállalkozást találtunk, amely családi pénzügyi probléma

esetén felhasználná vállalkozása vagyonát, mint aki nem. Arra a következtetésre jutottunk, hogy a fiatal, kezdő vállalkozók pénzügyi tudása alacsony, például a profit és a bevétel fogalmát keverik. Tehát a vállalkozások pénzügyi kultúrája bár összességében némileg kedvezőbb képet mutat előzetes várakozásainkhoz képest, ugyanakkor helye van a pénzügyi kultúra fejlesztését célzó képzési, fejlesztési programoknak, hiszen a jövő vállalkozóit képezzük (ORSZÁG et al. [2015] p. 185).

A magas beosztásban dolgozó egyéneknek is szükségük van a pénzügyi kultúrára. A New York-i tőzsde 1999-ben megfogalmazott egy követelményt, mely szerint a tőzsdén szereplő vállalkozások felügyelő bizottságában lévő vezetőknek megfelelő pénzügyi tudással kell rendelkezniük. A vizsgálat 300 óriás cégre terjedt ki 2000 és 2004 között, de az eredményeket visszavezették 1996-ig. Az ezredfordulóig nem mutattak ki változást, de utána igen. A tagok értékelésében olyan ismereteket kutattak, mint a szervezet működése, a bevételek, költségek fogalma, a beszámoló tartalma. A vezetőknek ismerniük kell a vállalkozások ügymeneteit. Olyan tudással kell rendelkezniük, hogy a beosztottjaiknak el tudják magyarázni, körül tudják írni a folyamatokat. Tisztában kell lenniük a számviteli rendszerrel, hogy le tudják vonni a korábbi időszakok tapasztalataiból a következtetéseket a beszámolók alapján, és a következő időszakra megfelelő célokat tudjanak kitűzni (COATES et al. [2005]).

3.2. Nők

Több tanulmány foglalkozik azzal, hogy a két nem pénzügyi műveltsége eltérő. A nők általában hosszabb ideig élnek, mint a férfiak, rövidebb a munkahelyi pályafutásuk, alacsonyabb a keresetük, később pedig a nyugdíjuk, vagy az özvegyi juttatásuk. Mindezek alapján a nőket magasabb pénzügyi kockázati faktorba sorolják, mint a férfiakat. A nyugdíjas korhoz közel álló elvált nők bizonyítottan alacsonyabb életszínvonalon élnek, mint a házaspárok, valamint az egyedülálló férfiak. Ez a különbség azonban csak részben magyarázható az alacsonyabb keresettel és a munkalehetőségekkel, okozója lehet a megfelelő pénzügyi műveltség hiánya is (FONSECA et al. [2012] p. 90).

A nők körében a pénzügyi műveletlenség sokkal inkább megállapítható, mint a férfiaknál (LUSARDI–MITCHELL [2008]). Zissimopoulos és társai arra a megállapításra jutottak, hogy a középkorú, főiskolai végzettséggel rendelkező nőknek kevesebb, mint 20 százaléka tudott

helyesen válaszolni egy kamatos kamatszámítást tartalmazó kérdésre. Az azonos életkorral és végzettséggel rendelkező férfiak esetében ez az arány 35 százalék körüli volt (FONSECA et al. [2012] p. 91).

A pénzügyi műveltségi szint nemek közti különbségének megértésére szükség van ahhoz, hogy a törvényi szabályozásokat alakítani tudják a döntéshozók, ezáltal segítséget nyújtsanak a nők megtakarítási és befektetési döntéshozatali képességének fejlesztésében. A problematikus területek feltárásának fontosságát indokolják a változó demográfiai trendek, valamint a különböző és folyamatosan változó pénzügyi döntési helyzetek is. A válások emelkedő, és az újraházasodók csökkenő aránya ugyanis időről időre növeli azon nőknek az arányát, akik a nyugdíjas kort egyedül érik el. Ezeknek a nőknek ugyanakkor többféle pénzügyi terméket ajánlanak a pénzintézetek (pl. különböző nyugdíjazási csomagok, befektetési termékek), miközben a pénzügyi termékek és szolgáltatások egyre komplexebbé válnak. A pénzügyi döntések tehát egyre magasabb pénzügyi tudást igényelhetnek (FONSECA et.al. [2012] p. 91).

Az előzőek alapján a két nem pénzügyi műveltsége különbözik. A demográfiai folyamatok (várható élettartam növekedése, születési ráták csökkenése) miatt a nők a pénzügyi piacnak egyre inkább résztvevői. Ezért indiai kutatók a dolgozó nők körében végzett felmérésükkel azok megtakarításait és pénzügyi jelenlétüket vizsgálták. Összesen harminc dolgozó nőt választottak ki, mind az állami, mind pedig a magánszektorból. A kutatás eredményeként megállapították, hogy a nők a pénzügyi kultúra terén magas tudásszinttel rendelkeznek, a hagyományos befektetések és megtakarítások területén otthonosan mozognak, nyitottak az új szolgáltatásokra, kockázatosabb megtakarításokat is vállalnak (MATHIVANAN–MOHANARANJANI [2013]).

A pénzügyi kultúrával foglalkozó szakirodalmak többsége – az előző megállapítással ellentétben – megállapítja, hogy a nők kevésbé válaszolnak helyesen a pénzügyi műveltségi kérdésekre, mint a férfiak, továbbá gyakrabban adnak „nem tudom” választ. Ez a tény nemcsak az Egyesült Államokban, hanem Ausztráliában, Franciaországban és Romániában is bizonyítást nyert. A nemek közti különbség a pénzügyi viselkedésben is megmutatkozik. Lusardi és Wallace ezért felhívja a pénzügyi kultúrát oktatók figyelmét arra, hogy a férfi és női diákok eltérően gondolkodnak a pénzügyi kérdésekről, ezért az oktatási programok szervezése során érdemes ezt figyelembe venni, kifejezetten a nőket megcélozni (LUSARDI–WALLACE [2013] p. 3).

A fentieket figyelembe véve empirikus kutatásomban kitérek majd a középiskolások eredményeinek nem szerinti különbségeire is.

3.3. Alacsony és közepes jövedelműek

Az alacsony és közepes jövedelmű emberek (LMI: low- and moderate-income) pénzügyi kultúrájának fejlesztése azért szükséges, mert korábban a bankok és a pénzügyi intézmények nem fókuszáltak erre a csoportra; oktatásuk – az életkori sajátosságok miatt – nehézségekbe ütközött. Több millió olyan ember volt az Egyesült Államokban, akinek volt megnyitott bankszámlája, de azt nem használta ("underbanked" kategória). Ezek az emberek nem ismerték az alapvető banki szolgáltatásokat, emiatt nem fordultak a pénzintézetekhez. Ugyanebben a csoportban voltak ennél valamivel kedvezőbb helyzetben lévő egyének is, akik rendelkeztek ugyan bankszámlával, azonban a banki termékek nem találkoztak a lehetőségeikkel és a szükségleteikkel. Az alacsony bevételű háztartásoknál magas volt a késve fizetések száma, ami azt eredményezte, hogy a hitelért magasabb kamatot kellett fizetni.

Ezek az egyének megpróbáltak érdeklődni és tanulni közvetlen környezetüktől, de szakszerű pénzügyi tanácsadáshoz nem volt lehetőségük hozzájutni. Az első kísérlet egy alacsony kamatú kölcsön lehetősége volt, kifejezetten a kevés jövedelmű emberek számára. Ezáltal az elektronikus pénzügyi szolgáltatások használata jelentősen megnövekedett.

1994-ben 150 000 ember használta az Egyesült Államokban az otthoni elektronikus banki szolgáltatást. 1999-re ez a szám 3,2 millióra emelkedett, a közüzemi számlákat online kezdték fizetni az emberek. 2004 végére az internetet használók száma 53 millióra nőtt. Ebben az időszakban a felnőtt lakosság egynegyede használta az elektronikus banki szolgáltatásokat. Az online szolgáltatások rendszere mutatta a legnagyobb arányú fejlődést a pénzügyi kultúra részeként (SERVON–KAESTNER [2008] p. 276).

A pénzügyi szervezetek az elektronikus bankrendszer szolgáltatásainak fejlesztésében érdekeltek, hiszen az online banki szolgáltatások széleskörű elterjedése bővíti a bankok ügyfélkörét, így mindkét fél jelentős költségeket tud megtakarítani. Az online banki szolgáltatások folyamatosan egyszerűsödnek, így azok az ügyfelek számára kényelmesek.

Mint arra a 2.1. alfejezetben már utaltam, az informatikai képesség összefüggésben van a pénzügyi tudással. A pénzügyi és a digitális kultúrának együtt kell előrehaladnia. Vajon a technológiai, digitális kultúra fejlesztése elősegítheti-e a pénzügyi kultúra fejlődését? Az új ügyfelek megszerzése érdekében a pénzintézetek szerveznek-e pénzügyi kultúrával kapcsolatos oktatásokat? A pénzügyi kultúra fejlesztése a felnőttek körében meglehetősen nehéz, hiszen ezek az emberek az iskolaéveik alatt nem kaptak számítástechnikai képzést. Ugyanakkor vannak olyan ún. „tanulópillanatok", amikor a felnőttek oktathatóak: pl. lakásvásárláskor vagy magáncsőd bejelentésekor. Ezekben az esetekben az egyének rákényszerülnek, hogy pénzügyi információkhoz jussanak (SERVON–KAESTNER [2008]).

Illinoisban indítottak egy programot az alacsony és közepes jövedelmű emberek számára (Financial Links for Low-Income People). A 12 órás pénzügyi oktatás mellett a résztvevők lehetőséget kaptak arra, hogy megtakarítási számlát nyissanak. A félretett összeget lakás vásárlására, üzlet beindítására, vagy oktatásra lehetett felhasználni. A legalacsonyabb bevételű egyének egy olyan számlát nyithattak, mely korlátozott feltételekkel rendelkezett (development account). A programban résztvevők pozitívan nyilatkoztak: könnyebbé vált a pénzügyi tervezésük, megtakarításuk növekedett, ezáltal újabb számlákat tudtak nyitni, aminek a segítségével bekerülhettek a nyugdíjprogramba (SERVON–KAESTNER [2008] p. 279). Megállapítható tehát, hogy ennél a célcsoportnál a pénz beosztásának nagyobb szerepe van, így a családi költségvetés hangsúlyosabb (lenne), valamint az, hogy általában hiányoznak a megtakarítások.

3.4. Fiatalok

Az 1. fejezetben szó esett arról, hogy a középiskolai évek alatt a fiatalok életük egyik legfontosabb döntésüket hozzák meg: vajon befektessenek-e felsőoktatási tanulmányokba? Ebben az időszakban további pénzügyi döntési helyzetek alakulnak ki: autóvásárlás, bankszámla nyitása, hitelkártya-szerződés megkötése. Ebben a csoportban találhatók a jövő családfenntartói, a jövőbeni vállalkozók, valamint minden nap hoznak pénzügyi döntéseket. Ezért a fiatalok célcsoportja kiemelt jelentőséggel bír a kutatók számára.

A fiatalok vizsgálata azért is fontos, hiszen a gyermekkorban szerzett ismeretek az egyén döntéseit egész életén keresztül meghatározzák. A hazai felsőoktatásban résztvevő hallgatók körében folytattak vizsgálatot 2012 decembere és 2013 februárja között. A felmérésben résztvevő szervezetek: az Állami Számvevőszék, a Szegedi Tudományegyetem, a Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola, a Magyar Pénzügyi–Gazdasági Ellenőrök Közhasznú Egyesülete, valamint az Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesület (BÉRES et al. [2013]). A kutatás mérési modelljét a 2.3. alfejezetben említettem. Szintén esett már szó a középiskolások körében végzett, 2011 óta tartó felmérésről, melynek eredményeit az 5. fejezetben fogom részletesen kifejteni.

2009-ben az Egyesült Államokban a Nemzeti Pénzügyi Képességi Tanulmány (NFCS[24]) közel négyezer-ötszáz 25 és 34 év közötti fiatal pénzügyi műveltségét és pénzügyi viselkedését mérte fel. A kérdőív eredményeit feldolgozó amerikai tanulmány megállapítja, hogy az amerikai fiatal felnőtt népesség alapvető pénzügyi tudása hiányos. A pénzügyi műveltség kifejezetten alacsony néhány demográfiai csoport esetében: nők, alacsony bevétellel vagy alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők. A felsőoktatás azonban „nem garancia" a pénzügyi műveltségre. A felsőfokú végzettséggel rendelkezőknek csupán a 49 százaléka tudott helyesen válaszolni három egyszerű pénzügyi műveltségi kérdésre. Fontos információ ez, hiszen a fiatalok számára sokféle hitelfelvételi lehetőséget nyújtanak a pénzintézetek, számos pénzügyi termék és szolgáltatás áll rendelkezésükre, akár még mielőtt belépnének a munkaerőpiacra (DE BASSA SCHERESBERG [2013] p. 1).

A fiatalok meghatározó szerepét erősíti a Sallie Mae tanulmány néhány kiemelt adata is, miszerint 2008-ban az amerikai egyetemisták 84 százaléka rendelkezett hitelkártyával, mely 8 százalékponttal meghaladja a 2004 évi arányt. Egy másik információ szerint az egyetemistáknak csupán 2 százaléka nem rendelkezett hiteltörténettel 2008-ban (SALLIE MAE [2009] p. 5).

De Bassa Scheresberg megállapítja, hogy a vizsgált célcsoport pénzügyileg ugyan aktív, de a legtöbb amerikai fiatal képzetlen ahhoz, hogy az egyre növekvő pénzügyi felelősséget kezelni tudja. Tehát ezek a fiatalok komplex pénzügyi szolgáltatásokat vesznek igénybe és pénzügyi

[24] National Financial Capability Study

döntéseket hoznak anélkül, hogy megfelelő számolási készséggel rendelkeznének (DE BASSA SCHERESBERG [2013] p. 1).

A kutatás vizsgálja a magas költségű hitelfelvételi módszerek használatának gyakoriságát. Az adatok azt mutatják, hogy az amerikai fiatal felnőttek 35 százaléka vett igénybe a tanulmányt megelőző öt éven belül legalább egy ilyen hitelfelvételi lehetőséget. Ezek az alternatív pénzügyi szolgáltatások (fizetésnapi kölcsön, zálogházak szolgáltatásai, a gépkocsi forgalmi engedélyére felvehető hitel, nyugdíjtakarékossági alapból igényelhető hitel) általában igen magas kamatrátával rendelkeznek, és tipikusan az alacsony pénzügyi műveltséggel rendelkező egyének veszik igénybe. Egy korábbi tanulmány megállapította, hogy a fizetésnapi kölcsön éves kamatrátáját a hitellel rendelkezők nagy része nem ismeri, csupán a rendszeres törlesztő részlet nagyságát figyeli, amikor döntést hoz a hitel felvételéről (DE BASSA SCHERESBERG [2013] p. 5-6).

Érdekes eredményt hozott a felmérés a vészhelyzet esetére történő megtakarításokkal kapcsolatban. A vizsgált fiatal felnőttek kevesebb, mint egyharmada rendelkezik olyan megtakarítással, amely fedezné a kiadásait betegség, munka elvesztése, vagy egyéb vészhelyzet esetén. Ez megegyezik Lusardi és szerzőtársai [2011] kutatási tapasztalataival, miszerint az amerikaiak közül igen kevesen tudnának 30 napon belül 2000 dollárnyi[25] megtakarítási összeget rendelkezésre bocsátani. A fiatalok többsége nem készült fel a váratlan pénzügyi helyzetek kezelésére, de hosszú távra sem terveznek (DE BASSA SCHERESBERG [2013] p. 7).

Ausztrál kutatók szintén arra hívják fel a figyelmet, hogy a pénzügyi kultúra kifejezetten fontossá vált az elmúlt időszakban a fiatal korosztály körében. Ezek az emberek életük fontos eseményein mennek keresztül, amikor belépnek a felnőtt korba: felsőoktatási tanulmányokat folytatnak, munkavállalókká válnak, elköltöznek otthonról, házasságot kötnek, családot alapítanak, megvásárolják első autójukat. Mindehhez jelentős pénzügyi döntések szükségesek. Továbbá a fiatalokat a média jelentősen befolyásolja a hirdetéseken keresztül. A helytelen pénzügyi viselkedés következménye lehet a magas adósságállomány kialakulása, a rossz hiteltörténet, végül pedig a rossz egészségi állapot, a nem megfelelő nyugdíjazási program kiválasztása és az életminőség romlása (CULL–WHITTON [2011] p. 100).

[25] Ez az összeg megegyezik a minimálbérrel.

Az eddigiekben bemutattam azokat a célcsoportokat, amelyeket a kutatások kiemelten kezelnek. Rámutattam arra, hogy a fiatal korosztály fontos célcsoport. A következő alfejezetben az általam ismert szakirodalom mérési eredményeivel foglalkozom.

3.5. Mérési eredmények

Az OECD-kérdőív az ismeretek, a viselkedés és az attitűdök azon aspektusaira fókuszál, amelyek a pénzügyi műveltség általános fogalmához kapcsolódnak. A kérdések közvetlenül a válaszadóra vonatkoztak, de gyűjtöttek adatokat a háztartás jövedelméről, valamint a válaszadóval egy háztartásban élők számáról is. Az alapkérdések összeállításánál arra törekedtek a kérdőívet készítők, hogy az emberek nagy része számára értelmezhetőek legyenek, így azokat több országban használni tudják. Alapvetően minden országban azonos kérdéseket terveztek, de néhány esetben volt lehetőség országspecifikus válaszokra is. Ez különösen a pénzügyi termékek fajtáinál, valamint a megtakarítási lehetőségeknél jelentkezett, ahol a helyi pénzügyi piac jellemzői befolyásolták a válaszlehetőségeket. Ezáltal lehetővé vált az országok közötti összehasonlítás (ATKINSON–MESSY [2012] p. 14). „2015-ben megismételték a felmérést, mely azt mutatja, hogy bár kevesebb válaszadó küzdött napi megélhetési gondokkal 2015-ben, mint 2010-ben, a lakosság a pénzügyeit tekintve kevésbé megfontolt, gondos és előrelátó lett, valamint a megkérdezettek csupán felének vannak pénzügyi céljai. Továbbá csupán minden negyedik család készít költségvetést, illetve tendenciaszerűen csökkent a kamatszámítással kapcsolatos pénzügyi feladatokat helyesen megoldani tudók aránya is” (NÉMETH et al. [2016] p. 7).

Az amerikai kutatók többsége a pénzügyi műveltség mérésére egyedi kérdőíveket használ, melyek nagy része nemzeti felmérések adataira támaszkodik:

- Jump$tart felmérés: 1997 óta évente végzett országos reprezentatív felmérés a végzős középiskolai diákok körében, a kérdőív 33 feleletválasztós kérdést tartalmaz;
- Michigan Egyetemen végzett reprezentatív felmérés a 18 év feletti korosztályra vonatkozóan, 28 igaz-hamis kérdéssel (REMUND [2010] p. 286).

Remund felsorol további felméréseket is:

- 2008-ban a Hitel és Tanácsadás Nemzeti Alapítványa (NFCC[26]) és az MSN Money felmérése 18 éves és idősebb korosztály számára, 27 kérdésből álló kérdőívvel;
- USA Today/NEFE[27] 2006-ban készült telefonos közvélemény-kutatása 22-29 éves fiatal felnőttek körében, a kérdőív 30 kérdésből állt;
- NCEE[28] 2005-ben készült országos felmérése középiskolai diákok és felnőttek körében, 24 kérdésből álló kérdőívvel;
- RCS[29]: 1996 óta évente végzett komplex felmérés az amerikai munkavállalók és nyugdíjasok attitűdjéről és pénzügyi viselkedéséről, ezer válaszadóval, akik életkora 25 év és felette;
- Gazdasági Kultúra Teszt (TEL: Test of Economic Literacy): 1978-tól napjainkig, 46 feleletválasztós kérdéssel (REMUND [2010] p. 286).

Nemcsak az Egyesült Államokban, hanem Európában is végeztek nemzeti felmérés adatain alapuló kutatást. Egy francia tanulmány a háztartások alapvető pénzügyi tudásszintjét, valamint a pénzügyi tervezést vizsgálja. Az adatok a Francia Nemzeti Statisztikai Hivatal által lebonyolított PATER[30] felmérésből származnak, mely 1998-ban kezdődött, és 2011-ig négyszer ismétlődött. Az információkat kiegészítették egy kutatóintézet (TNS[31]) segítségével végrehajtott kérdőívvel. A szerzők megállapítják, hogy a francia háztartások általában rendelkeznek megtakarításokkal, azonban a nyugdíjas korra félretett pénzeszközök fontosságával nincsenek tisztában. Ezért nem a megtakarításra való készségben látják a problémákat, hanem inkább a portfóliók megválasztásában. A tanulmány a háztartások megtakarítási viselkedését, szokásait, a pénzügyi műveltségüket, az elvárásokat, a politikai véleményeket, továbbá a demográfiai jellemzőket vizsgálja egy reprezentatív mintavétel alapján. A papír alapú felmérés 2011 novemberében zajlott, a visszaérkezett, kitöltött kérdőívek száma 3616 volt (ARRONDEL et al. [2013] p. 1-2).

A francia kutatás a nemzetközi összehasonlíthatóság miatt az elemzést a három legfontosabb pénzügyi kultúrára vonatkozó kérdésre korlátozza: kamatos kamat, infláció, kockázat

[26] National Foundation for Credit Counseling
[27] National Endowment for Financial Education
[28] National Council on Economic Education
[29] Retirement Confidence Survey
[30] PATrimoines et Préférences face au TEmps et au Risque
[31] Taylor-Nelson Sofres

megoszlása. Az első két kérdés az alapvető számolási készség felmérésére szolgál, míg a harmadik a portfólió választásához kapcsolódik. Az amerikai szakirodalomban található három alapkérdés (2.2. alfejezet) és a francia felmérés kérdései az alábbiakban hasonlíthatók össze:

- Az inflációra vonatkozó kérdés megegyezik.
- A kamatos kamat francia kérdése bonyolultabb az amerikainál, ugyanis elvárja a válaszadótól, hogy felismerje az egyszerű és a kamatos kamatszámítás közötti különbséget.
- A harmadik kérdés az amerikai felmérésben egy állítás, melyről a válaszadónak el kell döntenie, hogy igaz-e. A francia kérdőívben arra kérik a kitöltőt, hogy állítson sorrendbe pénzügyi termékeket kockázati szint alapján. Ennek alapján létrehoztak egy olyan változót, amely a felsorolt négy termék közül csupán a részvény és a befektetési alap közötti relatív sorrendet veszi figyelembe (ARRONDEL et al. [2013] p. 3-4).

A kamatos kamattal kapcsolatban érdekes megállapítást tettek a francia szerzők. Bár a kérdésnél adottak voltak a válaszok, a francia kitöltők fele nem tudott helyesen válaszolni. A témakör pontosabb elemzése érdekében a számolási képességeket mérő kérdést feltették nem pénzügyi környezetben is. A kérdés a jól ismert Monopoly játékhoz kapcsolódott[32]. Ebben az esetben a helyes válaszok aránya nem érte el a 20 százalékot. A magyarázat az lehet, hogy a játékkal kapcsolatos kérdés nagyobb számolási készséget igényelt, továbbá számológép használatának szükségessége is felmerülhetett (ARRONDEL et al. [2013] p. 5).

Az előző kutatási eredményhez kapcsolódóan megjegyzendő, hogy bármelyik pénzügyi műveltségi mérésre hatást gyakorolhatnak a mérési hibák. Egyrészt a kitöltőkről feltételezhetjük, hogy véletlenszerűen válaszolnak a kérdésekre (tippelnek), másrészt pedig félreérthetik a kérdést. Ezeknek a problémáknak a feltárására holland és amerikai kutatók átszövegezték a kockázat-megoszlási kérdést. A válaszadók két csoportjának véletlenszerűen tették fel ugyanazt a kérdést, csak fordított szövegezéssel. Az első (eredeti) állítás így szólt: Igaz-e az az állítás, hogy egy vállalkozás részvényeinek megvásárlása rendszerint biztosabb hozamot nyújt, mint a befektetési alapok részvényei? A másik pedig fordítva: Igaz-e az az

[32] A kérdés az alábbi volt: „Monopolyt játszol. Kerestél 1000 eurót, és a bank felajánlja, hogy fizet 20%-ot minden alkalommal, amikor áthaladsz a Start mezőn. 2000 euróra van szükséged, hogy megvegyél egy hotelt. Hányszor kell áthaladnod ezen a mezőn, hogy megvedd a hotelt?" A lehetséges válaszok: 1-szer; 2-szer; 3-szor; 4-szer; 5-ször; több, mint 5-ször; nem tudom.

állítás, hogy a befektetési alapok részvényeinek megvásárlása rendszerint biztosabb hozamot nyújt, mint egy vállalkozás részvényei? A fordított szövegezés esetén a holland felmérés válaszadói csak kevesen találták el a helyes választ. Az eredeti állításnál az arány megduplázódott. A tudósok következtetése az, hogy néhányan nem ismerik a részvény és a befektetési alap fogalmát, továbbá, hogy a helyes válaszok között véletlenszerű esetek (tippelések) is előfordulhatnak (LUSARDI–MITCHELL [2011] p. 501).

Az inflációval kapcsolatos franciaországi válaszok összhangban vannak a nemzetközi kutatások eredményeivel. A kockázat-megoszlási kérdés kevesebb nehézséget okozott a francia válaszadóknak, mint más országok kitöltőinek. Az összehasonlítás ebben az esetben azonban nem végezhető el, hiszen a kérdés másképp került megfogalmazásra (ARRONDEL et al. [2013] p. 6). A francia kérdőívben ugyanis csupán a pénzügyi termékek relatív sorrendjét vették figyelembe. Előfordulhat, hogy ez ismét a szövegezéssel magyarázható: a válaszadónak egyszerűbb felállítani egy sorrendet, mint egy állításról eldönteni, hogy az igaz-e.

A három alapvető pénzügyi műveltségi kérdést egy nemzetközi kutatásban is felhasználták. A résztvevő országok az Egyesült Államok mellett Hollandia, az Egyesült Királyság, Új-Zéland, Ausztrália, Írország, Kanada, Németország, Svédország, Japán, Oroszország. A pénzügyi műveltség alacsony szintje azon országokban is jelen van, ahol a pénzügyi piac fejlett (például Egyesült Államok, Németország, Hollandia, Svédország, Olaszország, Japán, Új-Zéland), vagy ahol a pénzügyi piac gyorsan változik (Oroszország). Tehát a gazdasági fejlettségi szint nem befolyásolja a pénzügyi kultúra szintjét. Az országok között azonban jelentős különbségek figyelhetők meg. Azokban az országokban, ahol a PISA-felmérések matematika eredményei magasak voltak, ott a számolási készséget mérő kérdések pontszámai is jobbak (például Svédország és Hollandia). Az inflációs kérdésre abban az országban tudnak pontosabban válaszolni, ahol nagyobb mértékű az infláció (például Olaszország, ellentétben Japánnal) (LUSARDI–MITCHELL [2011] p. 503-506).

Az 1. fejezetben már említést tettem a holland háztartások körében végzett felmérésről. A Holland Központi Bank (DNB) 2005-ben és 2010-ben a pénzügyi műveltségre és a nyugdíjas kori megtakarításokra vonatkozóan végezte a kutatást. Az alapvető pénzügyi készségek szinte teljes hiányát mutatják a nők és az alacsony végzettségűek. A pénzügyi kultúrára irányuló kezdeményezések és a gazdasági válság ellenére sem fejlődött a holland népesség pénzügyi műveltségi szintje. A 2010-es eredmények azonban arra utalnak, hogy az egyének valamivel

többet foglalkoznak a nyugdíjas kori tervezéssel. A kutatás érdekessége, hogy az adatbázis a vallásra vonatkozó információt is tartalmaz. A tudósok megállapítják, hogy a katolikus vallásúak többet foglalkoznak a nyugdíjas kori megtakarításokkal, mint az egyéb vallásúak. A tanulmány eredményeinek pontosítása érdekében az adathalmazt kiegészítették egy 2000 háztartást tartalmazó adatbázissal (CentER-panel). A résztvevők számos háttér-információt nyújtottak a bevételekkel, a javakkal, az egészséggel, a munkaerő-piaci helyzettel, valamint az attitűdökkel kapcsolatban. Összességében a hollandok nagy része csekély mértékben tervez a nyugdíjas korra. Azok a válaszadók, akik többet gondolkodnak a nyugdíjas kori megtakarításokról, azok egyrészt fontosnak tartják azokat, másrészt pedig megpróbálnak minél nagyobb összeget tartalékolni idős napjaikra (ALESSIE et al. [2011]).

Egy hazai felmérés a háztartások megtakarítási szokásait és vagyonszerkezetét vizsgálta. A kérdőíves lekérdezésre 2012 novembere és 2013 májusa között került sor. A mintába került négyezer háztartást a kutatók a megtakarítási szokásaik alapján négy típusba sorolták:

1. klaszter: *Öngondoskodni vágyó*: az anyagi biztonság igénye kevésbé fontos; a megtakarítási termékek ismerete a közepesnél magasabb; az adókedvezmények kihasználása közepes; a pénzügyi ismeretek fontosak számukra;
2. klaszter: *Mának élő*: a jövőbeni állami nyugdíjakban nem bíznak; az egyéni megtakarítási lehetőségeket azonban nem ismerik; az anyagi biztonság megléte fontos, ugyanakkor a pénzügyi oktatás közepesen fontos számukra;
3. klaszter: *Tudatos öngondoskodó, pénzügyi ismerettel*: az adókedvezmények erre a csoportra lehetnek a legnagyobb hatással; a pénzügyi műveltség fejlett, és fontos számukra;
4. klaszter: *Öngondoskodó, pénzügyi ismeret nélkül*: alacsony pénzügyi műveltség, bár a fejlesztését fontosnak tartják; szintén meghatározó az anyagi biztonság (HORVÁTHNÉ – SZÉLES [2014] p. 460-470).

A kutatás megállapítja, hogy a háztartások a középiskolások pénzügyi oktatását tartják a legfontosabbnak, azután a felnőtt lakosságét, de szükséges lenne már az általános iskolában is ezen ismeretek bővítése.

Az ING Investment Management 2012-es nemzetközi felmérése 11 európai országból 5500 ember pénzügyi műveltségét vizsgálta. A lista élén a görögök találhatók, Magyarország a negyedik helyet érte el. A válaszadók mindössze 14 százaléka rendelkezett „jó” vagy „kitűnő”

pénzügyi ismeretekkel. A felmérés részterületei: pénzügyi jövő, „házon belül és kívül”, megtakarítások, befektetések. Az európai lakosság pénzügyi műveltsége alacsonynak mondható. A tanulmány érdekes megállapítása az, hogy a pénzügyi döntések meghozatalakor az európai válaszadók negyede kizárólag saját tudása alapján dönt, több mint a fele (53%) valamelyik családtagja segítségével, és mindössze 7 százaléka dönt saját tudása vagy egy tanácsadó ajánlásai alapján[33].

A Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézetében 2006-ban az Inter-Európa Bank megbízásából két országos reprezentatív felmérés készült, melynek során egyrészt a háztartások, másrészt pedig a kis- és középvállalkozások pénzügyi kultúráját, valamint az azt befolyásoló tényezőket vizsgálták. Az adatfelvételt a Nemzeti Kutatási és Technológiai Alapprogramnál elnyert pályázat segítségével 2010-ben sikerült megismételni. Az eredményekből tanulmánykötet készült, mely elsősorban gazdaságszociológiai szempontból elemzi a háztartások és a KKV-k pénzügyi kultúráját (BCE SZTI).

Az Index hírportál az OTP Fáy András Alapítvánnyal közösen készített tesztet töltetett ki olvasóival 2014 tavaszán. A kérdőív 13 kérdésből állt, melyekre több mint 67 ezer ember válaszolt. Vizsgálták egyrészt a pénzügyi tudást, másrészt pedig azt, hogy a kitöltők mennyire érzik magukat felkészültnek a pénzügyi területen. A válaszadók 65 százaléka legalább 8 kérdésre tudott helyesen válaszolni, az 5 vagy kevesebb jó választ adók aránya csupán 9 százalék volt[34].

A Pénziránytű Alapítvány[35] 2015-ben egy – az OECD módszertan alapján készült – kérdőívet tett közzé honlapján, melynek segítségével a kitöltők megismerhették saját pénzügyi szokásaikat, erősségeiket és gyengeségeiket. Az elért pontszám alapján a rendszer rögtön a teszt befejezése után kiértékelte a válaszokat, és személyre szabott visszajelzést adott. A felmérésben szereplő pénzügyi termékeket a válaszadók többsége ismerte, ugyanakkor továbbra is kis hányaduk használja azokat a gyakorlatban. Családi költségvetés készítéséről 2015-ben a válaszadók mindössze negyede, míg 2010-ben közel egyharmada számolt be. Növekedett azok aránya, akik pénzügyi döntéseik meghozatalához több ajánlatot vesznek figyelembe, mely

[33] http://hvg.hu/gazdasag/20121211_A_magyarok_elen_jarnak_a_penzugyi_ismeret letöltés dátuma: 2014. február 22.
[34] http://index.hu/gazdasag/2014/05/20/penzugyi_kviz_eredmeny/ letöltés dátuma: 2014. augusztus 22.
[35] http://www.penziranytu.hu/penzugyi-szemelyisegteszt-kutatasi-jelentes letöltés dátuma: 2016. szeptember 22.

jelenség pozitív változást mutat a hazai lakosság pénzügyi műveltségének terén. Ugyanakkor megállapítható, hogy „nem a különböző banki ajánlatok összehasonlítása növekedett”[36], hanem a bankon belüli pénzügyi termékek egymáshoz való viszonyításának aránya.

A Deloitte 2014. évi, magyar háztartások körében végzett felméréséből kiderül, hogy annak ellenére, hogy a magyar lakosság digitális műveltsége viszonylag magas, az emberek nagy részét nem érdeklik a fejlett banki szolgáltatások (KOVÁCS−TERTÁK [2016] p. 76).

Az S&P 2015. évi vizsgálata szerint a magyarok 46 százaléka pénzügyi analfabéta. A felmérés során négy témakörben (diverzifikáció, kamatszámítás, kamatos kamat, infláció) öt kérdést tesznek fel, és azokat tekintik pénzügyileg jártasnak, akik legalább három kérdésre helyesen válaszolnak. Magyarország a 19. legjobb helyre került a vizsgált 144 ország közül.[37] A kutatás során 150 ezer embert kérdeztek meg, összességében a válaszadók 33 százaléka bizonyult pénzügyileg műveltnek. Ez az arány az Európai Unióban valamivel kedvezőbb, a válaszadók fele. A nemek közti különbség az Európai Unióban 8 százalékpontos: a nők 48 százaléka tekinthető pénzügyileg jártasnak, míg a férfiaknál ez az arány 56 százalék.[38] A következő alfejezetben a két nem közti eltérő eredményeket ismertetem a pénzügyi kultúra területén.

3.5.1. Nők-férfiak közötti rés

Fonseca és társai az Egyesült Államok Háztartási Panelfelvételének (American Life Panel - ALP) adatait felhasználva kutatták a férfiak és a nők pénzügyi műveltségének különbségét. Az adatbázis 18 éves és idősebb korosztály több mint 2500 válaszadójának adatait tartalmazza. A vizsgálat interneten keresztül készült. Az elektronikus felmérések hátrányaként említik, hogy a véletlen mintavétel nem biztosított, hiszen akik nem rendelkeznek internet-hozzáféréssel, illetve megfelelő eszközzel a kitöltéshez, azok nem kerülhetnek be az adatbázisba. Ezért az adatfelvételt végző szervezet (RAND) ezeknek az egyéneknek biztosítja az elektronikus környezetet. Az első kérdőív a demográfiai adatokat rögzíti, melyeket a válaszadók

[36] http://www.penziranytu.hu/sites/default/files/csatolmany/oecd_kutatasi_eredmenyek_2015_11_02.pdf letöltés dátuma: 2016. október 12.
[37] http://www.origo.hu/gazdasag/20151120-penzugyi-kultura-mcgraw-hill-felmeres-oecd-felmeres.html letöltés dátuma: 2016. szeptember 22.
[38] http://media.mhfi.com/documents/2015-Finlit_paper_17_F3_SINGLES.pdf letöltés dátuma: 2016. október 12.

folyamatosan frissítenek. A panelfelvételre havonta kerül sor. A válaszadási arány 70-80 százalékos. Ebben az adatbázisban 2003 óta több mint négyszáz modul készült, különböző témakörökben (jólét, pénzügyi műveltség)[39].

A tanulmány két kérdőív adataira épül. A pénzügyi műveltséggel kapcsolatos felmérés 2009 márciusában került kitöltésre (64. modul), míg a gazdasági és jóléti információkra vonatkozó adatfelvétel (73. modul) 2009 júniusában készült. Ez utóbbi vizsgálat részletes adatokat tartalmazott a családi állapotról, annak előzményeiről, valamint a házas, illetve élettársi kapcsolatban élők esetén a háztartáson belüli pénzügyi felelősségvállalás megosztásáról (FONSECA et al. [2012] p. 92).

A tanulmány egyik megállapítása, hogy a nők általában kevesebb pénzzel tudnak hozzájárulni a családi költségvetéshez, mint a férfiak, és jellemzően nem azért dolgoznak, hogy a számlákat fedezni tudják. Ez (is) magyarázhatja a pénzügyi műveltség nemek közti különbözőségét. További eredménye a kutatásnak, hogy a házastársak közül a pénzügyi döntéshozás az egyik félre koncentrálódik, így a másik nem fordít időt és energiát rá. Tehát a férfiaknak és a nőknek a pénzügyi döntésre különböző „technikája” van. A döntéshozatal egy páron belül függ a társak relatív iskolázottságától. Ha a felek hasonló iskolai végzettséggel rendelkeznek, a férfiak és a nők azonos mértékben vállalják a felelősséget a pénzügyi döntésekért, míg a relatív iskolázottság emelkedésével a felelősség is növekszik. Az elvált emberekkel kapcsolatban a kutatók megemlítik azt a problémát, hogy ezek az egyének későn kezdik el pénzügyi műveltségüket fejleszteni, hiszen meg kell tanulniuk a pénzügyi döntéseket egyedül meghozni (FONSECA et al. [2012]).

Lusardi tanulmányában megállapítja, hogy a nők és férfiak pénzügyi műveltségének különbsége nemcsak az idősebb, hanem a fiatalabb korcsoportok esetén is kimutatható az Egyesült Államokban. A számolási feladatokra a nők kevésbé válaszolnak helyesen, és túlnyomó többségében a nők azok, akik „nem tudom” választ jelölnek meg. Ennek indokaként Lusardi inkább a pénzügyi tudásba vetett hit, mint az aktuális tudás hiányát említi. Hasonló eredményeket mutatnak más országok vizsgálatai is: például Németország, Olaszország, Svédország, Hollandia, Oroszország és Új-Zéland (LUSARDI [2012] p. 7).

[39] Az ALP nyilvános adatbázisa: https://mmicdata.rand.org/alp/index.php?page=data

Az Egyesült Államokban 2009-ben végzett NFCS-felmérés adatai alapján a három alapvető pénzügyi kérdésre adott válaszok tekintetében a női válaszadók 20 százalékponttal kevésbé válaszoltak helyesen az inflációra vonatkozó kérdésnél, mint a férfiak. A kamattal kapcsolatos kérdésnél 11 százalékpont, míg a kockázat megoszlási kérdésnél 13 százalékpont a különbség. Ebben a vizsgálatban is megállapítást nyert, hogy a nők jellemzően gyakrabban választják a „nem tudom" lehetőséget, mint a férfiak. A vizsgálat önértékelő kérdéseket is tartalmazott. A nők alacsonyabbra értékelték saját matematikai és pénzügyi tudásukat, mint a férfiak (DE BASSA SCHERESBERG [2013] p. 11-13).

Az előzőeket erősíti egy korábban már említett nemzetközi felmérés eredménye is, mely rámutat arra, hogy a nők általában kevesebb pénzügyi tudással rendelkeznek, mint a férfiak, és ennek tudatában is vannak (LUSARDI–MITCHELL [2011] p. 503-506).

A francia háztartások körében végzett felmérés szerint is a férfiak magasabb valószínűséggel adnak helyes választ, mint a nők. Továbbá a nők nagyobb arányban jelentik ki, hogy nem tudják a választ. A szerzők szerint ez a férfiak túl magabiztos viselkedésére utal, míg a nők kevésbé válaszolnak azokra a kérdésekre, amelyekben bizonytalanok (ARRONDEL et al. [2013] p. 7).

Ezek a mérési eredmények a teljes lakosság körében végzett, nemzeti felméréseken alapulnak. A továbbiakban a fiatal korosztályra vonatkozó kutatásokkal foglalkozom.

3.5.2. Felsőoktatásban tanulók

Egy amerikai tanulmány megerősíti azt a megállapítást, miszerint a pénzügyi műveltség összefügg a családi háttérrel. A 2007-2008-ban az Egyesült Államokban végzett felmérés[40] adatai alapján – melynek célcsoportja a 23-28 év közötti korosztály volt – Lusardi [2010] kimutatta, hogy a válaszadók pénzügyi műveltsége szignifikánsan összefügg a szülők iskolázottságával. Tehát a pénzügyi kultúra a családban kezd kialakulni, feltehetően a szülők megtakarítási és befektetési szokásainak megfigyelésével, vagy azáltal, hogy a szülőktől közvetlenül kapnak pénzügyi oktatást a gyermekeik (LUSARDI [2012] p. 8).

[40] National Longitudinal Survey of Youth (NLSY)

A pénzügyi döntésekre azonban nemcsak a családtagok, hanem az egyén környezetében élő személyek is hatással lehetnek. Több felmérés is igazolja, hogy a pénzügyi döntések meghozatala előtt az egyének gyakran kérik ki barátaik, munkatársaik tanácsát. Megjegyzendő, hogy Lusardi felmérésében nem a jelenlegi környezetben élőket vizsgálták, hanem azokat, akik a felmérésben résztvevők gyerekkori környezetében éltek. Így lehetővé vált ebben a modellben a környezetben élők hosszú távú hatásának vizsgálata (LUSARDI et al. [2010] p. 364).

Egyetemi hallgatók körében végeztek felmérést ausztrál kutatók 2009-ben. A vizsgálatba bevont diákok különböző szakirányokon tanultak, a kitöltött kérdőívek száma közel 500 volt. A kutatás az ausztrál hallgatók egyéni pénzügyi tudására, személyes attitűdjeire és pénzügyi műveltségére irányult. Azt vizsgálták, hogy az egyetemi diákok pénzügyileg műveltek-e, illetve hogy az üzleti tanulmányokat folytató hallgatók pénzügyi műveltségi szintje magasabb-e a más szakterületeken tanuló diákoknál. A kérdések között (21 darab, többnyire feleletválasztós) szerepelt a járadék, a kamatos kamat, a diákhitel és a banki díjak ismerete (CULL–WHITTON [2011] p. 102-103).

A diákok pénzügyi műveltségi szintjének megértése érdekében a felmérésben arról érdeklődtek, hogy a hallgatók fordultak-e már pénzügyi tanácsadóhoz. A megkérdezettek tíz százaléka fordult már szakemberhez egyetemi tanulmányainak időszakában, elsősorban lakásvásárlással és az ahhoz szükséges hitelfelvétellel kapcsolatosan. Meglepő eredménye a kutatásnak, hogy a diákok csupán 1,5 százaléka vett részt pénzügyi kultúrát oktató programban. A pénzügyi műveltséggel foglalkozó felvehető tantárgyat ugyanakkor a legnépszerűbb tárgyak között említették a kérdőívet kitöltők. A napi és a havi kamatos kamat összehasonlítására vonatkozó kérdésre a válaszadók 58 százaléka válaszolt helyesen. Egy korábbi felmérésben (BEAL–DELPACHITRA [2003]) ugyanez az eredmény 53 százalék volt, ahol azonban elsőéves hallgatókat vizsgáltak. Több kutatás is megállapítja, hogy a felsőoktatásban eltöltött idővel a hallgatók egyéni pénzügyi tudása emelkedik (CULL–WHITTON [2011] p. 105-106).

Az ausztrál diákok felmérésében szignifikáns összefüggést mutattak ki a kutatók a szakirány és a kamatos kamat ismerete között. Az üzleti tanulmányokat folytató hallgatók eredménye azonban jóval gyengébb volt, mint a más szakirányokon tanulóké (CULL–WHITTON [2011] p. 107).

A tanulmány érdekes része a pénzügyi területen kedvelt tanulási formákra vonatkozó kérdés. A technológiai lehetőségeket szinte teljesen elvetik a diákok. A pénzügyi oktatási formák közül a hallgatók a közvetlen (face-to-face) képzést részesítik előnyben. A pénzügyi oktatási programok szervezőinek (egyetemi oktatók, diákszervezetek, szenátus tagjai, állami szervezetek) ezek az információk igen nagy segítséget nyújtanak (CULL–WHITTON [2011] p. 110).

Cull és Whitton ezek alapján több személyes tanítási formát javasol az egyetemi oktatásban. Az ausztrál felsőoktatási intézmények és a diákok közös érdeke a pénzügyi műveltség fejlesztése. Szerintük már a középiskolában szükséges lenne a képzés, hiszen a középiskolások – amennyiben továbbtanulni szándékoznak – diákhitel felvételére készülnek. Szélesebb spektrumban vizsgálva a teljes ausztrál népességnek szüksége van az alacsony pénzügyi műveltségi szint fejlesztésére, hiszen az kihat a munkaerőpiacon meghozott döntésekre, az adósság állományára, az egészségre, az általános jólétre és az életminőségre is (CULL–WHITTON [2011] p. 111).

A Milano-Bicocca Egyetem (Olaszország) elsőéves hallgatói töltöttek ki egy kérdőívet több mint négyszázan. A kérdések a pénzhasználatra, a megtakarításokra és befektetésekre, valamint a hitelekre irányultak. Az első 13 kérdés hasonlított egy korábbi, 2008-ban készült amerikai felmérés kérdéseihez (Jump$tart), melyeket lefordítottak és az olasz sajátosságokhoz igazítottak. Az amerikai felmérésben a hallgatókat különböző szakterületekről és különböző évfolyamokból válogatták, míg az olasz felmérés kifejezetten elsőévesekre irányult, akik üzleti tanulmányaikat kezdték az egyetemen.

A vizsgált hallgatók magas szintű számolási képességeket mutattak, azonban a pénzügyi problémák megoldásához szükséges tudásuk korlátozottabb volt. Az amerikai eredményekkel összehasonlítva az olasz tudósok azt a megállapítást tették, hogy az amerikai diákok nagyobb arányban válaszoltak helyesen, mint az olaszok. Az eltérés egyik magyarázata szerintük az lehet, hogy az amerikai fiatalok jóval korábban elhagyják a szülői házat, mint Európában. Az önálló élet arra sarkallja a fiatal korosztályt, hogy pénzügyileg tájékozottabb legyen. A másik indok pedig, hogy az Egyesült Államokban a felsőoktatási tanulmányok megkezdéséhez (majd folytatásához) hitelfelvételre van szükség, miközben az európai diákok felsőoktatási költségeit inkább a szülők finanszírozzák (BONGINI et al. [2013] p. 7).

Az olasz, valamint a korábban végzett amerikai és ausztrál felmérések megállapításai megegyeznek abban, hogy a demográfiai változók összefüggésben vannak a pénzügyi kultúrával. A pénzügyi műveltség szintje függ a nemtől, a családi háttértől, a középiskolai és a pénzügyi tapasztalattól, valamint a nemzetiségtől. Az olasz kutatásból kiderül, hogy a pénzügyi aptitűd előrejelzi a pénzügyi műveltséget, a pénzügy szakirányos diákok teljesítménye jobb volt a többinél. Ennek okát a tudósok abban látják, hogy a pénzügyes hallgatók érdeklődése jóval nagyobb a gazdasági témákban, valamint érzékenyebbek a pénzügyi hírekre. A kutatók felhívják a figyelmet arra, hogy a pénzügyi szakirány kivételével a vizsgált (Milan-Bicocca) egyetem üzleti szakirányain nem tanítanak olyan tárgyat, amely pénzügyi témakörökkel foglalkozik. Ha valamelyik diák a pénzügyi szakirányt választja, azzal megerősíti a pénzügyekkel kapcsolatos érdeklődését[41]. A pénzügyi műveltségi szint vizsgálatakor tehát nemcsak demográfiai tényezőket, hanem az egyének személyes tulajdonságait is figyelembe kell venni. Az olasz kutatás következtetése az, hogy az egyének pénzügyi viselkedése inkább a személyes összetevőktől, a hozzáállástól függ, mint a kívülről érkező információktól és a tudástól (BONGINI et al. [2013] p. 32-33).

A magyar hallgatók felmérésének eredménye megerősíti azt a tényt, hogy a nemek között valós különbség tapasztalható a pénzügyi műveltség terén. A kutatók azt valószínűsítik, hogy a férfiak érdeklődése, és ezáltal tudása magasabb a pénzügyi ismeretek területén, mint a nőknek (LUKSANDER et al. [2014] p. 254). A tanulmány szerint a diákok a feltett kérdések valamivel több, mint felére tudtak helyesen válaszolni. Összehasonlításként 2015-ben a hazai középiskolások teszteredményének átlaga 47% volt, amely magasabb az elmúlt évekhez képest (KOVÁCS et al. [2015] p. 93). Az egyetemisták jobban teljesítettek az elméleti kérdések esetében, ugyanakkor a középiskolásoknál a napi pénzügyi, gazdasági hírek értelmezése okoz problémát. A nemzetközi vizsgálatokhoz hasonló eredményre jutottunk abban, hogy a középiskolások pénzügyek iránt tanúsított hozzáállása szignifikáns kapcsolatban áll a pénzügyi tudásszintjükkel, ezzel is igazolva, hogy nemcsak tudást, hanem attitűdöt is fejleszteni kell. Ez a megállapítás a felsőoktatásban tanulókat elemző tanulmányban is megtalálható. Tehát a két célcsoport pénzügyi tudásszintje és problémás területei is hasonlóak.

A Miskolci Egyetem nappali tagozatos közgazdász és jogász hallgatói körében végzett felmérés (KOVÁCS [2015a]) eredményeiből kiderül, hogy az egyetemisták kevés pénzügyi

[41] A szakirányra vonatkozó döntést a tanulmányok megkezdése előtt kell meghozni.

tapasztalattal rendelkeznek, azonban azoknál a témaköröknél, amelyeket a napi életük során használnak (pl. ösztöndíjak, tandíjak átutalása, bankkártya), a pénzügyi termékeket jól ismerik. A közgazdasági képzésben résztvevők nem mutattak kiemelkedően jobb eredményt, mint a jogász hallgatók. Ezért a tanulmány szerzője arra a következtetésre jut, hogy a pénzügyi kultúra fejlesztése során kiemelkedő szerephez jut a gyakorlat-orientált oktatás.

Egy másik kutatás rávilágít arra is, hogy a felsőoktatásban résztvevő fiatalok valós és vélt pénzügyi műveltsége között szignifikáns eltérés mutatkozik. A diákoknak alacsony a kockázatvállalási hajlandósága, inkább kockázatkerülők. Ez a magatartás azonban nem függ az egyének pénzügyi műveltségi szintjétől (HUZDIK et al. [2014] p. 485).

Kovács és szerzőtársai a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karán tanuló hallgatók körében (305 fő) végeztek felmérést. A kutatás célja a pénzügyi attitűdök mérése és különböző demográfiai jellemzőkkel való kapcsolatának vizsgálata volt. Az attitűd mérésére a 2.3. alfejezetben említett MAS egyik változatát használták. A faktorok eredeti elnevezéseit a kutatók némileg módosították. Egyrészt faktoranalízis segítségével azt vizsgálták, hogy a pénzügyi attitűdre vonatkozó változók hátterében ugyanazok a látens struktúrák húzódnak-e, mint az eredeti modellben. Másrészt pedig a demográfiai jellemzők és a MAS faktorok közötti összefüggés feltárását tűzték ki célul (KOVÁCS et al. [2013a] p. 43-44).

Az eredmények kimutatták a pénz iránti attitűd és bizonyos demográfiai változók kapcsolatát: „a fiatalok és a férfiak számára a pénz inkább jelenti a hatalom és presztízs forrását, míg a nők költségtudatosabbak, jobban keresik az akciókat, leárazásokat” (KOVÁCS et al. [2013a] p. 54-55). A második faktor – mely az eredeti modellben a Megtakarítás-Idő elnevezést kapta, a hazai kutatásban pedig a Takarékos-öngondoskodó elnevezést – kiemelkedő szerepet tölt be: ide tartozik a megtakarítási hajlandóság, a költségek tervezése és nyomon követése. A vizsgált válaszadók többségét a pénzügyi előrelátás jellemzi. Azok, akik gondoskodnak a jövőjükről, több megtakarítási formával is rendelkeznek, és kevésbé jellemzi őket a pénzügyektől való szorongás, aggodalom. A szerzők javasolják a továbbiakban a pénzügyi attitűdök előrejelző erejének tesztelését, tehát az attitűdök hatását a vásárlói viselkedésre és a pénzügyi döntésekre (KOVÁCS et al. [2013a] p. 55-56).

3.5.3. Középiskolai tanulók

A felsőoktatásban tanulók után a középiskolások pénzügyi műveltségére vonatkozó eredményeket mutatom be. „2012. március–áprilisban a magyar tanulók immár ötödik alkalommal vettek részt az OECD tanulói teljesítménymérési programjában, a PISA-vizsgálatban. A PISA2012 nyilvánosságra hozott matematika feladatai (PISA2012 (1)) között a pénzügyi műveltség témaköre is megjelenik. A vizsgálatba 65 országból mintegy 500 000 – köztük körülbelül 4600 magyar – 15 éves tanuló került be, akik szövegértési, matematikai és természettudományi feladatokat tartalmazó tesztfüzeteket, valamint szociális, gazdasági és kulturális helyzetükre, a tanuláshoz és az iskolához fűződő viszonyukra, továbbá tanulási szokásaikra vonatkozó kérdéseket tartalmazó háttérkérdőíveket töltöttek ki" (BALÁZSI et al. [2013] p. 13).

A PISA-vizsgálatokban először 2003-ban vizsgálták részletesen az alkalmazott matematikai műveltséget. Az akkor résztvevő országok átlagpontszámát 500 pontban, szórását 100 pontban rögzítették. A 2012-es mérésben az OECD-országok átlagpontszáma 494 pont volt (a 2009-es eredménynél két ponttal alacsonyabb). A magyar tanulók átlageredménye 477 pontos lett (2009-hez képest ez a pontszám 13 ponttal volt kevesebb), így az átlag alatt teljesítők csoportjába kerültek. A 2012-es felmérésben először digitális eszközökkel is vizsgálták a matematikai képességeket. A magyar diákok átlagpontszáma 470 pont volt, mely szignifikánsan alacsonyabb az OECD-átlagnál (497 pont). A számítógépes mérés eredményei alapján Magyarország a vizsgálatban résztvevő országok rangsorának végén helyezkedik el (BALÁZSI et al. [2013] p. 25-28).

A különböző matematikai részképességeket vizsgálva megállapítható, hogy a magyar diákok képességei az átlagosnál valamivel jobbak, az eredmények azonban átlag alattiak. A legösszetettebb területnél, az értelmezésnél nincs különbség az átlaghoz képest, az alkalmazásnál négy ponttal magasabb, viszont a megfogalmazásnál nyolc ponttal alacsonyabb az átlagpontszám (BALÁZSI et al. [2013] p. 33-34). Ez a megállapítás arra utalhat, hogy esetleg a szövegértés területén gyengébben teljesítenek a tanulók.

A magyar eredmények időbeli alakulását vizsgálva kimutatható, hogy a teljesítmények átlaga 2003 és 2009 között nem változott, 2009 és 2012 között viszont szignifikáns romlás következett be. Nemzetközi viszonylatban a 2003-ban hazánkkal azonos szinten teljesítők

között nincsen más olyan ország, melynek a teljesítménye jobban csökkent volna, mint hazánkban. A jelentős teljesítmény-csökkenés a „mennyiség” és az „adat és bizonytalanság” területeken mutatható ki. A magyar diákok számára nehézséget okozó feladattípusok: aránypárok számítása; táblázatok, diagramok adatainak értelmezése; százalékszámítás; átlagérték meghatározása és értelmezése; választás pénzügyi döntési helyzetek között; értékek összehasonlítása. Ez a kérdéskör (összehasonlítás) az OECD felnőttekre vonatkozó felmérésében szintén problémás területnek mutatkozott. Az alapszintet el nem érők aránya 2003-ról 2012-re 5,1 százalékkal emelkedett, míg a kiváló teljesítményt nyújtó diákok arányában nem történt jelentős változás (BALÁZSI et al. [2013] p. 37-39). Az elméleti definíció fejezetében már kitértem arra, hogy a pénzügyi műveltség a statisztikai műveltséget is magában foglalja. A magyar tanulók hiányosságai éppen ezeken a területeken jelentkeznek.

A tanulók 2012-ben tapasztalt matematika teljesítménye és a háttérváltozók között hazánkban az egyik legszorosabb a kapcsolat: az eredmények közötti különbségek majdnem egyharmadát magyarázzák az alábbi változók: a szülők iskolai végzettsége és munkaerő-piaci státusza, az otthoni könyvek száma, a család gazdasági helyzete (BALÁZSI et al. [2013] p. 75).

A pénzügyi oktatás terén új-zélandi tudósok arra keresték a választ, hogy vajon a számvitelt választható tantárgyként kell-e tanítani a jelenlegi formájában a középiskolákban, vagy ki kellene bővíteni a tananyagot a pénzügyi kultúrával, ami megnövelné a tantárgy jelentőségét. Kutatásukban kvantitatív és kvalitatív technikát egyaránt alkalmaztak. Az elektronikus kérdőívet középiskolai tanárok töltötték ki: a felmérésben felelet-választós, Likert-skála szerinti és nyílt kérdések szerepeltek. A kutatás előzménye, hogy az Új-Zélandi Oktatási Minisztérium 2007-ben kiiktatta a számvitel tantárgyat a középiskolai tananyagból, mely korábban kötelező volt (SAMKIN et al. [2012] p. 11).

Az adatbázist egy gazdasági tanárokat tömörítő szervezet (NZCETA[42]) segítségével alakították ki. Csak azokat a kérdőíveket értékelték, amelyeket maradéktalanul kitöltöttek a felmérésben szereplők (71 db). Az elektronikus kérdőíveket kibővítve mélyinterjúkat folytattak a tudósok: egyetemek számviteli osztályvezetőit, középiskolai számviteli szakcsoport-vezetőket és a mérlegképes könyvelők intézményének tagjait. A megkérdezettek hisznek abban, hogy a számvitel tantárgynak helye lenne az új-zélandi tantervben. A kutatók megkérték

[42] New Zealand Commerce and Economic Teachers Association

a vizsgálatba bevont tanárokat, hogy értékeljék az átlagos új-zélandi középiskolai diák pénzügyi műveltségi szintjét egy 11 pontos Likert-skálán. Az átlagpont 3,65 volt (a válaszok 1 és 7 között szóródtak), mely igen alacsony pénzügyi kultúrára utal (SAMKIN et al. [2012] p. 15).

A kutatás feltárta azokat a készségeket is, amelyeket a számvitelt oktató tanárok szükségesnek tartanak ahhoz, hogy az egyén pénzügyileg művelt legyen. Ezek az alábbiak voltak: személyes pénzügyi tervezés, hitelkártya használata, jelzáloghitel hatékony kezelése, a kamatok következményei, adózási alapismeretek, biztosítási lehetőségek, pénzügyi dokumentumok ismerete. A résztvevő tanárok felismerték annak a szükségességét, hogy a pénzügyi műveltségi készségeket tanítani kellene a középiskolákban. Megkérdezték a tudósok azt is, hogy hol kellene a pénzügyi kultúrát tanítani. Az eredmény azt mutatja, hogy a válaszadók véleménye szerint a pénzügyi műveltség otthonról indul, azonban a diákok oktatásán keresztül (lehetőleg minél korábbi életkorban) folyamatosan támogatni, fejleszteni kell (SAMKIN et al. [2012] p. 15).

A válaszadók szerint nem külső szervezeteknek, hanem inkább az iskoláknak van lehetőségük a pénzügyi műveltségi kérdések oktatására. Ugyanakkor a tanterv jelenleg is túlzsúfolt, ezért új tantárgy beillesztésére nincs lehetőség. A jelenlegi választható tárgy fontosságáról akkor tudnák meggyőzni a továbbtanulni kívánó diákokat, ha azt az egyetemi felvétel során figyelembe vehetnék (kreditpontot kapnának érte) (SAMKIN et al. [2012] p. 21-22).

A különböző mérési eredmények rávilágítanak arra, hogy a pénzügyi oktatás szükséges a középiskolában. Egyes kutatók ezt már az általános iskolai korra tennék, mások pedig az egyetemek, főiskolák szerepét emelik ki. Amennyiben a felsőoktatásban kellene tanítani a pénzügyi kultúrát, úgy az érintettek létszáma jelentősen lecsökkenne. Az eddigiekből kiderült, hogy nem csupán a fiatal korosztálynak, hanem a felnőtt korú népesség (szinte) minden tagjának szüksége lenne a pénzügyi műveltség fejlesztésére. Megerősítésre került az a tény is, hogy a fiatalok pénzügyi kultúrája függ a szülői háttértől. Amennyiben a szülők nem rendelkeznek a megfelelő képességekkel, hogy gyermekeiket tudatos pénzügyi magatartásra neveljék, a szervezett keretek között zajló oktatás hatékonysága alacsony lehet. A következő fejezetben a fejlesztésekre irányuló törekvéseket mutatom be.

4. Pénzügyi kultúra fejlesztésének területei, szervezetek külföldön és itthon

A pénzügyi kultúra fejlesztése a pénzintézetek alapvető érdeke, hiszen a megfelelő pénzügyi műveltségi szint növeli a megtakarításokat, és javítja az egyének hitelképességét is. A bankok számára a hitelképes ügyfelek alacsonyabb kockázatot jelentenek. A kezdeti pénzügyi kultúrával foglalkozó kutatások arra irányultak, hogy a különböző pénzügyi termékeket és szolgáltatásokat hogyan tudják a pénzintézetek eljuttatni a fogyasztókhoz (BÉRES et al. [2013] p. 3).

Az előző fejezetekből kiderült, hogy az Egyesült Államokban a pénzügyi kultúrával igen széles körben foglalkoznak. A 2.1. alfejezetben említésre került a három legnagyobb pénzügyi kultúrával foglalkozó szervezet: a Jump$tart koalíció, a Pénzügyi Kultúra és Oktatási Bizottság (FLEC), valamint a Pénzügyi Kultúra Elnöki Tanácsadó Testület (PACFL). Az 1. fejezetben bemutattam a Nemzeti Pénzügyi Oktatási Alapítvány (NEFE) tanulmányát. 2005-ben a Gazdasági Oktatás Nemzeti Tanácsa (NCEE[43]) középiskolai diákok és aktív munkavállalók körében végzett felmérést, és megállapította, hogy az alapvető pénzügyi és gazdasági kérdések esetén is hiányosságok tapasztalhatók. A kutatások eredményeképpen a törvényhozók 2009-ben törvényt alkottak a hitelkártyák kiadásával kapcsolatban. A jogszabály értelmében 21 éves kor alatti fiatalnak nem állíthatnak ki a pénzintézetek hitelkártyát az Egyesült Államokban. Kivételt képez, ha a fiatal rendelkezik egy társ-aláíróval, vagy bizonyítani tudja, hogy rendelkezik megfelelő biztosítékkal. Felsőoktatási intézményben tanulók esetében szülői, gondviselői engedéllyel állítható ki a hitelkártya. Így próbálják a fiatalokat a különböző hitelkártya-ajánlatoktól megvédeni (LUSARDI et al. [2010] p. 359-360).

Az Egyesült Államokban 2002-ben az Államkincstár Pénzügyi Oktatási Irodát alapított, melynek célja az állampolgárok és a diákok pénzügyi oktatása. Már 1997 óta szerveznek az Egyesült Állomokban értékpapír-piaci szimulációs versenyeket és kurzusokat, az általános iskolás kortól egészen az egyetemista korosztályig. Japánban szintén készítettek oktatási anyagot a fiatalok számára, továbbá 1996-ban befektetésekkel kapcsolatos szimulációs kurzust szerveztek. A tajvani oktatási minisztérium 2011-ben beillesztette az általános iskolai tantervbe a pénzügyi oktatást (DENG et al. [2013] p. 68-69).

[43] National Council on Economic Education

A pénzügyi tudatosság növelése érdekében a holland államkincstár 2006-ban létrehozott egy szervezetet (CentiQ), melyben több mint harminc partner vesz részt a pénzügyi és az állami szektorból, tudományos közösségekből és fogyasztói szervezetekből. A korábban említett holland tanulmány szerint a holland népesség pénzügyi tudása kis mértékben fejlődött 2005 és 2010 között. Ugyanakkor a „nem tudom" válaszok növekvő aránya arra utal, hogy a válaszadók tudatába kerültek saját pénzügyi tudásuk korlátainak (ALESSIE et al. [2011] p. 543-544).

A központi bankok tehát számos országban fontos feladatuknak tekintik a lakosság pénzügyi kultúrájának fejlesztését, melyben aktív szerepet vállalnak. „A Magyar Nemzeti Bank 2006-ban indította el a pénzügyi kultúrát fejlesztő kezdeményezését, majd 2007-ben a fő prioritású intézményi célok között is megjelent az általános pénzügyi kultúra-fejlesztés szakmai támogatása."(MNB) A Magyar Nemzeti Bank (MNB) a pénzügyi kultúra széles körű terjesztése érdekében a lakosság tájékoztatását is stratégiai célként fogalmazta meg.

„A jegybank vezetése ezért 2007 végén a pénzügyi kultúra fejlesztését célzó tevékenységek megerősítése, integrálása, valamint a szakmai programok egységes kialakítása és végrehajtása érdekében egy közvetlen alelnöki irányítás alatt álló önálló projektet (Pénzügyi Kultúra Kiemelt Projekt) hozott létre. A projekt 1 éves működésének eredményeként a jegybank vezetése 2008 végén elfogadta az MNB pénzügyi kultúra-fejlesztési tevékenységéről szóló középtávú funkcionális stratégiáját, és döntött a kommunikációs szakterületen belül működő Pénzügyi Kultúra Központ létrehozásáról." (MNB) A Látogatóközpont – sajnálatos módon – 2013. október 14-től átmenetileg nem üzemel.

A fentiek alapján több tájékoztató kiadvány is megjelent a jegybank gondozásában, például „A Pénz beszél – Te is érted?" pénzügyi ismeretterjesztő kiadvány középiskolásoknak, „Pénzforgalomról mindenkinek", folyóiratok (pl. Pesti est) különszámaként a megtakarításokról, valamint a hitelekről tájékoztató füzetek, tanácsadó rovatok a Metropol napilapban a lakossági megtakarításokról, a devizahitelek kockázatairól, a hitelfelvételekről. A középiskolásoknak készített tájékoztató füzet minden 11. évfolyamos diákhoz nyomtatott formában is eljut. Az MNB egy önálló honlapot is üzemeltet, ahol „közérthető formában hívja fel a figyelmet azokra az összefüggésekre és szempontokra, amelyek az egyes monetáris

politikai és egyéb jegybanki döntések hátterében állnak, valamint amelyeket a leggyakoribb egyéni pénzügyi döntések során mérlegelni érdemes."(PÉNZIRÁNYTŰ[44])

A fiatalok elérése érdekében a legnagyobb közösségi oldalon a jegybank Pénzbook néven gazdasági, pénzügyi témákkal foglalkozó oldalt üzemeltet, ahol rövid és informatív bejegyzésekkel igyekeznek felkelteni az oldalra látogatók érdeklődését. A legutolsó bejegyzés azonban 2013. augusztus 30-án volt. A Pénzügyi Oktatási Program (POP) az MNB és a Budapesti Értéktőzsde támogatásával kifejlesztett elektronikus oktatási csomag, mely szintén a középiskolások pénzügyi oktatását célozza. A törzsanyag 28 témakört tartalmaz, melyhez tanári segédlet, esettanulmányok, feladatlapok és egy valós tőzsdei szimulációs játék kapcsolódik, mely az érdeklődők számára a Pénziskola honlapon elérhető.

1991-ben az MNB a Nemzetközi Bankárképző Központtal, a Magyar Bankszövetséggel, valamint a Pénzügyminisztériummal közösen létrehozott egy alapítványt a pénzügyi kultúra fejlesztésének érdekében. Az Alapítvány a Pénzügyi Kultúra Fejlesztéséért olyan közhasznú célokat tűzött ki, mint a pénzügyi kultúra terjesztése érdekében készülő kiadványok, tanulmányok készítése, a pénzügyi oktatás technikai feltételeinek javítása, a pénzügyi oktatásban résztvevő szakemberek, oktatók továbbképzése, nemzetközi kapcsolatok ápolása. Ennek érdekében az alapítvány pályázatokat finanszíroz, ösztöndíjakat ad (APKF).

A programok célcsoportja a középiskolás korosztály. A folyamatos fejlesztés, a szélesebb körű terjesztés azonban megfigyelhető: különböző anyagok készülnek nemcsak a diákok, hanem a tanárok számára is; továbbá megcélozzák a felsőoktatásban résztvevő hallgatókat is (ZSÓTÉR [2013] p. 675-676).

„Az Állami Számvevőszék társadalmi felelősségvállalásának kiemelt területe a magyar lakosság (köz)pénzügyi kultúrájának fejlesztése"[45]. A magyar törvényhozás ezt egy kormányhatározatban[46] el is ismerte. Az ÁSZ célja a lakosság (kiemelten a fiatalabb korcsoportok: egyetemisták, középiskolások) pénzügyi ismereteinek bővítése, melyhez

[44] A honlap megváltozott címe: http://penziranytu.hu/ Letöltés dátuma: 2015. január 30.
[45] https://www.asz.hu/storage/files/files/Szakmai%20kutat%C3%A1s/2014/t366.pdf?ctid=744 Letöltés dátuma: 2016. október 10.
[46] 41/2014. (XI. 13.) határozat

különböző együttműködési megállapodásokat kötött, és számos pénzügyi kultúrával kapcsolatos projektben vesz részt.

A civil kezdeményezések sem maradtak el, több megállapodás is született. Ilyen például a Nemzeti Civil Alap és a Hullámtörő Egyesület összefogásával létrehozott felvilágosító kiadvány, a Pénzügyi útjelző. Az egyesület honlapján találhatók ismeretterjesztő anyagok, valamint az emberek pénzügyi tájékozottságának felmérésére szolgáló kérdőív. 2010-2011-ben több fórumot és szemináriumot szerveztek, azóta azonban (a honlap alapján) nem voltak programok (HULLÁMTÖRŐ EGYESÜLET).

Az egyik hazai vezető bank, az OTP társadalmi szerepvállalásában célul tűzte ki a pénzügyi kultúra fejlesztését. Honlapjukon tájékoztató útmutatók, kalkulátorok találhatók, melyek segítik a lakosság pénzügyi döntéseit. A fiatalokat célozza meg az OTP Fáy András Alapítványa, mely olyan ingyenes oktatási programokat szervez a diákoknak, ahol pénzügyi és gazdasági alapismereteket tanulhatnak. Pénzügyi kultúra fejlesztéséhez kapcsolódó eseményeket is szervez az OTP, például az „Alma Mater" program, melynek keretében a bank vezetői korábbi középiskolájukban tartanak tanórát pénzügyi, gazdasági ismeretekről (OTP BANK).

Az Alapítvány foglalkozik trénerek képzésével is, 2012-től pedig az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen tanárképzéssel (ZSÓTÉR [2013] p. 675). A 2012-ben létrejött Középiskolások Országos Pénzügyi és Gazdasági Oktatóközpontja (O.K.) célja, hogy a középiskolás korosztály számára pénzügyi és gazdasági ismereteket nyújtson. A két éves projekt időtartama alatt 10 diákoknak szóló oktatási tananyag, valamint 5 felnőttképzési tananyag készült el. A központ céljai között szerepel rendezvények szervezése, elektronikus tananyagok fejlesztése, valamint pénzügyi oktatáshoz kapcsolódó tanulmányok összeállítása is (O.K.).

A Generali Alapkezelő és a Generali Biztosító 2009-ben indította el interaktív befektetési versenyét és oktatási programját, a Tőzsdejátékot 11. és 12. évfolyamos középiskolások számára. A versenyt kiegészítette egy előadás-sorozat is (GENERALI (1)). A Generali Alapkezelő honlapján pénzügyi kisszótár található (GENERALI (2)).

2010-ben a CIB Bank csatlakozott a "Pénzügyi iránytű" programhoz. Ennek során a bank fejlesztő játékokat szervezett különböző rendezvényein, melynek során hasznos információkat nyújtottak a pénzügyekről (CIB BANK).

A K&H Csoport a 2014/15-ös tanévben ötödik alkalommal rendezte meg a K&H Vigyázz, Kész, Pénz! pénzügyi vetélkedőt általános iskolás tanulók számára. A verseny 4 fordulós volt, két online forduló, majd a regionális középdöntők, végül pedig a döntő. A verseny célja, hogy minél fiatalabb korban megismertesse a gyerekeket a pénz világával. A tanulók 3-5 fős csapatokkal nevezhetnek a vetélkedőre, két alsós és két felsős kategóriában. A 2015/16-os tanévben minden eddiginél több, 1416 csapat mérte össze tudását országszerte az első online fordulóban. Az idei év kiemelt témája a személyi kölcsön, melyhez kiegészítő tananyag található a bank honlapján. A diákok számára elérhető egy rajzfilmsorozat is, mely a gyerekek nyelvén mutatja be a különböző pénzügyi témákat. A bank fontosnak tartja, hogy minél több fiatalt elérjen, ezért eleinte dvd formájában juttatták el az általános iskolákba az oktatóprogramot, 2013 óta pedig hozzáférhető a honlapon (K&H BANK).

A Citibank Magyarország a Junior Achievement Magyarország (JAM) Alapítvánnyal 2001-ben kezdte el pénzügyi és gazdasági képességeket fejlesztő programját. Innovatív oktatási tananyagokat készítenek, tréningeket, konferenciákat, versenyeket szerveznek, elsősorban általános iskolás és középiskolás diákok számára (JAM).

A Provident Pénzügyi Zrt. által működtetett Családi Kasszasikerek Program fiatalok körében végzett felmérést 2013-ban. A kutatás szerint a diákok nagy része elégedett a saját anyagi helyzetével. Tóth Andrea, a Provident Pénzügyi Zrt. kommunikációs vezetője szerint a korábbi felmérésekhez képest szignifikánsan emelkedett azoknak az aránya, akik rendszeresen feljegyzik a bevételeiket és kiadásaikat, mely előrelépést jelent a pénzügyi műveltségben. A pénzügyi tranzakciós lehetőségeket a válaszadók jelentős része ismeri, bár az online szolgáltatások kevésbé ismertek, mint a csekken történő befizetés, vagy a készpénzfelvétel ATM-en keresztül. A kutatás attitűd vizsgálatokat is tartalmazott, melynek során kiderült, hogy a diákok kétharmada alaposan átolvassa és értelmezi a pénzügyi dokumentumokat aláírás előtt. A kitöltők 56 százaléka egyetért azzal, hogy a hitelfelvételt lehetőség szerint elkerülje.[47]

[47] http://www.piacesprofit.hu/tarsadalom/nem-torik-fel-a-malacperselyt-a-gimnazistak/ letöltés dátuma: 2014. augusztus 22.

2016-ban negyedik alkalommal került megrendezésre a PénzSztár Országos Középiskolai Pénzügyi-Gazdasági Verseny, amelyre 4 fős csapatok jelentkezhettek hazai és határon túli magyar középiskolákból. Ezen a versenyen sok új ismerettel, a gyakorlatban hasznosítható tudással, élménnyel és értékes nyereményekkel gazdagodhatnak a diákok. A PénzSztár szakmai támogatottsága évről évre bővül, így az együttműködő partnerek között ma már egyaránt jelen vannak a gazdasági élet, a pénzügyi intézményrendszer és a felsőoktatás elismert képviselői. A fordulók során a csapatoknak különféle típusú és fokozatosan nehezedő feladatokat kell megoldaniuk, amelyhez a pénzügyi-gazdasági tájékozottság mellett általános műveltségre, logikus gondolkodásra és gyakorlati készségekre is szükségük van. A játékos feladatok a gyakorlatban hasznosítható tudásra és készségekre helyezik a hangsúlyt.[48]

A Fundamenta-Lakáskassza Zrt. 2013-ban támogatta a PénzSztár versenyt. Az elődöntőben résztvevő csapatoknak egy kétnapos tréninget is szervezett a Fundamenta Akadémia. A cég honlapján a pénzügyi kultúra témakörében tréningek szervezését hirdetik, melynek témakörei: tudatos pénzügyi tervezés, hatósági képzés, értékbecslés.[49] A Fundamenta-Lakáskassza Zrt. honlapján pedig egy fogalomtár található, ahol a lakás-előtakarékosság szakkifejezéseit teszik közérthetővé (FUNDAMENTA).

Az európai bankszektor 2015. március 9-13. között az Európai Unió országaiban Pénz7-et (Money Week) szervezett a pénzügyi ismeretek bővítése érdekében. Ehhez a programhoz csatlakozott a Magyar Bankszövetség, mely a Pénziránytű Alapítvánnyal, a Magyar Nemzeti Bankkal, az Emberi Erőforrások Minisztériumával, a Nemzetgazdasági Minisztériummal, valamint az Állami Számvevőszékkel együtt szervezte meg a magyar programokat. A rendezvények között szerepelt nemzetközi tudományos konferencia a pénzügyi kultúráról; a pedagógusok felkészítése oktatási segédletekkel; önkéntes pénzügyi szakemberek látogatása különböző iskolákban. „A Pénz7 programjai egyrészt felhívják a figyelmet, másrészt jól kiegészítik a pénzügyi kultúra fejlesztése érdekében végzett kormányzati és hitelintézeti tevékenységeket" (KOVÁCS [2015b] p.79). Harmadrészt a Pénz7 egy lehetőség a bankok számára, hogy a gazdasági válság során elvesztett bizalmukat visszanyerjék az ügyfelekkel szemben (KOVÁCS−TERTÁK [2016] p. 77). A program vezetője, Hegedűs Éva elmondta, hogy a magyar iskolák 15%-a csatlakozott a programhoz, ami nemzetközi viszonylatban kiemelkedő

[48] http://penzsztar.hu/2016/ letöltés dátuma: 2016. szeptember 22.
[49] https://partner.fundamenta.hu/web/akademia1/treningprogramok?articleId=3283736 letöltés dátuma: 2016. január 20.

eredménynek számít, ugyanis más országokban, ahol már korábban is szerveztek ilyen programsorozatot, a részvételi arány 4-5 százalékos (MACZÁK [2015] p.29).

Mindenképpen említést kell tennem az Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesület tevékenységéről. Az egyesületet 2010-ben 15 pénzügyi szakember azzal a céllal hozta létre, hogy fejlessze a pénzügyi kultúrát és népszerűsítse a közérthető pénzügyi ismereteket (BABARCZY [2015] p. 24). Ennek érdekében az egyesület részt vett a korábban bemutatott felsőoktatásban résztvevő hallgatók felmérésében. Az egyesület kiemelt figyelmet fordít a középiskolai diákok pénzügyi műveltségének fejlesztésére: pénzügyi napokat, táborokat, tréningeket szervez, különböző konferenciákon vesz részt. 2011 óta végez a középiskolások körében a pénzügyi, gazdasági ismeretekre vonatkozó felmérést, amelynek eredményeivel a következő fejezetben fogok részletesen foglalkozni. A kutatáshoz országszerte már közel 200 középiskola (mely az összes hazai középiskola egyharmada) csatlakozott, a szakmai partnerek között megtalálható (többek között) a Magyar Nemzeti Bank, az Állami Számvevőszék, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, az Emberi Erőforrások Minisztériuma. A háttérkutatásokat a Szegedi Tudományegyetem biztosítja. A szakmai rendezvények, valamint a kutatásokban való részvétel mellett a honlapon tájékoztató kiadványok, tanulmányok, tananyagok a pénzügyi ismeretek témakörében, valamint egy pénzügyi szótár is található (ECONVENTIO).

A hazai pénzügyi kultúra fejlesztési programokról 2016-ban az Állami Számvevőszék készített egy felmérést. A képzési programokkal foglalkozó szervezetek célcsoportja a középiskolában tanuló diákok. Az oktatási módszerek inkább esettanulmányok, szituációs és elektronikus felületű feladatok, csoportmunkák, a hagyományos előadás kevésbé jellemző. „Bár a képzések tematikái nyilvánosak, a tananyagok többsége nyilvánosan nem elérhető, vagy nincs” (NÉMETH et al. [2016] p. 42). A kutatás megállapítja, hogy a képzés eredményét a vizsgált szervezetek többsége nem méri. Mindezek alapján a képzések eredménytelenségének okaként a minőségbiztosítással kapcsolatos hiányosságokat említik a szerzők.

Összefoglalva tehát: a központi bankok számos országban fontos feladatuknak tekintik a lakosság pénzügyi műveltségének fejlesztését, melyhez kereskedelmi bankok, valamint civil szervezetek is csatlakoztak. Ugyanakkor ezek a fejlesztések csak a „jéghegy csúcsára”, a pénzügyi ismeretek és a viselkedés fejlesztésére koncentrálnak. Az értékek, az attitűdök nehezebben feltárhatóak, azonban a pénzügyi kultúra megismerésében ezek a tényezők is fontos szerepet játszanak. Mint azt korábban már említettem, az Econventio Közhasznú Egyesület,

valamint a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kara által létrehozott kutatócsoport középiskolások körében végez immár 2011 óta mintavételen alapuló felmérést. A kutatócsoport tagjaként dolgozatom további részében ennek a kutatásnak az eredményeit vizsgálom.

5. A hazai középiskolások körében végzett felmérés

Az előző fejezetek tapasztalatai alapján a pénzügyi kultúrát koncepcióként kell kezelni, és a korábban említett tényezők mellett az érzelmi tulajdonságokat is figyelembe kell venni. Az Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesület, valamint a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kara által létrehozott kutatócsoport középiskolások körében végez évente − immár 2011 óta − mintavételen alapuló felmérést. Empirikus kutatásomban a hazai középiskolások körében végzett felmérés eredményeinek elemzése során nemcsak a diákok pénzügyi tudását, számolási készségét, hanem a pénzügyekhez való viszonyulásukat, attitűdjüket is vizsgálni fogom.

Dolgozatom következő részében célom a teszt eredményeinek elemzése, melynek során szeretném feltárni a nehézséget okozó területeket, megtalálni azok kiváltó okait, javaslatot tenni a fejlesztésre. A nemzetközi szakirodalommal összhangban vizsgálom a különböző dimenziók kérdéseinek nehézségét (melyek a könnyű és a nehéz kérdések), az eredmények nem és képzési terület szerinti eltéréseit, az attitűdöket, valamint a „nem tudom" választ adók jellemzőit. 2014 óta veszek részt a kérdések elemzésében, jelen kutatásban az eredményekben rejlő különbségek kimutatása a feladatom.

5.1. A felmérés háttere

Az Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesület és a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Karának kutatócsoportja 2011-ben kezdte el a hazai középiskolás diákok pénzügyi kultúrájának kutatását. Az Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesület felkeresésére az első évben 62 középiskola csatlakozott a felméréshez. A legfrissebb, 2016. évi vizsgálatban már közel kétszáz középiskola diákja vett részt országosan. A kitöltők számának időbeli alakulását mutatja az 1. táblázat. Az adatok között az első felmérésben résztvevőket nem szerepeltettem, mert az a későbbi évek eredményeivel nem hasonlítható össze, ugyanis 2011-ben a felmérés három fordulóból állt.

1. táblázat: Az Econventio-tesztben résztvevők számának alakulása 2012 és 2016 között

Év	Kitöltők száma (fő)
2012	10 429
2013	12 023
2014	9 605
2015	12 083
2016[50]	13 858

Forrás: Econventio 2012-2016 adatbázisokból saját szerkesztés

A kérdőív kialakítását 2011-ben megelőzte egy fókuszcsoportos vizsgálat, mely egy szegedi közgazdasági szakközépiskola tanulói körében zajlott. Az interjú alapján a kutatócsoport tagjai azt a következtetést vonták le, hogy a kérdőívben gyakorlatias kérdéseknek kell szerepelniük, a fogalmi meghatározásokat nem tartják fontosnak a diákok. Szerintük inkább olyan feladatok végrehajtására van szükség a felmérés során, ahol konkrét pénzügyi termékek, szolgáltatások és ajánlatok összehasonlítására kerül sor. Ezek alapján a kérdőív a tanulók pénzügyi tájékozottságára és pénzügyi attitűdjére irányult.

A kutatás célja a középiskolások pénzügyi, gazdasági ismereteinek fejlesztése, tehát az évente ismétlődő felmérések segítségével azonosítani a problémás ismeretterületeket, megvizsgálni azok lehetséges okait, majd kidolgozni a fejlesztés lehetséges irányait. A nemzetközi vizsgálati eredmények alapján a felmérés hat dimenzióban tesz fel kérdéseket, melyek egyrészt a pénzügyi tudásra, másrészt pedig a kitöltő attitűdjére vonatkoznak. A tudásteszt kérdései között általában egy számolási vagy ajánlatokhoz köthető feladat és további négy ismerteket, informáltságot ellenőrző kérdés jelenik meg. Emellett minden témakörben legalább egy attitűdöt vizsgáló kérdés is megtalálható. A teszt összeállításakor figyelemmel kell lenni arra, hogy a diákok végig kitöltsék a kérdőívet, így nem lehet hosszú. Az elfogadott irányelv szerint a kérdőív 40 kérdést tartalmaz (KOVÁCS et al. [2015] p. 21).

A vizsgálat dimenziói:

1. *Általános banki, pénzügyi ismeretek*: számlavezetés, tranzakciós költségek, bankkártya használata, bankrendszer, szolgáltatások;

[50] A 2016. évi felmérés eredményeinek elemzése dolgozatom megírásának idején zajlik, ezért ezek bemutatásától eltekintek.

2. *Befektetések, megtakarítások*: befektetési formák, célok, idősávok, kamat és hozam különbsége, hozam és kockázat kapcsolata;
3. *Hitelek*: diákhitel, egyéb hitelfajták és jellemzőik;
4. *Munka világa*: diákmunka, oktatás, adózás, vállalkozás;
5. *Biztosítás, nyugdíj*: öngondoskodás, nyugdíjrendszer, biztosítások típusainak jellemzői;
6. *Általános gazdasági ismeretek*: infláció, államadósság, adózás.

A tudásteszt tartalmazza a pénzügyi ismeretek és a számolási készségek vizsgálatát is. A kérdések gyakorlat-orientáltak, illetve a napi aktualitások iránt érdeklődnek. Minden kérdéshez több válaszlehetőség tartozik, melyek közül egy helyes. A kérdések száma az egyes dimenziókban általában azonos (öt)[51]. A véletlenszerű válaszadás (tippelés) torzító hatásának minimalizálására a tudásteszt kérdéseinél egy „nem tudom" lehetőséget is beépítettünk, a diákokat arra kérve, hogy ezt az alternatívát válasszák, ha nem tudják a kérdésre a helyes választ (KOVÁCS et al. [2015] p. 21). A kutatócsoport 2012-ben megalkotta az úgynevezett Econventio-indexet (2.3. alfejezet), mely a hat dimenzió kérdéseire adott helyes válaszok arányát egy – egy 0 és 1 közötti számértékkel jellemzi, majd az eredményeket egy 0-100 közötti skálára vetíti.

2011-ben a kérdőív véglegesítését megelőzte egy próbateszt, melyben három iskola 20-20 kitöltője vett részt. A pénzügyi tájékozottságra vonatkozó teszt esetén gyakorlati problémákat, napi aktualitásokat kérdezett a kutatócsoport. Minden kérdésnél több lehetőség közül választhattak a diákok, melyek közül az egyik helyes. A torzító tényezők hatásának csökkentése miatt minden esetben található az alternatívák között egy „nem tudom" válasz is. A tudásteszt témakörei az alábbiak voltak: általános pénzügyi tájékozottság, banki szolgáltatások, befektetések, hitelezés, biztosítások.

Az attitűdök tanulmányozásakor a felmérés a diákok pénzügyi információkhoz való hozzáállását vizsgálta: fontosnak tartják-e ezeket a tényeket, tájékozottak-e a pénzügyi témák körében, hogyan viszonyulnak a hitelekhez és a megtakarításokhoz, kiknek a tanácsára hallgatnak befektetési döntések esetén, mit gondolnak a pénzügyi tervezésről, továbbá a kockázatokról. Ezek a kérdések zártak voltak, minden esetben egy lehetőséget jelölhettek meg a kitöltők.

[51] Amennyiben nemzetközi vizsgálatból átvett kérdés szerepel a kérdőívben, akkor a kérdések száma eltérhet az öttől.

A végső felmérés három lépcsőben, elektronikusan zajlott az Econventio Egyesület honlapján keresztül, 2011. február 14. és május 8. között. A három forduló eredményeinek összekapcsolása érdekében a kitöltők regisztráltak, melynek során a demográfiai jellemzőiket (nem, életkor, iskola, osztály, településtípus) is megadták. Minden forduló harminc kérdést tartalmazott, időtartama mindegyiknek 30 perc volt[52]. A válaszadók száma az első fordulóban 4822 fő, a másodikban 2351 fő, a harmadikban pedig 1672 fő volt. A teszt mindhárom fordulójának kérdéseire 965 diák válaszolt. Mivel a három kérdőív kitöltőinek száma nem egyezett meg, ezért a minták megoszlását össze kellett hasonlítani. Az illeszkedésvizsgálat eredményeként megállapítható, hogy a kitöltők életkor, nem és településtípus szerinti eloszlása szignifikánsan nem különbözött, így az eltérő minta-elemszámok nem okoztak torzítást az eredményekben (KOVÁCS et al. [2011] p. 18–19).

A 2011. évi felmérés tapasztalatai alapján 2012-től a vizsgálat egy fordulóban, minden év tavaszán zajlik. A 30 perces kérdőívet az Econventio Egyesület honlapján töltik ki a középiskolások. A következő alfejezetben a vizsgálatok főbb eredményeit mutatom be.

5.2. A korábbi felmérések főbb megállapításai

2011-ben a vizsgált (mindhárom fordulóban választ adó) diákok 54 százaléka férfi, 46 százalékuk nő. 14 és 18 éves életkor között a minta eloszlása egyenletesnek tekinthető. A kitöltők 5,8 százaléka érettségi utáni képzésben vett részt. A pénzügyi tájékozottságot mérő kérdések száma 53 volt, melyek közül 16 olyan található, ahol a helyes választ adók aránya szignifikánsan magasabb volt a helytelen választ adók megoszlásánál. 13 olyan kérdés fordult elő, melyre a válaszadók csupán 45 százaléka válaszolt hibátlanul. Ezek a problémás területek az alábbiak voltak: nyugdíjakkal, tőzsdével, hitelkártyával, adótartalommal, az államadósság nagyságával kapcsolatos kérdések. A többi témakör esetén a helyes és helytelen válaszok aránya közel azonos volt. Akik a pénzügyi termékek és szolgáltatások iránt érdeklődést mutatnak, szignifikánsan jobb eredményt értek el azoknál, akik nem tájékozódnak a pénzügyek felől (a próbafüggvény értéke 4,992, Sig<0,01). A tudásteszten a fiúk teljesítménye

[52] A 2011. évi Econventio-teszt kérdései a 2., 3. és 4. mellékletekben találhatóak.

szignifikánsan magasabb volt a lányokénál (a próbafüggvény értéke 2,219, Sig<0,05), továbbá a fiatalabbak (14–16 éves korcsoport) eredménye alacsonyabb volt az idősebbekénél.

A diákok pénzügyi attitűdjét vizsgálva elmondható, hogy a fiatalok fontosnak tartják a pénzügyi ismereteket, érdeklődnek is iránta, azonban pénzügyi tudását csak minden második kitöltő tartja megfelelőnek. A fiúk inkább érdeklődőbbek és tájékozottabbak a pénzügyek területén, mint a lányok, valamint a 14–16 éves korcsoport kevésbé érdeklődik és informálódik ezen a téren, mint a többi életkori kategória. A középiskolások fő bevételi forrásai a zsebpénz, az ajándékként kapott pénz, illetve a munkából származó pénz. A kitöltők kétharmada készpénzben, negyede pedig bankszámlán tartja megtakarításait, az egyéb befektetési formák használatának aránya alacsony. A további tanulmányok finanszírozására a diákok közel fele a szülői támogatást jelölte meg (KOVÁCS et al. [2011] p. 67–69). A 3.5. alfejezetben már utaltam arra, hogy az európai fiatalok nagyobb mértékben támaszkodnak a továbbtanuláskor a családi segítségre, ugyanakkor az Egyesült Államokban a fiatalok hamarabb elkezdik önálló életüket. Ezt a tényt erősíti az előző megállapítás is.

A kutatás 2012 tavaszán folytatódott, az Econventio Egyesület megkeresésére a véletlenszerűen kiválasztott iskolák közül több mint száz csatlakozott a felméréshez, melynek eredményeképpen a kitöltők száma 10 429 fő volt. Az előzetes regisztráció után az elektronikus kérdőíven 40 kérdés szerepelt, melyek kitöltésére 30 perc állt a diákok rendelkezésére[53]. A 2011. évi vizsgálat tapasztalatai alapján a modell hat témakört (banki szolgáltatások, megtakarítások és befektetések, hitelezés, nyugdíj és biztosítás, munka világa, általános gazdasági ismeretek) tartalmazott, melyekhez egyrészt a diákok pénzügyi tájékozottságát mérő tesztek, másrészt pedig az attitűdöket vizsgáló kérdések tartoztak. A kutatócsoport ebben az évben alkotta meg az Econventio-indexet, mely a hat dimenzió kérdéseire adott helyes válaszok arányát egy – egy 0 és 1 közötti számértékkel jellemzi, majd az eredményeket egy 0-100 közötti skálára vetíti.

A nem szerinti összetétel némileg módosult az előző évhez képest: a férfiak (49%) és a nők aránya (51%) közel azonos volt. A képzési területre is kiterjedt a kérdőív: a diákok 28 százaléka gazdasági, kereskedelmi képzésben vett részt, míg 72 százalékuk nem gazdasági oktatásban részesült. A fiatalok jelentős része – saját bevallása alapján – nem tanult pénzügyi ismereteket.

[53] A 2012. évi Econventio-teszt kérdései az 5. mellékletben találhatóak.

A pénzügyi tudás megszerzésének forrásaként a kitöltők az otthoni tapasztalatokat jelölték meg legtöbben (40,6%), minden ötödik diák az iskolában tanultakat, 10 százalékuk pedig az interneten található információkat, valamint a saját tapasztalatokat választotta (KOVÁCS et al. [2012] p. 11–12).

Az átlagos teljesítmény az Econventio-index alapján 45 százalékos volt, a diákok fele 47 százaléknál alacsonyabb eredményt ért el, míg 10 százalékuk 67 százaléknál jobbat (felső decilis). A fiatalabb korosztály (14–15 évesek) indexe szignifikánsan kisebb értéket mutatott, mint a többi korcsoport esetén. A pénzügyi tájékozódás formája és az index értéke között szignifikáns kapcsolat mutatkozott: akik az otthoni tapasztalatok alapján szerezték pénzügyi tudásukat, azoknak szignifikánsan gyengébb a teljesítménye, mint azoknak, akik az iskolából vagy az internetről gyűjtik be az információkat. További szignifikáns különbségek tapasztalhatók nem szerint (férfiak 48%, nők 44%), képzési terület szerint (gazdasági képzés 48%, nem gazdasági 45%), valamint, hogy részesült-e a diák pénzügyi oktatásban (részesült 49%, nem részesült 46%) (KOVÁCS et al. [2012] p. 35–36).

A 2011. évi felmérés eredményeihez hasonlóan a középiskolásoknak nehézséget okozott az államadósság mértékének megállapítása, a hitelkártyával, valamint a hitelek törlesztő részleteivel kapcsolatos kérdések. További problémás területnek bizonyult a bruttó és a nettó fizetés közötti különbségtétel, valamint az állásajánlatok közötti választás. Az eredmények alapján a kutatócsoport az alábbi ajánlást tette: Jóllehet, a diákoknak gondot jelent a jelenségeket mérő statisztikai adatok felismerése, ugyanakkor fontos, hogy Magyarországot el tudják helyezni a nemzetközi környezetben (KOVÁCS et al. [2012] p. 37).

2013 tavaszán az elektronikus kérdőívet 12 023 fő töltötte ki. Az előző időszak felmérésével megegyezően a korábbi hat témakör 40 kérdésére 30 perc állt a diákok rendelkezésére[54]. Az Econventio-index mellett 2013-ban a kutatócsoport kifejlesztett egy attitűd-indexet is, mely a tanulók pozitív, illetve negatív hozzáállását méri egy 0-100 közötti skálán (KOVÁCS et al. [2013b] p. 5).

A kitöltők 52 százaléka férfi, 48 százaléka nő volt (csekély elmozdulás tapasztalható a férfiak javára az előző évhez képest). A képzési terület szerinti megoszlás megegyezett a 2012-

[54] A 2013. évi Econventio-teszt kérdései a 6. mellékletben találhatóak.

es felmérés arányaival (28,1% gazdasági, kereskedelmi képzés, 71,9% nem gazdasági). A pénzügyi tudás megszerzésének forrásaként a válaszadók az otthon látottakat határozták meg legtöbben, az arány az előző évhez képest 3,8 százalékponttal magasabb volt (44,4%, mely érték nagyságrendileg megegyezik a 2012. évivel). Az iskolában tanultak, az internet és a saját tapasztalat megoszlási viszonyszámai közelítőleg azonosak a 2012-es eredményekkel. Ebben a kérdőívben arra is választ kívántak kapni a kutatók, hogy honnan kellene tájékozódni a mindennapi pénzügyekről. A diákok több mint fele (54,6%) szerint az iskolában, minden hatodik válaszadó véleménye szerint otthon, a saját tapasztalat aránya 11,0%, míg az interneté 8,1% volt (KOVÁCS et al. [2013b] p. 5–7).

Az Econventio-index értéke 2013-ban 42,5 százalék lett, mely érték azonban nem tekinthető rosszabb eredménynek, mint az előző évi (45%). Az eltérést az okozhatta, hogy a 2013-as tesztben az ajánlatok összehasonlítására és ez alapján pénzügyi döntés meghozatalára vonatkozó kérdések száma az előző évhez képest eggyel több volt, mely terület nehézséget okoz a diákok számára. A medián értéke megegyezett a 2012-es felmérés adatával (47%), míg a diákok tizede 64 százaléknál jobb eredményt ért el (3 százalékponttal kevesebb, mint az előző évben).

Hasonlóan a 2012-es vizsgálathoz, a 14–15 éveseknek szignifikánsan gyengébb az indexe, mint az idősebb életkori csoportoknak, valamint az otthoni mintázatot követők eredménye is gyengébb, mint azoknak, akik a pénzügyi információkat az iskolából vagy az internetről szerzik. A nem szerint ebben az évben nem mutatkozott szignifikáns különbség (fiúk: 43%, lányok: 42%). A gazdasági képzésben résztvevők indexe (45%) 3 százalékponttal magasabb volt, mint a nem gazdasági oktatásban részesülőké. A különbség megegyezik a 2012-es értékkel, azonban az eredmények 2013-ban 3 százalékponttal alacsonyabbak. Az iskolatípus alapján szignifikánsan alacsonyabb a szakiskolákban tanulók indexe (34%). Az attitűd-index értéke 69% volt, mely érték azt mutatja, hogy a diákok hozzáállása a pénzügyekhez inkább pozitív. Azok, akik érdeklődnek a pénzügyi kérdések iránt, azoknak az eredménye szignifikánsan magasabb volt. A 2013. évi felmérés kritikus területei közé tartozott az ajánlatok összehasonlítása, a számolási készséget igénylő feladatok, valamint a tőzsdével, a hitelekkel és a munka világával kapcsolatos kérdések. Ezek a témakörök megegyeznek a korábbi kutatások által feltárt problémákkal (KOVÁCS et al. [2013b] p. 55–58).

A kutatás 2014 tavaszán folytatódott, melybe ezúttal én is bekapcsolódtam[55]. Az Econventio Egyesület iskolahálózatából a mintába 102 iskola került, a kitöltők száma 9605 fő volt. A nemek aránya valamelyest változott az előző évhez képest: a megkérdezettek 48,7 százaléka volt férfi. A vizsgált diákok egynegyede faluban él (24,3%), háromnegyedük pedig városban. A fővárosban élők alulreprezentáltak a mintában. A legtöbb tanuló szakközépiskolába jár (57,2%), egynegyedük gimnáziumba (22,5%), míg a szakiskola és egyéb képzési típusok aránya 20,3 százalék. Gazdasági, kereskedelmi képzésben a vizsgált középiskolások egyharmada vett részt, mely arány magasabb a korábbi években tapasztaltaknál (KOVÁCS et al. [2014] p. 6).

Az előző évekhez hasonlóan megkérdeztük a diákokat, hogy melyik tanítási-tanulási formát tartják a legszimpatikusabbnak a pénzügyi ismereteik fejlesztésére. A legtöbben (25,4%) a „tanórákon és külön foglalkozásokon szakemberek részvételével játékos, gyakorlatias formában" válaszlehetőséget jelölték meg. A második leggyakoribb válasz a „tankönyvből, tanári segítséggel" volt.

A pénzügyi kultúra mérésére korábban kifejlesztett Econventio-index értékében az előző évek kutatási eredményei azt mutatták, hogy az iskolatípusok tekintetében szignifikáns különbségek mutatkoznak. Ezért az indexet meghatároztuk a Központi Statisztikai Hivatal által közölt súlyokkal is: 42,6 százalék lett (súlyozás nélkül 43,8%). Az eredmény némi javulást mutat a korábbi évhez képest, azonban a „nem tudom" választ adók aránya jelentősen emelkedett. A diákok fele 40 százaléknál rosszabb eredményt ért el (2012-ben és 2013-ban 47% volt), viszont a felső decilis értéke kis mértékben, 2 százalékponttal javult az előző évhez képest. A fiatalok (14–15 éves korosztály) a teszten szignifikánsan gyengébb teljesítményt értek el, mint a többi korcsoport, ez megegyezik a korábbi évek tapasztalataival. A nők eredménye valamivel jobb, mint a férfiaké. A gazdasági és nem gazdasági képzésben résztvevők indexe közötti különbség – a korábbi évektől eltérően – jelentős, 10,5 százalékpont. A szakiskolában tanulók átlaga alacsonyabb a többi iskolatípusba tartozó diákokhoz képest, azonban az előző évi eredménynél 5 százalékponttal magasabb az érték. A 2014-es attitűd-index 72 százalék volt, mely kissé több, mint a korábbiak. Az attitűd és az elért eredmény között szignifikáns kapcsolat mutatható ki (KOVÁCS et al. [2014] p. 37-39).

[55] A 2014. évi Econventio-teszt kérdései a 7. mellékletben találhatóak.

A kérdőív kitöltésében 2015-ben 12 083 középiskolás vett részt[56], akiknek egynegyede (25,8 százalék) már töltött ki korábban Econventio-tesztet. A diákok 22,0 százaléka 15 éves, negyedük 16 éves, ötödük 17 éves, 13,3 százalékuk 18 éves, hatoduk pedig 19 éves vagy annál idősebb. A megkérdezettek 50,7 százaléka férfi, mely megoszlás kiegyenlítettebb, mint az előző években. A vizsgált tanulók 32,0 százalékának lakóhelye megyei jogú város, további 37,5 százalékuknak város, míg 26,1 százalékuknak falu. A fővárosban élők ebben a felmérésben is alulreprezentáltak. A kitöltők több mint fele (57,9 százalék) 4 osztályos középiskolában tanul, 6,3 százalékuk 6 osztályos, 2,4 százalékuk 8 osztályos középiskolában, míg 10,2 százalékuk érettségi utáni képzésben vesz részt. A diákok fele (50,5 százalék) szakközépiskolába, harmada (30,5 százalék) gimnáziumba, 11,7 százalékuk pedig szakmunkásképző intézménybe jár. A szakközépiskolák aránya lecsökkent a 2014. évi eredményekhez képest a gimnáziumi tanulók javára. A középiskolások negyede (25,5 százalék) részesült kereskedelmi, gazdasági képzésben. Ez az érték 2012 és 2015 között a legalacsonyabb (KOVÁCS et al. [2015] p. 25).

2015-ben az Econventio-index értéke 47% volt, ami annyit jelent, hogy a diákok 30 kérdésből átlagosan 14 kérdést válaszoltak meg helyesen. Ez az érték minden korábbi felmérés eredményénél magasabb. A minta alapján a hazai középiskolások pénzügyi tudásszintje az Econventio-index szerint 95 százalékos megbízhatósággal 46,7 és 47,4 százalék közé esik. A középiskolások fele legfeljebb 46,7 százalékos teljesítményt nyújtott a teszten, míg ötven százaléknál jobb eredményt a kitöltők 41 százaléka ért el.

Azok körében, akik kereskedelmi, gazdasági képzésekre járnak, az index értéke 51,2%, míg a nem gazdasági képzésekben résztvevők eredménye (45,6%) ettől szignifikánsan elmarad ($t=-14{,}308$, $Sig<0{,}01$). Ennek megfelelően a gazdasági képzésben résztvevő hazai középiskolások pénzügyi tudásszintje az Econventio-index alapján 95 százalékos-megbízhatósággal 50,5% és 51,9% között, míg a nem gazdasági képzésekre járók esetében 45,3% és 46,0% között mozog. Akik korábban töltöttek már Econventio-tesztet, azok átlageredménye (52,1%) szignifikánsan jobb ($t=-18{,}354$, $Sig<0{,}01$), mint a tesztet első alkalommal kitöltőké (45,3%). Ez az eredmény igazolja az Egyesület tevékenységének hasznosságát.

[56] A 2015. évi Econventio-teszt kérdései a 8. mellékletben találhatóak.

Az Econventio-index alapján az átlaghoz képest jobb eredményt értek el a szakközépiskolások (48,2%), illetve akik egyéb képzésre járnak (56,2%). A gimnáziumban tanulók átlaga 46,8%, míg a szakiskolák tanulóinak átlageredménye 36,9%. Az iskolatípusok átlagértékei között szignifikánsan különbségek mutathatóak ki. A teszten szignifikánsan jobb eredményt (t=−10,303, Sig<0,01) értek el a férfiak (48,7%), mint a nők (45,4%). Ez a 2014. évi eredménnyel ellentétes.

Az attitűd-index értéke 2015-ben 76,3% volt, mely az elmúlt években emelkedést mutat. A középiskolások felének az attitűdje az index alapján legalább 60%, így elmondható, hogy a középiskolások többsége pozitívan áll a pénzügyekhez. Azon középiskolásoknak, akik korábban töltöttek már Econventio-tesztet, az attitűd-indexük magasabb az átlagosnál (78,5%), míg a tesztet első alkalommal kitöltők attitűd-indexe 75,5%. Az eltérés szignifikáns (t=−5,501, Sig<0,01) (KOVÁCS et al. [2015] p. 96−104).

Az első felmérés eredményei a későbbi adatokkal nem összehasonlíthatók, hiszen az Econventio-index értéke a 2012. évi kérdőív adatainak feldolgozása során került először kidolgozásra. Így a 2011. évi felmérés eredményeinek ismertetésétől eltekintek. A továbbiakban a tudástesztek részletes elemzésével foglalkozom. A kérdések vizsgálatával megpróbálom a problémás területeket feltérképezni, megkeresni azok okait.

5.3. A legjobban és a legrosszabban teljesítők összehasonlítása

A tudásteszt eredményét, az Econventio-index értékét befolyásolja az, hogy milyen nehézségű kérdések szerepelnek a felmérésben. Mivel a könnyű és nehéz kérdések száma előre nem ismert, ezért tartom fontosnak a kérdések nehézségének vizsgálatát. Ebben az alfejezetben az e területen elért eredményeimet mutatom be. A kitöltők közül kiszűrtem azokat, akik a kérdőív kitöltését nem fejezték be. Ezek után az Econventio-index értéke alapján sorba rendeztem a válaszadókat[57], majd három kategóriába soroltam őket: az első kategóriába került a mintasokaság 30 százaléka (alsó 30%), majd a középső negyven százalék, végül pedig a legjobb eredményt elérők (felső 30%).

[57] Azonos eredmény esetén a besorolás a kitöltési idő alapján történt: rövidebb válaszadási idő esetén az azonos index értéke jobbnak tekinthető.

A helyes választ adók aránya alapján kérdésenként megállapítottam az ún. jósági mutatót, mely a helyes választ adók arányát jelenti. A kérdések nehézsége akkor elfogadható, ha az érték 30% és 70% közötti. (OKTATÁSI HIVATAL) 30 százalék alatti jósági mutató esetén a kérdés nehéz, 70 százalék feletti értéknél pedig könnyű. A jósági mutató alapján tehát megállapítható a kérdések nehézségi szintje. Az ún. diszkrimináló index értékét a felső 30% és az alsó 30% helyes válaszai arányának különbségeként határozhatjuk meg. (OKTATÁSI HIVATAL) Az érték akkor megfelelő, ha az eredmény pozitív, tehát a jobb teljesítményt nyújtó diákok jó válaszainak aránya magasabb a rosszabb teljesítményű tanulók arányánál. Elemzésem fő célja, hogy megállapítsam, mely kérdések esetén találhatók nagy különbségek, azaz hol magas a diszkrimináló index értéke. További célkitűzésem az is, hogy a legjobban (felső 30%) és a leggyengébben (alsó 30%) teljesítők jellemzőit megvizsgáljam.

5.3.1. Tudásteszt 2012

A 2012. évi kérdőívet összesen 10 429 diák töltötte ki. Kiszűrve azokat az adatokat, ahol a kitöltés ideje hiányzik (nem fejezte be a tanuló a felmérést), azon kitöltők száma, akik minden kérdésre adtak választ, 9905 fő volt. A tudásteszt 24 kérdésből állt: öt – öt kérdés az általános gazdasági ismeretek, a megtakarítások, befektetések, valamint a hitelezés témaköréből, valamint három – három kérdés a munka világából, a banki szolgáltatásokból, valamint a biztosítások, nyugdíjakból. A kérdések nagy része három válaszlehetőséget tartalmazott (18 darab), míg hat kérdés kettőt (nem számítva a „nem tudom” alternatívát).

A 2012. évi kérdőívben 7 kérdés bizonyult nehéznek[58]. A leginkább bonyolultnak az alábbi kérdést tartották a kitöltők az általános gazdasági ismeretek témaköréből (a helyes válaszok aránya, azaz a jósági mutató 17,19%): „Hol a legmagasabb a GDP-hez (nemzeti össztermékhez) arányosított államadósság?” A lehetséges válaszok: Magyarország, Görögország, Japán. Korábban említettem, hogy a diákokat az elért összes pontszámuk alapján három kategóriába soroltam: alsó 30%, középső 40%, felső 30%. A helyes válaszok aránya a középső kategóriában volt a legmagasabb, de ott sem érte el a húsz százalékot.

[58] A jósági mutatók és a diszkrimináló index 2012. évi értékei a 9. mellékletben találhatók.

A diszkrimináló index értéke akkor megfelelő, ha az eredmény pozitív, tehát a jobb teljesítményt nyújtó diákok jó válaszainak aránya magasabb a rosszabb teljesítményű tanulók arányánál. Ebben az esetben a feltétel nem teljesült: az index értéke -4,50 százalékpont. A kitöltőket az elért eredményük alapján három részre bontva a 4. ábra[59] alapján megállapítható, hogy a jobb teljesítményt nyújtókat megtévesztette Görögország választásának lehetősége; minél magasabb az elért pontszám, annál nagyobb arányban válaszolták ezt.

4. ábra: Hol a legmagasabb a GDP-hez arányosított államadósság?

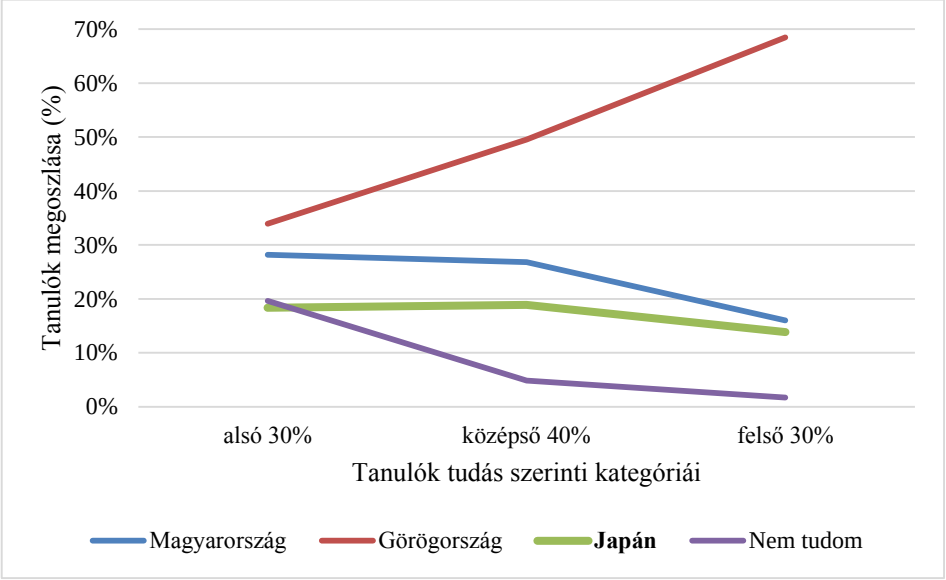

Forrás: Econventio 2012 adatbázisból saját szerkesztés

A helyes válaszok arányát megnéztem nem és képzési terület szerint, majd kétmintás arányra vonatkozó hipotézisvizsgálatot végeztem. Nem szerint nem tapasztalható szignifikáns különbség az arányok között (a próbafüggvény értéke 0,4986). Ugyanakkor a gazdasági képzésben résztvevők erre a kérdésre szignifikánsan rosszabb választ adtak, mint az egyéb képzésekben tanulók (a próbafüggvény értéke 3,6833). Az eredmény magyarázata az lehet, hogy a gazdasági képzésben részesülők valószínűleg nagyobb érdeklődést mutatnak a pénzügyi hírek iránt, és abban az időben a médiában gyakran lehetett hallani Görögországról.

Az államadóssághoz kapcsolódott egy másik, a tanulók által nehéznek talált kérdés: „Magyarország GDP (hazai össztermék) –arányos adóssága kb. 80%. Kb. mekkora az egy főre eső államadósság forintban kifejezve?” A lehetséges válaszok: 210 000 Ft; 1 100 000 Ft;

[59] A vonaldiagram ugyan „szabálytalan”, de a megfelelő szemléltetés érdekében ezt az ábrázolást használom.

2 100 000 Ft. A jósági mutató 21,11 százalékos, a diszkrimináló index értéke itt pozitív (minden további kérdésnél is), sőt az alsó és felső 30% arányainak különbsége közel 30 százalékpont. A férfiak szignifikánsan jobban válaszoltak, mint a nők: a fiúk jó válaszainak aránya 26,62%, míg a lányoknál ez a megoszlás 15,85%, a próbafüggvény értéke pedig 13,1456 (Sig<0,01). A képzési terület alapján nincs különbség a megoszlások között, a próbafüggvény értéke 0,4286.

A hitelezés témaköréből nehéz kérdésnek bizonyult a diákok körében az alábbi: „1 millió forint hitelt veszel fel egy banktól, melyet 10 éven keresztül törlesztesz. A hitel forint alapú THM-je 16,3%. Szerinted mekkora összeget fizetsz vissza 10 év alatt?" A lehetséges válaszok: 1 163 000 forintot; 1 630 000 forintot; 2 830 000 forintot. Közel minden ötödik kitöltő válaszolt helyesen (a jósági mutató 21,86 százalékos). Ugyanakkor a felső 30% eredménye már 29,92 százalék volt. Grafikusan ábrázolva a tanulók kategóriáit megállapítható, hogy az alacsonyabb teljesítményű diákok nagyságrendi tévedést mutattak a kamatos kamat számítása során. (5. ábra)

5. ábra: 1 millió forint hitel felvétele és 16,3%-os THM esetén mennyi a visszafizetendő összeg?

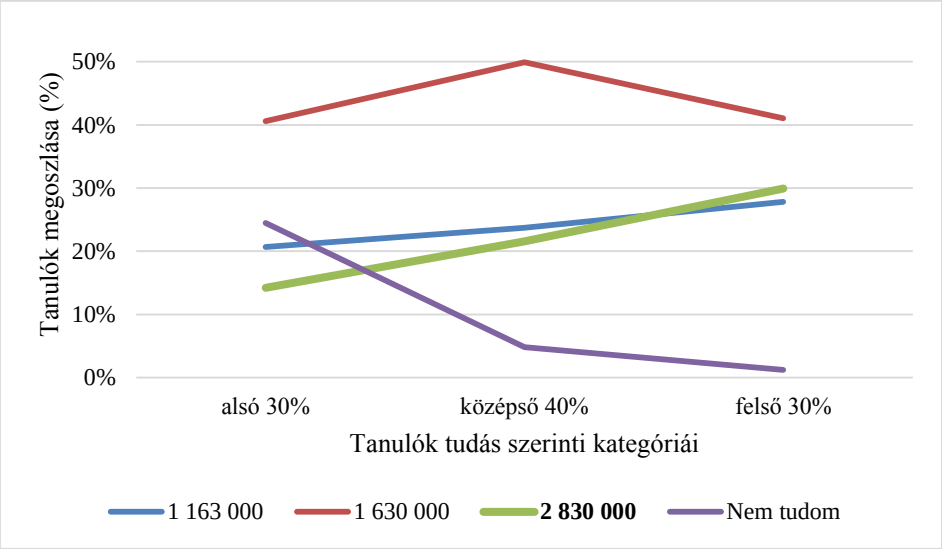

Forrás: Econventio 2012 adatbázisból saját szerkesztés

Nem szerint (a próbafüggvény értéke −0,7419) és képzési terület szerint (a próbafüggvény értéke 0,0298) sem volt szignifikáns eltérés a helyes válaszok arányában.

A hitelezési dimenzió másik nehéz kérdése a hitelkártyára vonatkozott: „Bankodtól kapsz egy hitelkártyát. Mire használnád? 1.) Készpénz felvételére. 2.) Vásárolnék vele, és 30 napon

belül visszafizetném. 3.) Vásárolnék vele, és havi részletekben fizetném vissza.” A jósági mutató ennél a kérdésnél 26,07 százalékos volt, a diszkrimináló index pedig 34,24 százalékpont. Míg az alsó 30% esetén a helyesen válaszolók aránya nem éri el a 13 százalékot, addig a felső 30 százaléknál minden második diák jó választ adott. A férfiak helyes válaszainak aránya szignifikánsan magasabb a nőkénél (a próbafüggvény értéke 2,5691). A gazdasági képzésben résztvevők eredménye szignifikánsan jobb, mint a nem gazdasági oktatásban résztvevőké (a próbafüggvény értéke −4,9245).

Szintén számítási kérdés bizonyult nehéznek a munka világa témakörből; két állásajánlat összehasonlítása: „Melyik ajánlattal keresel több pénzt? 1.) Lakhelyeden lévő munkahely, havi nettó 200 000 Ft fizetésért, és emellett éves nettó 240 000 Ft cafeteria juttatásért. 2.) Egy másik településen lévő munkahely, havi nettó 250 000 Ft fizetésért, de mellette ki kell még fizetned havi 20 000 Ft munkába járási költséget.” Bár csupán két lehetőség közül kellett választani a diákoknak, valószínűleg a „havi” és az „éves” kifejezéseket nem vették figyelembe az első esetben. Minden válaszadó esetén 22,13 százalék a helyesen válaszolók aránya, a felső 30 százalékot vizsgálva már minden harmadik kitöltő jól felelt. A férfiak közel 10 százalékponttal magasabb arányban választották a második (helyes) ajánlatot, mint a nők, a próbafüggvény értéke 12,0358 (Sig<0,01). A nem gazdasági képzésben résztvevők helyes válaszainak aránya szignifikánsan magasabb, mint a gazdasági oktatásban részesülőké (a próbafüggvény értéke 2,7550).

Az általános kérdések között az ÁFA-kulcs 2012. évi emelkedésével kapcsolatos számítási feladat szerepelt: „2012-ben két százalékponttal, 25%-ról 27%-ra emelkedett az ÁFA. Ha tavaly 1000 forintba (azaz 800 Ft+ÁFA-ba) került egy pizza, akkor az ÁFA-emelés miatt mennyivel fog idén többe kerülni?” A lehetséges válaszok: 16; 20 vagy 27 forinttal. A jósági mutató 29,83 százalékos értéket mutat, míg a diszkrimináló index 40,46 százalékpontos. A 6. ábra alapján megállapítható, hogy az alsó 30% kategóriájában tízből négy válaszadó a helytelen, 20 forintos összeget jelölte meg, vélhetően az 1000 Ft 2 százaléka alapján számoltak, helytelenül, míg a felső 30% esetén a diákok több mint fele helyes választ adott.

6. ábra: Ha tavaly 1000 Ft-ba került egy pizza, akkor az ÁFA-emelés miatt mennyivel fog az idén többe kerülni?

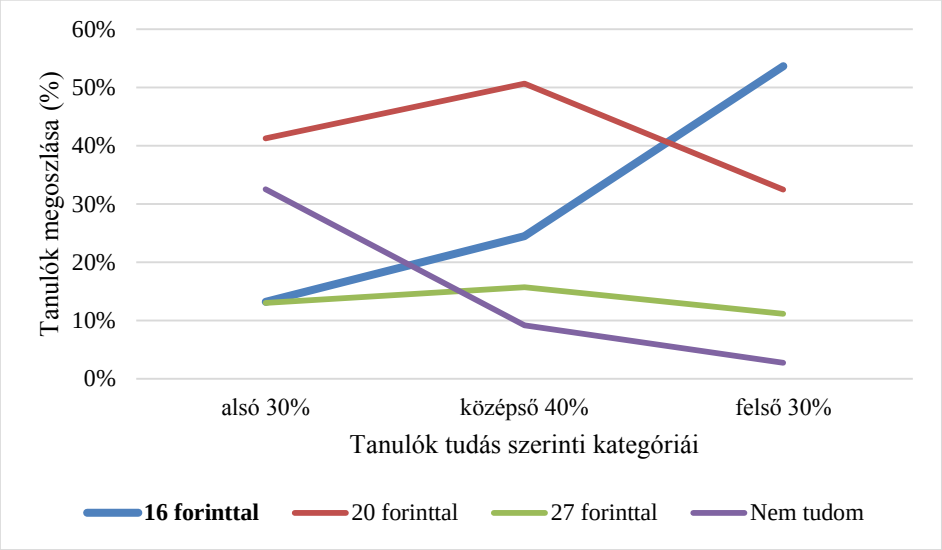

Forrás: Econventio 2012 adatbázisból saját szerkesztés

A fiúk helyes válaszainak aránya több mint 10 százalékponttal magasabb a lányokénál, a próbafüggvény értéke 11,9922 (Sig<0,01). A nem gazdasági képzésben résztvevők valamivel jobb eredményt mutattak ennél a kérdésnél, azonban az eltérés nem szignifikáns (a próbafüggvény értéke 0,4341).

A megtakarítások és befektetések témakörében nehéz kérdés volt a következő: „Úgy döntesz, hogy veszel 10 darab OTP részvényt, mert jó befektetésként javasolták neked. Mit teszel?

- Megbízok egy brókert, hogy vegye meg nekem. (helyes válasz)
- Bemegyek a Budapesti Értéktőzsdére, és megveszem ott, mivel ott kereskednek az OTP papírokkal.
- Bemegyek a legközelebbi OTP fiókba, és megveszem készpénzben, mert így a legolcsóbb.”

A jósági mutató 24,67 százalékos ennél a kérdésnél. Míg az alsó 30% esetén csupán 11,57% a helyes válaszok aránya, a felső 30 százaléknál meghaladja a 40 százalékot, így a diszkrimináló index értéke 29,35 százalékpont. A 7. ábra alapján látható, hogy az alacsonyabb teljesítményű tanulók szinte teljes mértékben csak a két helytelen lehetőséget választották.

7. ábra: Hogyan lehet OTP részvényhez jutni?

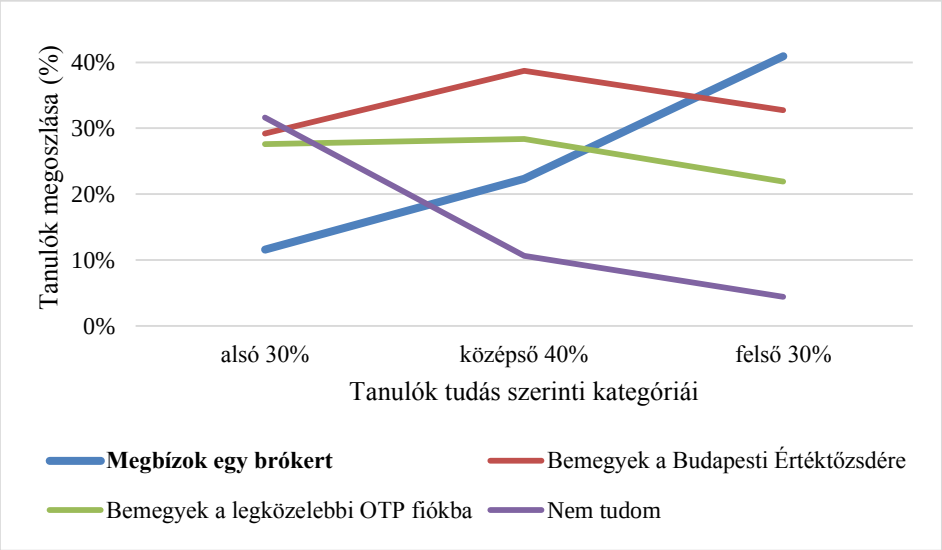

Forrás: Econventio 2012 adatbázisból saját szerkesztés

A férfiak szignifikánsan jobb arányban válaszoltak helyesen, mint a nők (a próbafüggvény értéke 7,7632, Sig<0,01), míg képzési terület szerint szignifikáns különbség van a válaszok megoszlása között: a gazdasági képzésben résztvevők helyes válaszainak aránya közel 3 százalékponttal magasabb (a próbafüggvény értéke −2,9730).

Eddig a nehéz kérdéseket vizsgáltam. A könnyű kérdések[60] száma 2012-ben kettő volt. Magas arányban válaszoltak a középiskolások helyesen a két megtakarítási ajánlat közötti választásra: Két év múlva 230 000 forint készpénz, vagy most egy 200 000 forintos betétkönyv, melyet két év múlva lehet felvenni, és amelynek az éves kamata 10% (helyes válasz). A válaszadási arányok értékelésénél megjegyzem, hogy az ajánlatok összehasonlításánál nem kellett az egyszerű és a kamatos kamat számítására figyelniük a kitöltőknek. Ha a készpénz összege 240 000 forint lett volna, előfordulhat, hogy a megoszlások másként alakultak volna. A fiúk eredménye szignifikánsan jobb (Sig=0,05) a lányokénál (a próbafüggvény értéke 1,9862), képzési terület szerint pedig közel 3 százalékpontos az eltérés (Sig<0,01), a gazdasági képzésben résztvevők javára (a próbafüggvény értéke −2,8019).

A legkönnyebb kérdés a biztosítási témakörhöz kapcsolódott: „Parkolás közben egy másik autóval koccantok. A kár megtérülése érdekében mit kell tenni először?” A lehetséges válaszok: kitölteni a baleseti kárbejelentőt és a káreseményt bejelenteni a biztosítónak (helyes válasz);

[60] A jósági mutató meghaladja a 70 százalékot.

megjavíttatni az autó sérülését, majd értesíteni a biztosítót; kifizettetni a másik féllel az okozott kárt. Öt válaszadóból négy tudta a megfelelő választ, a jósági mutató 81,65 százalékos, míg a diszkrimináló index 38,83 százalékpont. Az alsó 30% esetén csupán minden második diák jelölte be a helyes válaszlehetőséget, azonban a felső 30% kategóriájában szinte mindenki jó választ adott (8. ábra).

8. ábra: Koccanás esetén a kár megtérülése érdekében mi az első teendő?

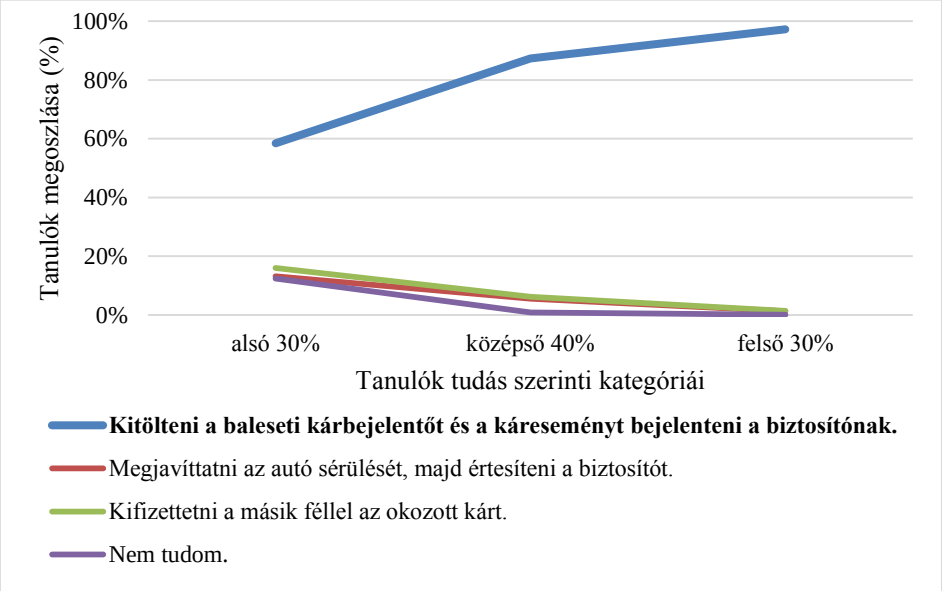

Forrás: Econventio 2012 adatbázisból saját szerkesztés

Képzési terület szerint a helyesen válaszolók megoszlása a gazdasági oktatásban részesülők között szignifikánsan magasabb (a próbafüggvény értéke −4,3542). A nők ennél a kérdésnél 6 százalékponttal jobb eredményt értek el, mint a férfiak, a próbafüggvény értéke −7,9031 (Sig<0,01).

A további kérdéseket vizsgálva megállapítható, hogy a gazdasági képzésben résztvevők helyes válaszainak aránya 16 kérdés esetén magasabb szignifikánsan az egyéb képzésben résztvevők eredményénél (ezekből négyet bemutattam). Két kérdésnél fordított az eltérés (ezekről is esett szó). Nem szerint vizsgálva a megoszlásokat, a kérdések kétharmadánál (16) a férfiak válaszoltak nagyobb arányban jól (ezekből hatot említettem), hatoduknál a nők, és a többi négy kérdésnél pedig nem volt szignifikáns eltérés.

A diákok átlagosan 14 percet foglalkoztak a kérdőívvel. A tipikus kitöltési idő szintén 14 perc, továbbá a tanulók fele negyed óránál kevesebb ideig töltötte ki a tesztet. A kérdések elolvasása közelítőleg kilenc percet vett igénybe, így a válaszokra nem sok gondolkodási időt hagytak a középiskolások. Azok, akik ennél az időtartamnál kevesebb ideig dolgoztak a kérdőíven, valószínűleg csak véletlenszerűen válaszoltak, ők a 12,2%-át alkották a vizsgált létszámnak. Az Econventio-index értéke a teljes kitöltők esetén 48%, mely érték a „tippelők" kizárása után nem sokat javult (50%). A diákok 12,0%-a 20 percnél több időt töltött a teszttel, az index értéke ebben az esetben nyolc százalékponttal magasabb. Miután a kérdések száma témakörönként eltérő volt, ezért kiszámítottuk az index súlyozott értékét is: a teljes mintán 49%, a 9 percnél több ideig kitöltők esetén 51%, míg a 20 percnél tovább dolgozóknál 58% volt.

Variancia-analízissel teszteltem, hogy a pénzügyi tájékozódás formája szignifikánsan hat-e az elért eredményre. Mivel a szórások azonosságának feltétele nem teljesült, ezért a vizsgálatot páronként, a Tamhane-teszttel végeztem el. A legtöbben a családi mintát követik, az eredményük azonban gyengébb, mint azoknak a tanulóknak, akik az iskolából, az interneten, vagy saját tapasztalat alapján gyűjtik a pénzügyi információkat. Azoknak a legjobb az indexe, akik az interneten tájékozódnak. (10. melléklet)

Érdekes tény, hogy a férfiak szignifikánsan több időt foglalkoztak a teszttel, mint a nők, továbbá az eredményük közel 4 százalékponttal magasabb. A gazdasági képzésben résztvevők indexe kis mértékben (két százalékponttal) nagyobb az egyéb képzésben résztvevők értékénél, a kitöltési időben nem volt különbség ebben a tekintetben.

5.3.1.1. Attitűd-kérdések 2012

A kutatócsoport feltette a diákoknak azt a kérdést, hogy korábban részesültek-e pénzügyi oktatásban. A tanulók 28 százaléka igennel válaszolt. Érdekes azonban, hogy a képzési terület és a jelen kérdésre adott válasz közötti Cramer-féle asszociációs mérőszám gyenge (bár szignifikáns) kapcsolatot mutat[61]. Azoknak a válaszadóknak, akik kereskedelmi, gazdasági képzésben vesznek részt, több mint fele nem tudja, hogy részesül pénzügyi oktatásban. Az

[61] Az eredmények a 11. mellékletben találhatók.

Econventio-index értéke valamivel magasabb azon kitöltők körében, akik arról nyilatkoztak, hogy részesültek pénzügyi oktatásban.

Az eredmények értékelése során érdemes vizsgálni az attitűdök eredményre gyakorolt hatását. A végtörlesztéshez való hozzáállás alapján találhatók eltérések a hitelezés témakörében elért pontszámok között. A legtöbben igen nagy segítségnek találták ezt a lehetőséget. Ezek a diákok szignifikánsan jobb eredményt értek el a hitelezésre irányuló kérdések területén, mint azok, akik szerint nagy kárt okozott a végtörlesztés a családoknak. Jelentős azon válaszadók száma is, akik szerint csak a gazdagok jártak jól, az ő eredményük szintén magasabb, mint akik szerint a családoknak kárt okozott ez a lehetőség (Sig<0,01).

Az attitűd-kérdések minőségi ismérvek, így a két tulajdonság között asszociációs a kapcsolat. Ennek az összefüggésnek a vizuális elemzésére használják a korrespondencia-analízist, mely eljárás egy gyakorisági tábla adatait grafikus ábrává alakítja (HAJDU [2003] p. 136). A továbbtanulás finanszírozása és a diákhitelről alkotott vélemény közötti kapcsolat elemzésére összeállítottam a kontingencia- (korrespondencia-) táblát. (12. melléklet) A sor- és oszlopprofilok elkészítése után a kategóriák közötti távolság kiszámítása során a χ^2-távolságot alkalmaztam. „Ez a távolság egy súlyozott Euklideszi távolság, ahol a súlyok a megfelelő peremgyakoriságok reciprokai” (JÁNOSA [2011] p. 121). Ezzel a módszerrel az eltérő peremgyakoriságokból fakadó torzító hatás csökkenthető (MOLNÁR p. 2).

Az adatok súlyozott varianciája (inercia) információt nyújt az egyes kategóriák geometriai súlypontjaik körüli szóródásának mértékéről. Az összesítő tábla (13. melléklet) adatai alapján megállapítható, hogy a továbbtanulás finanszírozásának módja és a diákhitelről alkotott vélemény között szignifikáns kapcsolat van (Sig<0,05). A Cramer-féle asszociációs együttható értéke 0,209. A teljes inercia 0,174. A 13. melléklet táblája alapján leolvasható, hogy az első dimenzió 88,9%-ot, míg az első két dimenzió együttesen 96,8%-ot magyaráz meg a teljes inerciából (Proportion of Inertia).

9. ábra: A továbbtanulás finanszírozása és a diákhitelről alkotott vélemény kapcsolatának korrespondencia-térképe

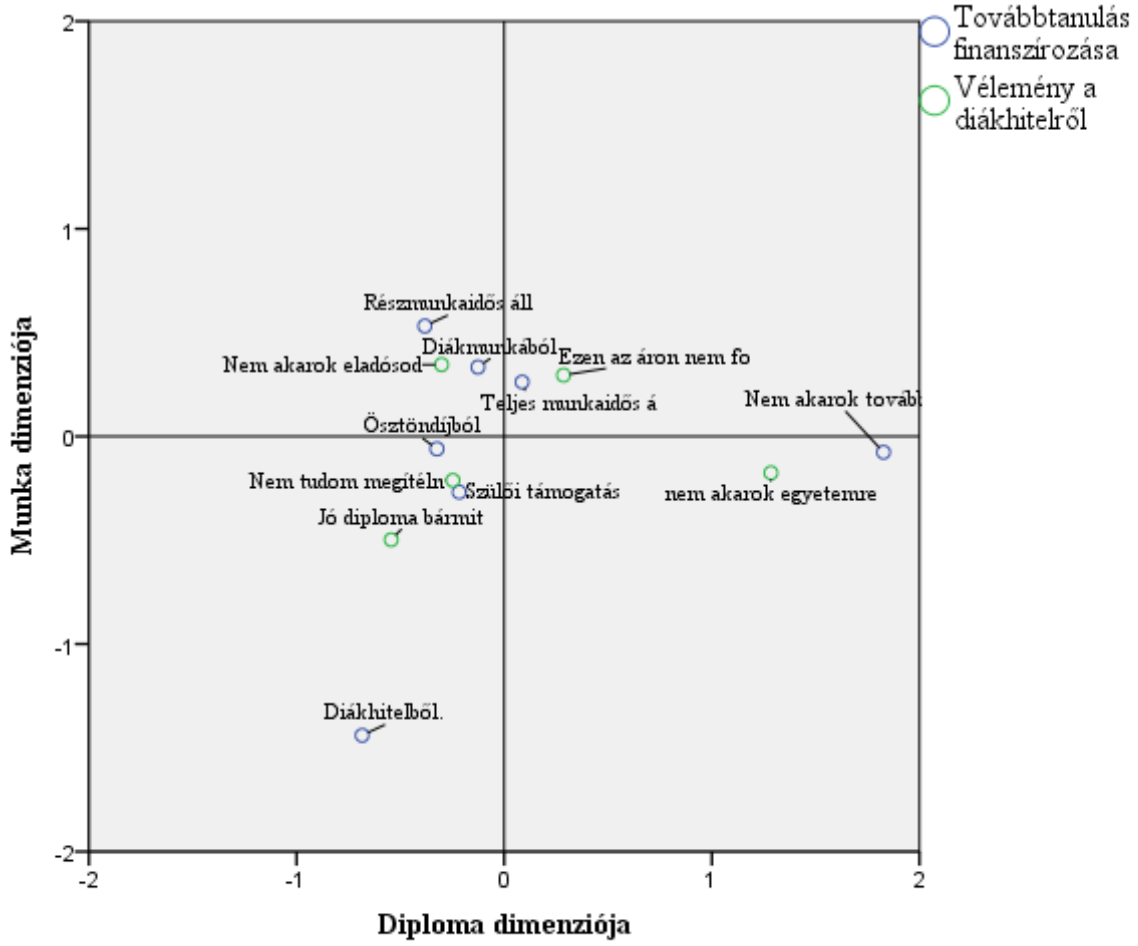

Forrás: Econventio 2012 adatbázisból saját szerkesztés

A korrespondencia-térképen az origótól távol eső pontok markáns tulajdonságokkal rendelkeznek: tehát azok, akik diákhitelből teremtenék elő a továbbtanuláshoz szükséges pénzt, továbbá akik nem akarnak egyetemre, főiskolára menni. Azok a diákok, akik nem akarnak eladósodni, teljes vagy részmunkaidős állást, esetleg diákmunkát vállalnának felsőoktatási tanulmányaik során. Azok a középiskolások pedig, akik szerint egy jó diploma mindent megér, vagy szülői támogatással vagy ösztöndíjjal finanszíroznák tanulmányaikat. (9. ábra)

A 2012. évi felmérés alapján összehasonlítottam a legjobban (felső 30%) és a legrosszabbul (alsó 30%) teljesítők jellemzőit. Az Econventio-index értékében 38 százalékpontos eltérés tapasztalható (a próbafüggvény értéke −163,896, Sig<0,01). A leggyengébb tanulók 12 percet foglalkoztak átlagosan a kérdőív kitöltésével, míg a legjobbak több, mint 16 percet. Az alsó 30% csoportjában jellemzően lányok vannak (56,7%), míg a felső 30% esetében a nők aránya

csupán 42,3%. A gazdasági képzésben résztvevők aránya az alsó kategóriában valamivel kevesebb (24,6%), mint a teljes mintában (28,0%), a felsőben pedig több (31,4%). A legjobb eredményt elérők közel egy évvel idősebbek, mint a leggyengébbek. A jellemző iskolatípus mindkét csoportnál a szakközépiskola, azonban az alsó 30% esetén a szakmunkásképző intézményben tanulók aránya jelentősen magasabb, mint a felső 30%-nál (16,9%, illetve 6,1%). A pénzügyi tájékozódás jellemző formája mindkét kategóriában elsősorban a család, az említések aránya azonban a leggyengébben teljesítők között jóval magasabb (46,1%, illetve 32,3%). Másodikként az iskolát említik a diákok mindkét esetben: az alsó 30% esetén 15,8%, míg a felső 30%-nál ez az érték 23,1%. Az internetet a legjobb eredményt elérők közül minden ötödik tanuló említi, azonban a legrosszabb teljesítményűek közül csupán minden tizenharmadik.

A kérdések nehézségi sorrendjét összehasonlítottam a két kategóriában. A kérdések rangsorai között Spearman-féle rangkorrelációs együtthatót számoltam, melynek értéke 0,803 lett (Sig<0,01). A mutató szoros pozitív kapcsolatot mutat a kérdések nehézségi sorrendje és a kategória (alsó 30% és felső 30%) között. Ez alapján megállapítható, hogy a csoportokban közel azonos sorrend állítható fel a kérdések nehézségére vonatkozóan, tehát nem befolyásolja a kérdés nehézségét az, hogy egy jobb vagy rosszabb teljesítményű diák válaszol rá.

A 2012. évi tudásteszt eredményeit összegezve megállapítható, hogy a legnagyobb ismerethiány az aktuális gazdasági információk (államadósság mértéke, részvényvásárlás módja, hitelkártya használata) területén tapasztalható. Problémát okoztak a számítási feladatok (kamatos kamat, ÁFA-emelés hatása) és az ajánlatok közötti választás. Ez utóbbi esetben szövegértelmezési probléma is felmerülhetett („havi” és „éves”), amit a kitöltésre szánt viszonylag rövid idő okozhatott. A férfiak több időt foglalkoztak a teszttel, mint a nők, és az eredményük is jobb lett. Azok a tanulók, akik a családi minta alapján tájékozódnak a pénzügyekről, gyengébb teljesítményt mutattak, mint azok, akik az internetről, saját tapasztalatból, vagy egyéb forrásokból.

5.3.2. Tudásteszt 2013

2013-ban a kérdőív kitöltőinek száma 12 023 fő volt, azon diákok száma, akik a tudásteszt minden kérdésére valamelyik választ megjelölték (tehát kiszűrve az üres választ adókat), 11 472 fő volt. A pénzügyi ismereteket vizsgáló részben ebben az évben 27 kérdés szerepelt: a banki szolgáltatások, a megtakarítások, befektetések, a hitelezés, valamint a biztosítások, nyugdíjak témakörében 5 – 5 kérdés, a munka világából 4 kérdés, valamint az általános gazdasági ismeretekből 3 kérdés. Az előző évhez képest a válaszlehetőségek száma bővült, többségében négyet tartalmazott (21 darab), öt esetben hármat, míg egy kérdésnél kettőt. Az eltérő választási lehetőségeket az indokolja, hogy a nemzetközi felmérésekhez igazodó kérdések esetén a kutatócsoport igyekszik megtartani az eredeti tesztet az összehasonlíthatóság érdekében.

A 2013. évi felmérésben a 11 472 fős minta elért eredményei alapján a kérdéseket a jósági mutató szerint sorba rendeztem. A diszkrimináló index pozitív értékének egy kivételével minden tesztkérdés megfelelt[62]. A nehéznek minősített kérdések száma nem változott az előző évhez képest (7 darab). A legbonyolultabbnak a megtakarítások, befektetések témaköréből az alábbi feladat bizonyult (a jósági mutató 7,17%): „Tételezzük fel, hogy egy befektetési számlán 10 éven keresztül félreteszel évi 100 000 forintot, melynek 10% az éves hozama, így a végén körülbelül 1,6 millió forintod lesz. Mit gondolsz, mekkora lesz a megtakarításod összege, ha 20 éven át 200 000 forintot teszel félre, melynek 20% az éves hozama?” A lehetséges válaszok: kb. 3,2 millió Ft, kb. 7 millió Ft, kb. 17 millió forint, kb. 37 millió Ft. Ebben az esetben a diszkrimináló index −0,67 százalékpontos, mely érték azt jelenti, hogy a legjobb eredményt elért diákok jósági mutatója valamivel alacsonyabb, mint a legrosszabbaké.

Az eredmények alapján a tanulókat három részre bontva megállapítható, hogy nincs jelentős differencia a megoszlási viszonyszámok között (10. ábra). A tanulóknak több szempontot is figyelembe kellett venni: mind a befektetett összeg, mind a futamidő, mind pedig az éves kamat kétszeresére emelkedett. A jobb teljesítményű diákok közel fele a 7 millió forintot választotta, mely összeg a 10 éves futamidő végére számítható ki, minden kategóriában ezt hibázták el a legtöbben. A véletlenszerű válaszadást („tippelést”) erősítette ebben az évben az, hogy a korábbi két, illetve három lehetőség helyett most négy közül kellett választani a középiskolásoknak.

[62] A jósági mutatók és a diszkrimináló index 2013. évi értékei a 14. mellékletben találhatók.

10. ábra: 10 éven át évi 100 eFt befektetés 10%-os éves hozam esetén kb. 1,6 millió Ft lesz. 20 éven át évi 200 eFt megtakarítás 20%-os éves hozam esetén mennyit ér?

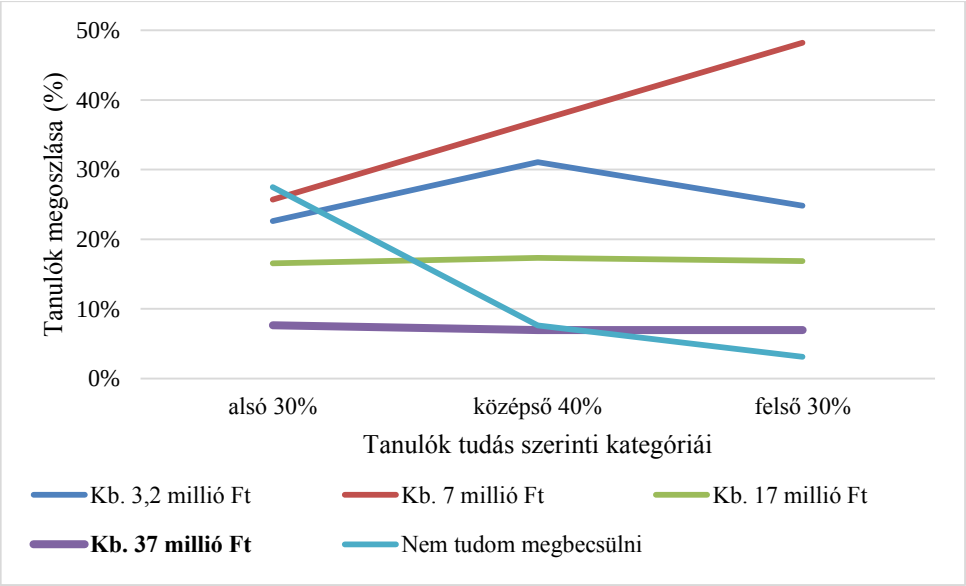

Forrás: Econventio 2013 adatbázisból saját szerkesztés

A képzés típusa szerint (gazdasági, egyéb) nincs szignifikáns különbség a helyesen válaszolók aránya között (a próbafüggvény értéke 0,3812). A férfiak jobb eredményt értek el a nőknél, azonban a megoszlások között csupán két százalékpontnyi eltérés tapasztalható (a próbafüggvény értéke 4,1936).

A második legnehezebbnek talált kérdés a hitelezési dimenzióban szerepelt, és szintén a kamatos kamat számításához kapcsolódott: „Felveszel 1 millió Ft hitelt 20 évre, 20%-os éves kamatra. Összesen mennyit fogsz visszafizetni?” A lehetséges értékek: 1 200 000, 2 000 000, 3 600 000, 4 800 000. A diákok alsó 30 százalékánál a leggyakrabban a 2 millió forintot választották, míg a felső 30% esetén a 3,6 millió forintot, bár a helyes válaszok aránya ebben a csoportban közelíti az előbbi lehetőség megoszlását. (11. ábra)

11. ábra: 1 millió Ft hitel felvétele 20 évre évi 20% kamat esetén mennyit kell visszafizetni?

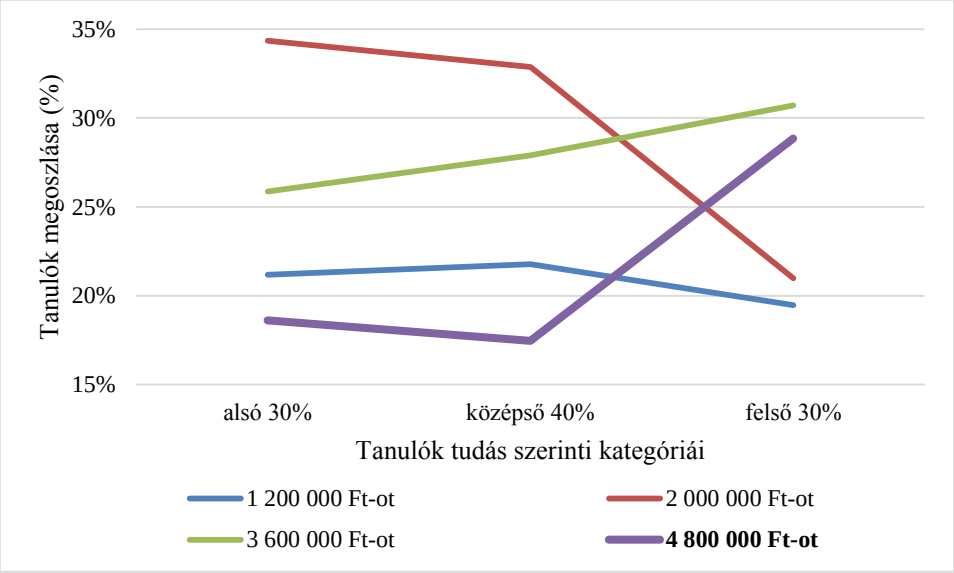

Forrás: Econventio 2013 adatbázisból saját szerkesztés

A gazdasági és egyéb képzésben résztvevők válaszai között nincs különbség (a próbafüggvény értéke 1,3035). A férfiak erre a kérdésre is nagyobb arányban válaszoltak helyesen, mint a nők: az eltérés szignifikáns, több mint 7 százalékpont (a próbafüggvény értéke 9,3569, Sig<0,01).

Ugyancsak a kamattal kapcsolatos a harmadik nehéz kérdés, mely a banki szolgáltatások témakörében így szólt: „Bankszámlán szeretnél elhelyezni 1 évre 250 000 forintot. Az alábbi két ajánlat közül melyikkel jársz jobban?”

- Első ajánlat: egy évi 7%-os kamatozású bankszámla. (helyes válasz)
- Másik ajánlat: egy sávos kamatozású bankszámla, amely az alábbi sávok szerinti kamatokat nyújtja: 0-99 999 Ft közötti részre 5% éves kamat, 100 000-199 999 Ft közötti részre 7% éves kamat, 200 000 Ft feletti részre 8% éves kamat.
- A két ajánlat között nincs különbség.

A diszkrimináló index értéke ennél a kérdésnél 5,17 százalékpontos, ami azt jelenti, hogy a jobb és a rosszabb teljesítményű diákok közel azonos arányban válaszoltak helyesen, nagyjából minden negyedik tanuló. Érdekes, hogy a válaszadók közel kétharmada a második ajánlatot választotta helytelenül, talán a részletes magyarázat megtévesztette őket. Valószínűleg a

nehézséget a szövegértés okozhatta. A két érték között nincs jelentős eltérés, mégis a harmadik lehetőséget igen alacsony arányban választották a kitöltők. (12. ábra)

12. ábra: Melyik ajánlat a kedvezőbb 250 000 Ft 1 évre való befektetése esetén?

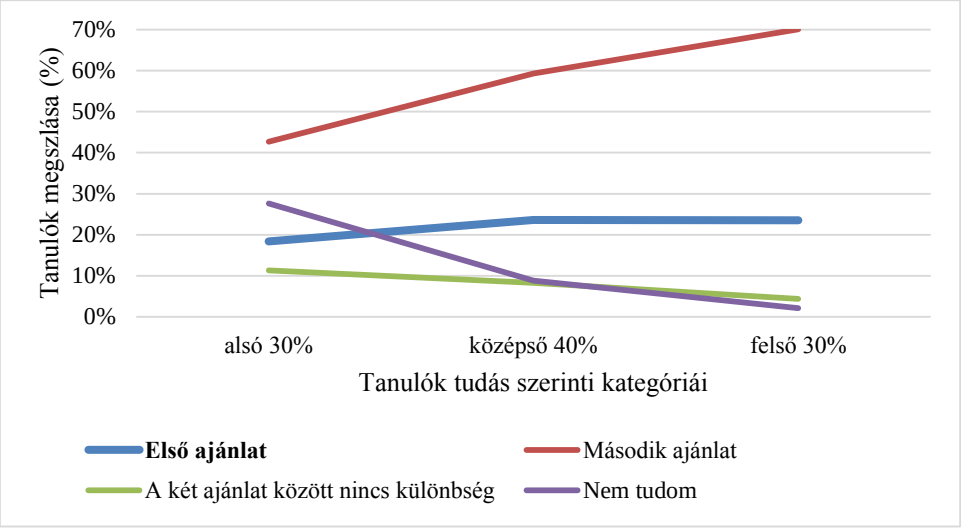

Forrás: Econventio 2013 adatbázisból saját szerkesztés

A gazdasági képzésben résztvevők helyes válaszainak megoszlása valamivel magasabb, mint az egyéb képzésben tanulóké, a próbafüggvény értéke −3,0617. Ugyanakkor erre a kérdésre a nők közel 3 százalékponttal magasabb arányban válaszoltak jól, mint a férfiak (a próbafüggvény értéke −3,7218, Sig<0,01).

A következő nehéz kérdés szintén a banki szolgáltatások dimenziójából származott, a Magyar Nemzeti Bank elsődleges céljára vonatkozott. A diszkrimináló index értéke 38,20 százalékpontos, mely érték azt mutatja, hogy az alsó 30% esetén a jó válaszok aránya csupán 10 százalékos, a felső 30% esetén azonban már a tanulók közel fele helyesen válaszolt. A leggyengébb teljesítményű diákok esetén a válaszok aránya közel azonos, ami feltételezi a „tippelést”, tehát a középiskolások ebben a kategóriában nem gondolkodtak el a megfelelő válaszon. (13. ábra)

13. ábra: Mi a Magyar Nemzeti Bank elsődleges célja?

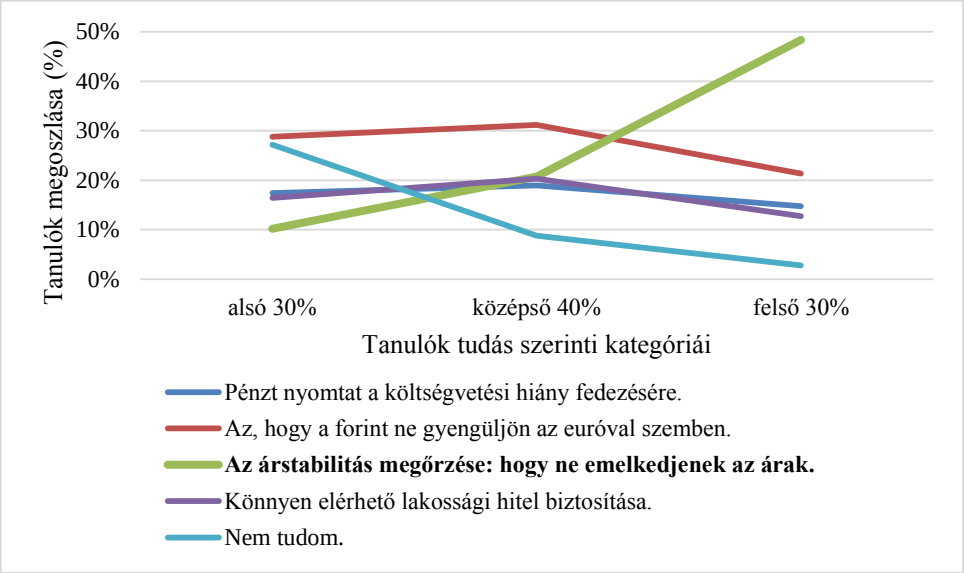

Forrás: Econventio 2013 adatbázisból saját szerkesztés

A képzési terület szerinti eltérés szignifikáns: a gazdasági oktatásban résztvevők jó válaszainak aránya 7 százalékponttal magasabb, mint az egyéb képzésben részesülőké (a próbafüggvény értéke −7,6882, Sig<0,01). A fiúk helyes válaszainak aránya 5 százalékponttal meghaladja a lányokét (a próbafüggvény értéke 6,1814, Sig<0,01).

A banki szolgáltatások következő nehéz kérdése a bankkártyára vonatkozott: „Mikor kérik el a megbízható internetes áruházak a bankkártya adatainkat e-mailben?" A lehetséges válaszok: 1.) Egy adott szolgáltatásra való regisztráláskor; 2.) Ha regisztráció nélkül vásárolok egy internetes áruházban; 3.) Soha (helyes válasz); 4.) Néha előfordul, mert ezzel bizonyosodnak meg róla, hogy valóban mit rendeltünk. A jósági mutató 26,05%-os, a diszkrimináló index pedig 25,68 százalékpontos. Az alsó 30% esetén csupán minden hatodik diák válaszolt helyesen, míg a felső 30%-nál már tíz hallgatóból négy. A legalacsonyabb teljesítményű tanulóknál ebben az esetben is a véletlenszerű válaszadás valószínűsíthető (a válaszlehetőségek aránya közel azonos). Képzési terület szerint nincs eltérés a helyes válaszok arányában (a próbafüggvény értéke −0,9497), ugyanakkor a férfiak közel 5 százalékponttal magasabb arányban válaszoltak megfelelően, mint a nők (a próbafüggvény értéke 5,8700, Sig<0,01).

Nehéznek bizonyult a munka dimenziójában egy ajánlatokat összehasonlító kérdés: „Tegyük fel, hogy nettó 100 000 forintos fizetésed van: melyik lehetőség választása esetén marad

nagyobb összeg a zsebedben?" A lehetséges válaszok: 1.) Ha 10%-kal több nettó bért kapsz kézhez; 2.) Ha 10 000 forint értékű Erzsébet utalványt kapsz, ami után a munkáltatód megfizeti az összes adót; 3.) A két ajánlat egyforma. A jósági mutató és a diszkrimináló index értéke hasonló az előző kérdéshez. Az alsó 30% esetén megfigyelhető a „tippelés", a helyes válaszok aránya a felső 30%-nál is alig haladja meg a 40 százalékot. (14. ábra)

14. ábra: 100 000 Ft nettó bér esetén melyik ajánlat a kedvezőbb?

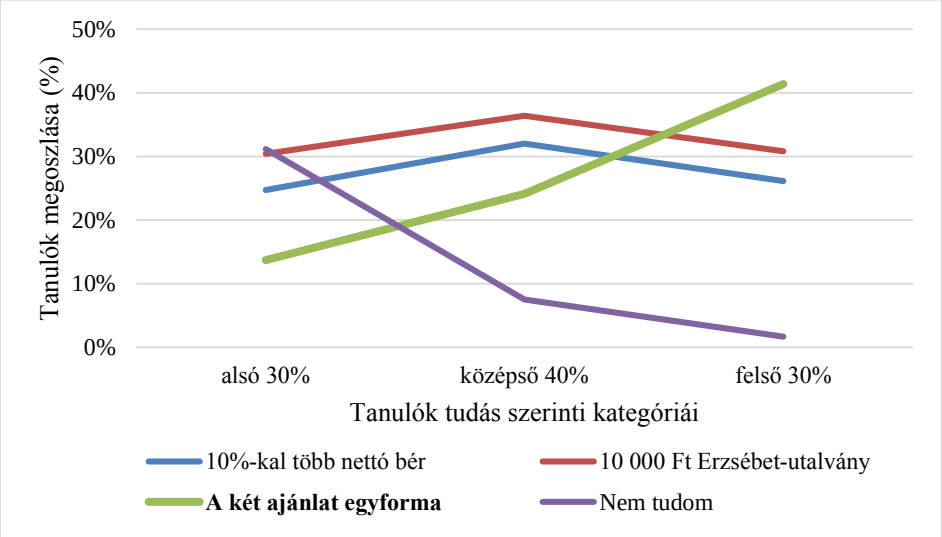

Forrás: Econventio 2013 adatbázisból saját szerkesztés

A gazdasági oktatásban részesülők helyes válaszainak aránya 30,3%, míg az egyéb képzésnél ez az érték 24,6%, a különbség szignifikáns (a próbafüggvény értéke −6,2831, Sig<0,01). Nem szerint alig tapasztalható eltérés a jó válaszok arányában, 5 százalékos szignifikancia-szinten a férfiak magasabb arányban válaszoltak megfelelően (a próbafüggvény értéke 2,0884).

Az utolsó nehéz kérdés a PayPass (érintőkártya) használatára vonatkozott: „Mikor lehet használni a PayPass-t?" A lehetséges válaszok:

- Bármilyen vásárlásnál, amikor számlát szeretnénk kérni.
- Kisebb összegű vásárlásoknál, ilyenkor nem kell megadni a PayPass-os kártya pin-kódját. (helyes válasz)
- Nagy áruházláncok pontgyűjtő akcióinál.
- Ha nincs elég pénz a számlámon, ilyenkor rövid távú hitel nyújtásával segíti a vásárlást.

- Nem tudom, mi lehet az a PayPass.

A 15. ábra alapján megállapítható, hogy a „nem tudom” válaszok aránya igen magas az alacsony teljesítményű diákoknál (45,8%). A középső kategóriában a válaszok megoszlása hasonló, tehát valószínűsíthető a „tippelés”. A felső 30%-nál már minden második tanuló helyesen válaszolt. A diszkrimináló index értéke ennél a kérdésnél 34,36 százalékpontos.

15. ábra: Mikor lehet használni a PayPass-t?

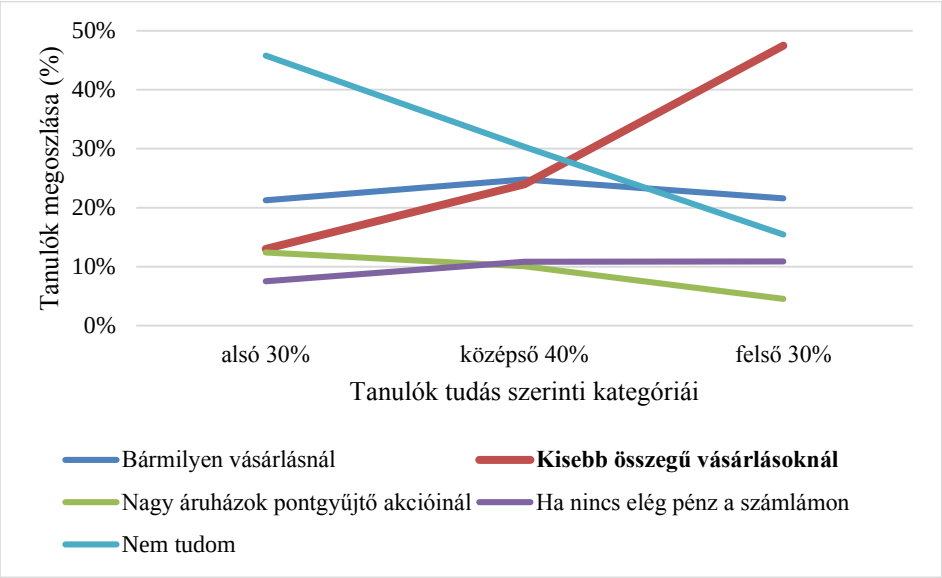

Forrás: Econventio 2013 adatbázisból saját szerkesztés

A gazdasági képzésben résztvevők helyes válaszainak aránya 5,56 százalékponttal magasabb, mely különbség szignifikáns (a próbafüggvény értéke −5,9555, Sig<0,01). A fiúk ennél a kérdésnél is magasabb arányban válaszoltak megfelelően, mint a lányok (a próbafüggvény értéke 4,5965, Sig<0,01).

2013-ban csupán egy kérdés mutatkozott könnyűnek (2012-ben két könnyű kérdés volt), mely a „fekete munka” fogalmára vonatkozott. A felső 30 százalékba tartozó tanulókból szinte mindenki helyesen válaszolt, de az alsó 30% csoportjában is a jó válasz a leggyakoribb. A nők szignifikánsan magasabb arányban választottak megfelelően, mint a férfiak (a próbafüggvény értéke −7,9521, Sig<0,01), képzési típus szerint alig volt különbség a megoszlásokban, a gazdasági képzésben résztvevők javára (a próbafüggvény értéke −2,7216).

Az előző évhez képest emelkedett (16-ról 19-re) azon kérdések száma, melyeknél a gazdasági képzésben résztvevők helyes válaszainak aránya szignifikánsan magasabb, mint az egyéb képzésben részesülő diákoké. A legnagyobb különbség (8,46 százalékpont) a nyugdíjjárulék állami felhasználására vonatkozó kérdésnél tapasztalható. Fordított eset (egyéb képzésnél magasabb az arány) ebben az évben nem fordult elő. A nem szerinti vizsgálat során megállapítható, hogy 2013-ban a nők több esetben válaszoltak jól, mint 2012-ben (2012-ben 4, 2013-ban 9 kérdésnél), de a férfiak helyes válaszainak aránya így is több esetben nagyobb (2012-ben 16, míg 2013-ban 13 kérdésnél). A legnagyobb eltérés (16 százalékpont) az általános gazdasági kérdések között található valuták (dollár, euró, svájci frank) nagyságának összehasonlításánál tapasztalható. Valószínűleg a férfiak jobban érdeklődnek a pénzügyi témák iránt a mindennapok során, mint a nők, így az árfolyamok ismerete inkább rájuk jellemző. A nehéz kérdéseknél (kamatszámítás) a fiúk jó válaszainak megoszlása volt inkább több.

A kitöltési idő középértékei egy perccel kevesebbek, mint az előző évben (13 perc). A választásra fordított idő (gondolkodási idő) megegyezik a 2012. évivel, a kérdőív elolvasása ugyanis ebben az évben 1 perccel rövidebb ideig tartott. Azoknak az aránya, akik 8 percnél kevesebb ideig töltötték ki a kérdőívet, magasabb, mint a korábbi felmérés esetén, 15,8% (2012-ben 12,2% volt). Az Econventio-index a teljes mintán közel öt százalékponttal gyengébb eredményt mutat, mint 2012-ben. Ha kiszűrjük a véletlenszerűen válaszolókat, akik nyolc percnél rövidebb ideig foglalkoztak a kérdőívvel, az index értéke már 46 százalékos. Azoknak a diákoknak a teljesítménye, akik 20 percnél tovább töltötték ki a tesztet, közel 53%, mely érték még mindig kevesebb, mint az előző évben. Ezeknek a tanulóknak az aránya 2013-ban lecsökkent az előző évhez képest: 9,5% (2012-ben 12,0% volt).

A férfiak 2013-ban is valamivel több ideig foglalkoztak a kérdőív kitöltésével, mint a nők, de az eltérés most nem szignifikáns. Ugyanakkor a teljesítményük valamivel eredményesebb (hasonlóan az előző évihez, a 2012. évi 4 százalékponthoz képest 2013-ban csupán 1 százalékpont a különbség). A gazdasági képzésben tanulók indexe szignifikánsan jobb, mint az egyéb képzésben résztvevőké, a különbség több, mint 3 százalékpont. A kitöltési időben 2012-ben nem volt eltérés a képzési forma szerint, 2013-ban azonban a nem gazdasági képzésben résztvevők átlagosan fél perccel tovább dolgoztak a teszten.

5.3.2.1. *Attitűd-kérdések 2013*

A korábbi pénzügyi oktatásban való részvétellel kapcsolatban hasonlóan nyilatkoztak a diákok, mint az előző évben. A képzési terület és a gazdasági képzésben való részvétel között ismét gyenge szignifikáns kapcsolat van[63]. Megállapítható, hogy a kereskedelmi, gazdasági képzésben résztvevők nagy része nem tudja azonosítani azokat az ismereteket, amiket tanulmányai során megszerez. Mindenképpen szükséges lenne a tanulókban tudatosítani, pontosítani azt, hogy mit is jelent a pénzügyi ismeretanyag. Azoknak a válaszadóknak, akik azt nyilatkozták, hogy részt vettek már pénzügyi oktatásban, az eredménye kis mértékben jobb, mint azoknak, akik nem ezt válaszolták. Ez megegyezik a 2012. évi adatok alapján tett megállapítással.

A 2013. évi felmérésben megkérdezte a kutatócsoport a középiskolásokat, hogy hogyan értékelik pénzügyi tudásukat. A legtöbben az ötfokozatú Likert-skála közepén helyezték el ismeretük szintjét. Azoknak a diákoknak lett a legmagasabb az Econventio-indexe, akik jónak találták ismereteiket[64]. Mivel a szórások azonosságának előfeltétele nem teljesült a variancia-analízishez, ezért páronként vizsgáltam a csoportok által elért átlageredményeket. A Tamhane-teszt eredményeként szinte minden esetben szignifikáns eltérés tapasztalható: a legnagyobb különbség közel 14 százalékpontos. A számítási eredményeket a 16. melléklet tartalmazza.

A pénzügyi tájékozódás formája 2013-ban is szignifikánsan befolyásolja az elért eredményt. Azoknak, akik az iskolából szerzik ismereteiket, a legjobb az átlagpontszáma. Magas továbbá az Econventio-index értéke az internetről informálódóknak[65]. A legtöbben a családban látottak alapján gyűjtik tudásukat, ezeknek a tanulóknak a főátlaghoz hasonló az eredményük. (16. ábra). A barátoktól tájékozódók, illetve azok száma elenyésző, akik azt vallják, hogy nem rendelkeznek pénzügyi ismeretekkel.

[63] Az eredmények a 15. mellékletben találhatók.
[64] A skála fokozatai: nagyon rossz, rossz, közepes, jó, nagyon jó.
[65] 2012-ben ezeknek a diákoknak volt a legjobb eredménye.

16. ábra: A tájékozódási forma hatása az eredményre

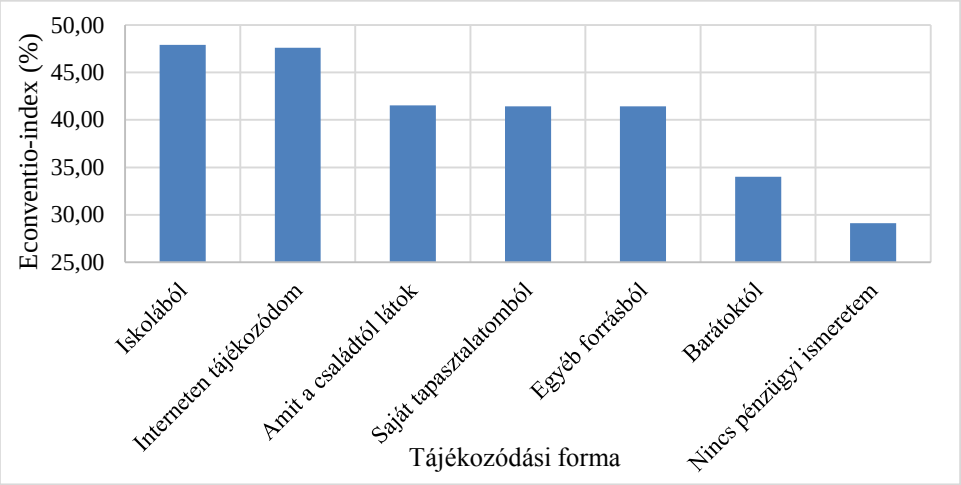

Forrás: Econventio 2013 adatbázisból saját szerkesztés

2013-ban arra a kérdésre is keresték a válaszokat a kutatócsoport tagjai, hogy vajon honnan kellene a diákoknak a pénzügyi információkat megszerezniük. A középiskolások több, mint fele azt nyilatkozta, hogy az iskolából. Ebben az esetben is elhanyagolható a barátoktól tájékozódók, illetve azoknak a száma, akik szerint nincs szükség pénzügyi ismeretekre. A többi kategória elemszámai hasonlóak. Az elért eredmények közötti sorrend szinte megegyezik az előzővel, azonban a saját tapasztalat előnyt élvez ebben az esetben az otthonnal szemben. A pontszámok közötti különbségek valamivel kisebbek, mint az előző vizsgálatnál. (17. ábra)

17. ábra: A szükséges tájékozódási forma hatása az eredményre

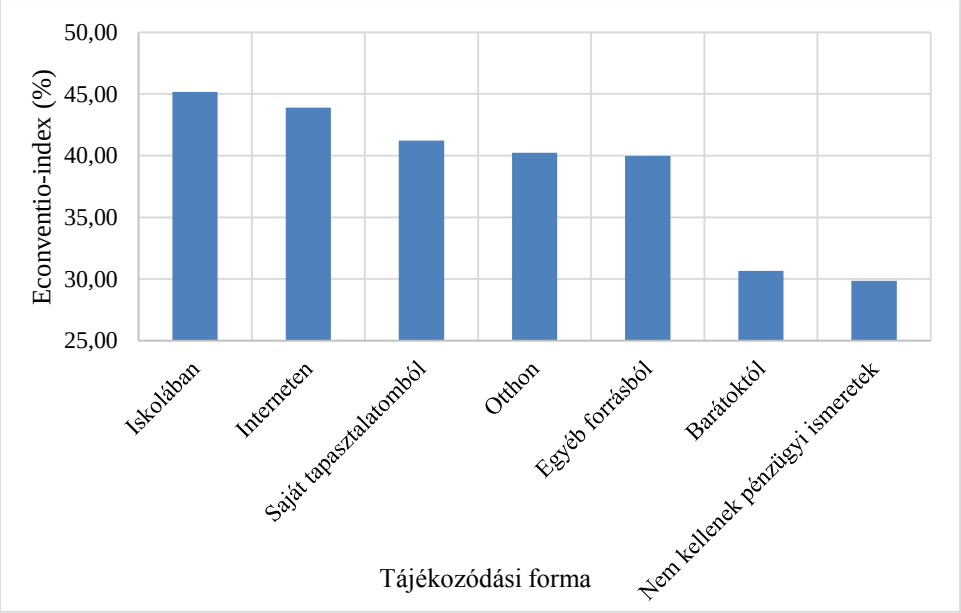

Forrás: Econventio 2013 adatbázisból saját szerkesztés

A banki szolgáltatások témakörében az attitűd-kérdés az internet-előfizetés számlájának befizetési módjára vonatkozott[66]. A diákok több mint fele csekken fizetné be az összeget. A csoportos vagy eseti átutalást választók eredménye ebben a dimenzióban valamivel magasabb, mint a többi kategóriában. Érdekes azonban, hogy a bankkártyával elektronikusan fizetők pontszáma az öt kategória közül a második legalacsonyabb. A variancia-analízis előfeltétele, a szórások azonossága a Levene-teszt eredménye alapján teljesül, így megállapítható, hogy a banki szolgáltatások pontszámai szignifikánsan különböznek (a próbafüggvény értéke 42,43, Sig<0,01). Mint arra a 2.1. alfejezetben már utaltam, ennek a kérdésnek az eredménye is bizonyítja azt, hogy a digitális kompetenciák fejlesztésére szükség van.

A megtakarítási dimenzióban a diákmunkával megkeresett pénz befektetésének formájára kereste a választ a kutatócsoport[67]. A legtöbben lekötnék az összeget, az ő eredményük ebben a témakörben a legjobb. A befektetési jegyet igen kis létszámban választották a diákok, valószínűleg nem is ismerik ezt a megtakarítási formát. A tanulók harmada bankszámlán tartaná a megtakarított pénzét, ebben a kategóriában az elért pontszám az átlagoshoz képest alacsonyabb. A variancia-analízis alapján (a szórások azonossága teljesült) az egyes csoportok átlagos pontszámai között szignifikáns eltérés mutatható ki (a próbafüggvény értéke 118,73, Sig<0,01). A megtakarítási forma választásában az otthoni minta fontos szerepet tölthet be.

A diákok óvatosságára utal a hitelezési attitűd-kérdés eredménye, miszerint a legtöbben semmilyen körülmények között nem vennének fel hitelt (a válaszadók 36,2%-a)[68]. A hitelezési témakör pontszáma ezeknél a tanulóknál a legmagasabb (2,41 pont). Szintén jelentős számban választották a hitelfelvétel céljaként a lakásvásárlást, valamint a vállalkozás indítását, ezeknek a kitöltőknek a pontszáma (2,36 pont) a főátlaghoz (2,32) hasonló. A variancia-analízis ebben az esetben nem végezhető el (a Levene-teszt eredménye alapján), így a páronkénti összehasonlítás alapján megállapítható, hogy szinte minden esetben szignifikáns különbség mutatható ki a hitelezési pontszámok között.

[66] Az eredmények a 17. mellékletben találhatók.
[67] Az eredmények a 18. mellékletben találhatók.
[68] Az eredmények a 19. mellékletben találhatók.

A biztosítási dimenzióban azt kérdeztük, hogy vajon a középiskolások miből szeretnének megélni nyugdíjas éveikben.[69] Elgondolkodtató tény, hogy a legtöbb diák szerint olyan magas lesz addigra a nyugdíjkorhatár, hogy azt már meg sem fogja élni. Ebben a kategóriában a legmagasabb a biztosítási pontszám átlaga (2,22 pont). Tudatos pénzügyi magatartásra utal azonban a válaszok megoszlása: a tanulók 29,7%-a nyugdíjas éveiben saját megtakarításaiból szeretne megélni. Ebben a csoportban szintén magas az átlagpontszám (2,19 pont). A legkevesebb azoknak a száma, akiket nem érdekel a nyugdíjas koruk, az eredmény itt a leggyengébb (1,56 pont). Ezek a megállapítások megegyeznek a 2012. évi felmérés tapasztalataival.

A munka világa dimenzióban két attitűd-kérdés is szerepelt: az egyik a diákmunkához való hozzáállásra, a másik pedig a diákmunkával megkeresett pénzösszegre vonatkozott. A tanulók kétharmada szokott nyáron dolgozni, sőt minden tizedik középiskolás önkéntes munkát végez. Szinte mindenki jó dolognak tartja a nyári munkát, többségük megtakarítás céljából keres pénzt. Igen alacsony azoknak a diákoknak a pontszáma, akik szerint a nyár arra van, hogy pihenjenek. Azoknak a középiskolásoknak is gyenge az eredménye, akik véleménye az, hogy az adócsalás akkor elfogadható, ha mindenki más is ezt csinálja. Szerencsére ezeknek a diákoknak a száma alacsony (5,6%). A kitöltők 69,6%-a egyáltalán nem tartja elfogadhatónak az adócsalást.

Korrespondencia-elemzést végeztem a diákoknak az adócsaló és a becsületesen adót fizető ember jellemzőiről alkotott véleménye között (21. melléklet). A két ismérv között gyenge szignifikáns sztochasztikus kapcsolat van, a Cramer-féle együttható értéke 0,168. A teljes inercia 0,140, melyből az első két dimenzió 96,0%-ot magyaráz. A 18. ábrán jól látható, hogy a diákok a kétfajta jellemzés során az ellentétes tulajdonság-párokat választották: lusta – szorgalmas, önző – felelősségteljes, intelligens – buta. A becsületes adófizető esetén fontos szerepet töltenek be az alábbi jellemzők: buta, intelligens, felelősségteljes, míg az adócsaló esetében: intelligens, szorgalmas, önző.

[69] Az eredmények a 20. mellékletben találhatók.

18. ábra: A becsületes adófizető és az adócsaló tulajdonságainak kapcsolata

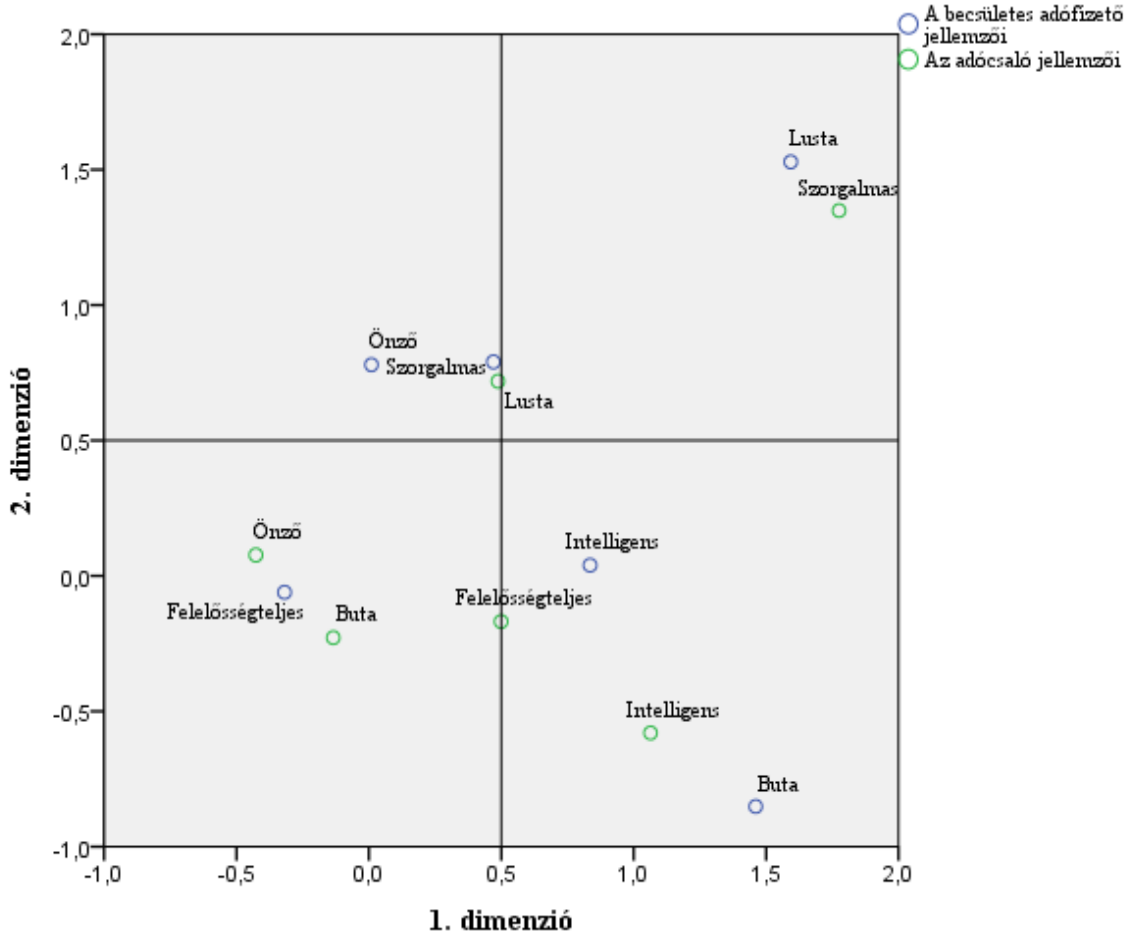

Forrás: Econventio 2013 adatbázisból saját szerkesztés

A 2013. évi felmérés alapján összehasonlítottam a legjobban (felső 30%) és a legrosszabbul (alsó 30%) teljesítők jellemzőit. Az Econventio-index értékében 37 százalékpontos az eltérés (a próbafüggvény értéke −191,880, Sig<0,01). A leggyengébb tanulók közel 10 percet foglalkoztak átlagosan a kérdőív kitöltésével, míg a legjobbak több, mint 16 percet (az előző évhez képest nagyobb a különbség). Nem szerint kisebb eltérés tapasztalható a két kategóriában, mint 2012-ben: a nők aránya csupán 3,6 százalékponttal magasabb az alacsonyabb eredményt elérők csoportjában. A gazdasági képzésben résztvevők aránya az alsó kategóriában 5 százalékponttal kevesebb, mint a teljes mintában (27,7%), a felsőben pedig ennyivel több (32,8%). Az eltérés nagyobb, mint a 2012. évi felmérés esetén. A legjobb eredményt elérők közel egy évvel idősebbek, mint a leggyengébbek (hasonlóan az előző évhez). A jellemző iskolatípus mindkét csoportnál a szakközépiskola, azonban az alsó 30% esetén a szakmunkásképző intézményben tanulók aránya jelentősen magasabb, mint a felső 30%-nál

(18,7% és 4,4%, mely eltérés nagyobb a 2012. évhez képest). A pénzügyi tájékozódás jellemző formája mindkét kategóriában elsősorban a család, az említések aránya azonban a leggyengébben teljesítők között jóval magasabb (47,3% és 36,8%, a különbség kevesebb, mint 2012-ben). Az alsó 30% csoportjában másodikként a saját tapasztalatot említik a diákok, míg a felső 30%-nál az iskolát (2012-ben mindkét kategóriánál az iskola szerepelt a második helyen). Az internetet a legjobb eredményt elérők közül minden hetedik tanuló említi, azonban a legrosszabb teljesítményűek közül csupán minden tizenharmadik.

Ebben az évben azt is megkérdeztük a válaszadóktól, hogy szerintük honnan kellene tájékozódni a pénzügyi ismeretekről. Mindkét kategóriában az iskolát említették a legtöbben, az eltérés azonban jelentős: az alsó 30% esetén 44,6%, míg a felső 30%-nál 62,5%. A további sorrend az otthon, valamint a saját tapasztalat mindkét esetben.

A kérdések nehézségi sorrendjét összehasonlítva a két csoportban a Spearman-féle rangkorrelációs együttható értéke 0,779 (Sig<0,01). A mutató valamivel alacsonyabb, mint 2012-ben. Tehát szoros pozitív kapcsolat mutatható ki a kérdések nehézségi sorrendje és a kategória (alsó 30% és felső 30%) között, azaz a két kategóriában közel azonos sorrend állítható fel a kérdések nehézségére vonatkozóan.

A 2013-as teszt eredményeit összefoglalva megállapítható, hogy a kamatos kamat számítása és az ajánlatok összehasonlítása ebben az évben is nehézséget okozott a diákoknak. Az aktuális információk felmérése során a gyengébb teljesítményű tanulók véletlenszerűen válaszoltak (tippeltek). Ezt a megállapítást erősíti az a tény is, hogy a kitöltési idő nem változott az előző évhez képest, tehát a középiskolások kevés időt töltöttek a gondolkodással. A nem szerinti összehasonlítás során kiderült, hogy a nők helyes válaszainak aránya 2013-ban több kérdésnél lett magasabb, mint 2012-ben, azonban összességében ebben az évben is a fiúk válaszoltak többször helyesen. Pozitív tény, hogy a 2013-ban kifejlesztett attitűd-index értéke arra utal, hogy a diákok érdeklődnek a pénzügyek iránt. A középiskolások úgy gondolják, hogy a pénzügyi ismeretek bővítésének egyik legfőbb színterének az iskolának kell lennie.

5.3.3. Tudásteszt 2014

2014-ben 9605 fő töltötte ki a kérdőívet, azoknak a tanulóknak a száma, akik minden kérdésre válaszoltak (kiszűrve az üres választ adókat), 9400 fő volt. Ebben az évben a tudásteszt minden témakörben öt kérdést tartalmazott, így összesen harminc feleletválasztós kérdés mérte a pénzügyi ismereteket. Egy kérdés kivételével minden esetben négy lehetőség volt a válaszadásra. Mivel mind a lehetséges válaszok, mind pedig a kérdések száma több volt az előző évekhez képest, így a hibázások esélye is bővült.

Az eredményeket a jósági mutató alapján sorba rendezve, 2014-ben nem található olyan kérdés, ahol a diszkrimináló index értéke negatív[70]. Egy esetben közelíti a nullát a mutató (0,78 százalékpont), ami azt jelenti, hogy a jobb eredményt elért tanulók helyes válaszainak aránya körülbelül azonos a rosszabb teljesítményű diákokéval. Ez a megtakarítási témakörben lévő kérdés szerepelt már a 2012. évi felmérésben: „Hol veszel OTP-részvényt?" A válaszok száma azonban háromról négyre emelkedett, bekerült a Magyar Nemzeti Bank is, mely valószínűleg megtévesztette a magasabb pontszámot elért diákokat. Míg 2012-ben a felső 30% csoportjába tartozó válaszadók 40,93%-a tudta a helyes választ, addig 2014-ben a jósági mutató csupán 23,05% volt ebben a kategóriában. A jobb teljesítménnyel rendelkezők talán „túlgondolták" ezt a kérdést, hiszen a kitöltők kétharmada az első és a negyedik, helytelen lehetőségeket jelölte meg. (19. ábra)

[70] A jósági mutatók és a diszkrimináló index 2014. évi értékei a 22. mellékletben találhatók.

19. ábra: Hol lehet OTP-részvényhez jutni?

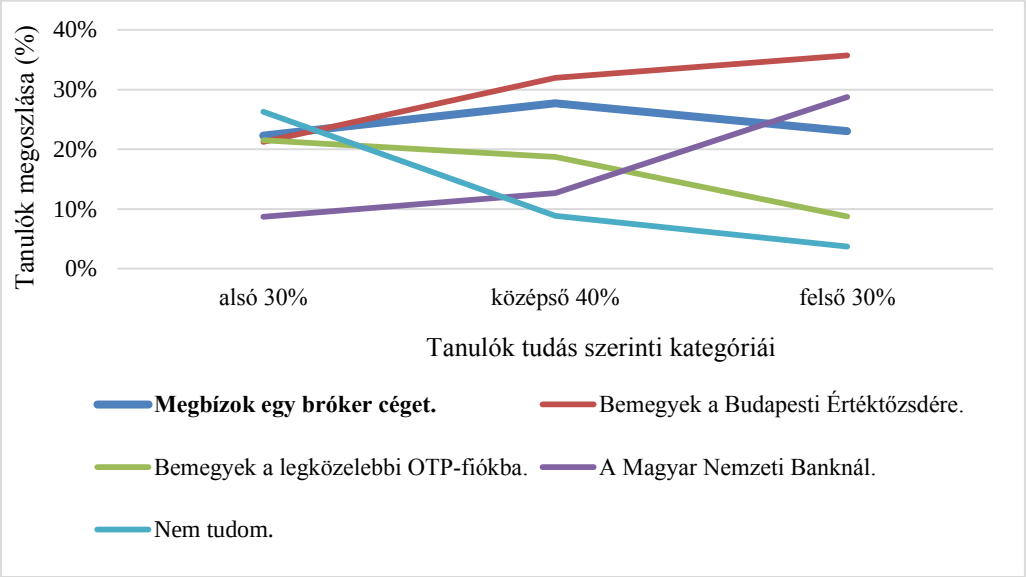

Forrás: Econventio 2014 adatbázisból saját szerkesztés

Erre a kérdésre az egyéb képzésben résztvevők szignifikánsan jobb arányban válaszoltak helyesen, mint a gazdasági képzésben részesülők (a próbafüggvény értéke 4,3325). A képzési terület szerinti összehasonlítás során ennél az egy kérdésnél volt ilyen irányú különbség. A nők jobb eredményt értek el a férfiaknál, az eltérés több mint 4 százalékpontos (a próbafüggvény értéke −5,1269, Sig<0,01).

Az imént említett kérdéssel együtt 12 bizonyult nehéznek 2014-ben[71]. A legnagyobb problémát az általános gazdasági blokkban szereplő kérdés okozta: „Szoktál-e adót fizetni?” A jósági mutató értéke 11,81%, az alsó 30% esetén valamivel öt százalék feletti, ugyanakkor a felső 30% csoportjában már minden negyedik kitöltő helyesen válaszolt, tehát a diszkrimináló index közel húsz százalékpontos. Ezt az eltérést szemlélteti a 20. ábra. Az alacsony jósági mutató arra utal, hogy az adófajtákat nem ismerik a középiskolások, illetve hogy csupán a munkával kapcsolatos adótípusokra (a vásárlásaik során pedig nem) gondoltak a válaszadás során.

[71] A korábbi években a nehéz kérdések száma 7 volt.

20. ábra: Szoktál-e adót fizetni?

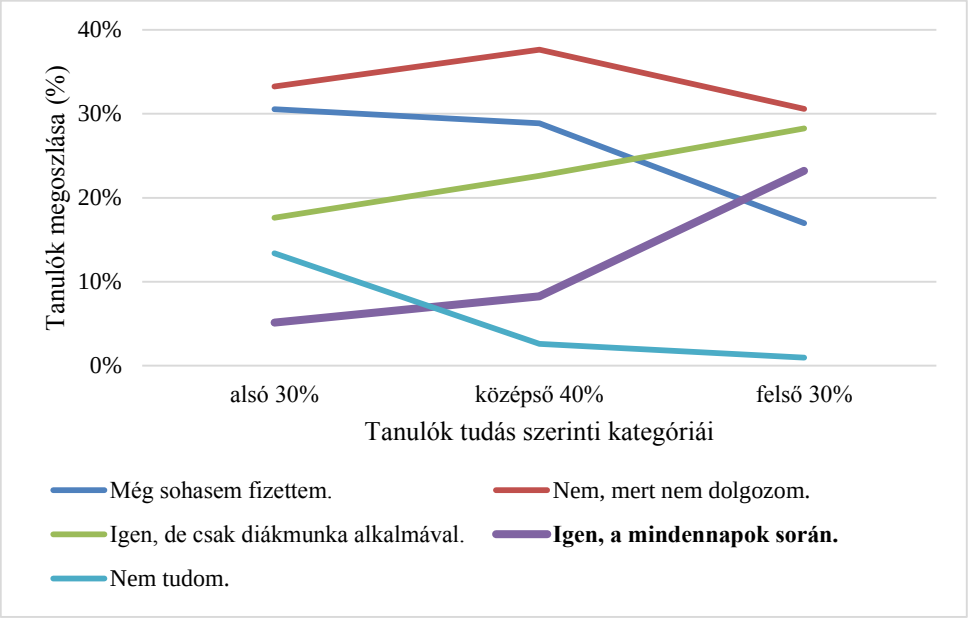

Forrás: Econventio 2014 adatbázisból saját szerkesztés

Nem szerint különbség tapasztalható a válaszok megoszlása között, a férfiak viszonyszáma 2,4 százalékponttal magasabb (a próbafüggvény értéke 3,5690, Sig<0,01). A gazdasági képzésben résztvevők eredménye szignifikánsan magasabb (3,2 százalékponttal), mint azoknak, akik nem részesülnek ilyen oktatásban (a próbafüggvény értéke −4,5781).

Szintén az adózási témakörből származott a következő nehéz kérdés: „Életkorhoz kötött-e az adófizetési kötelezettség?” A tudásuk alapján az alsó 30 százalékba sorolt diákok közel harmada a 18 éves életkort jelölte meg. Jelentős arányban választották a tanulók a 16 éves kort is. Az iskolakötelezettség elérése alacsony megoszlást mutat minden csoportban, míg a helyes válasz (nincs életkorhoz kötve) a felső 30% esetén 35,6 százalékos, azonban az alsó 30%-nál 10 százalék körüli (így a diszkriminációs index értéke 25,11 százalékpont). A gazdasági képzésben résztvevők közel 8 százalékponttal jobb eredményt értek el, mint az egyéb képzésben részesülők (a próbafüggvény értéke −8,6982, Sig<0,01), és a nőknek közel két százalékponttal magasabb az értéke, mint a férfiaknak (a próbafüggvény értéke −2,1050, Sig<0,05).

Érdekes, hogy a tanulók számára nehézséget okozott, hogy mivel párosítják a „válság” szót. A lehetőségek az alábbiak voltak: recesszió, szecesszió, stagnálás, infláció. Az alsó 30% jósági mutatója 7 százalék alatti, míg a felső 30 százaléké 36 százalék feletti. A diákok valószínűleg

sűrűn hallják az „infláció” és a „válság” szót, így a két fogalmat összekapcsolták, helytelenül. A két középső lehetőség választásának aránya alacsony. Igen jelentős különbség mutatkozik képzési terület szerint: több mint 9 százalékponttal jobb az eredménye a gazdasági képzésben résztvevőknek (a próbafüggvény értéke −11,0332, Sig<0,01). Nem szerint nincs eltérés a helyes válaszok arányában (a próbafüggvény értéke 0,4170).

A biztosítások dimenziójában problémás kérdésnek bizonyult az Országos Betétbiztosítási Alap (OBA) kártalanítási összegére irányuló feladat. Bár a diákok közel fele ismeri az OBA-t (ezt a kérdést is feltettük), az érték meghatározására csak minden ötödik kitöltő válaszolt helyesen. A gyengébb eredményt elért tanulók inkább a forintban meghatározott összegeket választották, míg az igen magas, 1 millió eurós értéket kevesen jelölték meg mindegyik kategóriában. (21. ábra)

21. ábra: Mekkora összegig kártalanítja a betéteseket az OBA?

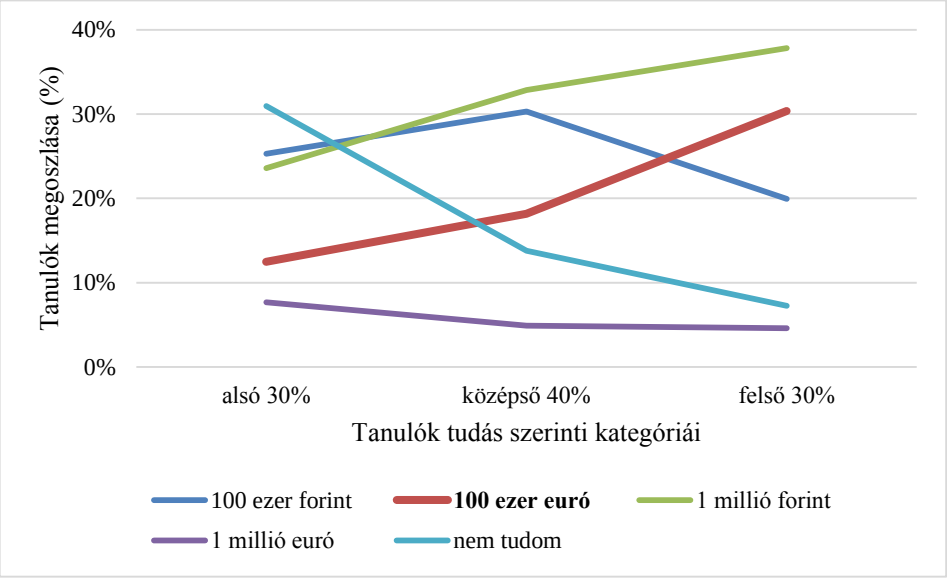

Forrás: Econventio 2014 adatbázisból saját szerkesztés

A gazdasági képzésben résztvevők eredménye közel 7 százalékponttal jobb, mint az egyéb képzésben részesülőké (a próbafüggvény értéke −7,7115, Sig<0,01), nem szerint azonban nincs szignifikáns különbség a megoszlásokban (a próbafüggvény értéke 0,4652).

A korábbi évekhez hasonlóan a hitelezési témakörben a kamatos kamat számítása ismét nehézséget okozott a megkérdezettek körében. Az előző évhez képest változás csak a futamidőben és a kamatrátában volt (5 év, 5% éves kamat). A diszkrimináló index értéke ennél

a kérdésnél 18,05 százalékpontos, a jobb teljesítményű diákok közül minden harmadik helyesen válaszolt, míg a gyengébb tanulók jósági mutatója csupán 13,87% volt. Az előző évhez hasonlóan itt sem szerepelt a kérdés szövegében a törlesztés gyakorisága. A legtöbben nagyságrendi tévedést mutattak, a visszafizetendő összeg 1,6 millió forintos értéke helyett 2,3 millió forintot választottak (a felső 30% esetén majdnem minden második középiskolás). Képzési terület szerint nem volt különbség a helyes válaszok arányában (a próbafüggvény értéke 0,5549), míg a férfiak ebben az esetben közel 5 százalékponttal jobb eredményt értek el, mint a nők (a próbafüggvény értéke 5,1852).

2014-ben egyik kérdés sem bizonyult könnyűnek (2012-ben 2, 2013-ban pedig 1 ilyen volt): az adórendszer célját azonban a legtöbb középiskolás ismeri. Az alsó 30% csoportjában ugyan 50 százalék alatti a jósági mutató, de a felső 30% esetén már közel mindenki tudta a helyes választ. A gazdasági képzésben részesülők eredménye több mint 13 százalékponttal magasabb, mint az egyéb képzésben résztvevőké (a próbafüggvény értéke −12,6660), továbbá a lányok helyes válaszainak aránya több, mint 6 százalékponttal nagyobb, mint a fiúké (a próbafüggvény értéke −6,2690).

A korábbi évekhez képest jelentős változás, hogy szinte minden kérdés esetén magasabb a helyesen válaszolók megoszlása a gazdasági oktatásban részesülők esetén: csupán egy kérdésnél nem volt szignifikáns eltérés, és egy kérdésnél pedig az egyéb képzésben résztvevők válaszoltak jobban (mindkettőt említettem). A legnagyobb (közel kétszeres) különbség a hazai havi bruttó minimálbér összegére vonatkozó kérdésnél tapasztalható: a helyes válaszok aránya a gazdasági oktatásban részesülőknél 43,5%, míg az egyéb kategóriában 22,6% (a próbafüggvény értéke −20,9834, Sig<0,01). A nem szerinti vizsgálat esetén a kérdések harmadánál nem volt szignifikáns különbség, 11 kérdésnél a nők helyes válaszainak aránya volt magasabb, 9 kérdésnél pedig a férfiaké. Az előző éves kérdőívek eredményeihez képest a napi aktuális információkra vonatkozóan is jobb arányokat mutattak a lányok.

Pozitív eredményként értékelhető, hogy a számítási feladatok, valamint az ajánlatok összehasonlítása kevésbé okozott problémát a középiskolások körében, mint az előző felmérések során. Nehézség ezúttal inkább a napi gazdasági, pénzügyi információk területén keletkezett. Ez jelenthet javulást a korábbi évekhez képest, azonban arra is felhívja a figyelmet, hogy napjainkban a fiatalok igen nagy mennyiségű információhoz jutnak, melyek közül nehezen tudnak szelektálni. Ráadásul a diákok jelentős mértékben a családi mintára

támaszkodnak a pénzügyi ismereteik terén, ezért az előbb említett veszély nemcsak a tanulók, hanem szüleik esetén is fennáll.

A kitöltési idő középértékei magasabbak voltak 2014-ben, mint az előző két kutatás idején. A kérdőív elolvasása most 10 percet vett igénybe, az átlagos kitöltési idő 15 perc, a tanulók fele negyed óránál kevesebb ideig, míg a legtöbb válaszadó 16 percig foglalkozott a teszttel. Azoknak az aránya, akik tíz percnél rövidebb ideig töltötték ki a kérdőívet, magasabb a korábbi évekhez képest: 2012-ben 12,2%, 2013-ban 15,8%, 2014-ben pedig 21,2% volt. A húsz percnél tovább dolgozók aránya 19,4%, mely érték jelentősen meghaladja az előző felmérések eredményeit (2012-ben 12,0%, míg 2013-ban 9,5% volt). A középiskolásoknak ez a csoportja komolyan megfontolta a válaszokat.

A kitöltési idő emelkedése nem növelte az Econventio-index értékét. Az előző évhez képest nyolc százalékponttal kevesebb az eredmény. A véletlenszerűen válaszolók kiszűrése csupán két százalékponttal javítja az indexet. Azoknak a diákoknak a teljesítménye, akik 20 percnél tovább töltötték ki a tesztet, negyvenöt százalékos, mely érték már közelíti a korábbi évek Econventio-indexét.

Az Econventio-index és a kitöltés ideje között közepesnél gyengébb, pozitív irányú, szignifikáns kapcsolat tapasztalható (a lineáris korrelációs együttható értéke alacsonyabb, mint 2013-ban). A képzési formát beillesztve a modellbe nem emelkedett a mérőszám értéke, azonban az életkort kontroll-változóként bevonva, a parciális korrelációs együttható magasabb, mint a kétváltozós lineáris korrelációs együttható. Tehát, ha azonos életkorú tanulókat vizsgálunk, akkor a kitöltési idő és az index értéke között van összefüggés.[72]

A fiúk kitöltési ideje 2014-ben valamivel alacsonyabb a lányokénál (az előző két felmérésben fordítva volt), az index értékében nincs szignifikáns eltérés[73]. Az eredmények eddigi értékeléséből is kitűnt, hogy a gazdasági képzésben résztvevők teljesítménye jobb, mint az egyéb képzésben tanulóké: a különbség ebben az évben több mint 9 százalékpont (2013-ban 3 százalékpont volt). A kitöltési időben 2012-ben nem volt eltérés a képzési forma szerint, 2013-ban a nem gazdasági képzésben résztvevők átlagosan fél perccel tovább dolgoztak a

[72] A számítási eredmények a 23. mellékletben találhatók.
[73] 2012-ben 4, 2013-ban pedig 1 százalékponttal magasabb volt a férfiak indexe a nőkénél.

teszten, míg 2014-ben fordítva: a gazdasági oktatásban részesülők kitöltési ideje több, mint egy perccel hosszabb volt.

5.3.3.1. Attitűd-kérdések 2014

Az előző évek felméréseihez képest a 2014-es kérdőívben nem szerepelt a korábbi pénzügyi oktatásban való részvétel. Ugyanakkor választ kerestünk arra a kérdésre, hogy melyik tanulási-tanítási formát tartják a diákok a legszimpatikusabbnak[74]. A legtöbben (a kitöltők 25,4 százaléka) a tanórákon és külön foglalkozásokon, szakemberek részvételével tartott, játékos, gyakorlatias formát választották. Ezeknek a tanulóknak az eredménye (39,57%) szignifikánsan magasabb a többi csoport tagjainak indexénél. A variancia-analízis előfeltétele nem teljesült, ezért Tamhane-tesztet végeztem. Az átlagosnál (34,61%) jobb a pontszáma azoknak a középiskolásoknak, akik a rendszeresen tanórákon, játékos, gyakorlatias formát jelölték meg (36,67%). Nagyon kevesen választották az internetes oldalak önálló áttanulmányozását, valamint azt, hogy nincs szükségük pénzügyi ismeretekre. Az eredmények ebben a két kategóriában a leggyengébbek (28,99% és 24,90%). Ezek alapján érdemes lehet az iskolák és a külső piaci szereplők (pénzintézetek) közötti összefogás formáinak bővítése a pénzügyi műveltség fejlesztése érdekében.

Az attitűdre irányuló kérdések között 2014-ben szerepelt az is, hogy a középiskolások inkább vállalkozók vagy alkalmazottak szeretnének-e lenni. A diákok közel háromnegyede vállalkozóként akar dolgozni, az eredményekben azonban nincs szignifikáns eltérés a választott forma szerint. Szintén nincs különbség az index értékében aszerint, hogy a kitöltő dolgozna-e külföldön. A hétféle válaszlehetőség közül a legtöbben (a válaszadók 27,7 százaléka) akár örökre kimennének külföldre, mert ott jobb megélhetési lehetőségek vannak. Sokan választották a szakmai fejlődés miatti költözést is (18,0%), és csupán a diákok 12,4%-a maradna Magyarországon.

2012-ben a magyar és az amerikai milliomos jellemzőit kérdezte a kutatócsoport a középiskolásoktól, 2014-ben pedig a sikeres pénzügyi tanácsadó tulajdonságait. Az Econventio-index értékében szignifikáns különbségek mutatkoztak. A leggyakoribb válasz a

[74] A számítási eredmények a 24. mellékletben találhatók.

régóta sok elégedett ügyfél volt, jelentős számban jelölték meg a diákok a szakmai felkészültséget is. Ebben a két kategóriában (összesen a válaszadók 78,2%-a tartozik ide) a legmagasabb az elért eredmény (22. ábra).

22. ábra: A sikeres pénzügyi tanácsadó tulajdonságai és az eredmény kapcsolata

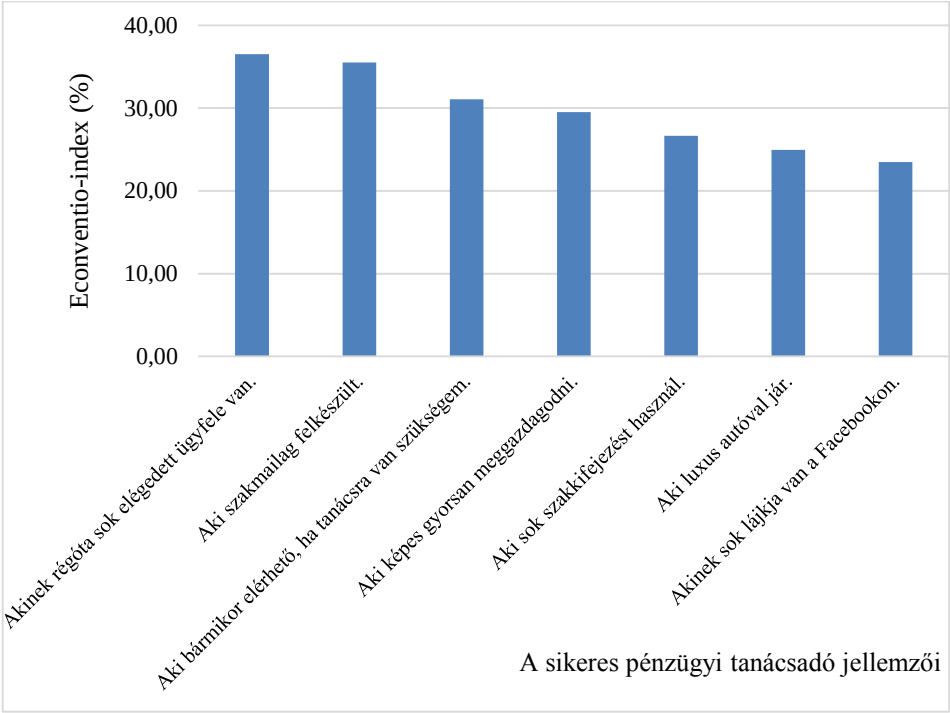

Forrás: Econventio 2014 adatbázisból saját szerkesztés

A banki szolgáltatások dimenziójában 2014-ben az attitűd-kérdés a családi pénzügyi mérlegre vonatkozott. A diákok 77,0%-a fontosnak tartja az elkészítését, azonban közel minden harmadik kitöltő nem tudná megvalósítani. Érdekes, hogy azoknak a tanulóknak a leggyengébb a teljesítménye ebben a témakörben, akik szerint nem fontos a pénzügyi mérleg, de a szüleik használják. Valószínűleg ebben a csoportban az érdeklődés hiánya okozza az alacsony pontszámot. Szerencsére ebbe a kategóriába csupán a válaszadók 7,9%-a tartozik.

A befektetési blokkban a rendszeres munkából származó megtakarítás formájára irányult az attitűd-kérdés. A diákok közel fele lekötné az összeget hosszú távra. A legjobb eredményt azok a tanulók érték el, akik a nyugdíjas éveikre takarítanának meg. Az előző évtől eltérően ezeknek a válaszadóknak a megoszlása alacsony, csupán 10,0%. Ebben a kategóriában a megtakarítások átlagpontszáma 1,98 (az elsőben pedig 1,81), míg a közös átlagpontszám 1,64.

A hitelezési dimenzióban a pénz kölcsönkéréséről alkotott véleményt vizsgáltuk. A 2013-as felméréshez képest változás, hogy a legtöbben azt válaszolták, hogy ha a helyzet úgy hozza, kérnek kölcsön, de kényelmetlenül érzik magukat ettől. Az előző évhez hasonló azoknak az aránya, akik semmilyen körülmények között nem tennének ilyet (33,2%). Mivel a szórások azonosságának előfeltétele nem teljesült, ezért a variancia-analízis helyett Tamhane-tesztet végeztem, melynek eredményei alapján a hitelezési témakörben elért pontszámok között nincs különbség.

A 2014. évi felmérés alapján összehasonlítottam a legjobban (felső 30%) és a legrosszabbul (alsó 30%) teljesítők jellemzőit. Az Econventio-index értékében 39 százalékpontos az eltérés (a próbafüggvény értéke −146,313, Sig<0,01). A leggyengébb tanulók közel 12 percet foglalkoztak átlagosan a kérdőív kitöltésével, míg a legjobbak több, mint 18 percet (az előző évhez képest hasonló a különbség, azonban a kitöltési idők hosszabbak). Nem szerint alig tapasztalható eltérés a két kategóriában, 2013-hoz képest azonban magasabb a nők aránya. Ebben az évben a gazdasági képzésben résztvevők aránya a teljes mintában magasabb a korábbi évekhez képest (33,2%), az alsó kategóriában ennél jelentősen alacsonyabb (23,4%), a felsőben pedig jóval több (49,3%). A legjobb eredményt elérők közel egy évvel idősebbek, mint a leggyengébbek (hasonlóan az előző évekhez). A jellemző iskolatípus mindkét csoportnál a szakközépiskola, az arányok közötti eltérés közel 10 százalékpontos (52,8%, illetve 62,3%). Az alsó 30% esetén a szakmunkásképző intézményben tanulók aránya jelentősen magasabb, mint a felső 30%-nál (19,4% és 6,0%, mely eltérés hasonló a 2013. évhez). A pénzügyi tájékozódás jellemző formája helyett ebben az évben azt kérdeztük a diákoktól, hogy melyik tanulási formát tartják a legszimpatikusabbnak a pénzügyi ismeretek fejlesztésére. A felső 30% csoportjában (a teljes mintához hasonlóan) a tanórákon és külön foglalkozásokon, szakemberek részvételével, játékos, gyakorlatias formát tartják a legtöbben megfelelőnek. A leggyengébben teljesítők azonban a tankönyvből, tanári segítséggel való formát említik leggyakrabban.

A kérdések nehézségi sorrendjét összehasonlítva a két kategóriában a Spearman-féle rangkorrelációs együttható értéke 0,676 (Sig<0,01), mely érték alacsonyabb, mint 2013-ban. Tehát közepesnél erősebb pozitív kapcsolat mutatható ki a kérdések nehézségi sorrendje és a kategória (alsó 30% és felső 30%) között, azaz a két kategóriában hasonló sorrend állítható fel a kérdések nehézségére vonatkozóan.

A 2014-es teszt eredményeit összefoglalva megállapítható, hogy ebben az évben nem volt könnyű kérdés, a nehéz kérdések száma pedig 7-ről 12-re emelkedett. Az Econventio-index értéke alacsonyabb, mint a korábbi felmérések során. Pozitív eredményként értékelhető, hogy a számítási feladatok és az ajánlatok összehasonlítása kevésbé bizonyult problémásnak, mint az előző években. Ugyanakkor a napi gazdasági hírek ismerete és értékelése nehézségekbe ütközött. Nem szerint a kérdések helyes válaszainak aránya több esetben a lányoknál bizonyult magasabbnak, mint a fiúknál, ami a korábbi felmérésekhez képest ellentétes tendenciát mutat. Javítja az eredmények értékelését az a tény, hogy a húsz percnél tovább dolgozó középiskolások aránya 2014-ben jelentősen emelkedett, ami arra utal, hogy a diákok egy jelentős része komolyan elgondolkodott a teszt kitöltése során.

5.3.4. Tudásteszt 2015

2015-ben 12 083 fő töltötte ki a kérdőívet, azoknak a tanulóknak a száma, akik minden kérdésre válaszoltak (kiszűrve az üres választ adókat), 11 767 fő volt. Ebben az évben a tudásteszt minden témakörben öt kérdést tartalmazott, így összesen harminc feleletválasztós kérdés mérte a pénzügyi ismereteket (a 2014. évi felméréssel megegyezően). A 2015. évi felmérés kérdéseit a jósági mutató alapján sorba rendezve megállapítható, hogy a diszkrimináló index értéke minden esetben pozitív[75]. Ebben az évben a jósági mutató alapján csupán két kérdés bizonyult nehéznek[76]. A legalacsonyabb érték az alábbi kérdésnél mutatkozik: „Az alábbiak közül melyik nem a Magyar Nemzeti Bank feladata?” A lehetséges válaszok: hitelnyújtás a lakosság számára (helyes válasz); bankjegykibocsátás; hitelnyújtás bankok számára; árstabilitás megőrzése. A korábbi kérdőívekben is szerepelt a jegybank feladataival kapcsolatos kérdés: 2012-ben (30. kérdés) nem okozott problémát a megválaszolása, 2013-ban (8. kérdés) azonban a diákok nehéznek találták (a jósági mutató 25,85%-os volt). A 2015. évi eredmény ehhez hasonló: 26,67 százalékos. A 23. ábra jól mutatja, hogy a diszkrimináló index értéke magas: az alacsonyabb teljesítményű tanulóknál csupán 10,54% a helyes válaszok aránya, míg a jobb eredményt elérő középiskolásoknak már több, mint a fele helyesen válaszolt. Az alsó és a középső kategóriában a legtöbben az „árstabilitás megőrzése” (helytelen) választ jelölték be. Ennek oka lehet egyrészt a szövegértés nehézsége (a kérdésben nem vették észre a

[75] A jósági mutatók és a diszkrimináló index 2015. évi értékei a 25. mellékletben találhatók.
[76] 2012-ben és 2013-ban 7, míg 2014-ben 12 nehéz kérdés volt.

diákok a „nem” szót), valamint az is, hogy a központi és a kereskedelmi bankok feladatait nem tudják megkülönböztetni a fiatalok. (23. ábra)

23. ábra: Melyik nem a Magyar Nemzeti Bank feladata?

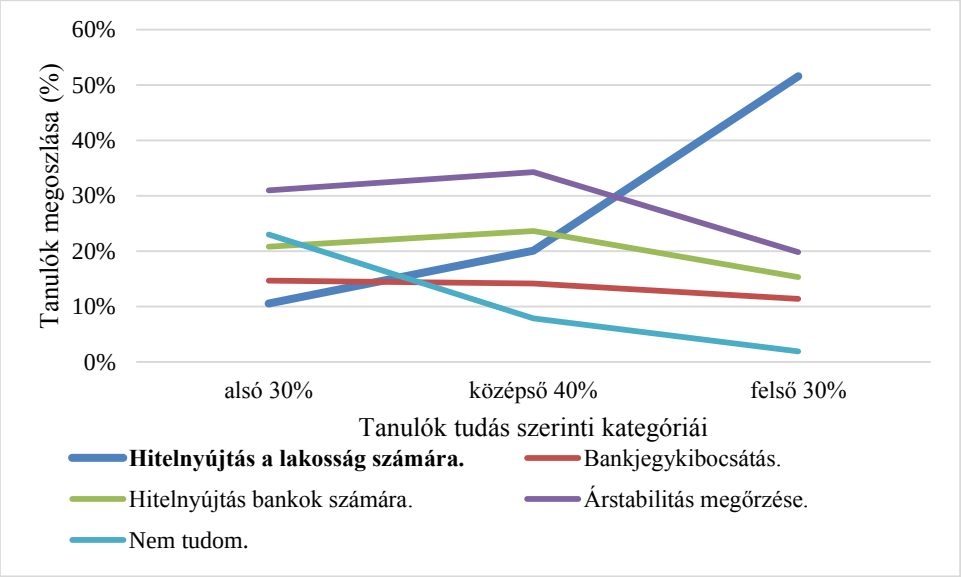

Forrás: Econventio 2015 adatbázisból saját szerkesztés

Erre a kérdésre a gazdasági képzésben résztvevők szignifikánsan jobb arányban válaszoltak helyesen, mint az egyéb képzésben részesülők (a próbafüggvény értéke −16,3232, Sig<0,01). A különbség több, mint 15 százalékpont (38,0% és 22,8%). A férfiak jobb eredményt értek el a nőknél, az eltérés több, mint 4 százalékpontos (a próbafüggvény értéke 4,9619, Sig<0,01).

A másik nehéz kérdés a hitelezési dimenzióban a kamatos kamat számítására vonatkozott. Ez a feladat minden évben problémát okoz a középiskolásoknak: 2013-ban a 17. kérdés, míg 2014-ben a 21. kérdés bizonyult nehéznek. 2015-ben a kérdés így szólt: „Kölcsönadsz 20 000 forintot évi 10 százalékos kamatos kamatra. Mennyit kellene visszakapnod 2 év múlva?” A lehetséges értékek a következők voltak: 22 000; 24 000; 24 200 (helyes válasz); 25 250 forint. A diszkrimináló index 37,22 százalékpontos volt, mely érték a másik nehéz kérdéshez hasonló. Az alsó és a középső kategóriában az egyszerű kamatozással számított értéket (második, helytelen válasz) választották a legtöbben, míg a felső 30% esetén már a helyes választ. Valószínűleg az első két kategóriában a tanulók nem figyeltek a „kamatos kamat” kifejezésre, ami ismét a szövegértésre vezethető vissza. (24. ábra)

24. ábra: Kölcsönadsz 20 000 Ft-ot évi 10%-os kamatos kamatra. Mennyit kellene visszakapnod 2 év múlva?

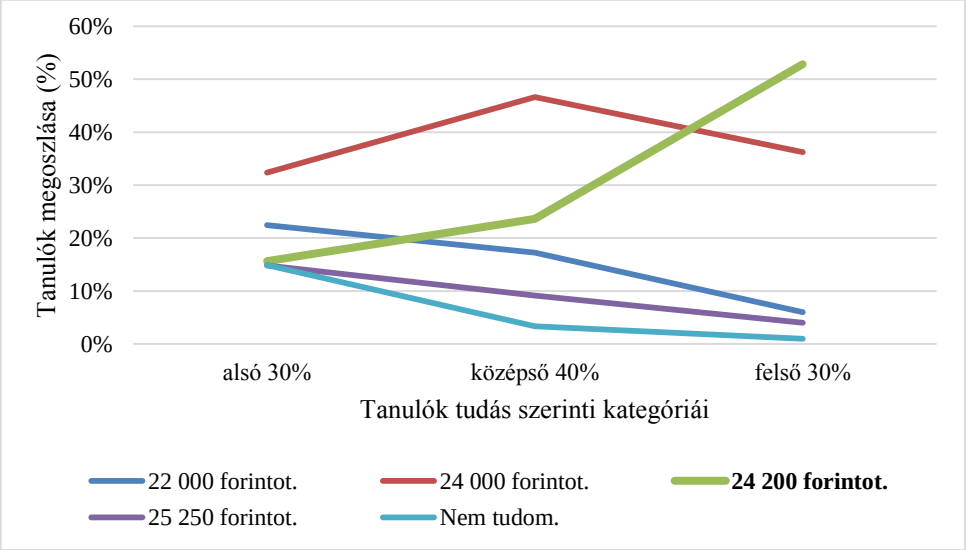

Forrás: Econventio 2015 adatbázisból saját szerkesztés

Képzési terület szerint ennél a kérdésnél nem tapasztalható eltérés (a próbafüggvény értéke −0,5464): mindkét kategóriában 30% körüli a helyes válaszok aránya. A fiúk jó válaszainak aránya azonban jelentősen meghaladja (35,1%) a lányokét (24,7%), mely különbség szignifikáns (a próbafüggvény értéke 12,2750, Sig<0,01).

A diszkrimináló index legalacsonyabb értéke ebben az évben 17,59 százalékpont volt, mely a legkönnyebb kérdésnél tapasztalható. A kérdés a Nemzeti Adó- és Vámhivatal rövidítésére (NAV) vonatkozott. A helytelen válaszok: Nemzeti Adatvédelmi Hivatal; Nemzeti Alkotmányvédelmi Hivatal; Nemzeti Adóvégrehajtó Vállalat. A helyes válaszok aránya az alsó 30% esetén volt a legalacsonyabb: 82,18%. A felső 30% esetén szinte mindenki megfelelően válaszolt. Nem szerint nincs különbség a helyes válaszok arányában (a próbafüggvény értéke −0,4867). A gazdasági képzésben résztvevőknél az arány (95,1%) 2 százalékponttal meghaladja az egyéb képzésben részesülők megoszlását (92,9%), ami szignifikáns eltérésnek bizonyult (a próbafüggvény értéke −4,1933, Sig<0,01). Mivel a kérdés nem befolyásolta a teljesítményt, ezért az Econventio-index számítása során nem vettük figyelembe ezt a feladatot.

Szintén nagyon magas volt a helyesen válaszolók aránya az alábbi közmondás értelmezésénél: „Addig nyújtózkodj, ameddig a takaród ér!”. A jósági mutató meghaladja a 85 százalékot. Az alsó 30% esetén három kitöltő közül kettő választotta a jó megoldást, a felső

30%-nál azonban szinte minden középiskolás. Ezért ezt a kérdést szintén kihagytuk a teljesítményt mérő mutató meghatározásánál. A nők esetében szignifikánsan magasabb az arány (87,0%), mint a férfiaknál (83,8%), a próbafüggvény értéke −4,8563 (Sig<0,01). Hasonló a különbség képzési terület szerint is, a gazdasági oktatásban részesülők javára (a próbafüggvény értéke −4,0598, Sig<0,01).

Az internetes bankolás fogalmánál hasonló eredményekre jutottunk. A lehetséges válaszok: „Olyan bank, ahol van wifi; olyan bank, amely nem rendelkezik valóságos bankfiókkal; az egész internetet virtuálisan tároló adatbázis, adatbank; az interneten keresztül végrehajtott banki művelet (helyes válasz).” A diszkrimináló index értéke 27,99 százalékpontos volt: a helyesen válaszolók aránya a rosszabb teljesítményű tanulóknál 66,8%-os, míg a jobbaknál 94,8%-os. Nem szerint nem találtam eltérést a jó válaszok arányában (a próbafüggvény értéke −0,8996), míg a gazdasági területen tanulók megoszlása közel két százalékponttal magasabb (a próbafüggvény értéke −2,3788, Sig<0,05).

Könnyűnek ítélték a középiskolások a következő kérdést is: „Milyen életkortól létesíthetnek munkaviszonyt a diákok?” A kitöltők háromnegyede helyes választ adott, ugyanakkor a diszkrimináló index értéke magas: 31,98 százalékpont. A 25. ábra alapján látható, hogy míg az alsó 30%-nál csupán minden második tanuló választotta a jó megoldást, a felső 30%-nál ez az arány már 87,2%-os. Pozitív eredményként értékelhető, hogy a fiatalok nagy része tisztában van a munkavállalás feltételeivel. (25. ábra)

25. ábra: Milyen életkortól létesíthetnek munkaviszonyt a diákok?

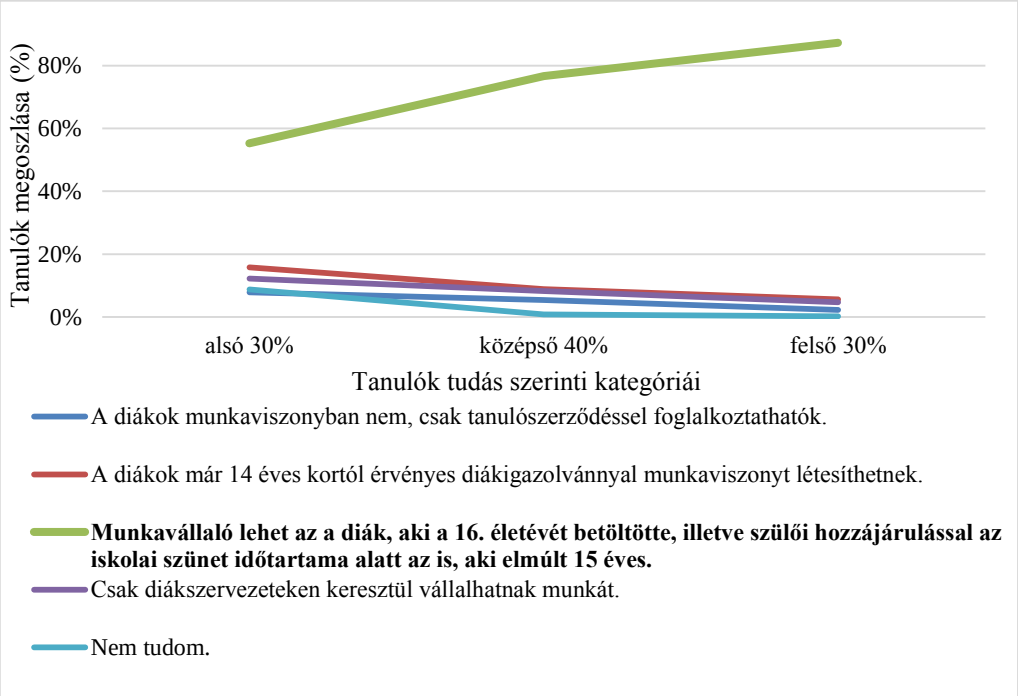

Forrás: Econventio 2015 adatbázisból saját szerkesztés

A nők helyes válaszainak aránya 6 százalékponttal meghaladja a férfiakét (a próbafüggvény értéke −7,4226, Sig<0,01). A gazdasági képzésben résztvevők arányszáma hasonlóan magasabb az egyéb képzésben részesülőkénél (a próbafüggvény értéke −6,4732, Sig<0,01).

Magas volt a helyes válaszok aránya annál a kérdésnél, hogy káreseménykor mit kell tenni ahhoz, hogy a biztosító kifizesse a biztosítási összeget. Hasonló kérdést tartalmazott a 2012-es kérdőív is, akkor ez volt a legmagasabb jósági mutatóval (81,65%) rendelkező feladat. 2015-ben 71,74 százalékos volt ez az érték, ami az alsó 30% esetén tapasztalható alacsony (46,88%) mutatóval magyarázható. Az előző kérdésnél tapasztaltakkal azonos eredményre jutottam: a nem szerinti vizsgálatnál a próbafüggvény értéke −5,3458 (Sig<0,01), míg a képzési területnél −5,5641 (Sig<0,01).

Az általános gazdasági ismeretek dimenziójában könnyűnek bizonyult a korrupció fogalmára irányuló kérdés. A lehetséges válaszok: megvesztegetés jogosulatlan előnyszerzés érdekében (helyes válasz); baráti szívesség kérése; illegális árubehozatal a határon; ÁFA-csalás. A diszkrimináló index értéke 50,37 százalékpontos: a gyengébb teljesítményű tanulóknál tízből csak négy, míg a jobb eredményt elért diákoknál már kilenc tudta a helyes választ. A férfiak helyes válaszainak aránya közel 12 százalékponttal meghaladta a nőkét (a

próbafüggvény értéke 13,6095, Sig<0,01). A gazdasági képzésben részesülőknél szignifikánsan magasabb az arányszám (a próbafüggvény értéke −4,2857, Sig<0,01).

2015-ben a korábbi éveknél jóval több volt a könnyű kérdések száma: 7 (2012-ben 2, 2013-ban 1, 2014-ben pedig nem volt). Az utolsó ilyen kérdés az internetes vásárlás során a visszaküldés lehetőségére vonatkozott: „Cipőt vásárolsz az interneten. Mi van akkor, ha nagy?" A jósági mutató éppen meghaladta a határértéket (70,48%-os), az alsó 30% esetén a helyes válaszok aránya 54,5%, míg a felső 30 százaléknál már 85,8% volt. Nem szerint nem tapasztalható eltérés (a próbafüggvény értéke 1,4663), a gazdasági oktatásban részesülők jó válaszainak aránya ebben az esetben is szignifikánsan magasabb (a próbafüggvény értéke −4,0533, Sig<0,01).

A biztosítások, nyugdíjak témaköréből egy számítási feladatot szeretnék kiemelni, mely 2013 óta szerepel a felmérésben: „Casco biztosítást kötsz egy kétmillió forintot érő autóra, amelynek 20%, minimum 100 ezer forint az önrésze. Mennyit kapsz a biztosítótól, ha ellopják az autódat?" A lehetséges értékek: 400 ezer forintot; 100 ezer forintot; 1,6 millió forintot (helyes válasz); 1,9 millió forintot. 2013-ban a nehézségi rangsorban ez a kérdés (28. kérdés) középen helyezkedett el (a jósági mutató 40,49%-os), 2014-ben alacsonyabb jósági mutatóval (37,52%) inkább az egyszerűbbek közé tartozott. Ennek oka az lehetett, hogy ebben az évben jelentősen nagyobb számban voltak nehéz kérdések (12 darab). 2015-ben hasonló értékkel (35,63%) a hatodik legnehezebb kérdésnek bizonyult. Az eredményeket grafikusan ábrázolva megállapítható, hogy az alacsonyabb teljesítményt nyújtó tanulók esetében a lehetséges válaszok aránya közel azonos, így ők valószínűleg tippeltek ennél a feladatnál. A felső 30% esetén már minden második középiskolás helyes választ adott. (26. ábra)

26. ábra: Casco biztosítást kötsz egy kétmillió forintot érő autóra, amelynek 20%, minimum 100 ezer Ft az önrésze. Mennyit kapsz a biztosítótól, ha ellopják az autót?

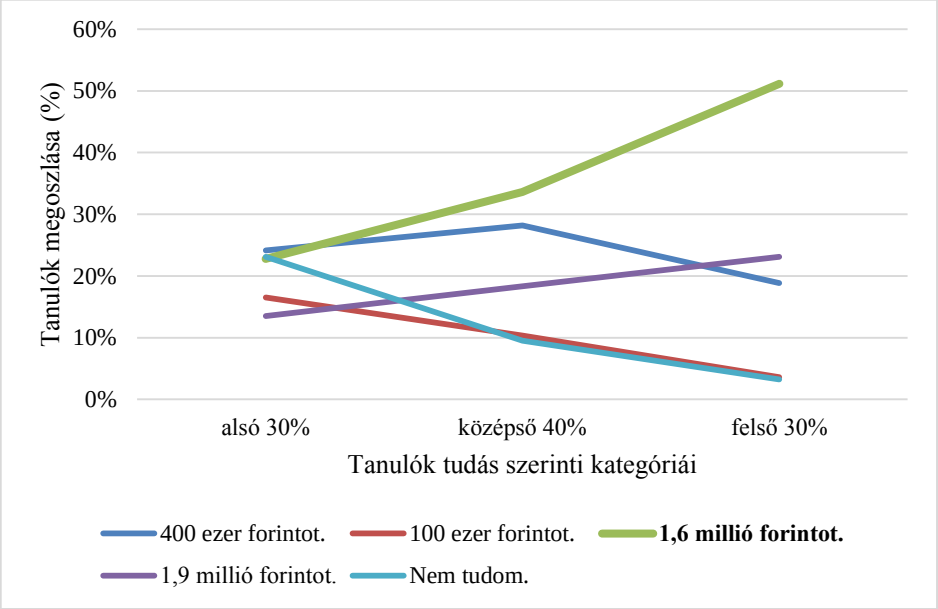

Forrás: Econventio 2015 adatbázisból saját szerkesztés

A fiúk erre a kérdésre közel öt százalékponttal nagyobb arányban válaszoltak helyesen (a próbafüggvény értéke 5,3126, Sig<0,01). Képzési terület szerint nem találtam eltérést az arányszámok között (a próbafüggvény értéke −0,9102).

A 2014-es felméréshez hasonlóan szinte minden kérdés során (25 kérdésnél) magasabb a helyesen válaszolók megoszlása a gazdasági oktatásban részesülők esetén, a többi esetben (5 kérdés) nem volt szignifikáns eltérés. A legnagyobb (közel 18 százalékpontos) különbség a „likvid” szó értelmezésére vonatkozó kérdésnél tapasztalható: a helyes válaszok aránya a gazdasági oktatásban részesülőknél 44,8%, míg az egyéb kategóriában 27,1% (a próbafüggvény értéke −17,9929, Sig<0,01). A nem szerinti vizsgálat esetén a kérdések hatodánál nem volt szignifikáns eltérés, 8 kérdésnél a nők helyes válaszainak aránya volt magasabb, 17 kérdésnél pedig a férfiaké. Az előző éves kérdőívek eredményeihez képest ismét a fiúk válaszainak az aránya volt több esetben magasabb (mint 2012-ben és 2013-ban).

A kérdések elemzése során már említettem, hogy a kérdőív eredményei 2015-ben jelentős javulást mutatnak a korábbi felmérésekhez képest. Ezt magyarázhatja az a tény is, hogy a

kérdések elolvasása ebben az évben rövidebb ideig tartott (7 perc[77]), azonban a kitöltési idő középértékei magasabbak voltak. Tehát a középiskolások gondolkodási ideje növekedett az előző évek felméréseihez képest. A tanulók átlagosan 16 percig foglalkoztak a kérdőívvel, a válaszadók fele szintén 16 percnél tovább, míg a legtöbben 15 percig dolgoztak. Ezek a mutatók nem változnak, ha a vizsgálatból kivonjuk azokat, akik 7 percnél rövidebb ideig foglalkoztak a kérdésekkel. Ezeknek a tanulóknak az aránya 4,3% volt. Azoknak a diákoknak a megoszlása, akik húsz percnél tovább töltötték ki a kérdőívet, 21,9%, mely érték ismét meghaladja az előző felmérések eredményeit (2012-ben 12,0%, 2013-ban 9,5%, míg 2014-ben 19,4% volt). Az, hogy a diákok megfontolják válaszaikat, pozitív eredményként értékelhető.

A kitöltési idő emelkedése (pontosabban a gondolkodási idő) 2015-ben növelte az Econventio-index értékét. Az előző évhez képest tizenhárom százalékponttal jobb az eredmény, így a mutató elérte az eddigi legjobb értéket (48%)[78]. A véletlenszerűen válaszolók kiszűrése csupán egy százalékponttal javítja a mutatószámot. Azoknak a diákoknak a teljesítménye, akik 20 percnél tovább töltötték ki a tesztet, ötvenkét százalékos, mely érték megegyezik a korábbi évek azonos tartalmú Econventio-indexével.

Az index és a kitöltés ideje között gyenge, pozitív irányú, szignifikáns kapcsolat tapasztalható (a lineáris korrelációs együttható értéke alacsonyabb, mint 2014-ben). Az eltérést magyarázhatja, hogy 2015-ben több időt foglalkoztak a középiskolások a kitöltéssel, míg a 2014-es kevésbé jó eredményt a „tippelés" indokolhatta. A képzési formát, illetve a nemet beillesztve a modellbe, nem emelkedett a mérőszám értéke, azonban az életkort kontroll-változóként bevonva, a parciális korrelációs együttható magasabb, mint a kétváltozós lineáris korrelációs együttható. Tehát, ha azonos életkorú diákokat vizsgálunk, akkor a kitöltési idő befolyásolja az Econventio-index értékét.[79]

Nem és képzési terület szerint a kitöltési időben 2015-ben nincs szignifikáns eltérés (2012-ben és 2013-ban a fiúké, 2014-ben pedig a lányoké volt magasabb[80]). Az Econventio-index a

[77] 2012-ben 9 perc, 2013-ban 8 perc, 2014-ben pedig 10 perc.
[78] 2012-ben szintén 48% volt a mutató.
[79] A számítási eredmények a 26. mellékletben találhatók.
[80] 2012-ben nem volt eltérés a képzési forma szerint, 2013-ban a nem gazdasági képzésben résztvevők átlagosan fél perccel tovább dolgoztak a teszten, míg 2014-ben fordítva: a gazdasági oktatásban részesülők kitöltési ideje több, mint egy perccel hosszabb volt.

férfiaknál 2015-ben közel 4 százalékponttal jobb.[81]. A gazdasági képzésben részesülők teljesítménye kedvezőbb, mint az egyéb képzésben tanulóké: a különbség ebben az évben több mint 6 százalékpont (2014-ben 9 százalékpont volt).

5.3.4.1. Attitűd-kérdések 2015

2015-ben megkérdeztük a középiskolásokat, hogy töltöttek-e ki már korábban Econventio-tesztet. A válaszadók negyede (26,1%) részt vett az előző években a felmérésben. Ezeknek a tanulóknak az eredménye 6,5 százalékponttal magasabb (a próbafüggvény értéke −17,802, Sig<0,01).

Az előző éves kérdőívhez képest 2015-ben egy több válaszlehetőséget megjelölhető kérdést tettünk fel a lehetséges pénzügyi ismeret-forrásokkal kapcsolatban: „Véleményed szerint honnan szerezheti meg egy középiskolás diák a szükséges pénzügyi ismereteit?”[82] A lehetséges válaszok az alábbiak voltak: Család; internet; játékok; iskola; facebook; pénzügyi tréning; pénzügyi tábor; saját tapasztalat. A lehetséges válaszokból olyan változót képeztem, amely az elsőként megjelölt (legfontosabbnak tartott) választ tartalmazza. Az eredményeket összehasonlítva megállapítható, hogy a legtöbben (63,2%) a családot választották, ezeknek a diákoknak az eredménye az átlagossal megegyező. A második leggyakoribb (elsőként megjelölt) válasz az internet volt (13,3%), az index értéke ebben a kategóriában 2 százalékponttal magasabb az átlagosnál. Érdekes, hogy azok, akik elsőként a pénzügyi tréninget vagy a pénzügyi tábort, illetve a saját tapasztalatot jelölték meg, gyengébb eredményt értek el.

A megtakarítási dimenzióban az attitűd-kérdés a következő volt: „Egy öreg néni minden pénzét otthon a szekrény fiókjában kuporgatja, csak minimális összeget költ élelmiszerre. Mi a véleményed róla?” A 4 válaszlehetőség az alábbi volt:

- „Egyetértek vele, én is így tennék.
- Fontos a megtakarítás, de biztonságosabb helyen tartanám a pénzem.
- Fontos a megtakarítás, de ebben a korban megérdemli, hogy többet költsön magára.
- Az élet túl rövid ahhoz, hogy lemondjunk annak élvezetéről.”

[81] 2012-ben 4, 2013-ban pedig 1 százalékponttal magasabb volt a férfiak indexe a nőkénél, 2014-ben nem volt különbség.
[82] A számítási eredmények a 27. mellékletben találhatók.

Pozitív attitűdre utal az első két lehetőség, az attitűd-indexben ezek a válaszok kaptak pontot. Összehasonlítva a megtakarítási pontszámokat a két kategóriában (attitűd-pontszámot kapott, illetve nem kapott) megállapítható, hogy a pozitív attitűddel rendelkező diákok pontszáma szignifikánsan magasabb.[83]

A munka dimenziójában az attitűdre irányuló kérdés a szakmunkásokkal kapcsolatos véleményre irányult. A legtöbben (46,6%) azt válaszolták, hogy elmennének szakmunkásként dolgozni, mert jó szakemberre mindig szükség van. A diákok negyede (28,7%) úgy vélekedik, hogy nem menne szakmunkásnak, mert kevesebbet keresnek, mint a diplomások. A munka témakörében elért pontszám értéke nem mutatott szignifikáns eltérést a különböző csoportokban. (27. ábra)

27. ábra: A szakmunkásról alkotott vélemény hatása az eredményre

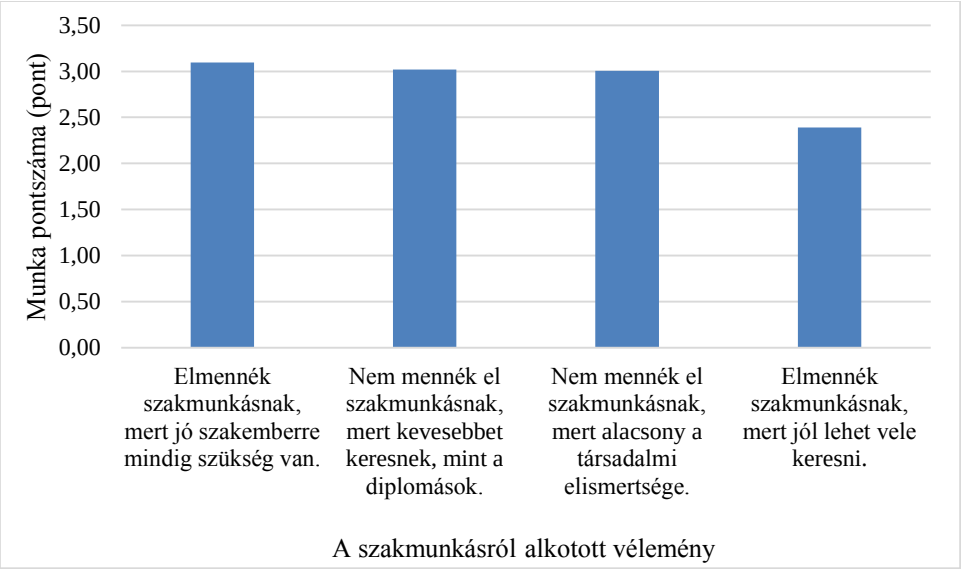

Forrás: Econventio 2015 adatbázisból saját szerkesztés

A biztosítási dimenzióban egy külföldi síelés esetén a biztosítás kiválasztására vonatkozott az attitűd-kérdés. A pontszámot érő válaszlehetőség esetén a témakör átlagos pontszáma (2,91 pont) szignifikánsan nagyobb, mint azon válaszoknál, amelyek nem kaptak pontszámot az attitűdre (2,34 pont).[84] A négy válaszlehetőséget külön-külön vizsgálva a variancia-analízis előfeltétele nem teljesült, így Tamhane-tesztet végeztem, melynek során megállapítható, hogy

[83] A számítási eredmények a 28. mellékletben találhatók.
[84] A számítási eredmények a 29. mellékletben találhatók.

minden esetben szignifikáns eltérések tapasztalhatók.[85] A középiskolások kétharmada (68,7%) azt a biztosítást választaná, amelyik káresemény során a legtöbbet fizeti, ebben a kategóriában az átlagnál magasabb az eredmény. Minden hatodik diák a legolcsóbb biztosítást kötné meg (itt az átlagnál alacsonyabb a pontszám), míg a kitöltők tíz százaléka az osztálytársai ajánlásai alapján döntene. (28. ábra)

28. ábra: A biztosítás attitűdjének hatása az eredményre

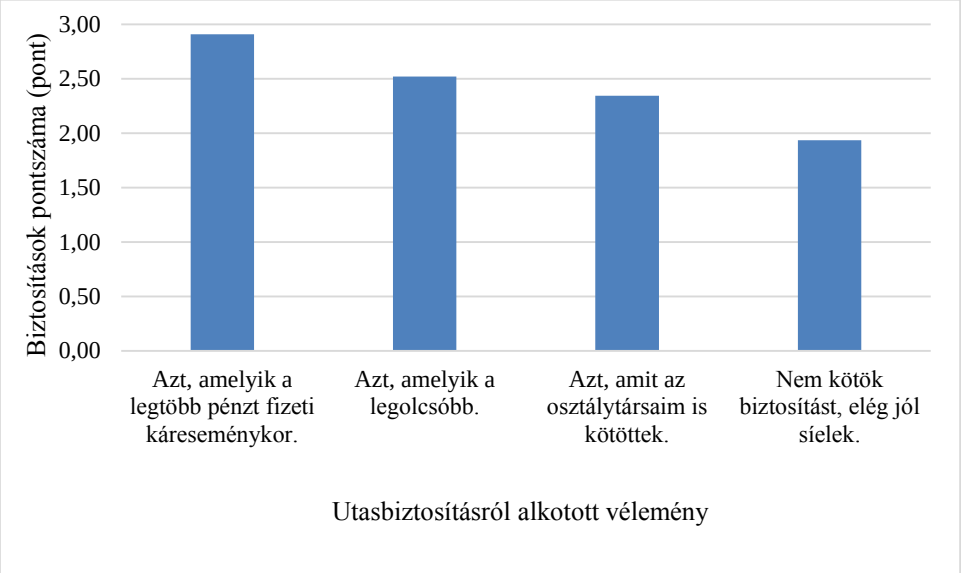

Forrás: Econventio 2015 adatbázisból saját szerkesztés

A 2015. évi felmérés alapján összehasonlítottam a legjobban (felső 30%) és a legrosszabbul (alsó 30%) teljesítők jellemzőit. Az Econventio-index értékében 43 százalékpontos az eltérés (a próbafüggvény értéke −202,654, Sig<0,01). A leggyengébb tanulók több mint 13 percet foglalkoztak átlagosan a kérdőív kitöltésével, míg a legjobbak közel 18 percet (az előző évhez képest valamivel kisebb az eltérés). Nem szerint ebben az évben jelentős különbség tapasztalható: a leggyengébb eredménnyel rendelkezőknél a nők aránya 53,6%, míg a legjobbaknál 40,7%. 2015-ben a gazdasági képzésben résztvevők aránya a teljes mintában alacsonyabb a korábbi évekhez képest (25,5%), az alsó kategóriában ennél 5 százalékponttal alacsonyabb (20,2%), a felsőben pedig 8 százalékponttal több (33,9%). A legjobb eredményt elérők közel egy évvel idősebbek, mint a leggyengébbek (hasonlóan az előző évekhez). A jellemző iskolatípus mindkét csoportnál a szakközépiskola, az arányok közötti eltérés 8 százalékpontos (46,7%, illetve 54,7%). Az alsó 30% esetén a szakmunkásképző intézményben

[85] A számítási eredmények a 30. mellékletben találhatók.

tanulók aránya jelentősen magasabb, mint a felső 30%-nál (21,9% és 4,9%, mely eltérés nagyobb a 2014. évhez képest). A pénzügyi tájékozódás jellemző formája mindkét kategóriában elsősorban a család, az említések aránya azonban a legjobban teljesítők között magasabb (66,4% és 58,4%, az arányok magasabbak, mint a korábbi felméréseknél). Mindkét kategóriában másodikként az internetet említik a diákok (2012-ben és 2013-ban az iskola és a saját tapasztalat szerepelt a második helyen). Az iskola említése a harmadik helyre került, mind az alsó, mind pedig a felső 30% esetében.

A kérdések nehézségi sorrendjét összehasonlítva a két kategóriában a Spearman-féle rangkorrelációs együttható értéke 0,824 (Sig<0,01), mely érték magasabb, mint a korábbi években. A két kategóriában tehát közel azonos sorrend állítható fel a kérdések nehézségére vonatkozóan.

Összefoglalva a 2015. évi teszt eredményeit, a nehéz kérdések száma jelentősen csökkent, míg a könnyű kérdéseké emelkedett a korábbi évekhez képest. Találtunk két olyan kérdést is, amelyeket szinte minden diák helyesen válaszolt meg, így ezeket az Econventio-index számítása során figyelmen kívül hagytuk. A jegybank és a kereskedelmi bankok feladatait összetévesztik a középiskolások. Ez a kérdés 2012-ben nem okozott problémát, azonban 2013-ban is nehéznek bizonyult. Pozitív eredményként értékelhető, hogy a gondolkodási idő nőtt az előző évekhez képest, tehát az Econventio-index értéke nem (csupán) a könnyebb kérdéseknek tulajdonítható. A továbbiakban azon kitöltők jellemzőit fogom megvizsgálni, akik nem tudtak (vagy nem akartak) válaszolni.

5.4. Akik nem válaszoltak

Mivel a kitöltési idő befolyással van a teljesítményre, fontosnak tartom azoknak a középiskolásoknak az eredményét külön is elemezni, akik nem akartak, vagy nem tudtak a felmérésben szereplő kérdésekre válaszolni. A tudásteszt adatainak vizsgálata során többször is találkoztam olyan kérdésekkel, amelyeknél a „nem tudom” válaszok aránya igen magas volt. Ezért az egyes évek adatbázisaiból leszűrtem azokat a diákokat, akik nem rendelkeztek kitöltési idővel (korábban abbahagyták a munkát), valamint azokat, akik legalább egy kérdésre a „nem tudom” lehetőséget jelölték meg.

2012-ben a 10 429 kitöltőből 524 fő (5,0%) nem fejezte be a kérdőív kitöltését. A legtöbben nem értek el pontot a teszten, azonban olyan is akadt, akinek a teljesítménye 22 pont lett (az elérhető 24-ből). Néhány ismérv alapján (nem, életkor, képzési idő, lakóhely, iskolatípus) megvizsgálva ezt az adathalmazt, a legtöbb esetben nincs szignifikáns különbség az eredményekben. A gimnazisták eredménye valamivel jobb, mint a szakmunkásképzőben, valamint az egyéb intézményben tanulóké. A leggyakoribb életkor a 16 év, a válaszadók 53%-a férfi, többségük megyei jogú városban él. A csoport közel kétharmada négy osztályos középiskolában tanul, több mint fele szakközépiskolában, negyede pedig gazdasági, kereskedelmi képzésben vesz részt.

Azokat a kitöltőket, akik valamelyik kérdésre „nem tudom" választ adtak, külön megvizsgáltam. 5412 fő adatai alapján az átlagosan nem megválaszolt kérdések száma öt, a középiskolások fele háromnál kevesebb kérdésre, a legtöbben pedig csupán egy kérdésre nem tudtak (vagy nem akartak) válaszolni. A nők valamivel gyakrabban választották a „nem tudom" lehetőséget, mint a férfiak. Képzési terület szerint is van különbség a feleletekben, az egyéb képzésben résztvevők (a minta 74,0%-a) többször jelölték meg ezt a válaszlehetőséget, mint a gazdasági oktatásban részesülők. Az életkor előrehaladtával egyre több kérdésre feleltek a diákok.

Miután a leggyakrabban csupán egy kérdésre nem válaszoltak a kitöltők, érdemes megnézni, hogy milyen eredményt értek el. Az Econventio-index értéke 42%, a fiúk teljesítménye közel három százalékponttal magasabb, mint a lányoké. A gazdasági képzésben résztvevők indexe két százalékponttal több az egyéb képzésben részesülőkénél, továbbá az idősebb korosztályé (16-19 évesek) közel négy százalékponttal jobb, mint a fiataloké (14-15 évesek).

A kérdéseket külön-külön elemezve megállapítható, hogy a legtöbben a hazai egy főre jutó államadósság értékének meghatározásánál választották a „nem tudom" lehetőséget: közel a vizsgált válaszadók fele (47,1%). Erre a feladatra a nők 12 százalékponttal nagyobb arányban jelölték be ezt a választ, mint a férfiak. A tudásteszt eredményei alapján (5.3. alfejezet) a fiúk jobban tájékozottak ebben a témakörben, mint a lányok. Hasonló eredményt mutat a hitelezési dimenzió nehéz kérdése (egy hitel 10 év múlva visszafizetendő összegének meghatározása): a nők itt is bizonytalanabbak voltak, mint a férfiak, az eltérés négy százalékpont. Viszonylag kisebb arányban nem tudták a választ a diákok a tudásteszten legnehezebbnek tartott kérdés esetén (hol a legmagasabb a GDP-hez viszonyított államadósság): a megoszlási viszonyszám

értéke 15,3%. A tanulók nagy része tehát határozott volt ebben a témában, azonban jelentős arányban helytelen választ jelöltek meg, a jó feleletek aránya csupán 17,5%. A megfelelő válaszok megoszlása az állásajánlatok közötti választás esetén 20%, a „nem tudom” lehetőséget a diákok 9,4%-a választotta. Tehát ennél a feladatnál szintén inkább rossz választ jelöltek meg a fiatalok, mint azt, hogy nem tudnak (vagy nem akarnak) válaszolni.

A könnyű kérdések esetén a helyesen válaszolók aránya 70,8% és 76,0% között mozog, míg a „nem tudom” válaszok aránya 6,4% és 7,5% között. A legalacsonyabb megoszlás a nem válaszolások körében a befektetési ajánlatok közti választásra irányuló feladatnál található. A tudásteszt elemzése során említettem, hogy a kérdés azért volt könnyű, mert a számítás során nem kellett az egyszerű és a kamatos kamat között különbséget tenni, valamint csupán két lehetőség közül kellett választaniuk a diákoknak. Tehát ebben az esetben nem állítható biztosan, hogy a feladat a tényleges tudást mérte, hiszen véletlenszerűen is eltalálhatta a válaszadó a helyes megoldást. A legkönnyebbnek talált kérdés a biztosítási témakörben volt, mely megegyezik a tudásteszten mért eredménnyel. Érdekes azonban, hogy a férfiak ebben az esetben 4,5 százalékponttal nagyobb arányban választották a „nem tudom” lehetőséget, mint a nők. Az előzővel ellentétes eltérés mutatkozott az ÁFA összegének megállapításánál, ahol a lányok bizonytalanságának megoszlása 8,5 százalékponttal haladta meg a fiúkét. Összességében minden negyedik válaszadó jelölte meg ennél a feladatnál a „nem tudom” választ, mely a 24 kérdésből a negyedik legmagasabb arány.

2013-ban a 12 023 főből 550 fő hagyta abba a kérdőívet kitöltés közben, mely az előző évi létszámhoz képest hasonló, a válaszadók 4,6%-a. Az elért indexek terjedelme némileg alacsonyabb a 2012. évinél, 74 százalékpont. Szignifikáns különbség a szakmunkásképző intézménybe, valamint a többi iskolatípusba járók (gimnázium, szakközépiskola, egyéb), továbbá a fiúk és lányok eredménye között tapasztalható. A korábbi felméréssel egyezően a tipikus életkor 16 év, a kitöltők között nagyobb arányban találhatók a férfiak, mint az előző évben (53,0%-ról 56,5%-ra nőtt). Lakóhely szerint ebben az évben a városban élők voltak a legtöbben. A négy osztályos középiskolában tanulók aránya megegyezik a 2012. évivel, a szakközépiskolások, valamint a gazdasági képzésben részesülők megoszlása azonban emelkedett.

2013-ban 7375 fő legalább egy kérdésre nem tudta a választ, ez a szám közel 10 százalékponttal magasabb, mint az előző évben. A középértékek megegyeznek a 2012. évi

felmérés adataival: az átlag öt, a leggyakoribb az egy kérdés volt, a válaszadók fele pedig három (vagy kevesebb) kérdésre nem válaszolt. Nem szerint nincs eltérés a nem megjelölt válaszok átlagos számában. Az egyéb képzésben résztvevők azonban eggyel többször választották a „nem tudom” lehetőséget, mint a gazdasági oktatásban részesülők. A képzési terület szerinti megoszlás megegyezik az előző évi felmérés arányaival. Az életkor alapján szintén a korábbi évhez hasonló következtetés vonható le: az idősebbek (16-20 évesek) több kérdésre válaszoltak, mint a fiatalabbak (14-15 évesek).

Az Econventio-index értéke a „nem tudom” választ adók körében 2013-ban négy százalékponttal alacsonyabb, mint az előző évben, azonban a tipikus érték 45%, ami javulást jelent. Nem szerint ebben az évben nem volt különbség a teljesítményben. A gazdasági képzésben résztvevők eredménye – hasonlóan a 2012. évihez – két százalékponttal jobb az egyéb oktatásban részesülőkénél. Életkor szerint vizsgálva az indexet megállapítható, hogy a 15 éveseknek a legalacsonyabb az indexe, és a 19-20 éveseké pedig a legmagasabb.

A kérdésenkénti elemzés során kiderült, hogy a legtöbb „nem tudom” válasz a PayPass használatára vonatkozó feladatra érkezett. A kérdések nehézségi rangsora alapján ez a tesztkérdés az 1. (nehéz) kategóriába tartozott (bár a jósági mutató megközelítette a 30%-ot: 27,73%), a diákok közel fele bizonytalan volt a válaszadásnál. Hasonló arányban nem tudtak (vagy nem akartak) válaszolni a középiskolások a bonus-malus rendszer meghatározására irányuló kérdésre. A legnehezebb feladat a megtakarítási dimenzióban egy befektetés 20 év múlva esedékes összegének becslése volt (5.3.2. alfejezet). A helyesen válaszolók aránya itt a legalacsonyabb, azonban csupán minden ötödik kitöltő adott „nem tudom” választ. A feladat komplexitása abban rejlett, hogy a számításnál több szempontot is figyelembe kellett venniük a diákoknak. A nők 6 százalékponttal magasabb arányban nem tudtak válaszolni, mint a férfiak, továbbá azok a lányok, akik választottak valamelyik lehetőség közül, kisebb arányban találták el a jó megoldást, mint a fiúk. A kamatos kamatra vonatkozó másik nehéz kérdés helyes válaszainak aránya megegyezik a tudástesztnél tapasztalt eredménnyel. Képzési terület szerint nincs különbség a jó válaszok megoszlásában, a férfiak teljesítménye ebben a témakörben 7 százalékponttal magasabb, mint a nőké (egyezően a tudásteszt eredményével). Ennél a feladatnál kimaradt a „nem tudom” válasz lehetősége, így ebből a szempontból ez a kérdés nem vizsgálható.

A bankszámlára adott egyszerű, illetve sávos kamatozás esetén elért hozam összehasonlítására vonatkozó nehéz kérdés a nem válaszolók körében azonos eredményeket mutat, mint a tudástesztnél. A bizonytalanok és a helyes választ adók aránya 20 százalék körüli, míg a részletesebb magyarázattal szolgáló, ám helytelen lehetőséget választotta a diákok több mint fele. A „nem tudom" választ adók megoszlása ennél a kérdésnél a lányoknál több mint 10 százalékponttal magasabb, mint a fiúknál, ugyanakkor a helyes válaszok aránya is. Tehát a nők tudása ebben a témakörben biztosabb, mint a férfiaké.

Az 5 legmagasabb jósági mutatóval rendelkező kérdésnél[86] a helyes válaszok aránya 57,1% és 73,2% között alakult. Ez az eredmény hasonló, mint az előző évi felmérés esetén. A „nem tudom" választ adók megoszlása 6,8% és 16,3% közötti, mely intervallum valamivel szélesebb, mint 2012-ben. A legkönnyebbnek minősített feladatnál (a „fekete munka" fogalmának meghatározása) a nők helyes válaszainak viszonyszáma 8 százalékponttal meghaladja a férfiakét, és a bizonytalanok megoszlása is alacsonyabb a nők esetén. Ennél a kérdésnél a legalacsonyabb azoknak az aránya, akik nem tudtak válaszolni, és itt a legnagyobb a jó válaszok megoszlási viszonyszáma az összes kérdés között.

2014-ben a 9605 fő közül csupán 205 fő nem fejezte be a kérdőív kitöltését, mely létszám az előző évi adatoknál kisebb, 2,1 százaléka a vizsgált diákoknak. Ezeknek a tanulóknak a teljesítménye 0 és 80% között ingadozik. A korábbi évekhez képest ez magasabb érték, melynek oka az is lehet, hogy a tesztkérdések száma 24, illetve 27-ről 30-ra emelkedett. Életkor, nem, lakóhely, képzési idő, iskolatípus és képzési terület szerint vizsgálva az elért pontszámokat, nem tapasztaltam szignifikáns eltéréseket. A 205 fő életkor és lakóhely szerinti megoszlása 2014-ben egyenletes, a férfiak aránya csökkent az előző évekhez képest (43,9%). A kereskedelmi, gazdasági képzésben résztvevők aránya tovább emelkedett, minden negyedik válaszadó ilyen oktatásban részesül.

A 2014. évi felmérésben 5599 fő nem válaszolt legalább egy kérdésre. Ezeknek a tanulóknak az aránya három százalékponttal alacsonyabb az előző évinél, ami kis mértékű javulást jelent. A legtöbben csupán egy kérdésre nem tudtak felelni (egyezően az előző két felmérésben tapasztalt értékkel), az átlag és a medián értéke azonban eggyel emelkedett: átlagosan hat kérdésre adtak a középiskolások „nem tudom" választ, míg a diákok fele négy kérdésnél

[86] Ebben az évben csak egy kérdés bizonyult könnyűnek a jósági mutató alapján.

kevesebb ilyen lehetőséget jelölt meg. Nem szerint nincs különbség a nem megjelölt válaszok átlagos számában. A képzési terület szerinti megoszlásban az előző évhez képest 3 százalékponttal magasabb arányban találhatóak a gazdasági képzésben tanulók (28,6%). Ezek a diákok egy kérdéssel kevesebb esetben jelölték meg a „nem tudom" lehetőséget, mint az egyéb oktatásban részesülők. Életkor szerint megállapítható, hogy az idősebb korosztály több kérdésre adott választ, mint a fiatalabb.

Jelentős romlás következett be 2014-ben az Econventio-index értékében azon diákok esetén, akik legalább egy kérdésre a „nem tudom" választ adták, az előző évinél tíz százalékponttal alacsonyabb. Feltételezésem szerint a tanulóknak ez a csoportja nem fordított kellő figyelmet, ezáltal megfelelő időt a válaszadásra. Ezért megvizsgáltam a kitöltési időt, melynek eredménye nem támasztja alá azt, hogy csak véletlenszerűen jelölték be a válaszokat a középiskolások, hiszen az átlagos kitöltési idő csupán két perccel rövidebb, mint a tudástesztnél tapasztalt. Nem szerint ebben az évben sem volt eltérés az eredményben. A gazdasági képzésben részesülő diákok eredménye öt százalékponttal meghaladja az egyéb képzésben résztvevőkét (az előző két felmérés során két százalékpont volt a különbség). Az életkor szerint elemezve az index értékét megállapítható, hogy az idősebbeknek jobb a teljesítménye, mint a fiatalabbaknak. A leggyengébb pontszámot (hasonlóan a 2013. évi felméréshez) a 15 éves korosztály érte el.

A legtöbb „nem tudom" választ a diákok a csoportos beszedési megbízás meghatározásánál adták. Ez a feladat a nehézségi rangsorban az ötödik helyet foglalja el. Ugyanakkor a tanulóknak ebben a csoportjában a helyes válaszok aránya itt a második legalacsonyabb. A gazdasági oktatásban részesülők eredménye 4 százalékponttal magasabb, mint az egyéb képzésben résztvevőké, továbbá a nem válaszolások aránya ezeknél a kitöltőknél 11 százalékponttal alacsonyabb. Szintén sokan nem tudtak (vagy nem akartak) válaszolni a középiskolások a hitel és a lízing összehasonlítása során, mely a nehéznek vélt kérdések között az utolsóelőtti (a jósági mutató 27,99%). Itt is a gazdasági képzésben részesülők feleltek nagyobb arányban, az eredményük pedig valamivel jobb, mint a másik kategóriában. A legkevesebb helyes, valamint „nem tudom" válasz a legnehezebb téma esetén érkezett: szoktál-e adót fizetni? Valószínűleg a tanulók nagy része biztos volt tudásában, miszerint nem fizet, hiszen nem dolgozik. A fiatalok azonban – hasonlóan a tudásteszt során tapasztaltakkal – nem vették figyelembe a mindennapok során fizetendő adókat (pl. ÁFA), ezért a legtöbben a helytelen lehetőségek közül választottak. A férfiak bizonytalanabbak voltak ennél a témakörnél, mint a nők, azonban a helyes válaszok aránya is magasabb náluk három

százalékponttal. Szintén alacsony volt a jó válaszok megoszlása az Országos Betétbiztosítási Alap kártalanítási összegére vonatkozó feladatnál. A diákok jelentős része határozatlan volt ebben a témakörben, inkább a „nem tudom” választ jelölte meg (28,5%). Ugyanakkor a fiúk jó válaszainak aránya ennél a kérdésnél is szignifikánsan nagyobb volt, mint a lányok esetében.

2014-ben egyik kérdés sem bizonyult könnyűnek, a legmagasabb jósági mutatóval (59,94%) rendelkező kérdés esetén a középiskolások ezen csoportja is a legnagyobb arányban válaszolt helyesen. A nők eredménye ebben az esetben 7,7 százalékponttal jobb, mint a férfiaké, továbbá a gazdasági képzésben részesülők jelentősen magasabb arányban válaszoltak helyesen, mint az egyéb képzésben tanulók (11 százalékpont a különbség). A jó válaszok megoszlásainak sorrendje nagyrészt megegyezik a tudásteszt során tapasztaltakkal. Pozitív eredmény, hogy vannak olyan számolási feladatok, amelyeknél magas arányban adtak megfelelő választ a diákok. A nem válaszolók megoszlási viszonyszámai a további kérdések esetén 9,0 és 32,0 százalék között mozognak.

A 2015. évi felmérés kitöltését 316 fő (2,6%) nem fejezte be, a megoszlás az előző évivel azonos nagyságrendű. Ezeknek a diákoknak az eredménye 0 és 70% között szóródik. Az Econventio-index értékében nem, képzési terület és a korábbi teszt kitöltése szerint nincs különbség. Életkor szerint csupán a 15 és 16 évesek eredményében találtam eltérést (a 15 éveseké magasabb). A lányok és fiúk aránya megegyezik ebben a mintában, a leggyakoribb életkor a 16 év. A kereskedelmi, gazdasági képzésben résztvevők aránya megegyezik az előző évivel (26,3%). A középiskola típusában a leggyakoribb a szakközépiskola (49,1%), a legtöbben 4 osztályos középiskolába járnak (60,1%), a tipikus lakóhely a város (37,3%). Ezen tulajdonságok alapján szintén nincs különbség a teljesítményben.

A 2015. évi kérdőív esetén a válaszadók fele (6041 fő) nem válaszolt legalább egy kérdésre. Az előző évekhez viszonyítva ez az arány jelentős javulást mutat (2014-ben 58,3% volt). Az 5.3.4. alfejezetben a kitöltési (gondolkodási) idő növekedése is ezt a tényt támasztotta alá, miszerint 2015-ben a középiskolások komolyabban vették a kutatást. Ebben az évben is a legtöbben csupán egy kérdésre nem tudtak válaszolni (a korábbi felmérésekhez hasonlóan). Az átlagosan nem megválaszolt kérdések száma tovább csökkent (6-ról 5-re), valamint a tanulók fele 3 vagy kevesebb kérdésre nem jelölte meg ezt a lehetőséget (2014-ben 4 volt). A férfiak és a nők nem megválaszolt kérdéseinek átlagos száma azonos. Azok a diákok, akik korábban már töltöttek ki ilyen tesztet, szignifikánsan több kérdésre feleltek, mint azok, akik először vettek

részt a felmérésben (a próbafüggvény értéke 5,272, Sig<0,01). A gazdasági képzésben résztvevők szintén kevesebb alkalommal jelölték meg a „nem tudom” lehetőséget, mint az egyéb oktatásban részesülők (a próbafüggvény értéke 3,446, Sig<0,01). Lakóhely és életkor szerint nem találtam eltéréseket a meg nem jelölt válaszok átlagos számában.

Az Econventio-index időbeli alakulását vizsgálva megállapítható, hogy a 2015. évi felmérés eredményei közelítik a 2012. évi (eddigi legmagasabb) értékeit. (29. ábra) Az átlagos teljesítmény ebben a mintában 2015-ben 38,9% volt, a diákok fele 40 százaléknál jobb eredményt, a legtöbben pedig 36,7 százalékot értek el.

29. ábra: Az Econventio-index középértékeinek alakulása 2012 és 2015 között a nem válaszolók körében

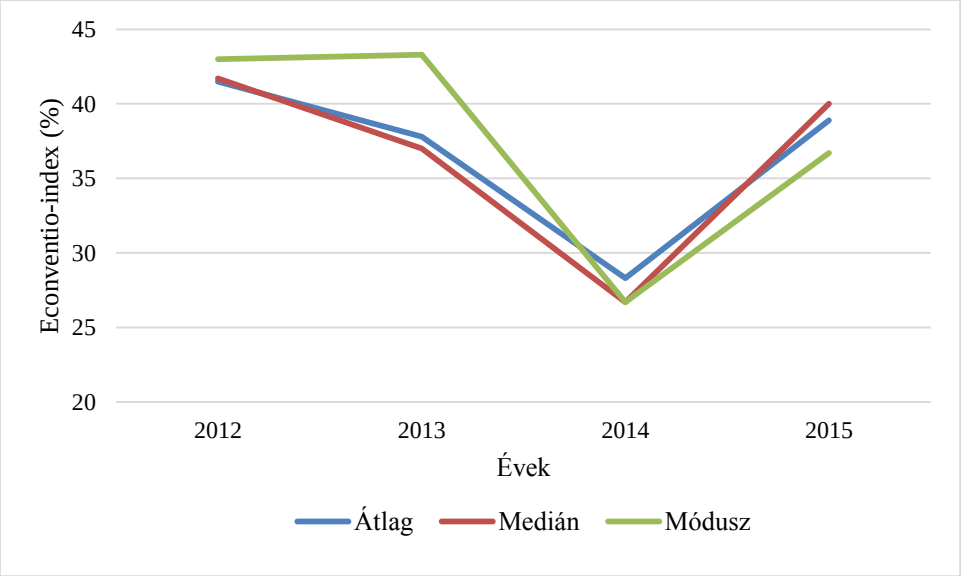

Forrás: Econventio 2012-2015 adatbázisaiból saját szerkesztés

A korábbi felmérésektől eltérően 2015-ben a fiúk eredménye (39,8%) szignifikánsan jobb volt, mint a lányoké (38,1%). A próbafüggvény értéke −4,055 (Sig<0,01). Akik korábban töltöttek ki Econventio-tesztet, magasabb pontszámot értek el (42,8%), mint akik nem (37,8%). A gazdasági képzésben résztvevők indexe (40,4%) 2 százalékponttal kedvezőbb, mint az egyéb oktatásban részesülőké (a próbafüggvény értéke −3,766, Sig<0,01). Életkor alapján vizsgálva az eredményeket megállapítható, hogy a fiatalabb korosztályok (14-15 évesek) teljesítménye gyengébb, mint az idősebbeké. Iskolatípus szerint a szakmunkásképző intézményben tanulóknak a legrosszabb az eredménye, míg a szakközépiskolások, a gimnazisták és az egyéb képzésekben résztvevők az átlagoshoz hasonló pontot értek el. Az érettségi utáni oktatásban

részesülők indexe kiemelkedően magasabb (46,3%), mint a 4 vagy 6 osztályos középiskolában tanulóké (39,2% és 41,3%).

A kérdéseket vizsgálva azt tapasztaltam, hogy a legtöbb „nem tudom” választ (46,5%) a diákok ezen csoportja a „likvid” szó értelmezésére irányuló kérdésnél adta. A tudásteszt eredményeit vizsgálva a jósági mutató ennél a feladatnál 31,66 százalékos volt, tehát éppen nem sorolható a nehéz kérdések közé. Míg a teljes minta esetén a legtöbben a helyes megoldást választották, a „nem tudom” választ adók körében ugyanannyian jelölték be az első (helytelen) választ, mint a megfelelőt. A két nehéz kérdés esetén a legalább egy kérdésre nem válaszolók aránya 22,4%, illetve 15,8%. A helyes válaszok aránya 18,8 és 88,8 százalék között ingadozik. A legalacsonyabb érték az előbb említett kérdésnél mutatkozott. A dimenziók közül a középiskolások a megtakarítások témakörében voltak a legkevésbé határozottak (a legalább egy „nem tudom” választ adók aránya 59,3%), míg a legkevesebb bizonytalan választ a banki szolgáltatások kérdéseinél adták.

Összefoglalva a nem válaszolók körében végzett vizsgálatok eredményeit megállapítható, hogy az egyes évek részmintáiban a legtöbben csupán egy kérdésnél választották a „nem tudom” lehetőséget. Ezért ezeknél a diákoknál is megvizsgáltam az Econventio-index időbeli alakulását, amely a 2014-es mélypont után 2015-re megközelítette a 2012. évi (eddigi legmagasabb) értéket. A legnagyobb arányban 2013-ban nem válaszoltak a középiskolások az egyes kérdésekre, azonban 2015-re a felmérésben résztvevő diákok fele egyetlen alkalommal sem választotta a „nem tudom” alternatívát. A legutóbbi felmérésben tehát a bizonytalanok aránya javult a korábbi évekhez képest.

A következő alfejezetben összefoglalom az empírikus kutatás főbb eredményeit, bemutatom a leggyengébben és a legjobban teljesítők jellemzőit.

5.5. Következtetések

Kutatásomban a hazai középiskolások pénzügyi műveltségét vizsgáltam 2012 és 2015 között. A tudásteszten elért eredményük alapján a diákokat három kategóriába soroltam: az első kategóriába került a mintasokaság 30 százaléka (alsó 30%), majd a középső negyven százalék, végül pedig a legjobb eredményt elérők (felső 30%). Megállapítottam, hogy az Econventio-

index értéke minden évben jelentősen magasabb a felső 30% esetén, mint az alsó 30%-nál (az eltérés közel negyven százalékpontos). Ugyanakkor a kérdésenkénti vizsgálatokból kiderült, hogy a diszkrimináló index értéke nem minden esetben pozitív: két esetben találtam negatív eredményt. Az első hipotézisem alapján tehát megfogalmazható az alábbi tézis:

T1 tézis: A pénzügyi tudásteszten a legjobb eredményt elérők nem minden kérdésnél teljesítenek jobban, mint a legrosszabbul teljesítők.

Az egyes évek eredményeinek elemzése során összehasonlítottam a legjobban és a legrosszabbul teljesítő középiskolások jellemzőit, az összesített adatokat a 2. táblázat tartalmazza.

2. táblázat: A legjobban és legrosszabbul teljesítők jellemzői 2012-2015 között

Megnevezés	2012		2013		2014		2015	
	alsó 30%	felső 30%	alsó 30%	felső 30%	alsó 30%	felső 30%	alsó 30%	felső 30%
Econventio-index (%)	29,1	66,6	24,1	61,2	16,9	55,5	34,9	78,0
Kitöltési idő (perc)	12,0	16,5	9,7	16,2	11,5	18,0	13,6	17,8
Nők aránya (%)	56,7	42,3	47,2	43,6	51,4	51,7	53,6	40,7
Gazdasági képzésben résztvevők aránya (%)	24,6	31,4	22,7	32,8	23,4	49,3	20,2	33,9
Átlagéletkor (év)	16,4	17,2	16,4	17,1	16,6	17,5	16,4	17,4
Szakközépiskolások aránya (%)	53,7	55,2	52,5	60,7	52,8	62,3	46,7	54,7
Jellemző tájékozódási forma	család	család	család	család	-	-	család	család

Forrás: Econventio 2012-2015 adatbázisaiból saját szerkesztés

Az Econventio-index értékében minden évben 40 százalékpontos különbség tapasztalható (T1 tézis). A leggyengébb teljesítménnyel rendelkezők kevesebb ideig foglalkoztak a teszt kitöltésével, mint a legjobb eredményt elérők (az eltérés rendre 4,5; 6,5; 6,5; 4,2 perc). Az alsó 30% csoportjában általában több nő van (kivétel a 2014. év, ahol közel azonos az arány a két kategóriában). A gazdasági képzésben résztvevők aránya minden évben a legjobban teljesítők

kategóriájában magasabb. A felső 30% esetén az átlagéletkor közel egy évvel magasabb, mint az alsó 30 százaléknál. A jellemző iskolatípus mindkét csoportnál a szakközépiskola, azonban az alsó 30% esetén a szakmunkásképző intézményben tanulók aránya jelentősen magasabb, mint a felső 30 százaléknál. A pénzügyi tájékozódás jellemző formája mindkét kategóriában elsősorban a család, az említések aránya 2012-ben és 2013-ban a leggyengébben teljesítők között jóval magasabb. A pénzügyi tájékozódás jellemző formája helyett 2014-ben azt kérdeztük a diákoktól, hogy melyik tanulási formát tartják a legszimpatikusabbnak a pénzügyi ismeretek fejlesztésére. A felső 30% csoportjában (a teljes mintához hasonlóan) a tanórákon és külön foglalkozásokon, szakemberek részvételével, játékos, gyakorlatias formát tartják a legtöbben megfelelőnek. A leggyengébben teljesítők azonban a tankönyvből, tanári segítséggel való formát említik leggyakrabban. 2015-ben a pénzügyi tájékozódás jellemző formája mindkét kategóriában elsősorban a család, az említések aránya azonban a legjobban teljesítők között magasabb. Mindkét kategóriában másodikként az internetet említik a diákok (2012-ben és 2013-ban az iskola és a saját tapasztalat szerepelt a második helyen). Az iskola említése a harmadik helyre került, mind az alsó, mind pedig a felső 30% esetében.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a H2 hipotézist igazoltam: A legjobb és legrosszabb eredményt elérő diákok jellemzőiben van szignifikáns különbség.

Az elemzések alapján megfogalmazható a következő tézis:

T2 tézis: A legjobb és a legrosszabb eredményt elérő diákok jellemzőiben van szignifikáns különbség. A leggyengébben teljesítők között nagyobb arányban találhatók nők, alacsonyabb a gazdasági képzésben résztvevők aránya, fiatalabbak, és magasabb arányban vannak közöttük szakmunkásképző intézményben tanulók.

Ugyanakkor a pénzügyi tájékozódási formában nem találtam eltérést a két kategória között.

Az eredmények különbözőségét befolyásolja az is, hogy mekkora pénzügyi tájékozottsággal rendelkeznek a diákok. A gazdasági képzésben résztvevők kisebb aránya, az alacsonyabb átlagéletkor az alsó 30% kategóriájában igazolja az alábbi tézist:

T3 tézis: Azoknak a középiskolásoknak gyengébb az eredménye, akiknek alacsonyabb a pénzügyi tájékozottsága.

A hazai középiskolásoknak – a nemzetközi eredményekkel összhangban – problémát jelent a százalékszámítás, a kamatos kamat számítása, a „legalább" – „legfeljebb" kifejezések kezelése, a különböző ajánlatok összehasonlítása. Ez a későbbiekben azért lehet problematikus, mert a 2011-es OECD-mérés szerint a hazai felnőtt lakosság többségére nem jellemző az ajánlatok mérlegelése, összehasonlítások tétele, így a mostani fiatal generációból is hiányzik ennek a számolási alapja. Az összehasonlítás területén a Pénziránytű 2015. évi felmérése alapján mutatkozik némi előrelépés (3.5. alfejezet). A nemzetközi vizsgálatokhoz hasonló eredményre jutottunk abban, hogy a középiskolások pénzügyek iránt tanúsított hozzáállása szignifikáns kapcsolatban áll a pénzügyi tudásszintjükkel, ezzel is igazolva, hogy nemcsak tudást, hanem attitűdöt is fejleszteni kell.

Az S&P 2015. évi felmérésének eredménye alapján (3.5. alfejezet) megvizsgáltam, hogy hazánkat az európai országok tekintetében hova lehet besorolni a pénzügyi kultúra terén. A 30. ábra alapján megállapítható, hogy a közép-kelet-európai országok közül a második helyen (Csehország után) található Magyarország, Ausztriával közel azonos a pénzügyileg műveltek aránya. Természetesen további mérőszámokkal pontosabb következtetések vonhatók le, de pozitív eredmény, hogy a vizsgált 144 ország átlagához (33%) képest hazánk a 19. helyen található.

30. ábra: Néhány európai ország pénzügyi műveltsége 2015-ben

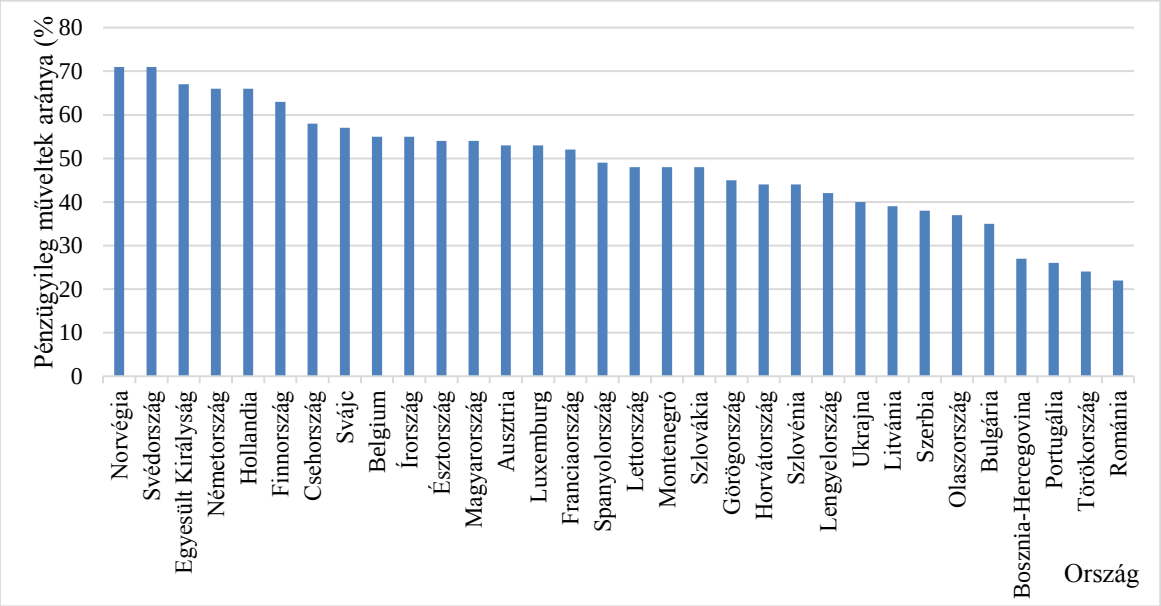

Forrás: http://media.mhfi.com/documents/2015-Finlit_paper_17_F3_SINGLES.pdf alapján saját szerkesztés

A nemzetközi szakirodalom és az empírikus kutatás alapján a nemek közti eltérésben tapasztalhatók különbségek. A számolási feladatokra a nők kevésbé válaszolnak helyesen, és túlnyomó többségében a nők azok, akik „nem tudom” választ jelölnek meg. Tehát a nők alacsonyabbra értékelik saját pénzügyi tudásukat, mint a férfiak (3.5.1. alfejezet). A hazai középiskolások eredményének összehasonlításánál 2012-ben, 2013-ban és 2015-ben a fiúk Econventio-indexe magasabb volt a lányokénál, 2014-ben nem volt szignifikáns különbség. A nem válaszolók részmintáiban azonban a férfiak aránya magasabb, ami eltérést mutat a nemzetközi tapasztalatokhoz képest.

Miután a nemzetközi vizsgálatok eredményei ugyanazokat a problémákat mutatják a pénzügyi műveltség területén, mint a hazai középiskolások esetében, ezek alapján megfogalmazható az alábbi tézis:

T4 tézis: A hazai középiskolások körében végzett felmérés eredményei nagyrészt összhangban vannak a nemzetközi tapasztalatokkal: a problémás területek (számítási feladatok, kamatos kamat, ajánlatok összehasonlítása) megegyeznek. Ugyanakkor a hazai középiskolás diákoknál nem jellemző az a nemzetközi tapasztalat, hogy a nők kevésbé biztosak saját pénzügyi tudásukban, mint a férfiak, valamint az, hogy a férfiak pénzügyi műveltsége magasabb a nőkénél.

Az utolsó fejezetben bemutatom a dolgozat legfőbb eredményeit, következtetéseit, a kutatás korlátait, valamint javaslatot teszek a középiskolások pénzügyi műveltségének fejlesztési irányaira.

6. Összegzés

Dolgozatomban a pénzügyi kultúra témakörével foglalkoztam. Először bemutattam, hogy a **társadalom minden szereplője számára fontos és aktuális** a pénzügyi műveltség fejlesztése. Új és egyre bonyolultabb termékek és szolgáltatások jelennek meg a pénzügyi piacon, ugyanakkor a gazdasági döntések felelőssége az egyénekre hárul. A gazdasági válság megerősítette azt a tényt, hogy az emberek pénzügyi műveltségének fejlesztésére szükség van, mindemellett a társadalom tagjai érzékenyebbé váltak a pénzügyi problémákra. Ez segítséget nyújthat abban, hogy a pénzügyi ismeretek minél szélesebb körben elterjedjenek.

A feldolgozott – elsősorban angolszász – szakirodalom alapján áttekintést adtam a pénzügyi kultúra fogalmáról, amelyre nincs kialakult definíció, hanem **koncepcióként kell kezelni**. A pénzügyi műveltség a pénzügyi tudáson és képességen túl több tényezőt is magában foglal: a kommunikációs képességet, a döntések meghozatalát, a tervezést, a felelősséget. Megemlítettem a számolási készség jelentőségét, mely nem csupán számítási feladatok megoldását jelenti. A koncepcionális fogalomba beleillesztettem a statisztikai és a digitális műveltséget is.

A gyakorlati meghatározások (dimenziók) elősegítik az elméleti koncepció mérhetőségét. A szakirodalom a vizsgálandó részterületekben nagyrészt egyetért. Vannak olyan kutatások, amelyek kevesebb kérdéskört vizsgálnak, mert inkább bizonyos kérdéscsoportokra szeretnének koncentrálni. Ahhoz, hogy komplex kép alakuljon ki a pénzügyi kultúráról, érdemes a témakörök nagy részét lefedni. Ennek megfelelően a magyar középiskolások felmérése, az Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesület és a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Karának kutatócsoportja által készített kérdőív az alábbi hat területet tartalmazza: banki szolgáltatások, megtakarítások és befektetések, hitelezés, munka világa, általános gazdasági ismeretek, biztosítás és nyugdíj.

A mérési modellek alapvetően megegyeznek abban, hogy a válaszok összesítésével egy indexszámot készítenek. Az index értéke általában nulla és a helyes válaszok száma között mozog. Bár a modellek számos pontban különböznek, alapvetően azonban minden esetben egy sztenderdizált értékkel jellemzik a pénzügyi műveltség szintjét. A kutatások nagy része azonban csak a pénzügyi tudásra összpontosít. Kevesebb tanulmányban található meg az attitűd mérésére vonatkozó kezdeményezés.

Kutatásomban kitértem azokra a célcsoportokra, amelyeknek a kutatók kiemelt figyelmet szentelnek. A különböző életkori csoportok eltérő pénzügyi jártasságot feltételeznek. Az elvárásoknak a megfelelő korcsoportokhoz kell kapcsolódnia. A kiemelt célcsoportokhoz kapcsolódó mérési eredményeket is bemutattam dolgozatomban.

A különböző mérési eredmények rávilágítottak arra, hogy a pénzügyi oktatás szükséges a középiskolában. Egyes kutatók ezt már az általános iskolai korra tennék, mások pedig az egyetemek, főiskolák szerepét emelik ki. Amennyiben a felsőoktatásban kellene tanítani a pénzügyi kultúrát, úgy az érintettek létszáma jelentősen lecsökkenne. Kiderült, hogy nem csupán a fiatal korosztálynak, hanem a felnőtt korú népesség (szinte) minden tagjának szüksége lenne a pénzügyi műveltség fejlesztésére. Megerősítésre került az a tény is, hogy a fiatalok pénzügyi kultúrája függ a szülői háttértől. Amennyiben a szülők nem rendelkeznek a megfelelő képességekkel, hogy gyermekeiket tudatos pénzügyi magatartásra neveljék, a szervezett keretek között zajló oktatás hatékonysága alacsony lehet. Tudatos pénzügyi magatartásra utalt például a középiskolások 2013. évi felmérésében, hogy a tanulók 29,8%-a nyugdíjas éveiben a saját megtakarításaiból szeretne megélni (5.3.2.1. alfejezet).

A központi bankok számos országban fontos feladatuknak tekintik a lakosság pénzügyi műveltségének fejlesztését, melyhez kereskedelmi bankok, valamint civil szervezetek is csatlakoztak. Ugyanakkor ezek a fejlesztések csak a „jéghegy csúcsára”, a pénzügyi ismeretek és a viselkedés fejlesztésére koncentrálnak. Az értékek, az attitűdök nehezebben feltárhatóak, azonban a pénzügyi kultúra megismerésében ezek a tényezők is fontos szerepet játszanak.

Az Econventio Közhasznú Egyesület, valamint a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kara által létrehozott kutatócsoport középiskolások körében végez immár 2011 óta mintavételen alapuló felmérést. A kutatócsoport tagjaként dolgozatom 5. fejezetében ennek a kutatásnak az eredményeit vizsgáltam. Kísérletet tettem e hazai korosztály körében végzett felmérés eredményeinek **időbeli összehasonlítására**, valamint a magyar fiatalok pénzügyi kultúrájáról egy **komplex kép** kialakítására. Az eddigi kutatások leíró statisztikai módszereket, kereszttáblákat tartalmaztak, ezt bővítettem ki **mélyebb statisztikai elemzésekkel**.

Kutatásomban az egyes évek felméréseinek eredményeit kérdésenként vizsgáltam. Megállapítottam, hogy mely kérdések nehezek, és melyek könnyűek. A középiskolásokat három kategóriába soroltam: a leggyengébben teljesítők (alsó 30%), a minta középső 40 százaléka, valamint a legjobb eredményt elérők (felső 30%). A kérdésenkénti elemzés során kimutattam, hogy szinte minden esetben a felső 30% csoportjába tartozók jobb teljesítményt mutatnak, mint az alsó 30% kategóriájába tartozók. Két kivételt találtam (ebben az esetben a diszkrimináló index értéke negatív volt): az egyik a 2012. évi kérdőívben a GDP-hez viszonyított államadósság legmagasabb értékének megállapítása, ahol a jobb eredményt elérőket valószínűleg megtévesztette Görögország választásának lehetősége. A másik pedig 2013-ban a megtakarítási dimenzióból egy számítási feladat volt. A tanulóknak itt több szempontot is figyelembe kellett venni: a befektetett összeget, a futamidőt és az éves kamat nagyságát. A problémát itt a szövegértés okozhatta, a legtöbben a 20 éves futamidő helyett a 10 éves futamidőre meghatározható értéket jelölték be. A diszkrimináló index értéke ebben az esetben −0,67 százalékpontos volt, ami azt jelenti, hogy a legjobban és a legrosszabbul teljesítők eredménye között alig volt eltérés.

A 2014-es teszt eredményeit összefoglalva pozitív eredményként értékelhető, hogy a számítási feladatok és az ajánlatok összehasonlítása kevésbé bizonyult problémásnak, mint az előző években. Ugyanakkor a napi gazdasági hírek ismerete és értékelése nehézségekbe ütközött. Nem szerint a kérdések helyes válaszainak aránya több esetben a lányoknál bizonyult magasabbnak, mint a fiúknál, ami a korábbi felmérésekhez képest ellentétes tendenciát mutat. Javítja az eredmények értékelését az a tény, hogy a húsz percnél tovább dolgozó középiskolások aránya 2014-ben jelentősen emelkedett, ami arra utal, hogy a diákok egy jelentős része komolyan elgondolkodott a teszt kitöltése során.

2015-ben a nehéz kérdések száma jelentősen csökkent, míg a könnyű kérdéseké emelkedett a korábbi évekhez képest. Találtunk két olyan kérdést is, amelyeket szinte minden diák helyesen válaszolt meg, így ezeket az Econventio-index számítása során figyelmen kívül hagytuk. A jegybank és a kereskedelmi bankok feladatait összetévesztik a középiskolások. Ez a kérdés 2012-ben nem okozott problémát, azonban 2013-ban is nehéznek bizonyult. Pozitív eredményként értékelhető, hogy a gondolkodási idő nőtt az előző évekhez képest, tehát az Econventio-index értéke nem (csupán) a könnyebb kérdéseknek tulajdonítható.

A középiskolások pénzügyi műveltségét tehát tesztelmélet szempontjából vizsgáltam. A kérdésenkénti elemzés mellett meghatároztam a legjobban és a legrosszabbul teljesítők jellemzőit. A leggyengébb teljesítménnyel rendelkezők kevesebb ideig foglalkoztak a teszt kitöltésével, mint a legjobb eredményt elérők. Az alsó 30% csoportjában általában több nő van. A gazdasági képzésben résztvevők aránya minden évben a legjobban teljesítők kategóriájában magasabb. A felső 30 százaléknál idősebbek találhatók, mint az alsó 30 százaléknál. A jellemző iskolatípus mindkét csoportnál a szakközépiskola, azonban az alsó 30% esetén a szakmunkásképző intézményben tanulók aránya jelentősen magasabb, mint a felső 30 százaléknál. A pénzügyi tájékozódás jellemző formája mindkét kategóriában elsősorban a család.

Témaköröket tekintve a legnagyobb ismerethiány a hitelekkel, a biztosítással, a nyugdíjjal, azaz olyan területekkel kapcsolatosan mutatkozott, ahol a diákok személyes tapasztalata alacsony, legfeljebb az otthon látottakra tudnak építkezni. Ezeknek a kérdéseknek a vizsgálata azért fontos, mert sejthető belőle, hogy mennyire érti meg a diák a környezetében zajló eseményeket, illetve mennyire felkészült a jövőre vonatkozóan. A teszt eredményeiből kiderült, hogy szignifikánsan jobb eredményt értek el azok, akik már korábban is töltöttek ki Econventio-tesztet, ami visszaigazolja az Egyesület tevékenységét.

6.1. A kutatás korlátai, javaslatok

A hazai középiskolások pénzügyi kultúrájának elemzése során ki szerettem volna mutatni a látens változókat. A közvetlenül nem megfigyelhető háttérváltozók vizsgálatához a faktorelemzés módszerét használják, melyhez azonban nem álltak rendelkezésre arányskálán mérhető ismérvek. Egy későbbi kutatás témája lehetne a meglévő változók kategorikus független változókká alakítása (0 és 1 értékkel), melyek alapján elvégezhető lenne a faktoranalízis.

A középiskolások pénzügyi műveltségét vizsgáltam képzési terület szerint. A gazdasági és nem gazdasági képzésben résztvevők eredményeinek összehasonlítása során felmerült bennem a kérdés, hogy vajon mi lehet az eltérés oka. Bár a legtöbb esetben a gazdasági oktatásban részesülőknek jobb az eredménye, azonban ezek a diákok általában nem tudják azonosítani ismereteiket. Ezért a tanulókban mindenképpen szükséges lenne tudatosítani, hogy mit jelent a

pénzügyi ismeretanyag. A pénzügyi oktatás során ezért nagyobb hangsúlyt kéne fektetni arra, hogy a fiatalok pontosan megismerjék a pénzügyi műveltség koncepcionális fogalmának elemeit.

Több hazai és nemzetközi felmérés is igazolja, hogy a gyakorlati alkalmazásnál merülnek fel problémák. Az Econventio-teszt éppen arra törekszik, hogy ezeket a hiányosságokat feltárja. Mivel a megkérdezettek információinak nagy része a családból jön, és valószínűleg a szülők pénzügyi tájékozottsága nem minden esetben megfelelő, ezért az iskolában megszerzett tudás kiemelt fontosságú. Mivel a fiatalok – demográfiai jellemzők alapján – kategóriákba sorolhatók, ezért az egyénekre/csoportokra differenciált oktatási formát javasolnék. A demográfiai jellemzők figyelembe vételét a PISA-vizsgálatokban már alkalmazzák, a pénzügyi műveltségi vizsgálatokba is be lehetne vonni a szülői háttér-változókat.

Kutatásomban többször említést tettem a digitális kompetenciák fejlesztésének fontosságáról. Nemcsak a technológiák megismertetésére lenne szükség, hanem a digitális információs források használatának oktatására is. A gyakorlati alkalmazás fejlesztésére – igazodva a Z-generáció igényeihez – valamilyen digitális játék-formát javaslok. Mostanában gyakran hallani az elektronikus játékokkal kapcsolatos pozitív kutatási tapasztalatokról: koncentrációs képesség javulása, versenyszellem növekedése, egymásra figyelés. A gamifikáció (játékosítás) tehát jó eszköze lehet a fiatalok pénzügyi műveltségének fejlesztésére.

Az Econventio-felméréssel kapcsolatban javaslatként fogalmazódott meg bennem, hogy a kérdőív kitöltése előtt célszerű lenne egy próbakitöltést végezni (mint az a 2011. évi felmérés előtt meg is történt). Az eddigi kutatásaim alapján a negatív diszkrimináló index értéke így kiszűrhető lenne, mellyel tovább lehetne fejleszteni a kérdőív kérdéseit. Az adatbázissal kapcsolatban megállapítható, hogy a főváros alulreprezentált. A későbbi felmérések során célszerű lenne javítani ezt az arányt.

Remélem, hogy kutatásom hozzájárult a hazai pénzügyi kultúra feltérképezéséhez. Véleményem szerint fontos lenne a pénzügyi műveltség fejlesztési irányainak kibővítése, melyhez az internet egyre nagyobb mértékű terjedése számos lehetőséget (ugyanakkor persze veszélyforrásokat is) rejt magában. A fiatalok a hétköznapi életük során nem tudják tárgyi tudásukat megfelelően kiaknázni, amihez a pénzügyi műveltséggel kapcsolatos kutatások segítséget nyújthatnak.

Irodalomjegyzék

AKIN, G. G. – AYSAN, A. F. – OZCELIK, S. – YILDIRAN, L. [2012]: Credit Card Satisfaction and Financial Literacy: Evidence from an Emerging Market Economy, *Emerging Markets Finance & Trade*, Vol. 48, No. 5, p. 103-115

ALESSIE, R. – VAN ROOIJ, M. – LUSARDI, A. [2011]: Financial literacy and retirement preparation in the Netherlands, *Journal of Pension Economics and Finance*, Vol. 10, No. 4, p. 527-545
DOI: 10.1017/S1474747211000461

APKF (Alapítvány a Pénzügyi Kultúra Fejlesztéséért) honlapja http://apkf.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=61 letöltés dátuma: 2014. február 28.

ARRONDEL, L. – DEBBICH, M. – SAVIGNAC, F. [2013]: Financial Literacy and Financial Planning in France, *Numeracy, Advancing Education in Quantitative Literacy*, Vol. 6, No. 2, Article 8.

ATKINSON, A. – MESSY, F. [2012]: „A pénzügyi kultúra mérése: Az OECD / Nemzetközi Pénzügyi Képzési Hálózata (INFE) kísérleti kutatásának eredményei", *OECD Pénzügyi, Biztosítási és Magán-nyugdíjpénztári Műhelytanulmányok*, 15. sz., OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en letöltés dátuma: 2014. január 25.

BABARCZY, V. [2015]: Válságos pénzügyeink – merre a kiút? A (pénzügyi) tudás hatalom, *Új Köznevelés*, 71. évfolyam, 4. szám p.21–24

BALÁZSI, I. – OSTORICS, L. – SZALAY, B. – SZEPESI, I. – VADÁSZ, CS. [2013]: PISA 2012 Összefoglaló jelentés, Oktatási Hivatal Budapest
http://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/nemzetkozi_meresek/pisa/pisa2012_osszefoglalo_jelentes.pdf letöltés dátuma: 2014. február 2.

DE BASSA SCHERESBERG, C. [2013]: Financial Literacy and Financial Behavior among Young Adults: Evidence and Implications, *Numeracy*, Vol. 6, No. 2, Article 5.
DOI: http://dx.doi.org/10.5038/1936-4660.6.2.5

BCE SZTI (Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézet) honlapja: http://www.uni-corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/tanszekek/tarsadalomtudomanyi/szti/files/Meddig_nyujtozkodjunk.pdf letöltés dátuma: 2015. január 22.

BEAL, D. J. – DELPACHITRA, S. B. [2003]: Financial Literacy among Australian University Students, *Economic Papers*, Vol. 22, No. 1, p. 65–78

BÉRES, D. – HUZDIK, K. [2012]: A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten, *Pénzügyi Szemle* 2012/3, p. 322-336

BÉRES, D. – HUZDIK, K. – KOVÁCS, P. – SÁPI, Á. – NÉMETH, E. [2013]: Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról, kutatási jelentés, 2013. június
http://www.asz.hu/tanulmanyok/2013/kutatasi-jelentes-felmeres-a-felsooktatasban-tanulo-fiatalok-penzugyi-kulturajarol/t353.pdf letöltés dátuma: 2014. január 24.

BONGINI, P. –TRIVELLATO, P. – ZENGA, M. [2012]: Measuring Financial Literacy Among Students: An Application Of Rasch Analysis, *Electronic Journal of Applied Statistical Analysis*, EJASA, Vol. 5, No. 3, p. 425–430

BONGINI, P. – TRIVELLATO, P. – ZENGA, M. [2013]: Financial Literacy and Undergraduates: A Question of Aptitude? *Social Science Research Network* (SSRN), http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2325316 letöltés dátuma: 2014. január 24.

BOWEN, C. F. [2002]: Financial Knowledge of Teens and Their Parents, *Financial Counseling and Planning*, Vol. 13, No. 2, p. 93–102

CIB BANK honlapja: http://www.cib.hu/cib_csoport/tarsadalmi_felelossegvallalas/cib_a_tagabb_kozossegben/index#kult letöltés dátuma: 2014. február 28.

COATES, D. J. – MARAIS, M. L. – WEIL, R. L. [2005]: Audit Committee Financial Literacy: A Work in Progress, *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, p. 175–194

COURCHANE, M. – ZORN, P. [2005]: Consumer Literacy and Credit Worthiness, *Presented at Federal Reserve System Conference, Promises and Pitfalls: As Consumer Options Multiply, Who Is Being Served and at What Cost?*, April 7, 2005 in Washington, DC.

CSAPÓ, B. [2002]: Az iskolai tudás, Osiris kiadó

CUDE, B. – LAWRENCE, F. – LYONS, A. – METZGER, K. – LEJEUNE, E. – MARKS, L. –MACHTMES, K. [2006]: College Students and Financial Literacy: What They Know and What We Need to Learn, *Eastern Family Economics and Resource Management Association Conference Proceedings*, p. 102–109

CUDE, B. J. [2010]: Financial Literacy 501, *The Journal of Consumer Affairs*, Vol. 44, No. 2, p. 271–275

CULL, M. – WHITTON, D. [2011]: University Students' Financial Literacy Levels: Obstacles and Aids, *The Economic and Labour Relations Review*, Vol. 22, No. 1, p. 99–114

CZAKÓ, Á. – SZANYI, F. E. [2011]: Vállalkozói ismeretek, döntések és a gazdálkodás, in Meddig nyújtózkodjunk? A magyar háztartások és vállalkozások pénzügyi kultúrájának változása a válság időszakában, *Gazdaságszociológiai Műhelytanulmányok*, BCE Innovációs Központ Nonprofit Kft. p. 82–125

DE MEZA, D. – IRLENBUSCH, B. – REYNIERS, D. [2008]: Financial Capability: A Behavioural Economics Perspective, London: Financial Services Authority, https://www.fca.org.uk/static/fca/documents/research/fsa-crpr69.pdf letöltés dátuma: 2015. január 24.

DENG, H-T. – CHI, L-C. – TENG, N-Y. – TANG, T-C. – CHEN, C-L. [2013]: Influence of Financial Literacy of Teachers on Financial Education Teaching in Elementary Schools, *International Journal of e-Education, e-Business, e-Management and e-Learning*, Vol. 3, No. 1, p. 68–72

ECONVENTIO honlapja: http://econventio.hu/#rendezvenyek letöltés dátuma: 2015. január 30.

FERNANDES, D. – LYNCH JR., J. G. – NETEMEYER, R. G. [2014] Financial Literacy, Financial Education, and Downstream Financial Behaviors, Management Science, p. 1–23 http://dx.doi.org/10.1287/mnsc.2013.1849 letöltés dátuma: 2014. május 23.

FONSECA, R. – MULLEN, K. J. – ZAMARRO, G. – ZISSIMOPOULOS, J. [2012]: What Explains the Gender Gap in Financial Literacy? The Role of Household Decision Making, *The Journal of Consumer Affairs*, Vol. 46, No. 1, p. 90–106 DOI: 10.1111/j.1745-6606.2011.01221.x

FUNDAMENTA honlapja: https://partner.fundamenta.hu/web/akademia1/treningprogramok?articleId=3283736 letöltés dátuma: 2016. február 20.

GENERALI (1) honlapja: http://www.alapkezelo.hu/index.php?p=article&aid=26323 letöltés dátuma: 2014. február 28.

GENERALI (2) honlapja: http://alapkezelo.hu/fontos_informaciok/penzugyi_kisszotar/ letöltés dátuma: 2015. január 20.

HAJDU, O. [2003]: Többváltozós statisztikai számítások, Központi Statisztikai Hivatal

HORVÁTHNÉ KÖKÉNY, A. – SZÉLES, ZS. [2014]: Mi befolyásolja a hazai lakosság megtakarítási döntéseit? *Pénzügyi Szemle* 2014/4, p. 457–475

HULLÁMTÖRŐ EGYESÜLET honlapja: http://hullamtoro.hu/?page=0&z=0 letöltés dátuma: 2014. február 28.

HUNG, A. A. – PARKER, A. M. – YOONG, J. K. [2009]: Defining and Measuring Financial Literacy, hely nélk.: RAND.

HUSTON, S. J. [2010]: Measuring Financial Literacy, *The Journal of Consumer Affairs*, Vol. 44, No. 2, p. 296–316

HUSZ, I. – SZÁNTÓ, Z. [2011]: Mi a pénzügyi kultúra? in Meddig nyújtózkodjunk? A magyar háztartások és vállalkozások pénzügyi kultúrájának változása a válság időszakában, *Gazdaságszociológiai Műhelytanulmányok*, BCE Innovációs Központ Nonprofit Kft. p. 7–12

HUZDIK, K. – BÉRES, D. – NÉMETH, E. [2014]: Pénzügyi kultúra versus kockázatvállalás empirikus vizsgálata a felsőoktatásban tanulóknál, *Pénzügyi Szemle* 2014/4, p. 476–488

JAM (Junior Achievement Magyarország) Alapítvány honlapja: http://www.ejam.hu/hu/programok-es-tananyagok.html letöltés dátuma: 2015.09.04.

JÁNOSA, A. [2011]: Adatelemzés SPSS használatával, ComputerBooks Kiadói Kft

JOHNSON, E. – SHERRADEN, M. [2007]: From Financial Literacy to Financial Capability among Youth. *Journal of Sociology & Social Welfare*, 34 (3): p. 119–146

JUMP$TART [2015]: National Standards in K-12 Personal Finance Education http://www.jumpstartclearinghouse.org/assets/files/2015_NationalStandardsBook.pdf letöltés dátuma: 2015. február 14.

KIM, J. [2001]: Financial Knowledge and Subjective and Objective Financial Well-being, *Consumer Interests Annual*, Vol. 47, No. 1–3

KNOLL, M. A. Z. – HOUTS, C. R. [2012]: The Financial Knowledge Scale: An Application of Item Response Theory to the Assessment of Financial Literacy, *The Journal of Consumer Affairs*, Vol.46, No. 3, p. 381–410

KOVÁCS, L. [2015a]: A pénzügyi kultúra Európában, Magyarországon és a Miskolci Egyetemen, *„Mérleg és Kihívások" IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia*, 2015. október 15-16. Miskolc-Lillafüred p. 179–187 https://es.scribd.com/doc/288587884/Proceedings-of-Balance-and-Challenges-9TH-INTERNATIONAL-SCIENTIFIC-CONFERENCE-University-of-Miskolc-Hungary-2015 letöltés dátuma: 2016. október 12.

KOVÁCS, L. [2015b]: A pénzügyi kultúra kutatása és aktuális feladataink, *Gazdaság és Pénzügy* 2015/1. p. 79–88

KOVÁCS, L. – TERTÁK, E. [2016]: Financial Literacy (Panacea or placebo? – A Central European Perspective) Verlag Dashöfer, Bratislava

KOVÁCS, P. – KOSZTOPULOSZ, A. – RÉVÉSZ, B. – KISS, G. D. – SZÉKELYHIDI, K. – TULKÁN, T. – ÁRVA-TÓTH, A. [2011]: Középiskolások pénzügyi kultúrájának felmérése – Összefoglaló tanulmány, Szeged

KOVÁCS, P. – KOSZTOPULOSZ, A. – RÉVÉSZ, B. – KISS, G. D. – CSERI, CS. [2012]: Középiskolások pénzügyi kultúrájának felmérése – Összefoglaló tanulmány, Szeged

KOVÁCS, I. É. – MIHÁLY, N. – MÉSZÁROS, A. – MADARÁSZ, I. [2013a]: A pénzzel kapcsolatos attitűd és különböző demográfiai változók kapcsolatának vizsgálata magyar egyetemi hallgatók mintáján *Közgazdász Fórum* 16. évf. 1. szám p. 37-58

KOVÁCS, P. – KOSZTOPULOSZ, A. – RÉVÉSZ, B. – KISS, G. D. – KINCSESNÉ, V. B. – FARKAS, G. – KAZÁR, K. – KOVÁCS, E. – SÁPI, Á. [2013b]: Középiskolások pénzügyi kultúrájának felmérése – Összefoglaló tanulmány, Szeged

KOVÁCS, P. – KOSZTOPULOSZ, A. – RÉVÉSZ, B. – KISS, G. D. – KINCSESNÉ, V. B. – FARKAS, G. – KAZÁR, K. – KOVÁCS, E. – SÁPI, Á. – ORSZÁG, G. [2014]: Középiskolások pénzügyi kultúrájának felmérése – Összefoglaló tanulmány, Szeged

KOVÁCS, P. – CSERI, CS. – ORSZÁG, G. [2015]: Econventio teszt – Középiskolás teszteredmények 2015 – Összefoglaló tanulmány, Szeged

KSH, A társadalmi haladás mutatószámrendszere 1.1.2. A fogyasztás és megtakarítás alakulása (2003–2014) http://www.ksh.hu/thm/1/indi1_1_2.html letöltés dátuma: 2016. február 23.

K&H BANK honlapja: http://kh-vigyazzkeszpenz.hu/ letöltés dátuma: 2016. február 23.

LUKSANDER, A. – BÉRES, D. – HUZDIK, K. – NÉMETH, E. [2014]: A felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúráját befolyásoló tényezők vizsgálata, *Pénzügyi Szemle* 2014/2, p. 237-258

LUSARDI, A. – MITCHELL, O. S. [2008]: Planning and Financial Literacy: How Do Women Fare? *American Economic Review: Papers and Proceedings*, Vol. 98, No. 2, p. 413–417 http://www.aeaweb.org/articles.php?doi=10.1257/aer.98.2.413

LUSARDI, A. – MITCHELL, O. S. – CURTO, V. [2010]: Financial literacy among the young, *Journal of Consumer Affairs* Vol. 44, No. 2, p. 358–380 http://dx.doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01173.x

LUSARDI, A. – MITCHELL, O. S. [2011]: Financial literacy around the world: an overview, *Journal of Pension Economics and Finance*, Vol. 10, No. 4, p. 497–508 DOI: 10.1017/S1474747211000448

LUSARDI, A. [2012]: Numeracy, Financial Literacy, and Financial Decision-Making, *Numeracy*, Vol. 5, No. 1, Article 2. DOI: http://dx.doi.org/10.5038/1936-4660.5.1.2

LUSARDI, A. – WALLACE, D. [2013]: Financial Literacy and Quantitative Reasoning in the High School and College Classroom, *Numeracy*, Vol. 6, No. 2, Article 1. DOI: http://dx.doi.org/10.5038/1936-4660.6.2.1

MACZÁK, I. [2015]: Pénz7 Programsorozat a pénzügyi kultúra, a pénzügyi tudatosság és a pénzügyi alapismeretek terjesztéséért, *Új Köznevelés*, 71. évfolyam, 4. szám p.25–30

MAK, V. – BRASPENNING, J. [2012]: Errare humanum est: Financial Literacy in European Consumer Credit Law, *Financial Literacy in European Consumer Credit Law*, DOI 10.1007/s10603-012-9198-5, p. 307–332

MATHIVANAN, R. – MOHANARANJANI, K. [2013]: Existing gap between the financial literacy and saving/investment behaviour among indian women: an empirical study with special references to Coimbatore city, *International Journal of Research in Commerce, Economic & Management*, Vol. 3, No. 4, p. 20–25

MNB: Miért foglalkozik az MNB a pénzügyi kultúra fejlesztésével? http://www.mnb.hu/Penzugyi_kultura/az-mnb-es-a-penzugyi-kultura/miert-foglalkozik-az-mnb-a-penzugyi-kultura-fejlesztesevel letöltés dátuma: 2014. február 28.

MNB-PSZÁF [2008]: Együttműködési megállapodás http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Sajtoszoba/online/mnbhu_pressnews/0415MNBPSZAFmegallpodas_penzugyi_kultura_fejleszte.pdf letöltés dátuma: 2015. január 25.

MOLNÁR, L.: A korrespondencia-elemzés (CA) elmélete és gyakorlata http://publikacio.uni-miskolc.hu/data/ME-PUB-33766/ml_publ_10.pdf letöltés dátuma: 2014. január 24.

MOLNÁR, GY.: Az objektív mérés lehetősége: a Rasch-modell, *Iskolakultúra*, 2005/3. p. 71-80 http://www.staff.u-szeged.hu/~gymolnar/MGy2005-3.pdf letöltés dátuma: 2016. február 23.

NATIONAL COUNCIL ON ECONOMIC EDUCATION (NCEE) [2005]: What American Teens and Adults Know About Economics http://www.councilforeconed.org/cel/WhatAmericansKnowAboutEconomics_042605-3.pdf

NÉMETH, E. – JAKOVÁC, K. – MÉSZÁROS, A. – KOLLÁR, P. – VÁRPALOTAI, V.: Pénzügyi kultúra fejlesztési programok felmérése, Kutatási jelentés, 2016. április https://www.asz.hu/storage/files/files/Publikaciok/Elemzesek_tanulmanyok/2016/penzugyi_kult_fejl_programok.pdf?ctid=976 letöltés dátuma: 2016. szeptember 20.

NSFL (The National Strategy for Financial Literacy) [2006]: Taking Ownership of the Future http://www.treasury.gov/about/organizational-structure/offices/Domestic-Finance/Documents/Strategyeng.pdf letöltés dátuma: 2015. január 20.

O.K. honlapja: http://www.oktavoktatas.hu/bemutatkozas.html letöltés dátuma: 2015. január 20.

OKTATÁSI HIVATAL Nyelvvizsgáztatási Akkreditációs Központ honlapja: Statisztikai elvárások http://www.nyak.hu/nyat/doc/ak2015/Statisztikai_elvarasok.htm letöltés dátuma: 2015. február 4.

ORSZÁG, G. – KOSZTOPULOSZ, A. – KOVÁCS, P. [2015]: Dél-alföldi kis- és középvállalkozások pénzügyi kultúrája, *Gazdaság és Pénzügy*, 2015/2. p. 168-185

OTP BANK honlapja: https://www.otpbank.hu/csr/hu/tarsadalmi-szerepvallalas letöltés dátuma: 2014. február 28.

PÉNZIRÁNYTŰ honlapja: www.penziranytu.mnb.hu letöltés dátuma: 2014. február 28.

PISA2012 (1) Nyilvánosságra hozott feladatok, Matematika http://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/nemzetkozi_meresek/pisa/pisa2012_nyilvanos_feladatok.pdf letöltés dátuma: 2015. január 22.

PISA2012 (2) Tájékoztató: Jellemzők és eredmények http://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/nemzetkozi_meresek/pisa/pisa2012_tajekoztato.pdf letöltés dátuma: 2014. január 25.

PLAKALOVIC, N. [2012]: Financial Literacy and Resultant Stability of the Financial System, *Proceedings of the Faculty of Economics*, 6, p. 135–144

REMUND, D. L. [2010]: Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy, *The Journal of Consumer Affairs*, Vol. 44, No. 2, p. 276–294

ROBERTS, J. A. – SEPULVEDA, C. J. [1999]: Demographics and money attitudes: a test of Yamauchi and Templer's money attitude scale in Mexico. *Personality and Individual Differences* Vol. 27, No. 1, p. 19–35

SALLIE MAE [2009]: How undergraduate students use credit cards, http://static.mgnetwork.com/rtd/pdfs/20090830_iris.pdf letöltés dátuma: 2015. január 20.

SAMKIN, G. – LOW, M. – TAYLOR, J. [2012]: Incorporating Financial Literacy into the Secondary School Accounting Curriculum: A New Zealand Perspective, *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*, Vol. 6, No. 4, p. 5-30

SÁNDORNÉ KRISZT, É. – CSESZNÁK, A. – ORSZÁG, G. [2013]: Statisztika I., Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest

SERVON, L. J. – KAESTNER, R. [2008]: Consumer Financial Literacy and the Impact of Online Banking on the Financial Behavior of Lower-Income Bank Customers, *The Journal of Consumer Affairs*, Vol. 42, No. 2, p. 271–304

STEEN, L. A. [2001]: Embracing numeracy, in Mathematics and democracy: The case for quantitative literacy, ed. L. A. Steen, Princeton, NJ: National Council on Education and the Disciplines. p. 107–116 http://www.maa.org/sites/default/files/pdf/QL/MathAndDemocracy.pdf letöltés dátuma: 2014. augusztus 25.

SUGANYA, S. – SAKTHIVELRANI, S. – DURAI, K. [2013]: Development and validation of financial literacy scale, *International Journal of Research in Commerce & Management*, Vol. 4, No. 1, p. 99–104

TASK FORCE ON FINANCIAL LITERACY honlapja http://www.financialliteracyincanada.com/definition.html letöltés dátuma: 2015. január 22.

WILLIAMS, O. J. – SATCHELL, S. E. [2011]: Social welfare issues of financial literacy and their implications for regulation, *Springer Science & Business Media B.V.*, J Regul Econ 40, p. 1–40 DOI 10.1007/s11149-011-9151-6

YAMAUCHI, K. T. – TEMPLER, D. L. [1982]: The development of money attitude scale, *Journal of Personality Assessment*, Vol. 46, No. 5, p. 522–528

ZSÓTÉR, B. – NAGY, P. [2012]: Mindennapi érzelmeink és pénzügyeink. A pénzzel kapcsolatos attitűdök és a materiális irányultság szerepe a pénzügyi kultúra fejlesztésében, *Pénzügyi Szemle* 2012/3, p. 310-321 http://www.asz.hu/penzugyi-szemle-cikkek/2012/mindennapi-erzelmeink-es-penzugyeink/310-321-zsoter-nagy.pdf letöltés dátuma: 2014. január 25.

ZSÓTÉR, B. [2013]: A pénzügyi edukáció aktuális kérdései, kutatásmódszertani problémái, *Vzdelávanie, Výskum a Metodológia*, ISBN 978-80-971251-1-0, p. 673-678 http://www.irisro.org/pedagogia2013januar/0711ZsoterBoglarka.pdf letöltés dátuma: 2015. január 20.

Mellékletek jegyzéke

1. melléklet: A Pénzügyi Kultúra Indexében alkalmazott változók

2. melléklet: Econventio Teszt 2011. Első forduló

3. melléklet: Econventio Teszt 2011. Második forduló

4. melléklet: Econventio Teszt 2011. Harmadik forduló

5. melléklet: Econventio Teszt 2012.

6. melléklet: Econventio Teszt 2013.

7. melléklet: Econventio Teszt 2014.

8. melléklet: Econventio Teszt 2015.

9. melléklet: Tudásteszt 2012. jósági mutatói és diszkrimináló indexei

10. melléklet: A pénzügyi tájékozódás formájának hatása az eredményre (2012.)

11. melléklet: A képzési terület és a korábbi pénzügyi oktatásban való részvétel kapcsolata (2012.)

12. melléklet: A továbbtanulás finanszírozása és a diákhitelről alkotott vélemény kapcsolatának korrespondencia-táblája

13. melléklet: Összesítő tábla a továbbtanulás finanszírozása és a diákhitelről alkotott vélemény kapcsolatáról

14. melléklet: Tudásteszt 2013. jósági mutatói és diszkrimináló indexei

15. melléklet: A képzési terület és a korábbi pénzügyi oktatásban való részvétel kapcsolata (2013.)

16. melléklet: A pénzügyi ismeretek szintjének hatása az eredményre (2013.)

17. melléklet: Az internet-előfizetés befizetési módjának hatása a banki szolgáltatások pontszámára (2013.)

18. melléklet: A befektetési forma hatása a megtakarítások pontszámára (2013.)

19. melléklet: A hitelfelvétel céljának hatása a hitelezési dimenzió pontszámára (2013.)

20. melléklet: A nyugdíjas kori megélhetés formájának hatása a biztosítási dimenzió pontszámára (2013.)

21. melléklet: A becsületes adófizető és az adócsaló jellemzőinek kapcsolata (2013.)

22. melléklet: Tudásteszt 2014. jósági mutatói és diszkrimináló indexei

23. melléklet: A kitöltési idő és az Econventio-index kapcsolata (2014.)

24. melléklet: A javasolt tanulási-tanítási forma hatása az eredményre (2014.)

25. melléklet: Tudásteszt 2015. jósági mutatói és diszkrimináló indexei

26. melléklet: A kitöltési idő és az Econventio-index kapcsolata (2015.)

27. melléklet: A pénzügyi ismeretek forrásának hatása az eredményre (2015.)

28. melléklet: Az attitűd hatása a megtakarítási pontszámra (2015.)

29. melléklet: Az attitűd hatása a biztosítási pontszámra (2015.)

30. melléklet: Az utasbiztosítás attitűdjének hatása az eredményre (2015.)

1. melléklet

A Pénzügyi Kultúra Indexében alkalmazott változók

1. *Alapvető pénzügyi kérdések*
    1. Számolási feladat a megtakarítások és a kamatráta témakörében
    2. Számolási feladat a kamatos kamat témakörében
    3. Infláció hatására vonatkozó kérdés
    4. A pénz értékállóságára vonatkozó kérdés
    5. A pénz illúziójára vonatkozó kérdés
2. *Befektetések*
    6. A tőzsde funkciójára vonatkozó kérdés
    7. Befektetési alapokkal kapcsolatos tudás mérése
    8. A kamat és a kötvény árának összefüggése
    9. A befektetési alapok és a részvények biztonságának összehasonlítása
    10. A részvények és a kötvények kockázatának összehasonlítása
    11. Hosszú távú nyereség ismeretére vonatkozó kérdés
    12. Vagyontárgyak értékének időbeli alakulása
    13. Különböző kockázatok beazonosítása
    14. Részvény vásárlására vonatkozó kérdés
    15. Kötvény vásárlására vonatkozó kérdés
    16. Befektetési alapokból származó pénzkivonással kapcsolatos kérdés
    17. A meglévő befektetési alapra vonatkozó tudásszint mérése
    18. A befektetési alapok éves díjaival kapcsolatos ismeret mérése
    19. A meglévő befektetési alapból származó nyereséggel kapcsolatos tudás mérése
3. *Életbiztosítás és járadékok*
    20. Életbiztosítással kapcsolatos megtakarítási lehetőségek kérdésköre
    21. Az életbiztosítási kötvény értékének ismerete
    22. Éves járadékfizetéssel kapcsolatos tudás mérése (évente fizetés)
    23. Éves járadékkal kapcsolatos ismeret mérése (átalány)

Forrás: FONSECA et al. [2012] p. 94

2. melléklet

Econventio Teszt 2011. Első forduló

1. *Melyik jellemző rád az alábbi állítások közül?*

   Érdekelnek a pénzügyi világ hírei.
   Nem érdekelnek a pénzügyi világ hírei.

2. *Melyik jellemző rád az alábbi állítások közül?*

   Érdekelnek a pénzügyi termékekkel, szolgáltatásokkal kapcsolatos információk.
   Nem érdekelnek a pénzügyi termékekkel, szolgáltatásokkal kapcsolatos információk.

3. *Melyik jellemző rád az alábbi állítások közül?*

   Fontosnak tartom a pénzügyi termékekkel, szolgáltatásokkal kapcsolatos információk ismeretét.
   Nem tartom fontosnak a pénzügyi termékekkel, szolgáltatásokkal kapcsolatos információk ismeretét.

4. *Melyik jellemző rád az alábbi állítások közül?*

   Tájékozott vagyok a pénzügyi termékekkel, szolgáltatásokkal kapcsolatosan.
   Nem vagyok tájékozott a pénzügyi termékekkel, szolgáltatásokkal kapcsolatosan.

5. *Melyik elv áll hozzád közelebb?*

   Fontos, hogy az ember mindig tegyen félre, amikor megkapja a fizetését.
   Ha a hónap végén marad pénz, akkor azzal a megtakarításokat kell kiegészíteni.
   Felesleges megtakarítani pénzt, mert úgy az ember sose fogja élvezni a gyümölcseit.

6. *Melyik állítást tartod igaznak?*

   A magasabb hozam érdekében magasabb kockázatot kell vállalni.
   Az ember nem teszi ki magát szükségtelenül magas kockázatnak akkor, ha kiemelkedően magas hozamot ígérő befektetési formát választ.
   Nem tudom.

7. *Melyik állítást tartod igaznak? Egy bank vagy biztosító olyan ajánlatot tesz, amely...*

   ...kizárólag a bank, vagy a biztosító számára hoz hasznot.
   ...kizárólag az ügyfél számára előnyös.
   ...mindkét fél számára előnyös.

8. *A bankkártya a készpénzt helyettesíti, segítségével egy sor műveletet elvégezhetünk banki nyitvatartási időn kívül. Tartozik hozzá egy PIN-kód is. Mikor nem kérhetik a PIN kódot?*

   Amikor üzletben vásárolunk.
   Internetes vásárláskor.
   Amikor bankjegykiadó automatából veszünk fel készpénzt.
   Nem tudom.

9. *Minek a rövidítése a PIN-kód?*

   Private Identification Number (Privát azonosító szám)
   Personal Identification Number (Személyi azonosító szám)
   Perfect Identification Number (Tökéletes azonosító szám)

Nem tudom.

10. *Mikor nem kell kamatot fizetni a banknak az alábbi, hitelkártyával végrehajtott műveletek közül?*

    Ha készpénzt veszünk fel.
    Ha a kártyát vásárlásra használjuk és a bankkal kötött szerződésben megadott határidőig visszafizetjük a tartozásunk egy részét.
    Ha a kártyát vásárlásra használjuk és a bankkal kötött szerződésben megadott határidőig a teljes tartozásunkat visszafizetjük.
    Nem tudom.

11. *Rendszeresen félretesztek, hogy elmenjetek egy 10 napos nyaralásra. Szeretnétek, ha a pénzetek addig is gyarapodna. Melyik megtakarítási formát érdemes választani, ha 3 hónap múlva már szükségetek lesz a félretett pénzre?*

    Bankbetét.
    Államkötvény.
    Részvény.
    Nem tudom.

12. *A különböző megtakarítási típusok más és más kockázattal, illetve hozammal járnak. A kockázatosabb befektetések általában magasabb hozammal járnak, de ezek magukban hordozzák a jelentős veszteség esélyét is. Válaszd ki, hogy az alábbi típusok közül melyik megtakarítás a legkockázatosabb, ugyanakkor várhatóan nagyobb hozamot ígérő?*

    Bankbetét.
    Államkötvény.
    Részvény.
    Nem tudom.

13. *Vannak olyan élethelyzetek, amikor hitelt veszünk fel. De mennyibe is kerül ténylegesen a hitel?*

    A hitel kamata elegendő információt nyújt a hitel költségeiről.
    A THM (Teljes Hiteldíj Mutató) ismerete maximálisan elegendő, hiszen ez tartalmazza (százalékban megadva) a hitelt terhelő, egy évre számított költséget és kamatot.
    Érdemes rákérdezni, hogy a THM-en kívül vannak-e egyéb költségek.
    Nem tudom.

14. *Milyen élethelyzetben lehet leginkább szükségünk a folyószámlahitel igénybevételére?*

    Lakás vásárlásakor.
    Nyelvtanulás céljából történő fél éves angliai tanulmányút finanszírozásakor.
    Ha a bankszámlánkon általában van elegendő pénz, azonban egy nagyobb összegű váratlan kiadás merül fel, melynek kifizetésére a számla aktuális egyenlege nem nyújt fedezetet.
    Nem tudom.

15. *Van-e neked (vagy volt-e az elmúlt hónapokban) saját pénzed, ami fölött csak te rendelkezel és milyen forrásból? (amennyiben több forrásból, kérlek jelöld meg a legfontosabbat!)*

    Most nincs saját pénzem.

Zsebpénzt kapok.
Dolgoztam, dolgozom.
Ajándékba kaptam valamilyen alkalomra (pl. születésnap, húsvét, karácsony).
Eladtam valamit.

16. *Milyen formában tartod a pénzed?*

Nincs pénzem.
Készpénzben otthon.
Bankszámlán.
Állampapír.
Részvény.
Arany.

17. *Szoktál-e kölcsönadni pénzt?*

Gyakran.
Ritkán.
Soha.

18. *Szoktál-e kölcsönkérni pénzt?*
Gyakran.
Ritkán.
Soha.

19. *Szükséges-e 3-6 havi fizetést félretenni vészhelyzet esetére?*

Igen.
Nem.

20. *Ausztriai sítábor miatt szükséged van euróra. A bank pénztáránál kiírtak szerint az euró vételi árfolyama 270 Ft, az eladási árfolyama 275 Ft. Hány eurót kapsz 27.000 forintért?*

100
98
102
Nem tudom.

21. *Válaszd ki azt az országot, ahol az euró nem hivatalos fizetőeszköz!*

Szlovákia.
Svédország.
Szlovénia.
Nem tudom.

22. *Melyik ér többet pillanatnyilag, forintban kifejezve?*

1 amerikai dollár (1 USD)
1 euró (1 EUR)
1 svájci frank (1 CHF)
Nem tudom.

23. *Minek a rövidítése az ÁFA?*

Áruforgalmi adó.

Általános forgalmi adó.
Állandó forgalmi adó.
Nem tudom.

24. *Veszel 10.000 forintért egy cipőt. Mennyi ebből az ÁFA?*

1000
2000
2500
Nem tudom.

25. *10.000 forintért tankoltok benzint. Kb. mennyi ebből az adótartalom?*

2000
3900
5900
Nem tudom.

26. *Ha egy családtagod lakáshitelt szeretne felvenni, szerinted kihez kellene fordulnia?*

Magyar Nemzeti Bankhoz.
Egy kereskedelmi bankhoz.
Nem tudom.

27. *A nehezen felismerhető, sérült bankjegyeket hol lehet átváltani, ha a boltokban már nem fogadják el azokat?*

A sérült bankjegyeket sehol sem lehet átváltani.
A sérült bankjegyeket azok visszavonásáig kötelesek a boltokban elfogadni.
A Magyar Nemzeti Bank váltja be a sérült bankjegyeket.
Nem tudom.

28. *Melyik állítás igaz?*

A bankbetétek kamata magasabb, mint a hitelek kamata.
A bankbetétek kamata alacsonyabb, mint a hitelek kamata.
A bankbetétek kamata akkora, mint a hitelek kamata.
Nem tudom.

29. *Interneten webáruházból rendelsz magadnak ruhát, de miután kiszállítják, rájössz, hogy mégsem tetszik. Visszaküldheted-e a webáruháznak?*

Nem, mert a megrendelés elküldése után erre nincs lehetőséged.
Igen, a kézhezvételtől számított 8 munkanapon belül.
Nem tudom.

30. *Ha egy független biztosítási alkuszhoz vagy hitelközvetítőhöz fordulsz biztosítási vagy hitelfelvételi tanácsért, akkor kell-e fizetned a tanácsadásért, tájékoztatásért?*

Igen.
Nem.
Nem tudom.

Forrás: Econventio-teszt 2011.

3. melléklet

Econventio Teszt 2011. Második forduló

1. *Interneten webáruházban dvd-t veszel magadnak, kiszállítás után meghallgatod, majd rájössz, hogy mégsem tetszik. Visszaküldheted-e a webáruháznak?*

   Igen, a kézhezvételtől számított 8 munkanapon belül.
   Nem, mert hang-, illetve képfelvételt tartalmazó példány esetén, ha a csomagolást felbontottad, akkor már nem élhetsz az indokolás nélküli elállási joggal.
   Nem tudom.

2. *A nyugdíjrendszer mely ágát alakították át jelentősen 2011-ben?*

   Önkéntes nyugdíjpénztár.
   Magánnyugdíjpénztár.
   Nem tudom.

3. *Mekkora 2011-ben Magyarországon a fizetendő személyi jövedelemadó?*

   10%
   16%
   25%
   36%
   Nem tudom.

4. *Életed első autójának a megvásárlása biztos emlékezetes marad a számodra. De vajon milyen biztosítást kell mindenképpen megkötnöd az autódra?*

   Kizárólag kötelező gépjármű-felelősségbiztosítást kell kötnöm.
   Kötelező gépjármű-felelősségbiztosítást és életbiztosítást kell kötnöm.
   Cascót és kötelező gépjármű-felelősségbiztosítást kell kötnöm.
   Nem tudom.

5. *Melyik biztosítás garantálhatja, hogy ne merüljön fel semmi költséged, ha autóddal balesetet okoztál?*

   A kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás állja a saját költségeim is.
   A cascóval biztosíthatom, hogy minden kárt fedezzen a biztosító.
   Egyik sem, hiszen a cascónál is kell bizonyos összegű önrészt fizetnem.
   Nem tudom.

6. *Ki jogosult diákhitel felvételére?*

   Bármelyik középiskolai tanuló.
   Bárki, aki valamelyik főiskolára vagy egyetemre felvételt nyert.
   Bárki, aki valamelyik felsőoktatási intézmény bejelentkezett hallgatója, de még nincs 40 éves.
   Nem tudom.

7. *Jelent-e többlet kockázatot, ha valaki devizahitelt vesz fel?*

   Semmilyen extra kockázat nem jelentkezik, hiszen a hitelkondíciókról előre lehet tájékozódni.
   Devizahitelek esetében az árfolyam-kockázatot is a hitelfelvevő viseli.

Semmilyen extra kockázat nem jelentkezik, sőt mivel a forintalapú hitelek kamata egyelőre magasabb, mindenképp a devizahitelt érdemes választani.
Nem tudom.

8. *Mikor vezették be Magyarországon a forintot, mint hivatalos fizetőeszközt?*

   1946
   1989
   1956
   Nem tudom.

9. *Mi volt a forint előtti pénzünk?*

   Pengő.
   Dénár.
   Korona.
   Márka.
   Nem tudom.

10. *Mennyi a minimálbér ma Magyarországon?*

    78 000 Ft
    87 000 Ft
    95.000 Ft

11. *Bizonyára hallottál róla, hogy Magyarországnak is van adóssága. Kb. mennyi az egy főre, így a rád is eső államadósság?*

    50.000 Ft
    500.000 Ft
    2.000.000 Ft
    5.000.000 Ft
    Nem tudom.

12. *Kinek a tanácsát kérnéd ki elsőre esetleges befektetési, megtakarítási döntéseid meghozatala során?*

    Családtag
    Banki ügyintéző
    Olyan ismerős, aki ért a pénzügyekhez
    Csak a saját tapasztalataira
    Internetes szakmai fórumok
    Hirdetések
    Termék részleges tájékoztatója
    Az adott termék visszamenőleges teljesítménye
    Pénzügyi közvetítő cég ügynöke

13. *Kinek a tanácsát kérnéd ki másodjára esetleges befektetési, megtakarítási döntéseid meghozatala során?*

    Családtag
    Banki ügyintéző
    Olyan ismerős, aki ért a pénzügyekhez
    Csak a saját tapasztalataira

Internetes szakmai fórumok
Hirdetések
Termék részleges tájékoztatója
Az adott termék visszamenőleges teljesítménye
Pénzügyi közvetítő cég ügynöke

14. *Ha hirtelen nyernél, vagy örökölnél 10 millió forintot, elsősorban mire fordítanád? (a legfontosabbat jelöld be!)*

Saját vállalkozásba fektetném
Lakásvásárlás
Tartós fogyasztási cikkek vásárlása (pl. laptop, okostelefon, stb.)
Utazás
Bankbetét, takarékbetétkönyv
Államkötvény
Ingatlan alap
Tőkegarantált alap
Hazai és külföldi nagyvállalatok részvényei
Aranytárgyak
Árutőzsde
Műkincsek

15. *Ha nyernél/örökölnél hirtelen 10 millió forintot, másodsorban mire fordítanád? (a második legfontosabbat jelöld be!)*

Saját vállalkozásba fektetném
Lakásvásárlás
Tartós fogyasztási cikkek vásárlása (pl. laptop, okostelefon, stb.)
Utazás
Bankbetét, takarékbetétkönyv
Államkötvény
Ingatlan alap
Tőkegarantált alap
Hazai és külföldi nagyvállalatok részvényei
Aranytárgyak
Árutőzsde
Műkincsek

16. *Mit gondolsz az alábbi állításról? A bankok által hirdetett deviza vételi árfolyam nagyobb, mint az eladási árfolyam.*

Igaz.
Hamis.
Nem tudom.

17. *Mit gondolsz az alábbi állításról? A banki átutalás időtartama alatt a pénzem a banknak kamatozik.*

Igaz.
Hamis.
Nem tudom.

18. *Mit gondolsz az alábbi állításról? A hitelkártyával a hitelkereten belül költhetünk, de az adott hónap végén a teljes tartozásunkat ki kell egyenlíteni.*

    Igaz.
    Hamis.
    Nem tudom.

19. *Mit gondolsz az alábbi állításról? Ha a bank csődbe megy, akkor nem kell visszafizetnem a hitelemet.*

    Igaz.
    Hamis.
    Nem tudom.

20. *Mit gondolsz az alábbi állításról? Ha lízingelek egy autót, akkor az nem lesz rögtön az én tulajdonom.*

    Igaz.
    Hamis.
    Nem tudom.

21. *Melyiket választanád az alábbi két lehetőség közül?*

    24.000 Ft nyereség azonnal.
    100.000 Ft nyereség 25%-os eséllyel.

22. *Melyiket választanád az alábbi két lehetőség közül?*

    75.000 Ft veszteség azonnal.
    100.000 Ft veszteség 75%-os eséllyel.

23. *Tegyük fel, hogy 30.000 forinttal gazdagabb vagy mint ma, melyik lehetőséget választanád?*

    10.000 Ft veszteség azonnal.
    20.000 Ft veszteség 50%-os eséllyel.

24. *Tegyük fel, hogy 50.000 forinttal gazdagabb vagy, mint ma, melyik lehetőséget választanád?*

    10.000 Ft veszteség azonnal.
    20.000 Ft veszteség 50%-os eséllyel.

25. *Melyiket választanád az alábbi két lehetőség közül?*

    500.000 Ft nyereség 0,1%-os eséllyel.
    500 Ft nyereség biztosan.

26. *Melyiket választanád az alábbi két lehetőség közül?*

    500.000 Ft kár 0,1%-os eséllyel.
    500 Ft biztos veszteség.

27. *Melyiket választanád az alábbi két lehetőség közül?*

    400.000 Ft nyereség 80%-os eséllyel.
    300.000 Ft nyereség biztosan.

28. Melyiket választanád az alábbi két lehetőség közül?

400.000 Ft nyereség 20%-os eséllyel.
300.000 Ft nyereség 25%-os eséllyel.

29. Melyiket választanád az alábbi két lehetőség közül?

600.000 Ft nyereség 45%-os eséllyel.
300.000 Ft nyereség 90%-os eséllyel.

30. Melyiket választanád az alábbi két lehetőség közül?

600.000 Ft nyereség 0,1%-os eséllyel.
300.000 Ft nyereség 0,2%-os eséllyel.

Forrás: Econventio-teszt 2011.

4. melléklet

Econventio Teszt 2011. Harmadik forduló

1. *Ha veszel egy részvényt, mikor érsz el nyereséget?*

   ha a részvény árfolyama esik
   csak akkor, ha a részvény árfolyama emelkedik
   csak akkor, ha a részvény osztalékot fizet
   2-3 esetben mindkettőben
   nem tudom

2. *Veszel 10 db OTP részvényt. Mire leszel jogosult?*

   a vállalat vezetésére
   a megvásárolt részvények értékének visszakövetelésére
   a vállalat minimális tulajdonrészének birtoklására
   a vállalat bevételének egy részére
   nem tudom

3. **A részvény kockázata...**

   alacsonyabb mint az állampapíroké
   magasabb mint a bankbetété
   alacsonyabb mint a bankbetété
   nincs kockázata
   nem tudom

4. **Mennyi pénzért vehetsz részvényt?**

   min. 1 millió forintért
   nagyon sok pénzért
   min. amennyibe kerül 1db részvény
   min 10 millió forint
   nem tudom

5. *A részvény múltbéli árfolyamának változása, hozama*

   50%-ban garancia a jövőre nézve
   alapján a kockázat felbecsülhető
   nem garancia a jövőre nézve
   100%-ban garancia a jövőre
   nem tudom

6. *Melyik állítás áll hozzád a legközelebb?*

   a tőzsde veszélyes
   a tőzsde szerencsejáték
   a tőzsde jól kiszámítható és sok nyereséget hoz

7. *Melyik állítás igaz? A tőzsde:*

   nincs hatással a gazdaságra
   közvetett hatással van a gazdaságra
   nem tudom

8. *Melyik ország rendelkezik a legnagyobb gazdasággal (GDP) szerint?*

   USA
   Kína
   Japán
   nem tudom

9. *A BUX index a Budapesti Értéktőzsde (BÉT) hivatalos részvényindexe. Mit mér a BUX index?*

   A BÉT-en szereplő legnagyobb vállalatok részvényeinek átlagos változását.
   A részvények veszteségét.
   A BÉT-en szereplő összes vállalat részvényeinek átlagos változását.
   nem tudom

10. *Mi a Dow Jones?*

    Az Egyesült Államok 30 legfontosabb vállalatának tőzsdei állapotát mutatja, egyetlen mutatóban.
    A leggazdagabb amerikai bróker.
    A legnagyobb amerikai vállalat részvényének ára.
    nem tudom

11. *Parkolás közben egy másik autóval koccantok. A kár megtérülése érdekében mit kell tennetek először?*

    Kitölteni a baleseti kárbejelentőt és a káreseményt bejelenteni a biztosítónak.
    Megjavíttatni az autó sérülését, majd értesíteni a biztosítót.
    Kifizettetni a másik féllel az okozott kárt.
    nem tudom

12. *Egyszer Te is nyugdíjas leszel: nyugdíjas éveidben elsősorban miből akarsz majd megélni?*

    állami nyugdíjból
    saját megtakarításaimból

13. *Amennyiben nyugdíjasként nem tudnál megélni az állam által fizetett nyugdíjadból, miből egészítenéd ki?*

    saját megtakarítás
    a családra támaszkodom
    tovább dolgozom

14. *Hány évesnek kell lenned a jelenleg hatályos szabályozás értelmében az öregségi nyugdíjra jogosultsághoz?*

    59
    60
    61
    62
    63
    64
    65
    nem tudom

15. *Hány évig kell dolgoznod ("szolgálati idő") a jelenleg hatályos szabályozás értelmében az öregségi nyugdíjra jogosultsághoz?*

    15 év
    20 év
    25 év
    30 év
    nem tudom

16. *Tegyük fel, hogy az éves infláció 6%, és a bankbetéted évente 5%-os kamatot fizet. Egy év múlva többet tudsz-e vásárolni a számládon lévő pénzből, mint ma?*

    többet, mint ma
    kevesebbet, mint ma
    körülbelül ugyanannyit
    nem tudom

17. *Az elmúlt évben meghaladták-e a családod bevételei a kiadásaitokat?*

    kevesebbet költöttünk a bevételeinknél
    többet költöttünk a bevételeinknél
    kiadásaink megegyeztek a bevételeinkkel
    nem tudom

18. *Elsősorban honnan teremted elő a pénzt a továbbtanulásodhoz?*

    diákmunkából
    szülői támogatás révén
    ösztöndíjból
    részmunkaidős állás, gyakornoki program segítségével
    diákhitelből
    teljes munkaidős állást vállalok
    nem akarok továbbtanulni

19. *Miért fontos a pénzügyi mérleg egy család életében?*

    pontosan megmutatja a bevételek és kiadások egyenlegét
    könnyebben ad a bank hitelt
    nem fontos
    nem tudom

20. *A személyes pénzügyi tervezés célja, hogy…*

    … ismerd a kiadásaidat és bevételeidet
    … meghatározd, milyen biztosításokat érdemes kötnöd
    … megvalósítsd anyagi céljaidat
    nem tudom

21. *Elsősorban mi határozza meg, hogy jól fizető állásod legyen?*

    kit ismersz
    hány éves vagy
    milyen oktatásban / képzésben részesültél
    mekkora szakmai tapasztalattal rendelkezel
    nem tudom

22. *Ha 100.000 forintot teszünk félre minden évben 6% kamatra 30 éven át, akkor a végén 7.900.000 forintunk lesz. Mennyit kell félretennünk évente ugyanekkora összeg eléréséhez, ha a megtakarításra csak fele annyi idő, 15 év áll rendelkezésünkre?*

    kb. 140.000
    kb. 240.000
    kb. 340.000
    nem tudom, nem értem a kérdést

23. *A forintnak ma…*

    … arany fedezete van
    … áru fedezete van
    … nincs fedezete
    nem tudom

24. *Tervezed-e saját vállalkozás indítását tanulmányaid befejezése után?*

    igen
    nem

25. *Hosszabb távon szerinted melyik nyújt kiszámíthatóbb anyagi hátteret?*

    egy stabil munkahely
    egy stabil saját vállalkozás

26. *Kit tartasz sikeres embernek?*

    Aki gazdag, mert sok pénze van, és bármit megtehet.
    A sztárokat, mert sokan ismerik és elismerik őket.
    A vezetőket, mert nagy hatalmuk van és befolyásosak.
    Bárkit, akit eléri a saját maga által kitűzött céljait, és ez örömet okoz neki.

27. *Egy mondás szerint mindenki a saját sikerének a kovácsa. Te mit gondolsz: iskolai tanulmányaid befejezése után képes leszel saját életedet sikeressé és boldoggá tenni?*

    igen
    nem

28. *Mi a véleményed az alábbi állításról? Magyarországon nem lehet tisztességesen meggazdagodni!*

    igaz
    hamis

29. *Mi a véleményed az alábbi állításról? Ha valaki Magyarországon vinni akarja valamire, akkor annak bizonyos szabályokat meg kell szegnie!*

    igaz
    hamis

30. *Néhányan azt állítják, hogy az életben fontos a szolgálat. Egy mondás szerint: "bármit megkaphatsz az életben, amit csak akarsz, ha eleget segítesz másoknak megkapni azt, amit akarnak". Neked mi a véleményed: segíti a saját boldogulásodat az, ha másoknak önzetlenül segítesz?*

igen
nem

Forrás: Econventio-teszt 2011.

5. melléklet

Econventio Teszt 2012.

1. *Mi a véleményed a költségfinanszírozott egyetemi, főiskolai képzés diákhitelből történő kifizetéséről?*

   Nem akarok egyetemre, főiskolára járni.
   Ezen az áron nem fogok továbbtanulni.
   Nem akarok eladósodni, ezért nem semmi esetre sem fogok költségtérítéses szakra járni.
   Jó diploma bármit megér.
   Nem tudom megítélni.

2. *Honnan teremted elő a pénzt a továbbtanulásodhoz?*

   diákmunkából
   szülői támogatás révén
   ösztöndíjból
   részmunkaidős állás, gyakornoki program segítségével
   diákhitelből
   teljes munkaidős állást vállalok
   nem akarok továbbtanulni

3. *Szerinted mi jellemző leginkább egy AMERIKAI milliomosra?*

   Okos.
   Tehetséges.
   Nagyképű.
   Önző.
   Magamutogató.
   Rejtőzködő.
   Adakozó.
   Jó kapcsolatrendszere van.

4. *Szerinted mi jellemező leginkább egy MAGYARORSZÁGI milliomosra?*

   Okos.
   Tehetséges.
   Nagyképű.
   Önző.
   Magamutogató.
   Rejtőzködő.
   Adakozó.
   Jó kapcsolatrendszere van.

5. *Melyik elv áll hozzád a legközelebb?*

   Fontos, hogy az ember mindig tegyen félre, amikor megkapja a fizetését.
   Ha a hónap végén marad pénz, akkor azzal a megtakarításokat kell kiegészíteni.
   Felesleges megtakarítani pénzt, mert úgy az ember sose fogja élvezni a gyümölcseit.
   Nem tudom megítélni.

6. *Két állásajánlatot kapsz. Melyik ajánlattal keresel több pénzt?*

Lakhelyeden lévő munkahelyet, havi nettó 200.000 Ft fizetésért, és mellette éves nettó 240.000 Ft cafeteria juttatásért.
Egy másik településen lévő munkahellyel, havi nettó 250.000 Ft fizetésért, de mellette ki kell még fizetned havi 20.000 Ft munkábajárási költséget.
Nem tudom.

7. *Magyarország többször fordult az IMF-hez (Nemzetközi Valutaalaphoz) több milliárdos hitelért. Melyik állítással értesz leginkább egyet?*

   Jó dolognak tartom, mert az IMF komoly feltételeket szab, és ennek következtében rendbe teszik a gazdaságot.
   Jó dolognak tartom, de szerintem nem szükséges felvenni.
   Rossz dolognak tartom, de nincs más lehetőség.
   Rossz dolognak tartom, mert az IMF hitellel együtt elvesztjük a gazdasági függetlenségünket.
   Nem tudom megítélni.

8. *Bizonyára hallottál az eurozóna jelenlegi adósságválságáról. Magyarország régóta szeretne csatlakozni az eurozónához. Mi erről a te véleményed?*

   Mielőbb vezessük be az eurót.
   Jó nekünk a forint.
   Nekem teljesen mindegy, lényeg, hogy meg tudjak élni.
   Amire mi csatlakoznánk az eurozónához, addigra nem is lesz euró.
   Nem tudom megítélni.

9. *Magyarország meglévő államadósságát jelentős részét hitelből fizeti, azaz újabb és újabb hiteleket vesz fel. Mit gondolsz erről?*

   Egyetértek vele, amíg adnak pénzt, költsük el.
   Egyetértek vele, mert szinte mindenki így csinálja.
   Nem tartom jónak, mert egy nehezen megoldható adósságcsapdához vezet.
   Nem tartom jónak, mert magunknak kellene tudni megoldani a problémáinkat.
   Nem tudom megítélni.

10. *Melyik ér többet pillanatnyilag forintban kifejezve?*

    1000 euró készpénz.
    1050 svájci frank készpénz.
    Nem tudom.

11. *Részesültél-e korábban pénzügyi oktatásban?*

    Igen.
    Nem.

12. *Legfőképpen honnan meríted pénzügyi ismereteid?*

    Iskola.
    Amit a családtól látok.
    Interneten tájékozódom.
    Barátok.
    Saját tapasztalatomból.
    Egyéb forrásból.

Nincsenek pénzügyi ismereteim.

13. *Új bankszámlát szeretnél nyitni. Havonta kétszer veszel fel készpénzt és háromszor vásárolsz bankkártyával. Az alábbi ajánlatok közül melyiket választanád?*

    Havonta 500 forint számlavezetési díj, 100 forint díj minden készpénzfelvételnél, és ingyenes kártyás fizetési lehetőség.
    Havonta 600 forint számlavezetési díj, 40 forint díj minden készpénzfelvételnél, és ingyenes kártyás fizetési lehetőség.
    Nem tudom.

14. *Melyik állítás áll hozzád a legközelebb?*

    a tőzsde veszélyes
    a tőzsde szerencsejáték
    a tőzsde jól kiszámítható és sok nyereséget hoz
    Nem tudom megítélni.

15. *Melyik ajánlattal jársz jobban?*

    Két év múlva kapsz 230.000 forint készpénzt.
    Kapsz most egy 200.000 forintos betétkönyvet, melyet 2 év múlva vehetsz fel, és amelynek 10% az éves kamata.
    Nem tudom.

16. *Egyszer Te is nyugdíjas leszel: nyugdíjas éveidben miből akarsz majd elsősorban megélni?*

    állami nyugdíjból
    saját megtakarításokból
    egyáltalán nem érdekel: lesz, ami lesz
    Mire nyugdíjas leszek, már 80 év lesz a nyugdíjkorhatár, azt pedig meg sem érem.

17. *Amennyiben nem tudnál megélni az állam által fizetett nyugdíjadból, miből egészítenéd ki?*

    saját megtakarításból
    a családra támaszkodom
    tovább dolgozom

18. *Veszel egy autót, amit 4 évig szeretnél használni, és cascót akarsz rá kötni. Melyik ajánlatot választanád?*

    Havi díja 10.000 forint, kár esetén 50.000 önrész levonás a kártérítési összegből.
    Havi díja 12.000 forint, kár esetén 26.000 önrész levonás a kártérítési összegből.
    Nem tudom.

19. *Mit gondolsz a hitelkártyától?*

    Egy nagy átverés az egész.
    Megfelelően használva egy igen hasznos dolog.
    Még sohasem hallottam hitelkártyáról, ezért nem ismerem.
    Nem akarok hitelkártyát, mert szerintem addig nyújtózkodj, ameddig a takaród ér.
    Nem tudom megítélni.

20. *Az elmúlt hónapokban sok szó esett a végtörlesztésről. De mi is valójában a VÉGTÖRLESZTÉS?*

    A végtörlesztés az, amikor valaki lakáshitelének a végső részletét is kifizette.
    A végtörlesztés egy új, televíziós pénzügyi valóságshow.
    A deviza alapon felvett hitel egyösszegben történő visszafizetése a piacinál kedvezőbb árfolyamon.
    Nem tudom.

21. *Milyen céllal vennél fel hitelt?*

    lakásvásárlásra
    autóvásárlásra
    vállalkozás indítására
    vállalkozás további fejlesztésére
    nyaralásra, esküvőre
    semmilyen körülmények között nem vennék fel hitelt

22. *Megkapod első fizetésed: 200.000 forint szerepel a bérpapírodon, ebből kézhez kapsz kb.134.000 forintot, mindez a közterhek miatt a munkáltatódnak kb. 254.000 forintba kerül. Mekkora ebben az esetben a bruttó béred?*

    200.000
    134.000
    254.000
    Nem tudom.

23. *Mi a cafeteria?*

    Szabadon választható béren kívüli juttatási rendszer.
    Az étkezési utalvány.
    Egy modern olasz kávégép.
    Nem tudom.

24. *2012-ben 2% ponttal 25%-ról 27%-ra nőtt az ÁFA. Ha tavaly 1000 forintba (azaz 800 Ft + ÁFA-ba) került egy pizza, akkor az áfaemelés miatt mennyivel fog az idén többe kerülni?*

    16 forinttal.
    20 forinttal.
    27 forinttal.
    Nem tudom.

25. *Február végén hazaértél egy szlovákiai sítáborból, és maradt 10 euród, melyet szeretnél forintra váltani. A bank pénztáránál kiírtak szerint az euró vételi árfolyama 280 Ft, az eladási árfolyama 290 Ft. Hány forintot kapsz 10 euróért?*

    2800
    2850
    2900
    Nem tudom.

26. *Magyarország GDP (hazai össztermék)arányos adóssága kb. 80%. Ez egyszerűbben azt is jelenti, hogy mindenkire jut egy bizonyos összegű adósság. Kb. mekkora ez 1 főre, így a rád is eső államadósság forintban kifejezve?*

    210.000 Ft
    1.100.000 Ft
    2.100.000 Ft
    Nem tudom.

27. *Hol a legmagasabb a GDP-hez (nemzeti össztermékhez) arányosított államadósság?*

    Magyarország
    Görögország
    Japán
    Nem tudom.

28. *Mi az ATM?*

    Az automata bankpénztáros gép rövidítése (Automated Teller Machine)
    Egy tudományos társaság (Asztrológia Tanárok Munkacsoportja)
    A legnagyobb készpénzkiadó automatákat gyártó cég neve (American Terminal Maker)
    Nem tudom.

29. *Mire használnád az ATM-et?*

    Készpénz felvételére.
    Készpénz átutalására.
    Nem vagyok tagja az ATM nevű szervezetnek, így nem tudom használni.
    Nem tudom.

30. *Az alábbiak közül szerinted mivel foglalkozik a jegybank?*

    Vállalati hitelezéssel és számlavezetéssel.
    Pénzügyi stabilitás biztosításával.
    Banki rendezvények belépőjegyeinek nyomtatásával.
    Nem tudom.

31. *Laptopot szeretnél vásárolni, ami 100.000 forintba kerül. Erre az alábbi két lehetőséged van. Melyik konstrukcióval lesz olcsóbb?*

    Felveszel most 100.000 Ft hitelt, és azonnal megveszed abból; a felvett hitelt pedig 12 hónapon belül kell visszafizetned 15 százalékos THM mellett.
    Egy év múlva veszed meg, addig félreraksz 60.000 forintot és a maradék 40.000 forintra hitelt veszel fel, amit 12 hónapon belül kell visszafizetned 20 százalékos THM mellett.
    Nem tudom.

32. *Miért bocsát ki Magyarország ÁLLAMPAPÍRT?*

    Hogy magas kamatot kapjon érte, és ez az ország javára váljon.
    Hogy Magyarország finanszírozni tudja hiteleit, kiadásait.
    Azért, mert az állampapír biztonságos.
    Nem tudom.

33. *Úgy döntesz, hogy veszel 10 db OTP részvényt, mert jó befektetésként javasolták neked. Mi teszel?*

Megbízok egy brókert, hogy vegye meg nekem.
Bemegyek a Budapesti Értéktőzsdére, és megveszem ott, mivel ott kereskednek az OTP papírokkal.
Bemegyek a legközelebbi OTP fiókba, és megveszem készpénzben, mert így a legolcsóbb.
Nem tudom.

34. *Tegyük fel, hogy az éves infláció 6%, és a bankbetéted évente 5%-os kamatot fizet. Egy év múlva többet tudsz-e vásárolni a számládon lévő pénzből, mint ma?*

    többet, mint ma
    kevesebbet, mint ma
    körülbelül ugyanannyit
    Nem tudom.

35. *Parkolás közben egy másik autóval koccantok. A kár megtérülése érdekében mit kell tennetek először?*

    Kitölteni a baleseti kárbejelentőt és a káreseményt bejelenteni a biztosítónak.
    Megjavíttatni az autó sérülését, majd értesíteni a biztosítót.
    Kifizettetni a másik féllel az okozott kárt.
    Nem tudom.

36. *Mi a baleseti adó?*

    Egy olyan adó, amit akkor kell fizetni, ha valaki gépjárművel személyi sérüléssel járó balesetet okoz.
    A kötelező gépjármű felelősségbiztosítással együtt fizetendő adó, amely az Egészségbiztosítási Alap részét képezi.
    2012-től a kórházban fizetendő adó,:akkor fizetendő, ha valaki balesetet szenved és nem volt valamilyen egészségbiztosítása, vagy TB jogviszonya.
    Nem tudom.

37. *Bankodtól kapsz egy hitelkártyát. Mire használnád?*

    Készpénz felvételére.
    Vásárolnék vele, és 30 napon belül visszafizetném.
    Vásárolnék vele, és havi részletekben fizetném vissza.
    Nem tudom.

38. *Mi a véleményed a végtörlesztésről?*

    Csak a gazdagok jártak vele jól.
    Nagyon komoly segítség volt ez a lehetőség: sok család élete válik így kiszámíthatóbbá.
    Szerintem nagyon sok kárt okozott az országnak.
    Szerintem nagyon sok kárt okozott a bankoknak.
    Nem tudom.

39. *1 millió forint hitelt veszel fel egy banktól, melyet 10 éven keresztül törlesztesz. A hitel forint alapú, THM-je 16,3%. Szerinted mekkora összeget fizetsz vissza 10 év alatt?*

    1.163.000 forintot.
    1.630.000 forintot.
    2.830.000 forintot.

Nem tudom.

40. *Mire jó a folyószámlahitel?*

Olcsó hitelforrás, elsősorban nagyobb kiadások esetén, mint pl. lakásvásárlás.
Rövidtávú kiadások forrása lehet, elsősorban akkor, ha átmenetileg nincs elég pénzünk.
Magas hozamú befektetések finanszírozására.
Nem tudom.

Forrás: Econventio-teszt 2012.

6. melléklet

Econventio Teszt 2013.

1. *Részesültél-e korábban pénzügyi oktatásban?*

   Igen.
   Nem.

2. *Hanyasra értékeled a pénzügyi tudásodat 1-től 5-ig? (1 nagyon rossz, 5 nagyon jó)*

   1
   2
   3
   4
   5

3. *Legfőképpen honnan meríted a pénzügyi ismereteid?*

   Iskolából.
   Amit a családtól látok.
   Interneten tájékozódom.
   Barátoktól.
   Saját tapasztalatomból.
   Egyéb forrásból.
   Nincsenek pénzügyi ismereteim.

4. *Legfőképpen hol kellene mindennapi pénzügyekről többet megtudni?*

   Iskolában.
   Otthon.
   Interneten.
   Barátoktól.
   Saját tapasztalatomból.
   Egyéb forrásból.
   Nem kellenek pénzügyi ismeretek.

5. *Mikor kérik el a megbízható internetes áruházak a bankkártya adatainkat e-mailben?*

   Egy adott szolgáltatásra való regisztráláskor.
   Ha regisztráció nélkül vásárlok egy internetes áruházban.
   Soha.
   Néha előfordul, mert ezzel bizonyosodnak meg róla, hogy valóban mi rendeltünk.
   Nem tudom.

6. *Mikor lehet használni a PayPass-t?*

   Bármilyen vásárlásnál, amikor számlát szeretnénk kérni.
   Kisebb összegű vásárlásoknál, ilyenkor nem kell megadni a PayPass-os kártya pin-kódját.
   Nagy áruházláncok pontgyűjtő akcióinál.
   Ha nincs elég pénz a számlámon, ilyenkor rövid távú hitel nyújtásával segíti a vásárlást.
   Nem tudom, mi lehet az a PayPass.

7. *Hétfő reggel fél 8-kor számítógépen elektronikus banki átutalást végzel. Mennyi idő alatt érkezik meg a pénz az átutalást fogadó bankszámlájára?*

   Néhány óra alatt.
   Másnapra.
   Két nap múlva.
   Soha.
   Nem tudom.

8. *Mi a Magyar Nemzeti Bank elsődleges célja?*

   Pénzt nyomtat a költségvetési hiány fedezésére.
   Az, hogy a forint ne gyengüljön az euróval szemben.
   Az árstabilitás megőrzése: hogy ne emelkedjenek az árak.
   Könnyen elérhető lakossági hitel biztosítása.
   Nem tudom.

9. *Havi internet előfizetést kell kifizetned. Mit teszel?*

   Csekken befizetem a postán.
   Átutalom (eseti vagy rendszeres megbízással).
   Meghatalmazom az internet szolgáltatót, hogy a bankszámlámról vonja le a díjat minden hónapban (csoportos beszedési megbízás).
   Bankkártyámmal a szolgáltató honlapján keresztül befizetem.
   Befizetem a szolgáltató ügyfélszolgálati irodáján.

10. *Bankszámlán szeretnél elhelyezni 1 évre 250.000 forintot. Az alábbi két ajánlat közül melyikkel jársz jobban?*

    Első ajánlat: egy évi 7%-os kamatozású bankszámla.
    Másik ajánlat: egy sávos kamatozású bankszámla, amely az alábbi sávok szerinti kamatokat nyújtja: 0-99.999 Ft közötti részre 5% éves kamat, 100.000 Ft-199.999Ft közötti részre 7% éves kamat, 200.000 Ft feletti részre 8% éves kamat.
    A két ajánlat között nincs különbség.
    Nem tudom.

11. *Egy bankszámlán tartott pénzre kamatot fizet a bank. Melyik kamat a magasabb?*

    Látra szóló kamat.
    Lekötött betét kamata.
    A látra szóló és a lekötött betét kamata egyenlő.
    Bankbetétre nem is fizet kamatot a bank.
    Nem tudom.

12. *Az államilag támogatott lakástakarék-pénztári megtakarítás...*

    csak lakásvásárlásra és lakáshitel kiváltásra használható.
    csak felújításra használható.
    lakásvásárlásra, felújításra és lakáshitel kiváltásra használható.
    8 év után bármilyen célra, nem csupán lakáscélra felhasználható.
    Nem tudom.

13. *Mi az a látra szóló betét?*

    Azonnal készpénzre váltható takarékbetétkönyv.

Egy olyan bankszámla, amelyhez bárki hozzáférhet.
Egy olyan bankszámla, ahová bármikor berakhatjuk, és bármikor kivehetjük pénzünket.
Szemorvos által felírt látásjavító eszköz.
Nem tudom.

14. *Mi az előnye a banki lekötésnek?*

Tartozása miatt zárolni tudjuk az adósunk bankszámláját.
Nem vándorolhatnak el külföldre a diákhitelt felvevő diplomások.
A látra szólónál magasabb kamatot hoz.
Legjobb technikai védelem az internetes lopással szemben.
Nem tudom.

15. *Diákmunkával keresel 50.000 forintot, amit tandíjra akarsz félretenni: mihez kezdesz vele?*

Készpénzben tartom.
Lekötöm.
Részvényt veszek.
Átváltom euróba.
Befektetési jegyet vásárolok.
Bankszámlán tartom.

16. *Tételezzük fel, hogy egy befektetési számlán 10 éven át félreteszel évi 100.000 forintot, melynek 10% az éves hozama, így a végén körülbelül 1,6 millió forintod lesz. Mit gondolsz, mekkora lesz a megtakarításod összege, ha 20 éven át 200.000 forintot teszel félre, melynek 20% az éves hozama?*

Kb. 3,2 millió Ft.
Kb. 7 millió Ft.
Kb. 17 millió Ft.
Kb. 37 millió Ft.
Nem tudom megbecsülni.

17. *Felveszel 1 millió Ft hitelt 20 évre, 20% éves kamatra. Összesen mennyit fogsz visszafizetni?*

1.200.000 Ft-ot.
2.000.000 Ft-ot.
3.600.000 Ft-ot.
4.800.000 Ft-ot.

18. *A kölcsönfelvételre és a hitelre általában jellemző, hogy…*

minél hosszabb a futamidő, összességében annál kevesebbet kell visszafizetni.
minél hosszabb a futamidő, összességében annál többet kell visszafizetni.
a teljes visszafizetendő összeg nem függ a futamidő hosszától.
Nem tudom.

19. *Ha hitelt veszünk fel, előfordulhat, hogy sérelmesnek érezzük a bank eljárását és panaszt teszünk. Amennyiben a bank a panaszt elutasította, vagy döntésével nem értünk egyet, elsősorban mely fórumon érvényesíthetjük jogainkat?*

Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség.

Rendőrség.
Magyar Nemzeti Bank.
Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete.
Nem tudom.

20. *A jegybanki alapkamatnál a hitelkamatok…*

általában alacsonyabbak.
általában magasabbak.
nem befolyásolják egymást.
azonosak.
Nem tudom.

21. *Leginkább milyen céllal vennél fel hitelt?*

Lakásvásárlásra.
Autóvásárlásra.
Vállalkozás indítására.
Tandíjra.
Laptop, okostelefon, stb.
Semmilyen körülmények között nem vennék fel hitelt.

22. *Okostelefont szeretnél venni 60.000 Ft-ért. Az alábbi ajánlatok közül szerinted mely esetben kell kisebb összegű kamatot fizetned a banknak?*

Egy éven át félreraksz havi 2000 forintot, és a maradék összegre, 36.000 forintra hitelt veszel fel, amit 12 hónap múlva kell visszafizetned 20%-os THM mellett.
Megveszed most azonnal hitelből, és 24 hónap múlva egyösszegben visszafizeted a banknak az árát 10%-os THM mellett.

23. *Amikor munkát vállalsz, akkor a bruttó fizetésed 10%-át nyugdíjjárulékként fizeted be. Mit csinál az állam az általad befizetett nyugdíjjárulékkal?*

A Te nyugdíjadig megőrzi, majd abból fizeti a nyugdíjadat.
Államadósságot törleszt.
A Te nyugdíjadig befekteti, majd abból fizeti a nyugdíjadat.
A jelenlegi nyugdíjakat fizeti ki belőle.
Nem tudom.

24. *Ha lakáshitelt veszel fel, milyen biztosítást fog kérni tőled a bank?*

Balesetbiztosítást.
Törlesztőrészlet biztosítást.
Lakásbiztosítást.
Casco biztosítást.
Nem tudom.

25. *Mi a bonus-malus rendszer?*

Ókori latin piramisjáték.
A biztosítási ügynökök ösztönzési rendszere.
Kártörténethez kapcsolódó rendszer a biztosítási díj megállapítása során.
Hitelminősítés eredménye.
Nem tudom.

26. *Ha nagyobb önrészt választunk egy biztosításnál, akkor több, vagy kevesebb lesz a biztosítási díjunk, amit fizetnünk kell?*

    Több lesz.
    Kevesebb lesz.
    Nincs összefüggés a kettő között.
    Nem változik.
    Nem tudom.

27. *Egyszer Te is nyugdíjas leszel: nyugdíjas éveidben miből tudsz majd elsősorban megélni?*

    Állami nyugdíjból.
    Saját megtakarításaimból.
    Egyáltalán nem érdekel: lesz, ami lesz.
    Mire nyugdíjas leszek, már olyan magas lesz a nyugdíjkorhatár, amit nem érek meg.
    Nyugdíjas koromban is munkát vállalok, vagy vállalkozok.

28. *Casco biztosítást kötsz az 1 millió forintot érő autódra, 10%, minimum 200.000 forint önrésszel. Mennyi pénzt kapsz a biztosítótól, ha az autódat ellopják?*

    200.000 Ft-ot.
    800.000 Ft-ot.
    900.000 Ft-ot.
    1.000.000 Ft-ot.
    Nem tudom.

29. *Mennyi volt az alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete 2012-ben?*

    Kb. 100.000 Ft.
    Kb. 140.000 Ft.
    Kb. 180.000 Ft.
    Kb. 220.000 Ft
    Nem tudom.

30. *Mi az a "fekete munka"?*

    Éjszakai műszakban történő munkavégzés.
    Amikor nem fizetnek a munkavégzés után adót és járulékot.
    Amikor nem a megfelelő végzettséggel foglalkoztatnak.
    Adókedvezményekre jogosító munkaszerződés alapján történő munkavégzés.
    Nem tudom.

31. *Bruttó 160 ezer forintos bérajánlatot kapsz. Mennyi ez esetben a nettó béred?*

    Kb. 105 ezer forint.
    160 ezer forint
    Kb. 215 ezer forint.
    Nem tudom.

32. *Mennyi pénzt szoktál keresni egy nyári szünet alatt munkával?*

    Semmit, mert nem szoktam a nyári szünetben munkát végezni.
    Semmit, mert önkéntes munkát szoktam végezni.
    Szoktam keresni, de 20.000 forintnál kevesebbet.

20.001-50.000 Ft között.
50.001-100.000 Ft között.
Több, mint 100.000 Ft-ot.

33. *Mit gondolsz a nyári munkáról?*

Jó dolog, mert amit megkeresek, azt félre tudom tenni.
Jó dolog, mert amit megkeresek, azt el tudom költeni.
Rossz dolog, mert a nyár azért van, hogy pihenjek.
Rossz dolog, de muszáj dolgoznom.
Nem tudom.

34. *Tegyük fel, hogy nettó 100.000 forintos fizetésed van: melyik lehetőség választása esetén marad nagyobb összeg a zsebedben?*

Ha 10 %-kal több nettó bért kapsz kézhez.
Ha 10.000 forint értékű Erzsébet utalványt kapsz, ami után a munkáltatód megfizeti az összes adót.
A két ajánlat egyforma.
Nem tudom.

35. *Miért nem nyomtat az állam több pénzt, hogy megoldja a gazdaság problémáit?*

Tiltja az IMF.
Nincs elég aranyfedezet.
Az ilyen módon létrehozott pénz elértéktelenedne.
Kifogyott a tinta a nyomtatóból.
Nem tudom.

36. *Kell-e adózni, ha internetes aukción eladod a már megunt tárgyaidat?*

Igen, minden esetben.
Egyáltalán nem.
Csak akkor, ha üzletszerűen teszem.
Csak akkor, ha drágábban adom el, mint ahogyan vettem.
Nem tudom.

37. *Szerinted milyen esetben elfogadható adót csalni?*

Ha mindenki más is ezt csinálja.
Ha nem értek egyet azzal, ahogyan elköltik a beszedett pénzt.
Ha túl magasak az adók.
Egyáltalán nem elfogadható.

38. *Melyik ér többet pillanatnyilag forintban kifejezve?*

100 dollár készpénz.
100 euró készpénz.
100 svájci frank készpénz.
Nem tudom.

39. *Szerinted mi a leginkább jellemző egy becsületesen adót fizető emberre?*

Felelősségteljes.
Buta.

Intelligens.
Lusta.
Szorgalmas.
Önző.

40. Szerinted mi a leginkább jellemző egy olyan emberre, aki adót csal?

Felelősségteljes.
Buta.
Intelligens.
Lusta.
Szorgalmas.
Önző.

Forrás: Econventio-teszt 2013.

7. melléklet

Econventio Teszt 2014.

1. *Melyik tanítási-tanulási forma lenne a legszimpatikusabb pénzügyi ismereteid fejlesztésére?*

   Tankönyvből, tanári segítséggel.
   Internetes oldalakat egyedül áttanulmányozok.
   Internetes oldalakon található ismereteket tanári segítséggel feldolgozunk.
   Rendszeresen tanórákon játékos, gyakorlatias formában.
   Tanórákon és külön foglalkozásokon szakemberek részvételével játékos, gyakorlatias formában.
   Szakemberek néha tartanak egy-egy előadást.
   Nem akarok az iskolában pénzügyi ismeretekkel foglalkozni.

2. *Alkalmazott vagy vállalkozó szeretnél lenni?*

   Inkább alkalmazott, mert ekkor fix havi jövedelmet kapok.
   Inkább vállalkozó, mert így többet kockáztatok ugyan, de ha jól csinálom, többet kereshetek.
   Inkább vállalkozó, mert így a magam ura lehetek.
   Inkább alkalmazott, mert megmondják, hogy mi a feladatom.

3. *Kimennél-e külföldre dolgozni?*

   Igen, akár örökre, mert külföldön jobb megélhetési lehetőségek vannak.
   Igen, főleg szakmai fejlődés miatt.
   Igen, főleg a kaland miatt.
   Igen, de csak hogy megtakarítást halmozzak fel.
   Csak ha a körülmények úgy alakulnak.
   Nem, mert nem akarom itt hagyni a szeretteim.
   Nem, itthon is jó lehetőségek vannak.

4. *Kit tartasz sikeres pénzügyi tanácsadónak?*

   Aki luxus autóval jár.
   Aki képes gyorsan meggazdagodni.
   Aki sok szakkifejezést használ.
   Aki bármikor elérhető, ha tanácsra van szükségem.
   Akinek régóta sok elégedett ügyfele van.
   Akinek sok lájkja van a Facebookon.
   Aki szakmailag felkészült.

5. *Mi a csoportos beszedési megbízás?*

   Amikor a bankod felhatalmazod, hogy rendszeresen egyenlítse ki a szolgáltatók felé a pénzügyi kötelezettségeid.
   Amikor a bank felhatalmaz egy csoportot, hogy hajtsa be a tartozásait.
   Amikor egy szolgáltató felhatalmaz egy bankot, hogy helyette szedje be a számladíjakat.
   Amikor több szolgáltató egy összegben próbálja meg behajtani a lejárt tartozásokat egy bankszámláról.
   Nem tudom.

6. *Melyik állítás igaz az alábbiak közül?*

A bankok által hirdetett valuta vételi árfolyam nagyobb, mint az eladási árfolyam.
A bankok által hirdetett valuta vételi árfolyam kisebb, mint az eladási árfolyam.
A valuta vételi és eladási árfolyama megegyezik, ezért hívjuk közép árfolyamnak.
A valuta vételi árfolyam minden bankban egységes.
Nem tudom.

7. *Melyik rövidítés nem egy pénzügyekkel foglalkozó intézményt jelöl?*

EBKM
MNB
MÁK
ÁSZ
Nem tudom.

8. *Magyarországon kinek a feladata a bankjegy- és érmekibocsátás?*

A Kormány feladata.
Annak a kereskedelmi banknak a feladata, amelyiknél bankszámlát nyitottam.
A Magyar Nemzeti Bank feladata.
Magyar Államkincstár
Nem tudom.

9. *10.000 forintot utalni szeretnél. Az utalások banki költsége utalásonként 0,3%, de legalább 60 Ft. Hány forint lesz a banki költség?*

3 Ft
30 Ft
60 Ft
300 Ft
Nem tudom.

10. *Egy család életében a pénzügyi mérleg megmutatja a bevételek és kiadások egyenlegét. Mit gondolsz a családi pénzügyi mérlegről?*

Fontos ennek elkészítése, és el is tudnám készíteni.
Fontos ennek elkészítése, de nem tudom, hogy kell ilyet készíteni.
Szerintem nem fontos a pénzügyi mérleg készítése, de a szüleim csinálják.
Szerintem nem fontos a pénzügyi mérleg készítése, és otthon nem is készítünk ilyet.

11. *Hol veszel OTP részvényt?*

Megbízok egy bróker céget, hogy vegye meg nekem.
Bemegyek a Budapesti Értéktőzsdére, és megveszem ott, mivel ott kereskednek az OTP papírokkal.
Bemegyek a legközelebbi OTP fiókba, és megveszem készpénzben, mert így a legolcsóbb.
A Magyar Nemzeti Banknál.
Nem tudom.

12. *Képzeld el, hogy a megtakarítási számládra 1% kamatot kapsz egy évre, az infláció pedig évi 2%. Mit gondolsz, 1 év múlva mennyit vásárolhatsz a számlán levő pénzedből?*

Többet vásárolhatok, mint ma.
Éppen ugyanannyit vásárolhatok, mint ma.

Kevesebbet vásárolhatok, mint ma.
Ennyi információból ez nem állapítható meg.
Nem tudom.

13. *Van 100 ezer forintod, amit be szeretnél fektetni. Melyik a kockázatosabb az alábbiak közül?*

Egyetlen vállalat részvényeiből vásárolók 10 darabot.
Egy olyan befektetési alapból vásárolók, amelyik 10 különféle vállalat részvényeibe fektet.
Az előző két lehetőség egyformán kockázatos.
Nem tudom.

14. *Mi a keresztárfolyam?*

A vatikáni valuta árfolyamának régies elnevezése.
Egyik valuta árfolyam egy másikában kifejezve.
Az a jelenség, amikor két valuta árfolyam grafikonja keresztezi egymást.
Az az árfolyam a hiperinfláció során, ahol a befektetők keresztet vethetnek a pénzükre.
Nem tudom.

15. *100.000 forintot fektetsz be 5 évre. Melyik feltétel esetén jársz jobban az ötödik év végén?*

Ha minden évben 10000 forint kamatot kapsz.
Ha minden évben 10 százalékos kamatos kamatot kapsz.
Ha minden évben fix 10 százalék kamatot kapok.
Nincs különbség a három feltétel között.
Nem tudom.

16. *Sikeresen találtál magadnak munkát és a havi fizetésedből a rendszeres kiadásaid után mindig marad egy nagyobb, szabadon felhasználható összeg. Mire használnád ezt fel?*

Hobbira, szórakozásra költeném.
Gyűjteném jövőbeni határozatlan célokra.
Bankban lekötném hosszú távra, had kamatozzon.
Megtakarítanám a nyugdíjas éveimre.
Nem tudom.

17. *A család egy házat szeretne vásárolni, de nincs hozzá elég pénzetek, ezért hitelen vagy lízingen gondolkoztok. Ha csak az alábbi szempontok számítanak, úgy melyik állítás igaz?*

A lízing kedvezőbb, mint a hitel, mert így rögtön a tulajdonunkba kerül a lakás.
A lízing kedvezőbb, mint a hitel, mert jellemzően kisebb kamatköltséggel jár.
Csak hitelt választhatunk, hiszen lízinget csak trikóra lehet felvenni.
Csak hitelt választhatunk, hiszen lízinget csak autóra lehet felvenni.
Nem tudom.

18. *Van egy jól működő vállalkozásod, aminek fejlesztéséhez hitelt szeretnél felvenni. Szerinted mi jellemző egy jó hitelre?*

Alacsony a kamata, ami hosszú futamidőre rögzített.
Alacsony a THM és nem kérnek fedezetet.

Gyors hitelbírálat után azonnal folyósítják a kért összeget.
A hitel teljes költségénél ezáltal több nyereséget termel ki a vállalkozásom.
Nem tudom.

19. *Milyen kedvező tulajdonsága van a hitelkártyának?*

Szükség esetén ingyen tudok kézpénzhez jutni.
Bizonyos feltételekkel kamatmentesen tudok hitelre vásárolni.
Hosszú távon alacsony a hitelkártya kamatozása.
Nincs egyetlen kedvező tulajdonsága sem a hitelkártyának.
Nem tudom.

20. *Ha a bankod, ahol hitelt vettél fel csődbe megy, vissza kell-e visszafizetnem a hitelemet?*

Nem kell, mivel nincs kinek visszafizetnem a hitelt.
Ilyenkor a hitelfelvevő eldöntheti, hogy visszafizeti-e a hitelt.
Igen, ilyenkor a bank követeléseit felvásárolják és másnak kell visszafizetnem a hitelem.
Csak akkor kell visszafizetnem a hitelemet, ha több, mint 5 millió forintot vettem fel.
Nem tudom.

21. *Felveszel 1 millió forint személyi hitelt. Amennyiben ezt 5 évre veszed fel évi 5% kamattal, akkor összesen kb. 1 150 000 forintot kell visszafizetned a banknak. Mit gondolsz, mennyit kell visszafizetned a banknak, ha az 1 millió forintot 10 évre veszed fel évi 10% kamattal?*

kb. 1 300 000 forintot
kb. 1 600 000 forintot
kb. 2 300 000 forintot
kb. 4 600 000 forintot
Nem tudom.

22. *A pénz kölcsönkéréséről ezt gondolom:*

Soha nem kérek kölcsön, mert kijövök a saját pénzemből.
Soha nem kérek kölcsön, mert nem szeretek tartozni valakinek.
Ha a helyzet úgy hozza, kérek kölcsön, de kényelmetlenül érzem magam tőle.
Ha a helyzet úgy hozza, kérek kölcsön, és ez nem is feszélyez.
Gyakran szoktam kölcsönkérni, és ebben nem is látok problémát.
Gyakran szoktam kölcsönkérni, bár sokat idegeskedem emiatt.

23. *Ha munkát vállalsz, akkor a bruttó béred hány %-a kerül levonásra nyugdíjjárulékként?*

Semennyi, mert nem vagyok nyugdíjas korú.
10%-a.
16 %
27%
Nem tudom.

24. *Mennyi ma a legkisebb havi bruttó minimálbér Magyarországon?*

85 960 Ft
98 000 Ft
101 500 Ft
229 700 Ft

Nem tudom.

25. *Az adófizetési kötelezettség életkorhoz kötött-e?*

nem, életkortól független
igen, 18 éves kortól
igen, 16 évesen is lehet diákmunkából adófizetési kötelezettségem
igen, iskolakötelezettség elérésétől keletkezik adófizetési kötelezettség
Nem tudom.

26. *Mi a távmunka?*

munkahelytől távol, akár otthonról történő munkavégzés
lakóhelytől sokat kell utazni a munkahelyre
amikor valaki messziről elkerüli a munkát
hosszútávú munkaszerződést kötnek a munkavállalóval
Nem tudom.

27. *Megkapod az első fizetésed. A bérpapírodon 200.000 Ft bruttó munkabér szerepel. Ehhez kapcsolódóan 37.000 forintot tesznek ki a társadalombiztosítási járulékok együttesen, illetve 32.000 forintot a személyi jövedelemadó. Hány forint lesz a nettó béred?*

269.000 Ft
237.000 Ft
168.000 Ft
131.000. Ft
Nem tudom.

28. *Feltételezzük, hogy dönthetnél, melyik világban élsz. Az árak mindkét világban megegyeznek a jelenleg valóban érvényes árakkal, és a pénz is ugyanannyit ér. Melyiket választanád?*

Ahol a jövedelmed 150.000 Ft, míg mások 75.000 Ft-ot keresnek.
Ahol a jövedelmed 300.000 Ft, míg mások 600.000 Ft-ot keresnek.

29. *Szoktál-e adót fizetni?*

Még sohasem fizettem.
Nem, mert nem dolgozom.
Igen, de csak diákmunka alkalmával.
Igen, a mindennapok során.
Nem tudom.

30. *Mi az adórendszer célja?*

az egész egy átvágás lenyúlás
a közteherviselésből való részesedés
állampolgárok zaklatása
az EU-nak való megfelelés
Nem tudom.

31. *Miben van válság idején a gazdaság?*

recesszióban

szecesszióban
stagnálásban
inflációban
Nem tudom.

32. *Melyik állítás igaz?*

Bevétel = profit - költségek
Profit = bevétel - költségek
Profit = bevétel + költségek
Egyik sem igaz a fentiek közül
Nem tudom.

33. *Veszel holnap a boltban egy tábla csokit 254 forintért. Hány forint ebben az árban az ÁFA?*

25 Ft
27 Ft
54 Ft
69 Ft
Nem tudom.

34. *Amikor szomorú vagy lehangolt vagyok, akkor számomra a vásárlás:*

Az utolsó, ami eszembe jut.
Csak tovább rontja a hangulatomat.
Néha felvidít.
Általában az első, amire gondolok, és veszek is magamnak valamit, felvidításképp.

35. *Az állami nyugdíjrendszer fenntartásához a munkavállalók fizetéséből 10%-os nyugdíjjárulékot elvon az állam (diákmunkára nem vonatkozik). Hogy használják fel ezeket a befizetéseket?*

A befizetett pénzt személyenként félreteszik és nyilvántartják egy egyéni számlán, majd nyugdíjas korában az addig felhalmozott, kamatozott pénzt folyósítják az embernek.
A befizetett pénz egy részét időskori betegellátásra fordítják a jelenben, a másik részét egyéni számlára félreteszik.
A befizetett pénzből a jelenlegi nyugdíjasok nyugdíját fizetik.
A befizetett pénzzel támogatást ad az állam az időskorban gyakran használatos gyógyszerekre, amit emiatt a nyugdíjasok sokkal olcsóbban vehetnek meg.
Nem tudom.

36. *Az alábbiak közül melyik biztosítás kötelező?*

gépjármű felelősségbiztosítás
casco biztosítás
EU-n kívüli külföldi utazás esetén utasbiztosítás
egyik biztosítás sem kötelező
Nem tudom.

37. *Mi az OBA?*

Az amerikai elnök beceneve.

A bankbetétetek biztosító Országos Betétbiztosítási Alap rövidítése.
A bankok alaptőkéjét biztosító Országos Banki Alap rövidítése.
Az adóoptimalizálásra használt Offshore Banki Alap rövidítése.
Nem tudom.

38. *Mekkora összegig kártalanítja az egyes betéteseket az Országos Betétbiztosítási Alap?*

100 ezer forint
100 ezer euró
1 millió forint
1 millió euró
Nem tudom.

39. *Casco biztosítást kötsz az 1 millió forintot érő autódra, 10%, minimum 200.000 forint önrésszel. Mennyi pénzt kapsz a biztosítótól, ha az autódat ellopják?*

100.000 Ft-ot.
200.000 Ft-ot.
800.000 Ft-ot.
900.000 Ft-ot.
Nem tudom.

40. *Külföldre utazol és utazásbiztosítást kötsz, melyik állítás a leginkább igaz rád? A biztosító kiválasztásánál a legfontosabb, hogy:*

mennyire tartom megbízhatónak a biztosítót.
melyik az, amelyiket egy családtagom, ismerősöm ajánl.
melyik nyújtja a legolcsóbb biztosítást.
melyik nyújtja a legjobb ár-érték arányú biztosítást.
melyiket találom meg legelőször, amikor beírom a keresőbe.
melyikről hallok legtöbbet a reklámokban.

Forrás: Econventio-teszt 2014.

8. melléklet

Econventio Teszt 2015.

Töltöttél-e már ki az előző években ilyen Econventio tesztet?

igen
nem
nem tudom

Milyennek ítéled a pénzügyi ismereteidet? Értékeld 1-5-ig terjedő skálán, ahol 1 a leggyengébb, 5-ös a kiváló.

1. *Beviszel 50 ezer forintot a bankba megtakarítás céljából. Mi lesz a pénzed sorsa?*

   Hazaküldenek, mert minimum 100 ezer forintot lehet elhelyezni.
   Beteszik egy páncélterembe és ott őrzik.
   A bank használja a pénzemet (például hitelt nyújt).
   Külföldre viszik, aranyat vesznek belőle.
   Nem tudom.

2. *Mit jelent az internetes bankolás?*

   Olyan bank, ahol van wifi.
   Olyan bank, amely nem rendelkezik valóságos bankfiókkal.
   Az egész internetet virtuálisan tároló adatbázis, adatbank.
   Az interneten keresztül végrehajtott banki művelet.
   Nem tudom.

3. *Cipőt vásárolsz az interneten. Mi van akkor, ha nagy?*

   Semmi, majd belenövök.
   Két héten belül visszaküldhetem.
   Semmit nem tehetek, mert már kifizettem.
   A Fogyasztóvédelemhez fordulhatok.
   Nem tudom.

4. *Az alábbiak közül melyik nem a Magyar Nemzeti Bank feladata?*

   Hitelnyújtás a lakosság számára.
   Bankjegykibocsátás.
   Hitelnyújtás bankok számára.
   Árstabilitás megőrzése.
   Nem tudom.

5. *Kinéztél magadnak egy horvát tengerparti nyaralást, amely 1.000 kunába kerül. Mennyibe kerül ez neked itthon forintban, ha a kuna vételi árfolyama 50 Ft, eladási árfolyama 60 Ft, középárfolyama 55 Ft?*

   50.000 Ft
   55.000 Ft
   60.000 Ft
   700.000 Ft
   Nem tudom.

6. *Véleményed szerint honnan szerezheti meg egy középiskolás diák a szükséges pénzügyi ismereteit? Több lehetőséget is választhatsz:*

   család
   internet
   játékok
   iskola
   facebook
   pénzügyi tréning
   pénzügyi tábor
   saját tapasztalat

7. *Milyen szempontok alapján választanál bankot? Több lehetőséget is megjelölhetsz:*

   Alacsony bankköltségek (számlavezetési díj stb.)
   A lakóhelyemhez közel eső fiókkal rendelkezik.
   Szimpatikusak a bank munkatársai.
   Azt választanám, amit a szüleim ajánlanak.
   Internetes összehasonlítás segítségével
   Figyelembe venném, hogy melyiknek a legjobbak a reklámjai.
   A kínált extra szolgáltatások alapján (biztosítás, bankkártya, hitelkártya, tanácsadás stb.)

8. *Mi a korrupció?*

   Megvesztegetés jogosulatlan előnyszerzés érdekében.
   Baráti szívesség kérése.
   Illegális árubehozatal a határon.
   ÁFA-csalás.
   Nem tudom.

9. *Mi a NAV?*

   Nemzeti Adó és Vámhivatal
   Nemzeti Adatvédelmi Hivatal
   Nemzeti Alkotmányvédelmi Hivatal
   Nemzeti Adóvégrehajtó Vállalat
   Nem tudom.

10. *Mennyi volt Magyarországon 2014-ben a munkanélküliségi ráta értéke?*

    0,59%
    7,7%
    24,67%
    56,32%
    Nem tudom.

11. *A tv-ben azt mondták, hogy az éves infláció 3%. Mit jelent ez?*

    Egy év alatt a fogyasztói árak 3 százalékkal növekedtek.
    Egy év alatt a fogyasztói árak 3 százalékkal csökkentek.
    Egy év alatt 3 százalékkal nőtt a gazdaság teljesítménye.
    Egy év alatt 3 százalékkal csökkent a gazdaság teljesítménye.
    Nem tudom.

12. *Egy 200 ezer forintos okos telefont 30 százalékkal leértékeltek. Mennyiért tudod megvenni a készüléket?*

    30 ezer forintért
    60 ezer forintért
    140 ezer forintért
    170 ezer forintért
    Nem tudom.

13. *Mi jut először eszedbe egy szegény emberről? (Írj rövid felsorolást!)*

14. *Mi jut először eszedbe egy gazdag emberről? (Írj rövid felsorolást!)*

15. *Mit jelenthet a közmondás: „Addig nyújtózkodj, ameddig a takaród ér.”?*

    Mindig a végső határig feszítsd a húrt!
    Határidőre be kell fizetni a banki törlesztő részletet.
    A magasságodnak megfelelő ágyneműt vásárolj!
    Ne költekezz túl az anyagi lehetőségeiden!
    Nem tudom.

16. *Befektettél 50 ezer forintot. Egy év múlva 55 ezer forintot kaptál vissza. Mennyi a hozama a befektetésnek?*

    A hozamot a pluszban kapott összeg mértékével határozzák meg, ezért 5.000 Ft.
    A hozamot a tejes kifizetett összeg értékével határozzák meg, ezért 55.000 Ft.
    A hozamot a kifizetett többlet százalékában határozzák meg, ezért 10%.
    A hozamot a tejes kifizetett összeg százalékában határozzák meg, ezért 110%.
    Nem tudom.

17. *100.000 forintos megtakarításodat 2 hónapra fekteted be, mert utána szükséged lesz erre a pénzre. Milyen megoldást célszerű választani ehhez a rövidtávú befektetéshez?*

    bankbetét
    részvények
    arany
    ingatlan
    Nem tudom.

18. *Mikor likvid valaki?*

    Ha állandóan költekezik és folyatja a pénzt.
    Ha határidőre képes kifizetni a tartozásait.
    Ha egy éven belül képes kifizetni a tartozásait.
    Ha az adósai rendszeresen fizetnek.
    Nem tudom.

19. *Egy öreg néni minden pénzét otthon a szekrény fiókjában kuporgatja, csak minimális összeget költ élelmiszerre. Mi a véleményed róla?*

    Egyetértek vele, én is így tennék.
    Fontos a megtakarítás, de biztonságosabb helyen tartanám a pénzem.
    Fontos a megtakarítás, de ebben a korban megérdemli, hogy többet költsön magára.

Az élet túl rövid ahhoz, hogy lemondjuk annak élvezetéről.

20. *Havi 20 ezer forint zsebpénzed 10 százalékát félreteszed minden hónapban. Mennyi idő alatt tudsz ebből összegyűjteni 50 ezer forintot egy mobiltelefonra?*

    2 év
    2év 1 hónap
    1 év 2 hónap
    8 hónap
    Nem tudom.

21. *Mit jelent hiteleknél a futamidő?*

    Az igényléstől számítva milyen gyorsan áll rendelkezésemre a hitelösszeg.
    A hitel folyósításától a hitelügylet lezárásáig terjedő idő.
    Az igényléstől számítva a hitelügylet lezárásáig terjedő idő.
    A havi törlesztések között eltelt idő.
    Nem tudom.

22. *Hitelt veszel fel a bankból. A bank kinek a pénzét közvetítette ezzel számodra?*

    Az államét (az adófizetőkét).
    Azokét, akik a bankban pénzt tartanak és azokét, akik a banknak egyéb módon hiteleznek.
    Külföldi állampolgárokét.
    A bank saját pénzét.
    Nem tudom.

23. *Melyik fogalom nem köthető közvetlenül a hitelezés témaköréhez?*

    adóstárs
    THM
    SZJA
    kamat
    Nem tudom.

24. *Kezesnek kér fel egy ismerősöd a hitelfelvételéhez. Milyen következményei lehetnek, ha elvállalod?*

    Ha a bank nem ad neki pénzt, akkor én kell, hogy adjak.
    Ha az ismerősöm nem fizeti a hitelét, nem tudja rajta behajtani a bank a tartozást, akkor nekem kell fizetni a bank felé.
    Ha több pénzt kapna a banktól, mint amire szüksége van, akkor a fennmaradó összeget a kezes köteles elkölteni.
    A kezes legfontosabb feladata, hogy kezelje a banktól kapott készpénzt.
    Nem tudom.

25. *Kölcsönadsz 20.000 forintot évi 10 százalékos kamatos kamatra. Mennyit kellene visszakapnod 2 év múlva?*

    22.000 forintot
    24.000 forintot
    24.200 forintot
    25.250 forintot

Nem tudom.

26. *Mit gondolsz a hitelfelvételről?*

Felelőtlen döntés.
Jó dolog, előbb megvehetem azt, amire szükségem van.
Jó dolog, mert többet költhetek, mint a jövedelmem.
A „szükséges rossz”.
Semmiképpen nem vennék fel hitelt.

27. *Milyen hiteletek van a szűk családi körben? (több lehetőséget is választhatsz)*

Tudomásom szerint nincs hitelünk.
Személyi kölcsön
Lakáshitel
Áruvásárlási hitel
Hitelkártya
Autóhitel
Van hitelünk, de nem tudom, milyen.

28. *Adnál-e kölcsön 10 ezer forintot?*

Nem, mert nincs rá lehetőségem.
Nem, mindenki oldja meg saját maga a pénzügyeit.
Nem, mert nem fizetik vissza.
Igen, de csak közeli rokonoknak.
Igen, rokonoknak, barátoknak.
Igen, bárkinek a környezetemből.
Igen, bárkinek.

29. *Mi az a fiktív számla?*

Amit a boltban pénztárostól kapok.
Papírra nem nyomtatott, csak elektronikusan létező számla.
Olyan számla, ami mögött nincs valós gazdasági tartalom.
Kézzel írott számla.
Nem tudom.

30. *Milyen életkortól létesíthetnek munkaviszonyt a diákok?*

A diákok munkaviszonyban nem, csak tanulószerződéssel foglalkoztathatók.
A diákok már 14 éves kortól érvényes diákigazolvánnyal munkaviszonyt létesíthetnek.
Munkavállaló lehet az a diák, aki a 16. életévét betöltötte, illetve szülői hozzájárulással az iskolai szünet időtartama alatt az tanuló is, aki elmúlt 15 éves.
Csak diákszervezeteken keresztül vállalhatnak munkát.
Nem tudom.

31. *Biztosítottként milyen társadalombiztosítási ellátásokat, szolgáltatásokat igényelhetünk?*

Segélyeket, és természetgyógyászati ellátásokat.
Ingyenes étkeztetést, szociális gondozást, a hajléktalanok pedig szállást is igénybe vehetnek.
Például egészségügyi szolgáltatást, táppénzt, baleseti táppénzt, öregségi nyugdíjat.

Erzsébet-utalványt.
Nem tudom.

32. *Melyik fogalom nem kötődik közvetlenül a munkavállaláshoz?*

minimálbér
hozam
GYES
SZJA
Nem tudom.

33. *Melyik állítással értesz a legjobban egyet?*

Nem mennék el szakmunkásnak, mert alacsony a társadalmi elismertsége.
Nem mennék el szakmunkásnak, mert kevesebbet keresnek, mint a diplomások.
Elmennék szakmunkásnak, mert jó szakemberre mindig szükség van.
Elmennék szakmunkásnak, mert jól lehet vele keresni.

34. *Diákmunkát végeztél, amiért a munkáltatód 150.000 Ft bruttó munkabért ad neked, melyhez 51.000 Ft közteher tartozik. Mennyi lesz a nettó jövedelmed?*

201.000 Ft
99.000 Ft
150.000 Ft
51.000 Ft
Nem tudom.

35. *Van balesetbiztosításod. Kerékpáros balesetet szenvedtél, mit kell tenned, hogy a biztosítási összeget a biztosító kifizesse?*

Semmit, a rendőrség értesíti a biztosítót.
Semmit, a kórházból értesítik a biztosítót.
A lehető legkorábban, akár már a mentőből hívnom kell a biztosítót.
Néhány napon belül kárbejelentést kell tennem.
Nem tudom.

36. *Mi a biztosításokhoz kapcsolódó önrész fogalom jelentése?*

A kár egy részét az ügyfél vállalja, nem a biztosító fizeti. Ez a rész az önrész.
Kár esetén a biztosító által fizetett összeg.
A biztosítás havi díja.
A biztosítás tőkenövekménye.
Nem tudom.

37. *A jelenlegi szabályozás szerint mikor mehetsz öregségi nyugdíjba?*

60 évesen.
65 évesen.
70 évesen.
60 éves kor fölött bármikor, amikor a munkáltató jónak látja.
Nem tudom.

38. *Mire fordítja az állam a dolgozók által befizetett nyugdíjjárulékot?*

Félreteszi, hogy amikor a dolgozók nyugdíjba vonulnak, akkor ebből fizethessen nekik havonta.
Ebből finanszírozza a jelenleg nyugdíjban lévők juttatásait.
Visszafizeti belőle az államadósságot.
Nagy beruházásokra használja fel. (pl. autópályák)
Nem tudom.

39. *Külföldre utazol síelni, melyik biztosítást választanád?*

Azt, amelyik a legolcsóbb.
Azt, amit az osztálytársaim is kötöttek.
Azt, amelyik legtöbb pénzt fizeti káreseménykor.
Nem kötök biztosítást, elég jól síelek.

40. *Casco biztosítást kötsz egy kétmillió forintot érő autóra, amelynek 20%, minimum 100 ezer forint az önrésze. Mennyit kapsz a biztosítótól, ha ellopják az autódat?*

400 ezer forintot
100 ezer forintot
1,6 millió forintot
1,9 millió forintot
Nem tudom.

Forrás: Econventio-teszt 2015.

9. melléklet

Tudásteszt 2012. jósági mutatói és diszkrimináló indexei

Kérdés sorszáma	Dimenzió*	Jósági mutató (%)	Alsó 30% (%)	Középső 40% (%)	Felső 30% (%)	Diszkrimináló index (százalékpont)	Kategória
27.	6.	17,19	18,34	18,85	13,83	**-4,50**	1
26.	6.	21,11	10,63	15,47	39,11	28,48	1
39.	3.	21,86	14,20	21,55	29,92	15,72	1
6.	4.	22,13	17,26	20,22	29,55	12,29	1
33.	2.	24,67	11,57	22,31	40,93	29,35	1
37.	3.	26,07	12,45	20,82	46,68	34,24	1
24.	6.	29,83	13,19	24,46	53,65	40,46	1
22.	4.	37,89	17,53	35,29	61,73	44,20	2
34.	2.	45,96	25,20	45,68	67,08	41,88	2
30.	2.	47,54	26,04	45,20	72,16	46,12	2
40.	3.	49,02	24,16	47,53	75,87	51,71	2
36.	5.	50,82	28,36	51,69	72,13	43,77	2
25.	6.	54,98	29,51	55,15	80,24	50,73	2
23.	4.	56,95	32,50	60,78	76,30	43,80	2
18.	5.	57,23	42,60	62,19	65,26	22,67	2
32.	2.	58,39	35,03	60,70	78,69	43,67	2
10.	6.	59,35	39,84	59,64	78,49	38,65	2
28.	1.	59,97	32,00	62,09	85,12	53,12	2
31.	3.	62,59	43,81	63,81	79,77	35,96	2
20.	3.	62,94	32,81	66,20	88,72	55,92	2
29.	1.	64,59	31,76	68,12	92,73	60,97	2
13.	1.	64,87	42,70	66,13	85,36	42,66	2
15.	2.	75,09	58,48	77,51	88,49	30,01	3
35.	5.	81,65	58,45	87,33	97,27	38,83	3

Forrás: Econventio 2012 adatbázis alapján saját szerkesztés

*Dimenziók:

1. Általános banki ismeretek
2. Befektetések, megtakarítások
3. Hitelek
4. Munka világa
5. Biztosítás, nyugdíj
6. Általános gazdasági ismeretek

10. melléklet

A pénzügyi tájékozódás formájának hatása az eredményre (2012.)

Pénzügyi tájékozódás formája	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
Iskola	1858	52,2443	16,27799	,37764	51,5037	52,9850	,00	94,44
Amit a családtól látok	3978	47,2912	15,81870	,25081	46,7995	47,7829	,00	94,44
Interneten tájékozódom	1241	55,8152	15,70893	,44592	54,9404	56,6901	,00	93,33
Barátok	166	42,9719	16,56070	1,28536	40,4340	45,5098	,00	85,56
Saját tapasztalatomból	1194	50,5556	15,92655	,46091	49,6513	51,4598	,00	96,67
Egyéb forrásból	1146	49,3620	16,22196	,47919	48,4218	50,3022	,00	93,33
Nincsenek pénzügyi ismereteim	322	34,9620	22,45346	1,25128	32,5003	37,4238	,00	85,56
Total	9905	49,4482	16,70438	,16784	49,1192	49,7772	,00	96,67

A szórások azonosságának teszteredménye

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
23,091	6	9898	,000

A Tamhane-teszt eredményei

(I) 12. kérdés	(J) 12. kérdés	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Iskola	Amit a családtól látok	4,95314*	,45334	,000	3,5782	6,3281
	Interneten tájékozódom	-3,57085*	,58435	,000	-5,3435	-1,7982
	Barátok	9,27246*	1,33969	,000	5,1584	13,3865
	Saját tapasztalatomból	1,68879	,59586	,093	-,1189	3,4965
	Egyéb forrásból	2,88232*	,61011	,000	1,0313	4,7333
	Nincsenek pénzügyi ismereteim	17,28231*	1,30703	,000	13,2945	21,2702
Amit a családtól látok	Iskola	-4,95314*	,45334	,000	-6,3281	-3,5782
	Interneten tájékozódom	-8,52399*	,51162	,000	-10,0765	-6,9715
	Barátok	4,31933*	1,30960	,024	,2927	8,3460
	Saját tapasztalatomból	-3,26434*	,52473	,000	-4,8567	-1,6719
	Egyéb forrásból	-2,07082*	,54086	,003	-3,7123	-,4293
	Nincsenek pénzügyi ismereteim	12,32917*	1,27617	,000	8,4329	16,2255
Interneten tájékozódom	Iskola	3,57085*	,58435	,000	1,7982	5,3435
	Amit a családtól látok	8,52399*	,51162	,000	6,9715	10,0765
	Barátok	12,84332*	1,36051	,000	8,6686	17,0181
	Saját tapasztalatomból	5,25965*	,64132	,000	3,3139	7,2054
	Egyéb forrásból	6,45317*	,65458	,000	4,4672	8,4392
	Nincsenek pénzügyi ismereteim	20,85316*	1,32837	,000	16,8018	24,9045
Barátok	Iskola	-9,27246*	1,33969	,000	-13,3865	-5,1584
	Amit a családtól látok	-4,31933*	1,30960	,024	-8,3460	-,2927
	Interneten tájékozódom	-12,84332*	1,36051	,000	-17,0181	-8,6686
	Saját tapasztalatomból	-7,58367*	1,36550	,000	-11,7730	-3,3944

A Tamhane-teszt eredményei (folytatás)

Barátok	Egyéb forrásból	-6,39014*	1,37178	,000	-10,5978	-2,1825
	Nincsenek pénzügyi ismereteim	8,00984*	1,79384	,000	2,5407	13,4790
Saját tapasztalatomból	Iskola	-1,68879	,59586	,093	-3,4965	,1189
	Amit a családtól látok	3,26434*	,52473	,000	1,6719	4,8567
	Interneten tájékozódom	-5,25965*	,64132	,000	-7,2054	-3,3139
	Barátok	7,58367*	1,36550	,000	3,3944	11,7730
	Egyéb forrásból	1,19352	,66488	,795	-,8238	3,2108
	Nincsenek pénzügyi ismereteim	15,59351*	1,33347	,000	11,5270	19,6600
Egyéb forrásból	Iskola	-2,88232*	,61011	,000	-4,7333	-1,0313
	Amit a családtól látok	2,07082*	,54086	,003	,4293	3,7123
	Interneten tájékozódom	-6,45317*	,65458	,000	-8,4392	-4,4672
	Barátok	6,39014*	1,37178	,000	2,1825	10,5978
	Saját tapasztalatomból	-1,19352	,66488	,795	-3,2108	,8238
	Nincsenek pénzügyi ismereteim	14,39999*	1,33990	,000	10,3143	18,4857
Nincsenek pénzügyi ismereteim	Iskola	-17,28231*	1,30703	,000	-21,2702	-13,2945
	Amit a családtól látok	-12,32917*	1,27617	,000	-16,2255	-8,4329
	Interneten tájékozódom	-20,85316*	1,32837	,000	-24,9045	-16,8018
	Barátok	-8,00984*	1,79384	,000	-13,4790	-2,5407
	Saját tapasztalatomból	-15,59351*	1,33347	,000	-19,6600	-11,5270
	Egyéb forrásból	-14,39999*	1,33990	,000	-18,4857	-10,3143

* The mean difference is significant at the 0.05 level.

Forrás: Econventio 2012 adatbázis alapján saját szerkesztés

11. melléklet

A képzési terület és a korábbi pénzügyi oktatásban való részvétel kapcsolata (2012.)

(fő)

Korábbi pénzügyi képzésben részvétel / Képzési terület	Egyéb	Kereskedelmi, gazdasági	Együtt
Igen	1 605	1 169	2 774
Nem	5 525	1 606	7 131
Együtt	7 130	2 775	9 905

A Khi-négyzet teszt eredményei (2012.)

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	381,201[a]	1	,000		
Continuity Correction[b]	380,228	1	,000		
Likelihood Ratio	364,905	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	381,162	1	,000		
N of Valid Cases	9905				

[a.] 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 777,17.

[b.] Computed only for a 2x2 table

Kapcsolat-szorossági mérőszámok (2012.)

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	-,196	,000
	Cramer's V	,196	,000
	Contingency Coefficient	,193	,000
N of Valid Cases		9905	

Forrás: Econventio 2012 adatbázis alapján saját szerkesztés

12. melléklet

A továbbtanulás finanszírozása és a diákhitelről alkotott vélemény kapcsolatának korrespondencia-táblája

Mi a véleményed a költségfinanszírozott egyetemi, főiskolai képzés diákhitelből történő kifizetéséről?	Honnan teremted elő a pénzt a továbbtanulásodhoz?							
	diákmun-kából	szülői támogatás révén	ösztön-díjból	részmunkaidős állás, gyakornoki program segítségével	diák-hitel-ből	teljes munkaidős állást vállalok	nem akarok tovább-tanulni	Active Margin
Nem akarok egyetemre, főiskolára járni	353	515	101	51	7	72	577	1676
Ezen az áron nem fogok továbbtanulni	406	427	81	117	22	56	204	1313
Nem akarok eladósodni, ezért semmi esetre sem fogok költségtérítéses szakra járni	1109	1374	370	347	33	152	153	3538
Jó diploma bármit megér	531	1011	237	161	81	67	13	2101
Nem tudom megítélni	329	625	106	84	14	51	68	1277
Active Margin	2728	3952	895	760	157	398	1015	9905

Forrás: Econventio 2012 adatbázis alapján saját szerkesztés

13. melléklet

Összesítő tábla a továbbtanulás finanszírozása és a diákhitelről alkotott vélemény kapcsolatáról

Dimension	Singular Value	Inertia	Chi Square	Sig.	Proportion of Inertia		Confidence Singular Value	
					Accounted for	Cumulative	Standard Deviation	Correlation 2
1	,393	,155			,889	,889	,011	,054
2	,118	,014			,080	,968	,010	
3	,065	,004			,024	,992		
4	,037	,001			,008	1,000		
Total		,174	1725,090	,000[a]	1,000	1,000		

a. 24 degrees of freedom

Forrás: Econventio 2012 adatbázis alapján saját szerkesztés

14. melléklet

Tudásteszt 2013. jósági mutatói és diszkrimináló indexei

Kérdés sorszáma	Dimenzió*	Jósági mutató (%)	Alsó 30% (%)	Középső 40% (%)	Felső 30% (%)	Diszkrimináló index (százalékpont)	Kategória
16.	2.	7,17	7,64	6,95	6,97	**-0,67**	1
17.	3.	21,23	18,62	17,46	28,85	10,23	1
10.	1.	22,00	18,36	23,58	23,53	5,17	1
8.	1.	25,85	10,17	20,73	48,37	38,20	1
5.	1.	26,05	16,21	21,56	41,89	25,68	1
34.	4.	26,17	13,71	24,11	41,37	27,66	1
6.	1.	27,73	13,02	23,95	47,47	34,46	1
26.	5.	35,00	16,56	32,54	56,71	40,15	2
23.	5.	36,91	13,77	35,09	62,46	48,69	2
25.	5.	36,93	13,71	34,46	63,45	49,74	2
36.	6.	37,43	20,54	37,05	54,82	34,28	2
29.	4.	37,53	18,74	38,40	55,17	36,43	2
28.	5.	40,49	20,42	42,13	58,37	37,94	2
20.	3.	40,73	19,47	39,06	64,24	44,77	2
14.	2.	43,05	18,22	39,41	72,75	54,53	2
35.	6.	43,31	23,10	41,91	65,37	42,27	2
13.	2.	44,63	20,57	44,97	68,25	47,68	2
12.	2.	46,37	22,28	47,06	69,55	47,27	2
22.	3.	51,54	44,22	50,09	60,81	16,59	2
38.	6.	52,59	31,78	52,68	73,27	41,49	2
19.	3.	56,08	23,59	60,11	83,18	59,59	2
11.	2.	57,04	29,78	59,15	81,49	51,71	2
24.	5.	61,93	46,46	66,59	71,21	24,75	2
18.	3.	62,53	38,81	66,00	81,61	42,79	2
31.	4.	66,44	35,50	71,88	90,12	54,62	2
7.	1.	68,81	47,24	72,21	85,85	38,61	2
30.	4.	77,07	49,33	83,48	96,25	46,92	3

Forrás: Econventio 2013 adatbázis alapján saját szerkesztés

*Dimenziók:

1. Általános banki ismeretek
2. Befektetések, megtakarítások
3. Hitelek
4. Munka világa
5. Biztosítás, nyugdíj
6. Általános gazdasági ismeretek

15. melléklet

A képzési terület és a korábbi pénzügyi oktatásban való részvétel kapcsolata (2013.)

(fő)

Korábbi pénzügyi képzésben részvétel / Képzési terület	Egyéb	Kereskedelmi, gazdasági	Együtt
Igen	1 931	1 296	3 227
Nem	6 363	1 882	8 245
Együtt	8 294	3 178	11 472

A Khi-négyzet teszt eredményei (2013.)

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	347,991[a]	1	,000		
Continuity Correction[b]	347,126	1	,000		
Likelihood Ratio	334,043	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
N of Valid Cases	11472				

[a.] 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 893,95.

[b.] Computed only for a 2x2 table

Kapcsolat-szorossági mérőszámok (2013.)

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	-,174	,000
	Cramer's V	,174	,000
N of Valid Cases		11472	

Forrás: Econventio 2013 adatbázis alapján saját szerkesztés

16. melléklet

A pénzügyi ismeretek szintjének hatása az eredményre (2013.)

Pénzügyi tudás értékelése	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
1	250	32,0489	17,45679	1,10406	29,8744	34,2234	,00	77,78
2	1299	40,0124	15,88153	,44064	39,1480	40,8769	,00	86,67
3	5857	42,7572	15,32387	,20023	42,3647	43,1498	,00	100,00
4	3357	45,9469	16,27163	,28084	45,3963	46,4976	,00	100,00
5	709	42,1674	19,39994	,72858	40,7369	43,5978	3,33	96,67
Total	11472	43,1100	16,18485	,15111	42,8138	43,4062	,00	100,00

A szórások azonosságának teszteredménye

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
24,452	4	11467	,000

A Tamhane-teszt eredményei

(I) 2. kérdés	(J) 2. kérdés	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1	2	-7,96351*	1,18875	,000	-11,3138	-4,6132
	3	-10,70835*	1,12207	,000	-13,8761	-7,5406
	4	-13,89805*	1,13922	,000	-17,1126	-10,6835
	5	-10,11848*	1,32280	,000	-13,8389	-6,3981
2	1	7,96351*	1,18875	,000	4,6132	11,3138
	3	-2,74484*	,48400	,000	-4,1015	-1,3882
	4	-5,93454*	,52253	,000	-7,3988	-4,4703
	5	-2,15497	,85147	,109	-4,5430	,2331
3	1	10,70835*	1,12207	,000	7,5406	13,8761
	2	2,74484*	,48400	,000	1,3882	4,1015
	4	-3,18970*	,34491	,000	-4,1556	-2,2238
	5	,58987	,75559	,997	-1,5312	2,7110
4	1	13,89805*	1,13922	,000	10,6835	17,1126
	2	5,93454*	,52253	,000	4,4703	7,3988
	3	3,18970*	,34491	,000	2,2238	4,1556
	5	3,77957*	,78083	,000	1,5883	5,9708
5	1	10,11848*	1,32280	,000	6,3981	13,8389
	2	2,15497	,85147	,109	-,2331	4,5430
	3	-,58987	,75559	,997	-2,7110	1,5312
	4	-3,77957*	,78083	,000	-5,9708	-1,5883

* The mean difference is significant at the 0.05 level.

Forrás: Econventio 2013 adatbázis alapján saját szerkesztés

17. melléklet

Az internet-előfizetés befizetési módjának hatása a banki szolgáltatások pontszámára (2013.)

Befizetési mód	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
Csekken befizetem a postán.	6634	1,68	1,070	,013	1,65	1,70	0	5
Átutalom (eseti vagy rendszeres megbízással).	1645	1,79	1,126	,028	1,74	1,85	0	5
Meghatalmazom az internet szolgáltatót, hogy a bankszámlámról vonja le a díjat havonta (csoportos beszedési megbízás).	1556	1,95	1,170	,030	1,89	2,01	0	5
Bankkártyámmal a szolgáltató honlapján keresztül befizetem.	564	1,62	1,052	,044	1,53	1,70	0	5
Befizetem a szolgáltató ügyfélszolgálati irodáján.	1073	1,43	1,047	,032	1,37	1,49	0	5
Total	11472	1,70	1,097	,010	1,68	1,72	0	5

A szórások azonosságának teszteredménye

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
1,531	4	11467	,190

A variancia-analízis teszteredménye

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	201,334	4	50,334	42,430	,000
Within Groups	13602,914	11467	1,186		
Total	13804,248	11471			

Forrás: Econventio 2013 adatbázis alapján saját szerkesztés

18. melléklet

A befektetési forma hatása a megtakarítások pontszámára (2013.)

Megtakarítási forma	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
Készpénzben tartom.	1967	1,56	1,219	,027	1,51	1,62	0	5
Lekötöm.	4430	2,31	1,229	,018	2,27	2,34	0	5
Részvényt veszek.	475	1,95	1,189	,055	1,84	2,05	0	5
Átváltom euróba.	611	1,84	1,242	,050	1,75	1,94	0	5
Befektetési jegyet vásárolok.	173	1,96	1,273	,097	1,77	2,15	0	5
Bankszámlán tartom.	3816	1,85	1,223	,020	1,81	1,89	0	5
Total	11472	1,98	1,256	,012	1,96	2,01	0	5

A szórások azonosságának teszteredménye

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
2,043	5	11466	,069

A variancia-analízis teszteredménye

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	890,989	5	178,198	118,732	,000
Within Groups	17208,559	11466	1,501		
Total	18099,548	11471			

Forrás: Econventio 2013 adatbázis alapján saját szerkesztés

19. melléklet

A hitelfelvétel céljának hatása a hitelezési dimenzió pontszámára (2013.)

Hitelfelvétel célja	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
Lakásvásárlásra.	3371	2,36	1,169	,020	2,32	2,40	0	5
Autóvásárlásra.	734	1,93	1,152	,043	1,84	2,01	0	5
Vállalkozás indítására.	2086	2,36	1,179	,026	2,31	2,42	0	5
Tandíjra.	859	2,17	1,167	,040	2,09	2,24	0	5
Laptopra, okostelefonra, stb.	264	1,75	1,068	,066	1,62	1,88	0	4
Semmilyen körülmények között nem vennék fel hitelt.	4158	2,41	1,188	,018	2,37	2,44	0	5
Total	11472	2,32	1,184	,011	2,30	2,34	0	5

A szórások azonosságának teszteredménye

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
3,817	5	11466	,002

A Tamhane-teszt eredményei

(I) 21. kérdés	(J) 21. kérdés	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Lakásvásárlásra.	Autóvásárlásra.	,433*	,047	,000	,29	,57
	Vállalkozás indítására.	-,006	,033	1,000	-,10	,09
	Tandíjra.	,193*	,045	,000	,06	,32
	Laptopra, okostelefonra, stb.	,613*	,069	,000	,41	,82
	Semmilyen körülmények között nem vennék fel hitelt.	-,047	,027	,738	-,13	,03

A Tamhane-teszt eredményei (folytatás)

(I) 21. kérdés	(J) 21. kérdés	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Autóvásárlásra.	Lakásvásárlásra.	-,433*	,047	,000	-,57	-,29
	Vállalkozás indítására.	-,438*	,050	,000	-,58	-,29
	Tandíjra.	-,240*	,058	,001	-,41	-,07
	Laptopra, okostelefonra, stb.	,180	,078	,281	-,05	,41
	Semmilyen körülmények között nem vennék fel hitelt.	-,480*	,046	,000	-,62	-,34
Vállalkozás indítására.	Lakásvásárlásra.	,006	,033	1,000	-,09	,10
	Autóvásárlásra.	,438*	,050	,000	,29	,58
	Tandíjra.	,198*	,047	,000	,06	,34
	Laptopra, okostelefonra, stb.	,619*	,071	,000	,41	,83
	Semmilyen körülmények között nem vennék fel hitelt.	-,041	,032	,959	-,13	,05
Tandíjra.	Lakásvásárlásra.	-,193*	,045	,000	-,32	-,06
	Autóvásárlásra.	,240*	,058	,001	,07	,41
	Vállalkozás indítására.	-,198*	,047	,000	-,34	-,06
	Laptopra, okostelefonra, stb.	,420*	,077	,000	,19	,65
	Semmilyen körülmények között nem vennék fel hitelt.	-,240*	,044	,000	-,37	-,11
Laptopra, okostelefonra, stb.	Lakásvásárlásra.	-,613*	,069	,000	-,82	-,41
	Autóvásárlásra.	-,180	,078	,281	-,41	,05
	Vállalkozás indítására.	-,619*	,071	,000	-,83	-,41
	Tandíjra.	-,420*	,077	,000	-,65	-,19
	Semmilyen körülmények között nem vennék fel hitelt.	-,660*	,068	,000	-,86	-,46
Semmilyen körülmények között nem vennék fel hitelt.	Lakásvásárlásra.	,047	,027	,738	-,03	,13
	Autóvásárlásra.	,480*	,046	,000	,34	,62
	Vállalkozás indítására.	,041	,032	,959	-,05	,13
	Tandíjra.	,240*	,044	,000	,11	,37
	Laptopra, okostelefonra, stb.	,660*	,068	,000	,46	,86

* The mean difference is significant at the 0.05 level.

Forrás: Econventio 2013 adatbázis alapján saját szerkesztés

20. melléklet

A nyugdíjas kori megélhetés formájának hatása a biztosítási dimenzió pontszámára (2013.)

Nyugdíjas kori megélhetés formája	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
Állami nyugdíjból.	2402	2,12	1,231	,025	2,07	2,17	0	5
Saját megtakarításaimból.	3403	2,19	1,259	,022	2,15	2,23	0	5
Egyáltalán nem érdekel: lesz, ami lesz.	714	1,56	1,139	,043	1,48	1,65	0	5
Mire nyugdíjas leszek, már olyan magas lesz a nyugdíjkorhatár, amit nem érek meg.	3457	2,22	1,240	,021	2,18	2,27	0	5
Nyugdíjas koromban is munkát vállalok, vagy vállalkozok.	1496	1,93	1,335	,035	1,86	2,00	0	5
Total	11472	2,11	1,262	,012	2,09	2,14	0	5

A szórások azonosságának teszteredménye

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
5,072	4	11467	,000

A Tamhane-teszt eredményei

(I) 27. kérdés	(J) 27. kérdés	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Állami nyugdíjból.	Saját megtakarításaimból.	-,069	,033	,324	-,16	,02
	Egyáltalán nem érdekel: lesz, ami lesz.	,555*	,049	,000	,42	,69
	Mire nyugdíjas leszek, már olyan magas lesz a nyugdíjkorhatár, amit nem érek meg.	-,105*	,033	,013	-,20	-,01
	Nyugdíjas koromban is munkát vállalok, vagy vállalkozok.	,187*	,043	,000	,07	,31

A Tamhane-teszt eredményei (folytatás)

(I) 27. kérdés	(J) 27. kérdés	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Saját megtakarításaimból.	Állami nyugdíjból.	,069	,033	,324	-,02	,16
	Egyáltalán nem érdekel: lesz, ami lesz.	,624*	,048	,000	,49	,76
	Mire nyugdíjas leszek, már olyan magas lesz a nyugdíjkorhatár, amit nem érek meg.	-,037	,030	,921	-,12	,05
	Nyugdíjas koromban is munkát vállalok, vagy vállalkozok.	,256*	,041	,000	,14	,37
Egyáltalán nem érdekel: lesz, ami lesz.	Állami nyugdíjból.	-,555*	,049	,000	-,69	-,42
	Saját megtakarításaimból.	-,624*	,048	,000	-,76	-,49
	Mire nyugdíjas leszek, már olyan magas lesz a nyugdíjkorhatár, amit nem érek meg.	-,660*	,048	,000	-,79	-,53
	Nyugdíjas koromban is munkát vállalok, vagy vállalkozok.	-,368*	,055	,000	-,52	-,21
Mire nyugdíjas leszek, már olyan magas lesz a nyugdíjkorhatár, amit nem érek meg.	Állami nyugdíjból.	,105*	,033	,013	,01	,20
	Saját megtakarításaimból.	,037	,030	,921	-,05	,12
	Egyáltalán nem érdekel: lesz, ami lesz.	,660*	,048	,000	,53	,79
	Nyugdíjas koromban is munkát vállalok, vagy vállalkozok.	,292*	,040	,000	,18	,41
Nyugdíjas koromban is munkát vállalok, vagy vállalkozok.	Állami nyugdíjból.	-,187*	,043	,000	-,31	-,07
	Saját megtakarításaimból.	-,256*	,041	,000	-,37	-,14
	Egyáltalán nem érdekel: lesz, ami lesz.	,368*	,055	,000	,21	,52
	Mire nyugdíjas leszek, már olyan magas lesz a nyugdíjkorhatár, amit nem érek meg.	-,292*	,040	,000	-,41	-,18

* The mean difference is significant at the 0.05 level.

Forrás: Econventio 2013 adatbázis alapján saját szerkesztés

21. melléklet

A becsületes adófizető és az adócsaló jellemzőinek kapcsolata (2013.)

Szerinted mi a leginkább jellemző egy becsületesen adót fizető emberre?	Szerinted mi a leginkább jellemző egy olyan emberre, aki adót csal?						
	Felelősségteljes	Buta	Intelligens	Lusta	Szorgalmas	Önző	Active Margin
Felelősségteljes	349	2114	703	601	67	4567	8401
Buta	70	170	284	68	46	125	763
Intelligens	69	230	238	139	62	320	1058
Lusta	18	24	36	47	25	32	182
Szorgalmas	33	153	109	143	52	335	825
Önző	14	21	21	13	19	154	242
Active Margin	553	2712	1391	1011	271	5533	11471

Összesítő tábla a becsületes adófizető és az adócsaló jellemzőinek kapcsolatáról (2013.)

Dimension	Singular Value	Inertia	Chi Square	Sig.	Proportion of Inertia		Confidence Singular Value	
					Accounted for	Cumulative	Standard Deviation	Correlation 2
1	,337	,113			,808	,808	,010	,089
2	,146	,021			,152	,960	,013	
3	,071	,005			,036	,996		
4	,024	,001			,004	1,000		
5	,004	,000			,000	1,000		
Total		,140	1610,015	,000[a]	1,000	1,000		

a. 25 degrees of freedom

Forrás: Econventio 2013 adatbázis alapján saját szerkesztés

22. melléklet

Tudásteszt 2014. jósági mutatói és diszkrimináló indexei

Kérdés sorszáma	Dimenzió*	Jósági mutató (%)	Alsó 30% (%)	Középső 40% (%)	Felső 30% (%)	Diszkrimináló index (százalékpont)	Kategória
29.	6.	11,81	5,14	8,27	23,19	18,05	1
31.	6.	17,20	6,49	10,90	36,31	29,82	1
38.	5.	20,12	12,48	18,16	30,35	17,87	1
25.	4.	20,94	10,50	17,77	35,60	25,11	1
5.	1.	22,30	9,26	18,78	40,04	30,78	1
7.	1.	24,22	10,57	18,51	45,50	34,93	1
11.	2.	24,68	22,27	27,71	23,05	0,78	1
21.	3.	24,80	13,87	27,66	31,91	18,05	1
18.	3.	26,12	11,60	23,75	43,79	32,20	1
33.	6.	27,00	16,77	26,54	37,84	21,06	1
17.	3.	27,99	15,28	28,35	40,21	24,93	1
24.	4.	29,51	12,87	25,85	51,03	38,16	1
19.	3.	31,10	13,76	29,63	50,39	36,63	2
6.	1.	31,26	12,27	27,05	55,85	43,58	2
14.	2.	31,51	12,62	26,52	57,06	44,43	2
15.	2.	32,29	14,18	26,46	58,16	43,97	2
13.	2.	33,80	14,15	31,01	57,16	43,01	2
35.	5.	36,50	11,38	31,62	68,12	56,74	2
39.	5.	37,52	18,48	36,76	57,59	39,11	2
37.	5.	38,00	15,92	35,27	63,72	47,80	2
23.	4.	41,09	17,73	38,54	67,84	50,11	2
12.	2.	41,96	16,28	38,59	72,13	55,85	2
9.	1.	43,36	25,21	46,12	57,84	32,62	2
36.	5.	44,39	22,91	42,77	68,05	45,14	2
32.	6.	47,62	20,14	43,88	80,07	59,93	2
8.	1.	51,07	28,26	47,55	78,58	50,32	2
27.	4.	51,49	22,80	49,52	82,80	60,00	2
26.	4.	54,24	27,48	53,59	81,88	54,40	2
20.	3.	54,62	26,38	56,60	80,21	53,83	2
30.	6.	59,94	27,52	61,94	89,68	62,16	2

Forrás: Econventio 2014 adatbázis alapján saját szerkesztés

*Dimenziók:

1. Általános banki ismeretek
2. Befektetések, megtakarítások
3. Hitelek
4. Munka világa
5. Biztosítás, nyugdíj
6. Általános gazdasági ismeretek

23. melléklet

A kitöltési idő és az Econventio-index kapcsolata (2014.)

		Kitöltés ideje (mp)	Index
Kitöltés ideje (mp)	Pearson Correlation	1	,409**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	9400	9400
Index	Pearson Correlation	,409**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	9400	9400

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

A kitöltési idő és az Econventio-index kapcsolata (kontroll-változó a képzési terület) (2014.)

Control Variables			Kitöltés ideje (mp)	Index
Képzési terület	Kitöltés ideje (mp)	Correlation	1,000	,400
		Significance (2-tailed)	.	,000
		df	0	9397
	Index	Correlation	,400	1,000
		Significance (2-tailed)	,000	.
		df	9397	0

A kitöltési idő és az Econventio-index kapcsolata (kontroll-változó az életkor) (2014.)

Control Variables			Kitöltés ideje (mp)	Index
Életkor	Kitöltés ideje (mp)	Correlation	1,000	,425
		Significance (2-tailed)	.	,000
		df	0	9397
	Index	Correlation	,425	1,000
		Significance (2-tailed)	,000	.
		df	9397	0

Forrás: Econventio 2014 adatbázis alapján saját szerkesztés

24. melléklet

A javasolt tanulási-tanítási forma hatása az eredményre (2014.)

Javasolt tanulási-tanítási forma	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
Tankönyvből, tanári segítséggel.	1985	31,9950	16,64969	,37370	31,2621	32,7279	,00	96,67
Internetes oldalakat egyedül áttanulmányozok.	474	28,9873	16,20883	,74450	27,5244	30,4503	,00	93,33
Internetes oldalakon található ismereteket tanári segítséggel feldolgozunk.	951	34,7564	17,03271	,55232	33,6725	35,8403	,00	93,33
Rendszeresen tanórákon játékos, gyakorlatias formában.	1711	36,6725	17,42877	,42135	35,8461	37,4989	,00	93,33
Tanórákon és külön foglalkozásokon szakemberek részvételével játékos, gyakorlatias formában.	2386	39,5739	17,42202	,35667	38,8745	40,2733	,00	96,67
Szakemberek néha tartanak egy-egy előadást.	1153	34,2382	15,82969	,46618	33,3236	35,1529	,00	93,33
Nem akarok az iskolában pénzügyi ismeretekkel foglalkozni.	740	24,8964	15,68191	,57648	23,7647	26,0281	,00	90,00
Total	9400	34,6142	17,34673	,17892	34,2635	34,9649	,00	96,67

A szórások azonosságának teszteredménye

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
5,633	6	9393	,000

A Tamhane-teszt eredményei

(I) 1. kérdés	(J) 1. kérdés	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Tankönyvből, tanári segítséggel.	Internetes oldalakat egyedül áttanulmányozok.	3,00762*	,83302	,007	,4741	5,5411
	Internetes oldalakon található ismereteket tanári segítséggel feldolgozunk.	-2,76143*	,66687	,001	-4,7853	-,7375
	Rendszeresen tanórákon játékos, gyakorlatias formában.	-4,67755*	,56319	,000	-6,3857	-2,9694
	Tanórákon és külön foglalkozásokon szakemberek részvételével játékos, gyakorlatias formában.	-7,57894*	,51659	,000	-9,1455	-6,0124
	Szakemberek néha tartanak egy-egy előadást.	-2,24326*	,59748	,004	-4,0559	-,4306
	Nem akarok az iskolában pénzügyi ismeretekkel foglalkozni.	7,09857*	,68701	,000	5,0126	9,1845
Internetes oldalakat egyedül áttanulmányozok.	Tankönyvből, tanári segítséggel.	-3,00762*	,83302	,007	-5,5411	-,4741
	Internetes oldalakon található ismereteket tanári segítséggel feldolgozunk.	-5,76906*	,92700	,000	-8,5858	-2,9523
	Rendszeresen tanórákon játékos, gyakorlatias formában.	-7,68517*	,85546	,000	-10,2861	-5,0842
	Tanórákon és külön foglalkozásokon szakemberek részvételével játékos, gyakorlatias formában.	-10,58656*	,82552	,000	-13,0975	-8,0756
	Szakemberek néha tartanak egy-egy előadást.	-5,25088*	,87841	,000	-7,9210	-2,5808
	Nem akarok az iskolában pénzügyi ismeretekkel foglalkozni.	4,09095*	,94160	,000	1,2298	6,9521
Internetes oldalakon található ismereteket tanári segítséggel feldolgozunk.	Tankönyvből, tanári segítséggel.	2,76143*	,66687	,001	,7375	4,7853
	Internetes oldalakat egyedül áttanulmányozok.	5,76906*	,92700	,000	2,9523	8,5858
	Rendszeresen tanórákon játékos, gyakorlatias formában.	-1,91611	,69469	,116	-4,0242	,1920
	Tanórákon és külön foglalkozásokon szakemberek részvételével játékos, gyakorlatias formában.	-4,81751*	,65747	,000	-6,8130	-2,8220
	Szakemberek néha tartanak egy-egy előadást.	,51818	,72276	1,000	-1,6752	2,7115
	Nem akarok az iskolában pénzügyi ismeretekkel foglalkozni.	9,86000*	,79837	,000	7,4366	12,2834

A Tamhane-teszt eredményei (folytatás)

(I) 1. kérdés	(J) 1. kérdés	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Rendszeresen tanórákon játékos, gyakorlatias formában.	Tankönyvből, tanári segítséggel.	4,67755*	,56319	,000	2,9694	6,3857
	Internetes oldalakat egyedül áttanulmányozok.	7,68517*	,85546	,000	5,0842	10,2861
	Internetes oldalakon található ismereteket tanári segítséggel feldolgozunk.	1,91611	,69469	,116	-,1920	4,0242
	Tanórákon és külön foglalkozásokon szakemberek részvételével játékos, gyakorlatias formában.	-2,90139*	,55204	,000	-4,5756	-1,2272
	Szakemberek néha tartanak egy-egy előadást.	2,43429*	,62838	,002	,5280	4,3406
	Nem akarok az iskolában pénzügyi ismeretekkel foglalkozni.	11,77611*	,71405	,000	9,6085	13,9438
Tanórákon és külön foglalkozásokon szakemberek részvételével játékos, gyakorlatias formában.	Tankönyvből, tanári segítséggel.	7,57894*	,51659	,000	6,0124	9,1455
	Internetes oldalakat egyedül áttanulmányozok.	10,58656*	,82552	,000	8,0756	13,0975
	Internetes oldalakon található ismereteket tanári segítséggel feldolgozunk.	4,81751*	,65747	,000	2,8220	6,8130
	Rendszeresen tanórákon játékos, gyakorlatias formában.	2,90139*	,55204	,000	1,2272	4,5756
	Szakemberek néha tartanak egy-egy előadást.	5,33568*	,58697	,000	3,5549	7,1165
	Nem akarok az iskolában pénzügyi ismeretekkel foglalkozni.	14,67751*	,67789	,000	12,6191	16,7359
Szakemberek néha tartanak egy-egy előadást.	Tankönyvből, tanári segítséggel.	2,24326*	,59748	,004	,4306	4,0559
	Internetes oldalakat egyedül áttanulmányozok.	5,25088*	,87841	,000	2,5808	7,9210
	Internetes oldalakon található ismereteket tanári segítséggel feldolgozunk.	-,51818	,72276	1,000	-2,7115	1,6752
	Rendszeresen tanórákon játékos, gyakorlatias formában.	-2,43429*	,62838	,002	-4,3406	-,5280
	Tanórákon és külön foglalkozásokon szakemberek részvételével játékos, gyakorlatias formában.	-5,33568*	,58697	,000	-7,1165	-3,5549
	Nem akarok az iskolában pénzügyi ismeretekkel foglalkozni.	9,34182*	,74139	,000	7,0913	11,5924

A Tamhane-teszt eredményei (folytatás)

(I) 1. kérdés	(J) 1. kérdés	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Nem akarok az iskolában pénzügyi ismeretekkel foglalkozni.	Tankönyvből, tanári segítséggel.	-7,09857*	,68701	,000	-9,1845	-5,0126
	Internetes oldalakat egyedül áttanulmányozok.	-4,09095*	,94160	,000	-6,9521	-1,2298
	Internetes oldalakon található ismereteket tanári segítséggel feldolgozunk.	-9,86000*	,79837	,000	-12,2834	-7,4366
	Rendszeresen tanórákon játékos, gyakorlatias formában.	-11,77611*	,71405	,000	-13,9438	-9,6085
	tanórákon és külön foglalkozásokon szakemberek részvételével játékos, gyakorlatias formában.	-14,67751*	,67789	,000	-16,7359	-12,6191
	Szakemberek néha tartanak egy-egy előadást.	-9,34182*	,74139	,000	-11,5924	-7,0913

* The mean difference is significant at the 0.05 level.

Forrás: Econventio 2014 adatbázis alapján saját szerkesztés

25. melléklet

Tudásteszt 2015. jósági mutatói és diszkrimináló indexei

Kérdés sorszáma	Dimenzió*	Jósági mutató (%)	Alsó 30% (%)	Középső 40% (%)	Felső 30% (%)	Diszkrimináló index (százalékpont)	Kategória
4.	1.	26,67	10,54	20,08	51,59	41,05	1
25.	3.	29,98	15,61	23,62	52,83	37,22	1
18.	2.	31,66	16,69	27,79	51,78	35,10	2
21.	3.	34,16	17,22	29,21	57,71	40,48	2
10.	6.	34,49	17,37	30,17	57,37	40,00	2
40.	5.	35,63	22,78	33,61	51,16	28,39	2
11.	6.	38,74	20,57	35,48	61,25	40,68	2
5.	1.	39,83	26,52	34,91	59,72	33,20	2
29.	4.	44,52	21,67	41,60	71,27	49,60	2
36.	5.	46,96	17,31	47,86	75,41	58,10	2
32.	4.	47,60	21,47	45,21	76,91	55,44	2
16.	2.	51,68	29,29	53,09	72,18	42,89	2
22.	3.	52,66	23,43	49,46	86,15	62,72	2
38.	5.	56,65	30,65	57,28	81,81	51,16	2
20.	2.	57,86	26,63	58,17	88,67	62,04	2
1.	1.	61,33	34,84	61,84	87,14	52,29	2
37.	5.	62,00	38,19	61,84	86,01	47,82	2
23.	3.	62,17	41,64	63,16	81,36	39,72	2
17.	2.	64,28	43,99	68,96	78,33	34,33	2
34.	4.	65,50	36,66	70,21	88,05	51,39	2
12.	6.	66,37	42,66	66,75	89,58	46,91	2
24.	3.	69,35	39,52	73,76	93,29	53,77	2
31.	4.	69,98	37,79	76,06	94,05	56,26	2
3.	1.	70,48	53,54	71,68	85,81	32,27	3
8.	6.	70,51	42,52	74,72	92,89	50,37	3
35.	5.	71,74	46,88	76,95	89,66	42,78	3
30.	4.	73,38	55,24	76,61	87,22	31,98	3
2.	1.	83,02	66,80	86,36	94,79	27,99	3
15.	2.	85,33	65,92	91,08	97,08	31,16	3
9.	6.	93,46	82,18	97,20	99,77	17,59	3

Forrás: Econventio 2015 adatbázis alapján saját szerkesztés

*Dimenziók:

1. Általános banki ismeretek
2. Befektetések, megtakarítások
3. Hitelek
4. Munka világa
5. Biztosítás, nyugdíj
6. Általános gazdasági ismeretek

26. melléklet

A kitöltési idő és az Econventio-index kapcsolata (2015.)

		Kitöltés ideje (mp)	Index
Kitöltés ideje (mp)	Pearson Correlation	1	,295**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	11767	11767
Index	Pearson Correlation	,295**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	11767	11767

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

A kitöltési idő és az Econventio-index kapcsolata (kontroll-változó a képzési terület) (2015.)

Control Variables			Kitöltés ideje (mp)	Index
Képzési terület	Kitöltés ideje (mp)	Correlation	1,000	,298
		Significance (2-tailed)	.	,000
		df	0	11764
	Index	Correlation	,298	1,000
		Significance (2-tailed)	,000	.
		df	11764	0

A kitöltési idő és az Econventio-index kapcsolata (kontroll-változó a nem) (2015.)

Control Variables			Kitöltés ideje (mp)	Index
Nem	Kitöltés ideje (mp)	Correlation	1,000	,295
		Significance (2-tailed)	.	,000
		df	0	11712
	Index	Correlation	,295	1,000
		Significance (2-tailed)	,000	.
		df	11712	0

A kitöltési idő és az Econventio-index kapcsolata (kontroll-változó az életkor) (2015.)

Control Variables			Kitöltés ideje (mp)	Index
Életkor	Kitöltés ideje (mp)	Correlation	1,000	,336
		Significance (2-tailed)	.	,000
		df	0	11764
	Index	Correlation	,336	1,000
		Significance (2-tailed)	,000	.
		df	11764	0

Forrás: Econventio 2015 adatbázis alapján saját szerkesztés

27. melléklet

A pénzügyi ismeretek forrásának hatása az eredményre (2015.)

A pénzügyi ismeretek forrása	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
Család	7437	48,809556	16,9784120	,1968784	48,423618	49,195493	,0000	90,0000
Internet	1574	49,968234	17,6829097	,4457090	49,093988	50,842480	,0000	90,0000
Játékok	111	33,063063	18,8783192	1,7918508	29,512035	36,614091	,0000	83,3333
Iskola	937	48,263963	18,1307914	,5923071	47,101559	49,426367	,0000	90,0000
Facebook	85	25,058824	13,7687992	1,4934360	22,088962	28,028685	,0000	66,6667
Pénzügyi tréning	803	45,379826	15,8347327	,5587956	44,282951	46,476700	,0000	90,0000
Pénzügyi tábor	244	44,166667	17,4267688	1,1156346	41,969118	46,364215	,0000	80,0000
Saját tapasztalat	576	40,659722	17,2615221	,7192301	39,247084	42,072361	,0000	90,0000
Total	11767	47,871732	17,4064415	,1604638	47,557196	48,186267	,0000	90,0000

A szórások azonosságának teszteredménye

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
5,154	7	11759	,000

A Tamhane-teszt eredményei

(I) 6. kérdés	(J) 6. kérdés	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Család	Internet	-1,1586780	,4872552	,390	-2,679027	,361671
	Játékok	15,7464928*	1,8026343	,000	9,992130	21,500856
	Iskola	,5455928	,6241705	1,000	-1,404154	2,495339
	Facebook	23,7507323*	1,5063572	,000	18,907429	28,594036
	Pénzügyi tréning	3,4297302*	,5924640	,000	1,578427	5,281033
	Pénzügyi tábor	4,6428892*	1,1328732	,002	1,075363	8,210415
	Saját tapasztalat	8,1498336*	,7456896	,000	5,816499	10,483168
Internet	Család	1,1586780	,4872552	,390	-,361671	2,679027
	Játékok	16,9051707*	1,8464522	,000	11,023959	22,786383
	Iskola	1,7042708	,7412720	,457	-,609103	4,017645
	Facebook	24,9094103*	1,5585273	,000	19,918395	29,900426
	Pénzügyi tréning	4,5884081*	,7147790	,000	2,357456	6,819361
	Pénzügyi tábor	5,8015671*	1,2013729	,000	2,026469	9,576665
	Saját tapasztalat	9,3085116*	,8461373	,000	6,664766	11,952257
Játékok	Család	-15,7464928*	1,8026343	,000	-21,500856	-9,992130
	Internet	-16,9051707*	1,8464522	,000	-22,786383	-11,023959
	Iskola	-15,2008999*	1,8872088	,000	-21,201030	-9,200770
	Facebook	8,0042395*	2,3326123	,020	,632837	15,375642
	Pénzügyi tréning	-12,3167626*	1,8769608	,000	-18,286945	-6,346580
	Pénzügyi tábor	-11,1036036*	2,1107746	,000	-17,771735	-4,435473
	Saját tapasztalat	-7,5966592*	1,9308084	,004	-13,725031	-1,468287

A Tamhane-teszt eredményei (folytatás)

(I) 6. kérdés	(J) 6. kérdés	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Iskola	Család	-,5455928	,6241705	1,000	-2,495339	1,404154
	Internet	-1,7042708	,7412720	,457	-4,017645	,609103
	Játékok	15,2008999*	1,8872088	,000	9,200770	21,201030
	Facebook	23,2051395*	1,6066047	,000	18,076080	28,334199
	Pénzügyi tréning	2,8841373*	,8142974	,011	,342477	5,425798
	Pénzügyi tábor	4,0972963*	1,2631184	,035	,133693	8,060899
	Saját tapasztalat	7,6042408*	,9317294	,000	4,694352	10,514130
Facebook	Család	-23,7507323*	1,5063572	,000	-28,594036	-18,907429
	Internet	-24,9094103*	1,5585273	,000	-29,900426	-19,918395
	Játékok	-8,0042395*	2,3326123	,020	-15,375642	-,632837
	Iskola	-23,2051395*	1,6066047	,000	-28,334199	-18,076080
	Pénzügyi tréning	-20,3210021*	1,5945543	,000	-25,415359	-15,226645
	Pénzügyi tábor	-19,1078431*	1,8641329	,000	-25,003032	-13,212655
	Saját tapasztalat	-15,6008987*	1,6576015	,000	-20,878311	-10,323487
Pénzügyi tréning	Család	-3,4297302*	,5924640	,000	-5,281033	-1,578427
	Internet	-4,5884081*	,7147790	,000	-6,819361	-2,357456
	Játékok	12,3167626*	1,8769608	,000	6,346580	18,286945
	Iskola	-2,8841373*	,8142974	,011	-5,425798	-,342477
	Facebook	20,3210021*	1,5945543	,000	15,226645	25,415359
	Pénzügyi tábor	1,2131590	1,2477552	1,000	-2,703544	5,129862
	Saját tapasztalat	4,7201034*	,9107933	,000	1,875135	7,565072

A Tamhane-teszt eredményei (folytatás)

(I) 6. kérdés	(J) 6. kérdés	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Pénzügyi tábor	Család	-4,6428892*	1,1328732	,002	-8,210415	-1,075363
	Internet	-5,8015671*	1,2013729	,000	-9,576665	-2,026469
	Játékok	11,1036036*	2,1107746	,000	4,435473	17,771735
	Iskola	-4,0972963*	1,2631184	,035	-8,060899	-,133693
	Facebook	19,1078431*	1,8641329	,000	13,212655	25,003032
	Pénzügyi tréning	-1,2131590	1,2477552	1,000	-5,129862	2,703544
	Saját tapasztalat	3,5069444	1,3273780	,213	-,654349	7,668238
Saját tapasztalat	Család	-8,1498336*	,7456896	,000	-10,483168	-5,816499
	Internet	-9,3085116*	,8461373	,000	-11,952257	-6,664766
	Játékok	7,5966592*	1,9308084	,004	1,468287	13,725031
	Iskola	-7,6042408*	,9317294	,000	-10,514130	-4,694352
	Facebook	15,6008987*	1,6576015	,000	10,323487	20,878311
	Pénzügyi tréning	-4,7201034*	,9107933	,000	-7,565072	-1,875135
	Pénzügyi tábor	-3,5069444	1,3273780	,213	-7,668238	,654349

* The mean difference is significant at the 0.05 level.

Forrás: Econventio 2015 adatbázis alapján saját szerkesztés

28. melléklet

Az attitűd hatása a megtakarítási pontszámra (2015.)

Attitűd-pont	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
0	2905	2.6943	1.27388	.02364
1	8862	2.9781	1.22476	.01301

A t-teszt eredménye

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Megtakarítási pontszám	Equal variances assumed	37.889	.000	-10.730	11765	.000	-.28379	.02645	-.33563	-.23195
	Equal variances not assumed			-10.519	4786.472	.000	-.28379	.02698	-.33668	-.23090

Forrás: Econventio 2015 adatbázis alapján saját szerkesztés

29. melléklet

Az attitűd hatása a biztosítási pontszámra (2015.)

Attitűd-pont	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
0	3687	2.3379	1.38131	.02275
1	8080	2.9085	1.27276	.01416

A t-teszt eredménye

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Biztosítási pontszám	Equal variances assumed	84.286	.000	-21.954	11765	.000	-.57060	.02599	-.62154	-.51965
	Equal variances not assumed			-21.295	6640.534	.000	-.57060	.02680	-.62312	-.51807

Forrás: Econventio 2015 adatbázis alapján saját szerkesztés

30. melléklet

Az utasbiztosítás attitűdjének hatása az eredményre (2015.)

Síelés során melyik biztosítást választanád?	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
Azt, amelyik a legolcsóbb.	1720	2.5209	1.34879	.03252	2.4571	2.5847	.00	5.00
Azt, amit az osztálytársaim is kötöttek.	1176	2.3418	1.32812	.03873	2.2659	2.4178	.00	5.00
Azt, amelyik a legtöbb pénzt fizeti káreseménykor.	8080	2.9085	1.27276	.01416	2.8808	2.9363	.00	5.00
Nem kötök biztosítást, elég jól síelek.	791	1.9343	1.44370	.05133	1.8335	2.0350	.00	5.00
Total	11767	2.7298	1.33420	.01230	2.7056	2.7539	.00	5.00

A szórások azonosságának teszteredménye

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
22.149	3	11763	.000

A Tamhane-teszt eredményei

(I) 39. kérdés	(J) 39. kérdés	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Azt, amelyik a legolcsóbb.	Azt, amit az osztálytársaim is kötöttek.	.17909*	.05057	.002	.0459	.3123
	Azt, amelyik a legtöbb pénzt fizeti káreseménykor.	-.38761*	.03547	.000	-.4810	-.2942
	Nem kötök biztosítást, elég jól síelek.	.58667*	.06077	.000	.4266	.7468
Azt, amit az osztálytársaim is kötöttek.	Azt, amelyik a legolcsóbb.	-.17909*	.05057	.002	-.3123	-.0459
	Azt, amelyik a legtöbb pénzt fizeti káreseménykor.	-.56670*	.04124	.000	-.6753	-.4581
	Nem kötök biztosítást, elég jól síelek.	.40758*	.06430	.000	.2382	.5770
Azt, amelyik a legtöbb pénzt fizeti káreseménykor.	Azt, amelyik a legolcsóbb.	.38761*	.03547	.000	.2942	.4810
	Azt, amit az osztálytársaim is kötöttek.	.56670*	.04124	.000	.4581	.6753
	Nem kötök biztosítást, elég jól síelek.	.97428*	.05325	.000	.8339	1.1147
Nem kötök biztosítást, elég jól síelek.	Azt, amelyik a legolcsóbb.	-.58667*	.06077	.000	-.7468	-.4266
	Azt, amit az osztálytársaim is kötöttek.	-.40758*	.06430	.000	-.5770	-.2382
	Azt, amelyik a legtöbb pénzt fizeti káreseménykor.	-.97428*	.05325	.000	-1.1147	-.8339

* The mean difference is significant at the 0.05 level.

Forrás: Econventio 2015 adatbázis alapján saját szerkesztés